

KODANIKU KÄSIRAAMAT

Tallinn 2007

Raamatu väljaandmist toetab

Siseministeerium

Koostajad ja autorid: Mare Jõeorg, Liina Kirsipuu, Märt Kõrgmaa, Sten Hansson, Meeli-Miidla Vanatalu, Erko Vanatalu, Anna-Maria Veidemann, Priit Vinkel, Rait Kaarma, Mare Räis, Kristina Vaksmaa, Rein Taagepera, Aivar Jarne, Kaie Piiskop, Kadri Klettenberg-Paas ning justiitsministeerium, kaitseministeerium, Riigikantselei Euroopa Liidu teabetalitus, Tervise Arengu Instituut ja Õiguskantsleri Kantselei.

Projektijuht: Liis Viilup

Kaane kujundus ja
illustratsioonid: Erki Evestus

Autoriõigus käsiraamatule ja illustatsioonidele kuulub
Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutusele

Väljaandja: Mitte-eestaste Integratsiooni Sihtasutus

Neljas täiendatud ja parandatud trükk
Detsember 2007

Tasuta jagatav tiraaž

Sisukord

Hea lugeja!	7
EESTI ÜLDINFO	9
Riiklikud sümbolid	9
Suveräänne võim	13
Eesti riigikord	14
Riiklikud pühad	15
Põhiseadus	15
Maakonnad	19
Linnad	19
EESTI KODANIK	21
Eesti kodakondsus	21
Eestis elavad välismaalased	26
Isikut tõendavad dokumendid	29
Kuidas dokumenti taotleda	30
EESTI KODANIK JA EUROOPA LIIT	35
Euroopa Liidu toimimine	37
Töötamine Euroopa Liidus	42
Elamine Euroopa Liidus	45
Tarbija õigused	50
Kui võõrsil on abi vaja	52
PÕHISEADUSLIKUD INSTITUTSIOONID	58
Vabariigi President	58
Vabariigi Valitsus	61
Mida peaks teadma riigi rahaasjadest?	68
Riigikogu	71
Kohalik omavalitsus	78
Õiguskantsler	82
Kohtusüsteem	87
Valimised	90
Hääletamine	93
RIIGIKAITSE	94
Riigi julgeolek	94
Eesti julgeolekupoliitika	94
Riigikaitse	96
Politsei	105
KODANIK JA ÜHISKOND	140
Kolmas sektor	140

NOOR KODANIK	146
Lastekaitse	146
Vanemad, laps, perekond	148
Vanusega seotud õigused, vabadused ja kohustused	150
Noored ja kool	161
Kutseõpe	181
KODANIK JA TÖÖTURG	185
Töötervishoid, tööohutus ja töösuhted	185
Alaealine töötaja	193
Töövaidluskomisjon	193
Tööturuteenus	195
Tööpraktika	203
Toetused	206
EURES	208
SOTSIAALHOOLEKANNE JA -KINDLUSTUS.....	211
Pensionid.....	216
Hüvitised ja toetused	229
Töötuskindlustus Euroopa Liidus liikudes	238
Ohvriabiteenus ja hüvitis	239
Matusetoetus.....	241
KODANIK JA TERVIS	242
Ravikindlustus	242
Perearst.....	244
Kiirabi	245
Hambaravi	250
Täiendav ravimihüvitis.....	252
Arstiabi Euroopa Liidus ja mujal välismaal	253
Plaaniline arstiabi välismaal vaid haigekassa loal.....	255
Tervishoid: HIV/AIDSi ja tuberkuloosi ennetamine.....	258
KODANIK JA VARA	266
Maksud	266
Tulumaks.....	270
Tuludeklaratsioon	275
Välisriigid ja tulumaks.....	277
Küsimused füüsilise isiku tulumaksu kohta	277
Maamaks.....	281
Riigi õigusabi	284
TARBIJAKAITSE	288
Tarbijaõigused.....	288
MÄRKSONAD.....	320

Mida tähendab kodanikuks olemine? On sel ainult sümboolne väärtus või ka sügavam tähendus? Riik ja kodanik käivad kokku, üks ilma teiseta ei saa. See seab aga kohustused ning vastutuse. Riigi vastutuse oma kodanike eest ning vastupidi.

Me oleme noor riik võrreldes vanade Euroopa Liidu riikide ning meie põhjanaanabrite Soome ja Rootsi, kus sõnad kodanik ja kodanikuühiskond on iseenesestmõistetavad, kuid samas nii suure tähendusega.

Eesti Vabariik on arenenud väga kiiresti, sama kiiresti on muutunud ka tema kodanikud. Me oleme muutumas tõeliseks kodanikuühiskonnaks ja see on üks demokraatliku õigusriigi põhitunnuseid. Kodaniku- ja inimõigused on järjest rohkem kinnistunud inimeste teadvusse mitte ainult meil, vaid kõikides maailma arenenud riikides.

Kasvanud on kodanikujulgus, sõna- ja trükivabadus, suurenenud on osalusdemokraatia, kus dialoog ja kaasrääkimine on väga tähtsad kõikidel ühiskonna tasanditel ning elualadel.

See raamat on kirjutatud Sulle, kes Sa Eestimaal elad, olenemata sellest, kas Sa oled Eesti Vabariigi kodanik või mitte, et aidata Sul igapäevaelus kergemini toime tulla. Raamatust leiad praktilist, selget ning arusaadavat teavet meie riigis kehtivate seaduste ja õiguste kohta.

Eesti on jõuliselt arenev noor Euroopa Liidu riik, mis on silma paistnud infotehnoloogia, tippspordi ning muusika vallas. Neid saavutusi on veel palju teisigi.

Eesti edu põhineb meie teadmistel, tublidusel ning töökusel.

Meie maal on võimalusi ja väljakutseid kõigile: nii põlistele eestlastele kui ka teistest rahvustest kodanikele, kes siin elavad. Siin on võimalusi neile, kes tahavad oma kodumaa arengus kaasa rääkida ja sellesse oma panuse anda.

Sa oled osa sellest riigist!

Heade soovidega,
aktiivsust ning kodanikujulgust soovides

Urve Palo
rahvastikuminister

Hea lugeja!

Hoiate käes „Kodaniku käsiraamatu“ 4. trükki. Käsiraamatu kasvav populaarsus näitab vajadust sellise pidevalt uueneva raamatu järele, mis sisaldab lihtsaid retsepte igapäevases elus hakkamasaamiseks, aga ka vastuseid küsimustele, mis puudutavad Eesti riiki ja selle kodanikuks olemist üldisemalt.

Iga järgmise trüki valmimise eel vaatavad oma ala spetsialistid kogu käsiraamatu hoolikalt üle, et raamat käiks kaasas muutustega, mida elus ikka ette tuleb. Riigis kehtivad põhiväärtused on püsivad, selles osas on varasemad trükid igati sobivad kasutamiseks. Kuid muutused ajas kajastuvad ka sellekohastes reeglistikes ja seetõttu oleme teinud kõik, et iga järgmine raamat oleks eelmisest kaasaegsem ja parem ka kasutaja seisukohast.

Seekordsesse käsiraamatusse oleme lisanud viited asutustele ja organisatsioonidele, kust vajaduse korral saab täpsemat teavet. Oleme püüdnud anda rohkem praktilisi näpunäiteid erinevates olukordades toimimiseks. Tähtis lisandus võrreldes eelmiste trükkidega on märksõnade register, mis muudab käsiraamatu kasutamise palju mugavamaks.

Sisu poole pealt on selles väljaandes tunduvalt põhjalikumalt käsitletud tööturu ja õiguse küsimustega seonduvaid küsimusi. Käsiraamatus tutvustatakse lühidalt kõiki riiklikke institutsioone, täiesti uus on peatükk Eesti julgeolekupoliitikast ja riigikaitsest.

Raamatu kujunduse puhul otsustasime jääda truuks endisele vormile, mis on ennast igati õigustanud, lootuses, et raamat on niimoodi kergesti äratuntav ja hästi tajutav.

Soovime, et see raamat saaks teie igapäevaseks heaks nõuandjaks.

*Ülle Kraft
Integratsiooni Sihtasutus*

Eesti üldinfo

Pealinn:	Tallinn
Rahvaarv:	1 342 000 (01.01.2007)
Rahvuspüha:	24. veebruar (iseseisvuspäev)
Riigipea:	Vabariigi President – Toomas Hendrik Ilves
Riigikeel:	eesti keel
Riigikord:	parlamentaarne vabariik
Pindala:	45 227 km ²
Valuuta:	Eesti kroon (EEK) (kroon = 100 senti); Eesti krooni kurss euro suhtes 1 euro = 15,6466 kr

Riiklikud sümbolid

Eesti riigilipp

Eesti riigilipp on ühtlasi rahvuslipp. Ta on riskülik, mis koosneb kolmest võrdse laiusega horisontaalsest värvilaiust: ülemine laid on **sinine**, keskmine **must** ja alumine **valge**. Lipu laiuse ja pikkuse suhe on 7:11, heisatava lipu tava suurus on 105×165 sentimeetrit.

Esimene sinimustvalge lipp pühitseti ja õnnistati Eesti Üliõpilaste Seltsi lipuna Otepääl 4. juunil 1884. aastal. Järgnevate aastakümnete jooksul sai sinimustvalgest lipust Eesti rahvuslipp.

Esimese määruse Eesti riigilipu kohta võttis vastu Eesti Vabariigi ajutine valitsus 21. novembril 1918. aastal. 1922. aasta juunis kinnitas riigikogu sinimustvalge lipu ametlikult riigilipuks. Pärast Eesti vabariigi vägivaldset liitmist NSV Liidu koosseisu 1940. aastal keelati senise lipu kasutamine.

Uuesti ilmusid Eesti rahvusvärvid avalikkuse ette 1987.–1988. aastal, kui sai alguse Eesti vabanemine ja taasiseseisvumine. Pika Hermannini torni heisati sinimustvalge lipp taas 24. veebruaril

Pealinn
Rahvaarv
Rahvuspüha

Riigikeel
Riigikord
Pindala
Valuuta

Riigi
sümbolid

Riigilipp
Rahvus lipp

Lipupäevad

1989. aastal. 1990. aasta augustis antud seadusega otsustati sinimustvalge lipp uuesti riigilipuna kasutusele võtta. Riigilipu seadus kuulutati välja 6. aprillil 1993. aastal. Alates 1. jaanuarist 2006. a reguleerib Eesti lipu kasutamist „Eesti lipu seadus“.

Eesti lipu heiskamise päevad ehk lipupäevad on:

- 1) 3. jaanuar – Vabadussõjas võidelnute mälestuspäev
- 2) 2. veebruar – Tartu rahulepingu aastapäev
- 3) 24. veebruar – iseseisvuspäev, Eesti Vabariigi aastapäev
- 4) 14. märts – emakeelepäev
- 5) maikuu teine pühapäev – emadepäev
- 6) 9. mai – Euroopa päev
- 7) 4. juuni – Eesti lipu päev
- 8) 14. juuni – leinapäev (lipud heisatakse leinalipuna)
- 9) 23. juuni – võidupüha
- 10) 24. juuni – jaanipäev
- 11) 20. august – taasiseseisvumispäev
- 12) 1. september – teadmispäev
- 13) novembrikuu teine pühapäev – isadepäev
- 14) riigikogu või kohaliku omavalitsuse volikogu valimise päev, rahvahääletuse toimumise päev ja Euroopa Parlamendi valimise päev.

Vabariigi Valitsus võib ühekordselt otsustada Eesti lipu heiskamise ka muul ajal, et tähistada riigi ja rahva jaoks olulise tähtsusega sündmust.

Lipupäevadel heiskavad Eesti lipu riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutused ning avalik-õiguslikud juriidilised isikud. Kolmel lipupäeval – iseseisvuspäeval, võidupühal ja taasiseseisvumispäeval – heisatakse lipud ka elu-, äri- ja büroohoonetele. Samas võib neil hoonetel heisata Eesti lipu ka muudel lipupäevadel.

Riigilippu võib heisata avalikel üritustel. Igaühel on õigus, järgides Eesti lipu seaduse sätteid ning head tava, heisata soovi korral lipp ka muudel päevadel. Lipu heiskamisega on sobiv tähistada perekondlikke sündmusi ja tähtpäevi.

Leinalipp

Leina tähistamiseks heisatakse riigilipp leinalipuna. Neil juhtudel kinnitatakse lipuvarda ülemisse otsa 50–100 millimeetri laiune must lint, mille mõlemad otsad ulatuvad lipu laiust pidi kuni lipu-

kanga alumise servani, või heisatakse lipp poolde lipumasti nii, et lipu alumine äär on masti keskel.

Eesti lipp heisatakse päikesetõusul, kuid mitte hiljem kui kell 8.00 ja langetatakse päikeseloojangul, kuid mitte hiljem kui kell 22.00.

Pika Hermanni torni Tallinnas heisatakse Eesti lipp iga päev päikesetõusul, kuid mitte varem kui kell 7.00, ja langetatakse päikeseloojangul. Lipu heiskamisel Pika Hermanni torni kasutatakse muusikalise signatuurina Eesti Vabariigi hümn algusfraase ning langetamisel laulu „Mu isamaa armas“ algusfraase.

Jaaniööl Eesti lippu ei langetata.

Eesti riigivapp

Eesti riigivapil on kaks kuju: suur riigivapp (pildil) ja väike riigivapp. Suurel riigivapil on kuldsele kilbile kolm sinist sammuvat ja otsavaatavat (*passant gardant*) lõvi. Vapi kilpi ümbritseb külgedelt ja alt kaks kilbi alaosas ristuvat kuldset tammeoksa. Väikese vapi kilp ja vapikujund on sama mis suurel riigivapil, kuid ilma tammeoksteta.

Eesti riigivapi motiiv pärineb XIII sajandist, kui Taani kuningas Valdemar II annetas Tallinna linnale Taani riigivapi sarnase kolme lõviga vapi. Sama motiiv kandus hiljem üle Eestimaa kubermangu vapile, mille kinnitas keisrinna Katariina II 4. oktoobril 1788.

Riigikogu kinnitas Eesti riigivapi 19. juunil 1925. Eesti vägivaldse liitmisel NSV Liiduga 1940. aastal keelati senise vapi kasutamine. Uuesti võeti ajalooline Eesti riigivapp kasutusele 7. augustil 1990. Riigivapi seadus kuulutati välja 6. aprillil 1993.

Riigivapi kasutamise õigus on riigiasutustel ning riigivõimu teostavatel organitel ja isikutel.

**Eesti lipu
heiskamine**

**Eesti
riigivapp**

Riigihümn

Fredric
PaciusJohann
Voldemar
Jannsen**Eesti Vabariigi hümn****Mu isamaa, mu õnn ja rõõm**muusika Fredrik Pacius
sõnad Johann Voldemar Jannsen

Mu isamaa, mu õnn ja rõõm,
kui kaunis oled sa!
Ei leia mina iial teal
see suure, laia ilma peal,
mis mul nii armas oleks ka,
kui sa, mu isamaa!

Sa oled mind ju sünnitand
ja üles kasvatand;
sind tänan mina alati
ja jään sull' truuiks surmani,
mul kõige armsam oled sa,
mu kallis isamaa!

Su üle Jumal valvaku,
mu armas isamaa!
Ta olgu sinu kaitseja
ja võtku rohkest õnnista,
mis iial ette võtad sa,
mu kallis isamaa!

Eesti Vabariigi hümn on koorilaul "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm", mille viisi lõi 1848. aastal saksa päritolu Soome helilooja Fredrik Pacius. Eestikeelsed sõnad kirjutas laulule Johann Voldemar Jannsen. Eestis lauldi seda esimest korda Eesti esimesel laulupeol 1869. aastal. Koos rahvusliku liikumise ja rahvusteadvuse kasvuga 19. sajandi lõpul sai "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm" Eestis väga populaarseks. Niisama tuntud ja armastatud oli algul üliõpilastele kirjutatud laul ka Soomes. Kui Eesti ja Soome end pärast Esimest maailmasõda iseseisvateks riikideks kuulutasid, sai Paciuse meloodia, mida Eestis ja Soomes lauldi erinevate sõnadega ja ka erinevas tempos, mõlema maa riigihümniks. Ametlikult kinnitas Eesti Vabariik Fredrik Paciuse "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm" Eesti riigihümniks pärast Vabadussõja lõppemist 1920. aastal.

Vene okupatsiooni ajal oli "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm" rangelt keelatud. Hümnilaulmine tõi kaasa karmid repressioonid, kuid laul ei ununenud. Ühes Eesti iseseisvuse taastamisega 1991. aastal võeti uuesti kasutusele ka Eesti riigihümn.

Suveräänne võim

Eesti riik ja rahvas on suveräänne ja vaba ning võrdne partner teistele riikidele ja rahvastele kogu maailmas. Alati ei ole see aga nii olnud. 13. sajandil allutati Eesti territoorium Saksa ordule, hiljem valitsesid meie territooriumi Rootsi, Poola ja Taani kuningad kuni Eesti liideti Vene tsaaririigiga (Põhjasõda 1700–1721). Selleks, et olla vaba rahvas vabal maal, on Eesti rahvas läbinud pika ja keerulise enesemääramise protsessi.

Eesti suveräänse riigivõimu loomine algas 1917. aasta novembris. Kuna Venemaal oli toimunud revolutsioon ning seaduslik riigivõim kukutatud, kuulutas Eestimaa kubermangu Ajutine Maanõukogu ehk Maapäev ennast kõrgeima (suveräänse) võimu kandjaks Eestis. Enne kui võimu haaranud kommunistid selle laiali ajasid, jõudis Maapäev volitada oma juhtorganeid enda nimel edasi tegutsema. Maapäeva juhatus ja vanematekogu moodustasid pöranda all Päästekomitee. Punavägede põgenemisest tingitud võimuvaakumit kasutades avaldas Päästekomitee **24. veebruaril 1918. a Eesti iseseisvusmanifesti**, millega kuulutati Eesti iseseisvaks demokraatlikuks riigiks. Seda päeva tähistataksegi Eesti Vabariigi aastapäevana.

Kohe pärast seda tungisid Eestisse Saksa väed ning riigis kehtestati Saksa okupatsioon. Sakslased taandusid Eestist 1918. aasta novembris, kuid nende asemel püüdis siia tungida Nõukogude Vene Punaarmee. Eestlased otsustasid end kaitsta ning novembris 1918 algas **Vabadussõda**. Selle käigus võitsid eestlased nii Punaarmeed kui ka baltisaksa Landeswehri.

Eesti riigivõimu ja riigiorganisatsiooni kujunemine algas 1918. aasta novembrist, mil Maapäev ja Ajutine Valitsus taas kokku tulid. Vabadussõja ajal 1919. aastal valiti Eesti rahva esindusorganina **Asutav Kogu**, kes võttis vastu „Eesti Vabariigi valitsemise ajutise korra”. **2. veebruaril 1920** sõlmisid Nõukogude Venemaa ja Eesti Vabariik rahulepingu – **Tartu rahu**, millega Venemaa tunnustas tingimusteta igaveseks ajaks Eesti Vabariigi suveräänsust.

Juunis 1920 võeti vastu Eesti Vabariigi põhiseadus, mis jõustus sama aasta detsembris. Lõppesid Asutava Kogu volitused ja ühtlasi lõppes ka ajutine valitsemiskord. Järgnevatel aastatel tunnustasid Lääneriigid Eesti Vabariiki *de jure* ning Eestist sai Rahvasteliidu liikmesriik. Põhiseadust muudeti oluliselt 1933 ning asendati uuega 1938. aastal.

Suveräänne
võim

Põhjasõda

Maapäev

Päästekomitee

Iseseisvus-
manifest

Eesti Vabariigi
aastapäev

Saksa
okupatsioon

Vabadussõda
Landeswehr
Punaarmee

Ajutine
Valitsus
Asutav Kogu

Tartu rahu

Põhiseadus

Rahvasteliit

Nõukogude okupatsioon	<p>1940. aasta suvel algas NSV Liidu sõjaline agressioon Eesti vastu, võimule tulid kommunistid ning Eesti liideti NSVL-i koosseisu. Saksamaa ja NSVL-i vahel puhkenud sõjategevuse käigus asendus Nõukogude okupatsioon 1944. aasta sügiseni Saksa okupatsiooniga. Katkenud Eesti iseseisvust prooviti ebaõnnestunult taastada 1944. aasta septembris. 1944. a alustas NSV Liit Eesti sõjalist okupeerimist, järgnesid Eesti põhiseadusliku korra muutmine, riigiparaadi ja tsiviilühiskonna lammutamine ning riikluse lõpetamine. Eesti Vabariigist sai Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik.</p>
Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik Ülemnõukogu Eesti Kodanike Komiteed Eesti Kongress	<p>1980ndate lõpul algas Eesti taasiseseisvumise protsess. Nii Ülemnõukogu kui ka Eesti kodanikkonna esindus Eesti Kodanike Komiteed (Eesti Kongress) otsustasid Eesti Vabariigi taastada. Kuulutati välja üleminekuperiood põhiseadusliku riigivõimu taastamiseks. Taasiseseisvumine kiideti heaks ka 1991. aasta märtsis toimunud rahvahääletusel.</p>
Eesti riigikord	<p>20. augustil 1991, kasutades Nõukogude Liidus toimunud riigipöördekatset, kuulutati Eesti Vabariik taastatuks. Lühikese ajaga teatasid paljud riigid, et nad tunnustavad Eesti suveräänsust. Üleminekuperiood lõppes põhiseaduse vastuvõtmise ja põhiseaduslike riigiorganite loomisega 1992. aastal.</p>
Seadusandlik võim Täidesaatev võim Kohtuvõim Võimude lahusus Vabariigi President	<h3 style="text-align: center;">Eesti riigikord</h3> <p>Eesti Vabariik on demokraatlik parlamentaarne vabariik, kus kõrgema võimu kandja on rahvas. Hääleõiguslike kodanike kaudu teostab rahvas oma suveräänsust ehk iseseisvust. Rahvas otsustab, kellele ta annab õiguse riiki juhtida. Nii teostub enamuse tahe. Vähemus peab alluma kujunenud võimukorraldusele, kuid talle jääb õigus olla eriarvamusel, agiteerida oma põhimõtete poolt, kritiseerida võimulolijaid jne.</p> <p>Riigivõim ei koonu kellegi kätte konkreetselt, vaid jaguneb kolme institutsiooni vahel. Seadusandlik võim kuulub parlamendile (riigikogule), täidesaatev võim Vabariigi Valitsusele (ministrid ja peaminister) ning kohtuvõim kohtutele. Üks ja sama isik võib töötada korraga vaid ühes riigiametis. Seda nimetatakse kokku võimude lahususe põhimõtteks. Vabariigi President on Eestis eelkõige esindusisik, kelle võim on põhiseadusega tugevalt piiratud.</p> <p>Riigivõimu teostajad ei ole oma tegevuses piiramatult võimuga ametnikud, vaid seotud ennekõike Eesti põhiseaduse sätetega.</p>

See tähendab, et iga Eestis vastuvõetud õigusakt peab **põhiseadusega kooskõlas olema**. Kui ta seda ei ole, on ta õigustühine. Seda, kas seadused on põhiseadusega kooskõlas, kontrollivad Vabariigi President, õiguskantsler ja kohtud. Kuna Eesti Vabariigi on nii võimulahususe printsiip kui ka õigusaktide põhiseadusele vastavuse nõue põhiseadusesse sisse kirjutatud, nimetatakse meie riigivõimu **põhiseadusega piiratud riigivõimuks**.

Riiklikud pühad

Rahvuspüha ja puhkepäev

24. veebruar – iseseisvuspäev, Eesti Vabariigi aastapäev.

Riigipühad ja puhkepäevad

- 1. jaanuar – uusaasta suur reede
- ülestõusmispühade 1. püha
- 1. mai – kevadpüha
- nelipühade 1. püha
- 23. juuni – võidupüha
- 24. juuni – jaanipäev
- 20. august – taasiseseisvumispäev
- 24. detsember – jõululaupäev
- 25. detsember – esimene jõulupüha
- 26. detsember – teine jõulupüha.

Riiklikud tähtpäevad

- 6. jaanuar – kolmekuningapäev
- 2. veebruar – Tartu rahulepingu aastapäev
- 14. märts – emakeelepäev
- maikuu teine pühapäev – emadepäev
- 4. juuni – Eesti lipu päev
- 14. juuni – leinapäev
- 22. september – vastupanuvõitluse päev
- 2. november – hingedepäev
- novembrikuu teine pühapäev – isadepäev
- 16. november – taassünni päev.

Põhiseadus

Eesti Vabariigi põhiseadus on Eesti riigi toimimise ja kõigi teiste seaduste õiguslik alusdokument. Põhiseadus on kõrgeima õigusejõuga akt, mille muutmine on teiste seadustega võrreldes raskem. See sätestab riigivõimu organisatsiooni ning kõrgeimate

Õiguskantsler

Põhiseadus

Rahvuspühad
Eesti Vabariigi
aastapäev
Iseseisvuspäev

Riigipühad

Riiklikud
tähtpäevad

Põhiseadus

**Põhi-
seaduslikud
õigused**

**Põhi-
seaduslikud
vabadused**

**Põhi-
seaduslikud
kohustused**

riigiorganite ülesanded ja võimupädevuse, tagab kodanike põhiõigused ja vabadused ning määratleb riigi põhiväärtused ja põhiülesanded.

Põhiseadus sätestab, et Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas. Kõrgeimat riigivõimu teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu riigikogu valimisega ning rahvahääletusega.

Põhiseaduslikud õigused, vabadused ja kohustused

Kõigi Eestis elavate inimeste suhtes kehtivad õigused ja vabadused

- võrdsus seaduse ees;
- õigus seaduse ja riigi kaitsele;
- õigus pöörduda kohtusse oma õiguste ja vabaduste rikumise korral;
- õigus elule;
- õigus kuuluda töötajate ühinguisse (ametiühingutesse) ja tööandjate (ettevõtjate) ühinguisse;
- omandi puutumatus;
- kodu puutumatus;
- jne.

Põhiseaduslikud kohustused

Kodaniku kohus on olla ustav põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust, osaledes seaduse alusel riigikaitstes. Kaitseväeteenistusest keelduv meeskodanik on kohustatud läbi tegema asendusteenistuse.

Välismaalane on Eestis viibides kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda. Riigikaitsekohustust neil ei ole.

Vanematel on õigus ja kohustus oma lapsi kasvatada ja nende eest hoolitseda. **Perekond** on kohustatud oma abivajavate liikmete eest hoolitsema.

Kooliealistel lastel on õppimine seaduses määratud ulatuses kohustuslik.

Igaüks on kohustatud:

- säästma loodust ja keskkonda ning hüvitama sellele tekitatud kahju;

- tasuma seadusega sätestatud riiklike ja omavalitsuste kehtestatud makse, lõive, trahve ja sundkindlustusmaksid ning täitma seadusega sätestatud koormisi.

Kodanikuõigused

- Ainult kodanikel on õigus kuuluda erakondadesse.
- Kodanikul on hääleõigus riigikogu valimistel ja rahvahääletusel, kui ta on saanud 18 aastat vanaks ja kohus ei ole teda tunnistanud teovõimetuks.
- Vähemalt 21aastane hääleõiguslik kodanik võib kandideerida riigikokku.
- Vähemalt 40aastane sünnijärgne kodanik võib kandideerida presidendiks.
- Kodaniku tahte vastaselt ei tohi ametiasutused ja ametiisikud koguda andmeid tema veendumuste kohta.
- Kodanikul on välismaal viibides õigus Eesti riigi kaitsele, samuti on tal õigus abi saamiseks pöörduda ükskõik, millise Euroopa Liidu riigi saatkonna poole.
- Ühtki Eesti kodanikku ei tohi Eestist välja saata ega takistada Eestisse asumast. Välisriigile võib kodanikku välja anda kurjategijate vastastikuse väljaandmise vms lepingu täitmiseks vastava seaduse alusel. Igal üksikjuhul teeb otsuse Vabariigi Valitsus, kusjuures seda otsust saab kohtus vaidlustada.
- Riigi- ja omavalitsuse ametikohad täidetakse seadusega sätestatud korras kodanikega. Seadus võib siin teha kitsendusi ka kodanikele, nt nõuda ametikohale vastavat eriharidust. Teatud ametikohtadele ei tohi võtta välisriikide julgeoleku- ja luureteenistuses olnud isikuid.

Rahvuskuuluvusest tulenevad õigused

- Igaühel on õigus säilitada oma rahvuskuuluvus – see tähendab, et inimese rahvuskuuluvust ei saa tema tahte vastaselt muuta.
- Igal eestlasel, sõltumata kodakondsusest, on õigus asuda Eestisse.
- Vähemusrahvustel on õigus kultuurautonomia seaduse alusel luua oma rahvuskultuuri huvides omavalitsusasutus.
- Igaühel on õigus pöörduda riigiasutuste, omavalitsuste ja nende ametiisikute poole ja saada vastuseid eesti

**Kodaniku-
õigused**

**Rahvus-
kuuluvus**

**Vähemus-
rahvused
Kultuur-
autonomia**

Julgeolek	keeles. Riigiasutuste ja omavalitsuste suhtlemis- ja asjaajamiskeel on eesti keel. Paikkondades, kus enamik elanikke on vähemusrahvusest, võivad omavalitsused kasutada seadusega määratud ulatuses ja korras oma sisemise asjaajamiskeelena selle vähemusrahvuse keelt.
Õiguskantsler	Põhiseaduslikke õigusi ja vabadusi võidakse piirata põhiseadusest lähtuvalt ning täiendavaid kohustusi kehtestada tegevteenistuses kaitseväelaste, samuti asendusteenistuses olevate isikute suhtes ja erakorralise seisukorra ning sõjaseisukorra ajal (ohu korral riigi julgeolekule).
Põhi-seaduslikud institutsioonid	Igaühel on õigus pöörduda kohtusse või õiguskantsleri poole, kui tema õigusi on ebaseaduslikult piiratud (vt õiguskantsler, lk 82).
Riigikogu	Põhiseaduslikud institutsioonid
Vabariigi President	Seadusandlik võim kuulub Riigikogule – loe täpsemalt lk 71–77
Vabariigi Valitsus	Vabariigi President on Eesti riigipea – loe täpsemalt lk 58–60
Eesti Pank	Täidesaatev riigivõim kuulub Vabariigi Valitsusele – loe täpsemalt lk 61–67
Riigikontroll	Eesti raha emiteerimise ainuõigus on Eesti Pangal, kes korraldab raharinglust ja hoolitseb riigi vääringu stabiilsuse eest – loe täpsemalt lk 68–70
Õiguskantsler	Riigikontroll on oma tegevuses sõltumatu riigi majanduskontrolli asutus – loe täpsemalt lk 69.
Kohus	Õiguskantsler on oma tegevuses sõltumatu ametiisik, kes teostab järelevalvet seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide põhiseadusele ja seadustele vastavuse üle – loe täpsemalt lk 82–86
Kohalikud omavalitsused	Õigust mõistab ainult kohus. Kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega – loe täpsemalt lk 87–89
	Kohaliku elu küsimusi otsustavad ja korraldavad kohalikud omavalitsused – loe täpsemalt lk 78–81

Maakonnad

Harjumaa

Hiiumaa

Ida-Virumaa

Järvamaa

Jõgevamaa

Järvamaa

Lääne-Virumaa

Põlvamaa

Pärnumaa

Raplamaa

Saaremaa

Tartumaa

Valgamaa

Viljandimaa

Võrumaa

Linnad

Elva
Haapsalu
Jõgeva
Kallaste
Keila
Kiviõli
Kohtla-Järve
Kunda

Kuressaare
Kärdla
Loksa
Maardu
Mustvee
Mõisaküla
Narva
Narva-Jõesuu

Paide
Paldiski
Põltsamaa
Põlva
Pärnu
Püssi
Rakvere
Saue

Sillamäe
Sindi
Tallinn
Tartu
Valga
Viljandi
Võhma
Võru

Maakonnad

Linnad

Lisainfo:

Eesti riigi institutsioonid: www.riik.ee

Eesti riigi sümbolika: Riigikantselei, www.riigikantselei.ee

Õigusaktid: www.riigiteataja.ee

Ajaloolised dokumendid: Eesti omariikluse arengust (MEIS 2004)

Eesti kodanik

Eesti kodakondsus

Eesti kodakondsus on Eesti kodaniku ja Eesti Vabariigi vaheline õiguslik side, mis toob mõlemale poolele kaasa nii õigusi kui ka kohustusi. Eesti kodakondsus omandatakse sünniga või saadakse naturalisatsiooni korras.

Praegune Eesti on 1918. aastal rajatud vabariigi õigusjärglane. Sama põhimõtte kehtib kodakondsuse suhtes. 1992. aastal taastati okupatsioonieelne 1938. aasta kodakondsusseadus. Seega on automaatselt Eesti kodanikud need isikud, kes olid seda kuni Eesti vägivaldse liitmiseni NSV Liidu koosseisu, samuti nende järglased.

Õigus saada sünniga Eesti Vabariigi kodanikuks on igal lapsel, kelle **sünnimisel on vähemalt üks tema vanematest Eesti kodanik**. Sel juhul pole tähtis, kas laps sünnib Eestis või välismaal. Leidlapsed, kelle vanemate andmed on teadmata, võivad saada Eesti Vabariigi kui elukohamaa kodakondsuse. Samuti saab Eesti kodakondsuse laps, kes sündis pärast isa surma ja kelle isa oli surma hetkel Eesti Vabariigi kodanik. Eesti kodaniku lapsendanud välismaalasest laps on Eesti kodakondsuse saanud, kui lapsendaja esitab selleks kirjaliku taotluse ja on tõendatud, et laps ei ole mõne muu riigi kodanik.

Eesti kodakondsust soovival välismaalasel, kes vastab kodakondsuse seadusega sätestatud tingimustele, on võimalik esitada Eesti kodakondsuse saamiseks taotlus ning saada kodakondsus **naturalisatsiooni korras**. Naturaliseerumine eeldab isiku soovi kodakondsust vahetada ning teatud tingimuste täitmist, mida kodakondsust andev riik nõuab. Taotlus esitatakse kodakondsus- ja migratsiooniametile (KMA).

Kodakondsuse võib saada ka riigile osutatud **eriliste teenete eest**, sellekohase ettepaneku saab teha ainult valitsuse liige. Aasta jooksul võib eriliste teenete eest Eesti kodakondsuse anda kõige rohkem 10 inimesele.

Eesti
kodakondsus

Sünnijärgne
kodakondsus

Naturali-
satsioon

Kodakondsuse taotlemine
Elamisluba Pikaajaline elamisõigus
Eksam

Kodakondsuse andmise naturalisatsiooni korras otsustab Vabariigi Valitsus.

Eesti kodanik ei või olla samal ajal mõne muu riigi kodakondsuses. Kui inimene on sünniga omandanud peale Eesti kodakondsuse ka mõne muu riigi kodakondsuse, peab ta 18aastaseks saamisel kolme aasta jooksul loobuma kas Eesti või muu riigi kodakondsusest.

Eesti kodakondsuse taotlemine

Eesti kodakondsust võib taotleda iga välismaalane, kes on lojalne Eesti riigile ning kes vastab järgmistele tingimustele:

- on vähemalt 15aastane;
- on asunud Eestisse elama enne 1. juulit 1990. a ning omab kehtivat elamisluba või
- omab pikaajalise elaniku elamisluba või alalist elamisõigust;
- on elanud Eestis elamisloa või elamisõiguse alusel vähemalt 8 aastat, millest viimased 5 aastat püsivalt;
- omab püsivat sissetulekut: palk, pension, stipendium, riiklikud toetused jms;
- tal on registreeritud elukoht Eestis;
- sooritab eesti keele eksami vähemalt algtasemele ning põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksami;
- annab vande: „Taotledes Eesti kodakondsust, tõotan olla ustav Eesti põhiseaduslikule korrale”.

Kodakondsuse taotlemise info

Kodakondsus- ja migratsiooniamet
Telefon 612 6979
kma@mig.ee
www.mig.ee

Enne kodakondsuse taotluse esitamist tuleb sooritada kaks eksamit.

1. Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksam (www.meis.ee/kodanik). Eksamil tuleb vastata 20-le riigikorraldust puudutavale küsimusele, kohapeal saab kasutada seaduste tekste ja sõnastikke.
2. Eesti keele oskuse eksam vähemalt algtasemel.

Eksameid korraldab riiklik eksami- ja kvalifikatsioonikeskus (REKK).

Eksamite info

Riiklik eksami- ja kvalifikatsioonikeskus
Telefon: 735 0566
eksam@ekk.edu.ee
www.ekk.edu.ee

Eksamitest on vabastatud

- täisealine piiratud teovõimega isik;
- isik, kes terviseseisundi tõttu pole võimeline eksameid sooritama (vajalik ekspertkomisjoni otsus).

Isik, kes terviseseisundi tõttu pole võimeline eksami tingimusi täielikult täitma, sooritab ekspertkomisjoni otsuse alusel eksamid sellises ulatuses ja sellisel viisil, mida tema terviseseisund võimaldab.

Eesti keele eksamit ei pea sooritama isik, kes on omandanud eesti keeles põhi-, kesk- või kõrghariduse.

Enne 1.01.1930. a sündinud inimesed on eesti keele eksami kirjalikust osast vabastatud.

Pärast eesti keele tasemeeksami ning põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksami edukat sooritamist hüvitab riik inimesele 100% ulatuses keeleõppeks kulunud summa (kuni 6000 krooni). Taotlus tuleb esitada REKKile.

Kuidas kodakondsust taotleda?

Eesti kodakondsuse taotlemiseks tuleb pöörduda kodakondsus- ja migratsiooniameti teenindusbüroosse ning esitada sooviavaldus koos nõutavate dokumentidega. Dokumentide loetelu ning vajalikud ankeedid on saadaval nii KMA teenindusbüroos kui kodulehel www.mig.ee.

Alates 15. eluaastast tuleb kodakondsuse saamise sooviavaldus esitada iseseisvalt.

15–18aastane isik peab sooviavaldusele lisama oma vanema, eestkostja või eestkostetasutuse kirjaliku nõusoleku.

Ankeedid on võimalik vormistada KMA teenindusbüroos ametniku abiga.

Sooviavaldus registreeritakse KMA büroos ja selle kohta antakse tõend.

Riiklik
eksami- ja
kvalifikat-
sioonikeskus

Kodakondsuse
taotlemine

**Kodakondsus-
tunnistus****Eesti
kodakondsuse
taotlemine
lapsele**

Sooviavalduse menetlusse võtmine otsustatakse ühe kuu jooksul alates registreerimisest ja tehtud otsuse kohta antakse tõend.

NB! Kuue kuu möödumisel sooviavalduse menetlusse võtmise päevast peab kodakondsuse taotleja ühe kuu jooksul minema uuesti KMA bürosse ja kinnitama kirjalikult, et soovib jätkuvalt saada Eesti kodakondsust. Isik, kes oli või on mõne teise riigi kodanik, peab esitama tõendi, et ta on vabastatud või vabastatakse senisest kodakondsusest. Kui nimetatud tõend ja kinnitus jäetakse tähtaegselt esitamata, siis sooviavalduse menetlemine lõpetatakse ja isikule saadetakse selle kohta kirjalik teade.

Hiljemalt kolme kuu jooksul pärast kirjaliku kinnituse esitamist edastab KMA dokumendid Vabariigi Valitsusele Eesti kodakondsuse andmise otsustamiseks. Tehtud otsusest teavitab KMA isikut kirjalikult.

Kui valitsus on langetanud positiivse otsuse, vormistatakse isikule KMA-s **kodakondsustunnistus**, mis saadetakse taotlejale postiga. Kodakondsustunnistuse alusel on õigus taotleda Eesti kodaniku passi ja isikutunnistust.

Eesti kodakondsuse taotlemine lapsele

Eesti kodakondsuse taotlemine alla 15aastasele lapsele on lihtne. Lapsel ei ole eksameid tarvis sooritada. Kui allpool esitatud tingimused on täidetud, siis piisab kodakondsuse saamiseks lapsevanema taotluse esitamisest.

Kodakondsuse saavad oma lapsele lihtsustatud korras taotleda lapsevanemad, last üksi kasvatav vanem või lapsendaja kui:

- **nad on elanud Eestis seaduslikult vähemalt viis aastat ning neil ei ole ühegi riigi kodakondsust** ehk nad on määratlemata kodakondsusega ja nende laps, kes ei ole ega ole olnud ühegi teise riigi kodanik, on sündinud Eestis pärast 26. veebruari 1992. a. või
- **vähemalt üks vanematest** (või lapsendaja) **on saanud Eesti kodakondsuse** naturalisatsiooni teel pärast lapse sündi.

Kodakondsuse saamise taotluse saab esitada ka eestkostetasutus või lapse Eesti kodakondsuses olev eestkostja, kui alla 15aastase lapse vanemad on surnud, tunnistatud teadmata kadunuks või teovõimetuks, või neilt on võetud vanemlikud õigused.

Kui lapsevanem on otsustanud taotleda endale Eesti kodakondsust, siis on võimalik saada samaaegselt lihtsustatud teel Eesti kodakondsus ka oma alla 15aastasele lapsele. Selleks peab vanem koos enda sooviavaldusega esitama sooviavalduse oma lapsele Eesti kodakondsuse saamiseks.

Lapsele on soovitatav esitada kodakondsuse saamise taotlus enne lapse 1-aastaseks saamist, sest siis ei ole tarvis lapsele elamisluba taotleda ja nii hoitakse kokku aega ja raha.

Oma lapsele Eesti kodakondsuse vormistamiseks peab lapsevanem või lapsevanemad minema lähimasse KMA teenindusbüroosse ning esitama sooviavalduse koos nõutavate dokumentidega. Sooviavalduse menetlusse võtmine otsustatakse ühe kuu jooksul alates sooviavalduse vastuvõtmisest ja tehtud otsuse kohta antakse tõend.

Dokumentide loetelu ning vajalikud ankeetid on saadaval nii KMA teenindusbüroos kui kodulehel www.mig.ee.

Otsuse kodakondsuse andmise kohta teeb Eesti valitsus ning sellest teavitatakse kirjalikult. Koos kirjaga edastatakse ka **kodakondsustunnistus**, mille alusel saavad vanemad taotleda oma lapsele Eesti kodaniku passi ja isikutunnistuse.

Eesti kodakondsuse kaotamine

Eesti kodakondsusest vabastatakse isik tema enda taotlusel Vabariigi Valitsuse otsusega. Taotlus võidakse tagasi lükata, kui kodanik on tegevteenistuses, tal on täitmata kohustusi Eesti riigi ees või kui kodakondsusest vabastamisega võib kaasneda kodakondsusetus (st inimesel pole võimalust astuda mõne muu riigi kodakondsusse). Kui isik soovib vabaneda Eesti kodakondsusest, esitab ta sellekohase taotluse KMA teenindusbüroosse. Välisriigis püsivalt elav isik esitab taotluse Eesti Vabariigi välisesindusse.

Eesti kodakondsus võetakse Vabariigi Valitsuse otsusega ära, kui kodanik:

- astus Vabariigi Valitsuse loata välisriigi riigi- või sõjaväeteenistusse;
- astus välisriigi luure- või julgeolekuteenistusse või sõjaväestatud ühingusse;
- püüdis vägivaldselt Eesti põhiseaduslikku korda muuta;
- omandas Eesti kodakondsuse valeandmete esitamise

Sooviavaldus

Taotlus

Kodakondsuse kaotamine

Kodakondsusest vabastamine

Kodakondsuse äravõtmine

või kodakondsuse saamist välistavate asjaolude varjamise abil;

- on mõne välisriigi kodakondsuses, kuid pole vabastatud Eesti kodakondsusest.

Isik on Eesti kodakondsuse kaotanud, kui ta võtab vastu mõne muu riigi kodakondsuse või loobub Eesti kodakondsusest mõne muu riigi kodakondsuse kasuks.

Eesti kodakondsuse kaotamise otsustab KMA dokumentaalselt tõendatud andmete alusel.

Sünniga omandatud Eesti kodakondsust ei ole õigust kelleltki ära võtta ega pidada isikut kodakondsuse kaotatuks. Kelleltki ei tohi Eesti kodakondsust veendumuste pärast ära võtta.

Välismaalased

Euroopa Liit

Euroopa
Majandus-
piirkond

Šveitsi
Konföderat-
siooni

Tähtajaline
elamisõigus

Omaavalitsus

Sise-
ministeerium

Isikutunnistus
ID-kaart

Alaline
elamisõigus

Perekonnaliige

Eestis elavad välismaalased

Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud

Euroopa Liidu, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriikide ja Šveitsi Konföderatsiooni kodanikul (EL-i kodanik) on õigus viibida Eestis kehtiva reisidokumendi või isikutunnistuse alusel kuni kolm kuud.

EL-i kodaniku elamisõigus Eestis võib olla tähtajaline või alaline.

Tähtajalise elamisõiguse omandamiseks peab EL-i kodanik registreerima oma elukoha elukohajärgses kohaliku omavalitsuse asutuses hiljemalt kolme kuu möödumisel Eestisse siseneamise päevast arvates. Tähtajaline elamisõigus omandatakse kuni viieks aastaks. Lähemat infot elukoha registreerimise kohta saab elukohajärgsest kohaliku omavalitsuse asutusest ning sise-ministeeriumi kodulehelt.

Ühe kuu jooksul pärast tähtajalise elamisõiguse omandamist peab EL-i kodanik isiklikult pöörduma KMA teenindusbüroosse, et taotleda tähtajalist elamisõigust tõendavat isikutunnistust (ID-kaart).

EL-i kodanikul, kes on tähtajalise elamisõiguse alusel Eestis püsivalt elanud viis aastat järjest, on õigus **alalisele elamisõigusele**.

Perekonnaliikmel, kes ise ei ole EL-i kodanik, on õigus koos EL-i kodanikuga Eestis viibida kehtiva reisidokumendiga kuni kolm kuud. Selle aja jooksul peab perekonnaliige esitama tähtajalise elamisõiguse taotluse või lahkuma Eestist. Perekonnaliikmel,

kes on tähtajalise elamisõiguse alusel Eestis püsivalt elanud viis aastat järjest, on õigus alalisele elamisõigusele.

Kolmandate riikide kodanikud

Välismaalased, kes ei ole EL-i kodanikud, võivad Eestis pikemaajaliselt viibida või püsivalt elada elamisloa alusel. Elamisluba võib olla tähtajaline elamisluba (kehtivusajaga kuni viis aastat) või pikaajalise elaniku elamisluba.

Tähtajalise elamisloa võib anda välismaalasele:

- kes on abielus Eestis alaliselt elava isikuga;
- elama asumiseks Eestis alaliselt elava lähedase sugulase juurde;
- töötamiseks;
- õppimiseks Eestis asuvas õppeasutuses;
- ettevõtluseks;
- kelle püsiv legaalne sissetulek tagab tema äraelamise Eestis;
- kelle elamisloa taotlus põhineb välislepingul.

Tähtajalist elamisluba on võimalik pikendada, kui elamisloa andmise alus ei ole muutunud ja taotlus on põhjendatud. Tähtajalise elamisloa pikendamiseks tuleb pöörduda KMA teenindusbüroosse või esitada taotlus posti teel. Kui tähtajalise elamisloa alusel Eestis elav välismaalane soovib viibida väljaspool Eestit rohkem kui 183 päeva aasta jooksul, peab ta oma Eestist eemalviibimise registreerima kodakondsus- ja migratsiooniametis.

Pikaajalise elaniku elamisloa võib anda välismaalasele, kes on viimase viie aasta jooksul pidevalt elanud Eestis tähtajalise elamisloa alusel ja kellel on Eestis kehtiv elamisluba, registreeritud elukoht, ravikindlustus, püsiv legaalne sissetulek Eestis äraelamiseks ning kes oskab eesti keelt vähemalt algtasemel.

Välismaalase õigus töötada

Euroopa Liidu kodanikud ei pea Eestis elades töötamiseks eraldi luba taotlema. EL-i kodaniku **perekonnaliikmel** peab Eestis töötamiseks ja füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemiseks olema elamisõigus.

Kolmandate riikide kodanikel peab Eestis töötamiseks üldjuhul olema elamisluba töötamiseks või tööloba.

Tööluba on luba, millega antakse välismaalasele õigus Eestis

Kolmandad riigid

Tähtajaline elamisluba

Pikaajaline elamisluba

Tööluba

<p>Lühiajaline töötamine</p>	<p>töötada tööloas määratud tähtaja jooksul. Tähtajaline elamisluba töötamiseks annab välismaalasele õiguse viibida Eestis töötamise eesmärgil elamisloas määratud tingimustel.</p> <p>Ilma tööloata võib Eestis töötada välismaalane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kellel on pikaajalise elaniku elamisluba; 2) kes on kinnipeetav, vanglas viibimise ajal; 3) kellel on elamisluba töötamiseks, loas määratud tingimustel; 4) kes on vedurimeeskonna liige, vedurit või rongi teenindava personali liige või autojuht sõitjate või veose kohaletoimetamiseks riigipiiri ületades, kui välismaalasel puudub Eestis elukoht ning välismaalase tööandjal puudub Eestis tegevuskoht ning välismaalasel on Eestis viibimiseks seaduslik alus. <p>Teatud juhtudel võib välismaalane töötada Eestis kuni kuus kuud ilma töö- ja elamisloata. Selleks peab välismaalane enda töötamise registreerima eelnevalt kodakondsus- ja migratsiooniametis.</p>
<p>Ametnik</p> <p>Ettevõtlus</p> <p>Äriühing</p> <p>Äriseadustik</p>	<p>Riigi- või kohaliku omavalitsuse ametnikuna saavad töötada vähemalt 18aastased ja vähemalt keskharidusega Eesti kodanikud. Kooskõlas seadusega võib neid ametikohti erandkorras täita ka välisriigi kodanike ja kodakondsuseta isikutega. Ettevõtluses välismaalaste õigused kodanike omadest ei erine. Äriühingu asutaja, osanik ja aktsionär võib olla igaüks. Äriseadustik nõuab küll, et vähemalt pooled äriühingu juhatuse liikmeist elaks Eestis või mõnes Euroopa Liidu riigis, kuid see ei olene kodakondsusest.</p>
<p>Valimised</p>	<p style="text-align: center;">Õigus valida ja olla valitud</p> <p>Kohaliku omavalitsuse valimistel on hääletamisõigus selles vallas või linnas püsivalt elavatel Eesti kodanikel ja EL-i kodanikel, kes on vähemalt 18 aastat vanad ja teovõimelised. Kohaliku omavalitsuse valimistel saavad osaleda ka välismaalased, kellel on alaline elamisluba ja kes on selles linnas või vallas elanud vähemalt viimased 5 aastat. Volikogu valimistel saavad kandideerida hääleõiguslikud Eesti kodanikud ja EL-i kodanikud, kelle püsiv elukoht asub hiljemalt valimisaasta 1. augustiks selles linnas või vallas (vt volikogu, lk 79). Volikogu valitakse neljaks aastaks.</p>
<p>Häälesõigus</p>	<p>Riigikogu valimistest võivad osa võtta vähemalt 18aastased hääleõiguslikud ja teovõimelised Eesti Vabariigi kodanikud. Eesti kodanikul on õigus riigikogu valimistel kandideerida alates 21. eluaastast. Riigikogu koosseis vahetub iga nelja aasta järel.</p>

Vabariigi Presidendiks saab kandideerida vaid sünnilt Eesti kodanik, kes on valimiste ajaks vähemalt 40aastane. Presidendi valib riigikogu. Kui riigikogus ei saa üksi kandidaat nõutavat hääleenamust, valib presidendi valimiskogu. Valimiskogu koosneb riigikogu liikmetest ja kohalike omavalitsuste volikogude esindajatest. Vabariigi President valitakse ametisse **viieks aastaks**.

Isikut tõendavad dokumendid

Isikut tõendav dokument **on riigiasutuse väljaantud dokument, kuhu on kantud kasutaja nimi ja sünniaeg või isikukood ning foto ja allkiri**, kui seadus või selle alusel kehtestatud õigusakt ei sätesta teisiti. Dokumentide väljaandmist reguleerib „Isikut tõendavate dokumentide seadus“, mille alusel antakse välja järgmised dokumendid:

- isikutunnistus;
- Eesti kodaniku pass;
- diplomaatiline pass;
- meremehe teenistusraamat;
- välismaalase pass;
- ajutine reisidokument;
- pagulase reisidokument;
- meresõidutunnistus;
- tagasipöördumistunnistus;
- tagasipöördumise luba.

Isikut tõendava dokumendina saab kasutada ka mõne teise seaduse alusel välja antud dokumente. Esitav dokument peab kehtima ja sellesse on kantud kasutaja nimi, foto, allkiri ja sünniaeg või isikukood.

Paljud asutused ja ettevõtted aktsepteerivad isikut tõendava dokumendina ka

- Eesti Vabariigis välja antud juhiluba, v.a ajutine juhiluba;
- Eesti Vabariigi kaitseväeteenistuse tunnistust;
- alaealise puhul sünnitunnistust koos seadusjärgse esindaja isikut tõendava dokumendiga.

Isikutunnistus ja pass

Eesti kodanikul peab olema isikut tõendav dokument alates 15. eluaastast. Välismaalasel peab olema dokument alates sünni registreerimisest.

Isikutunnistus
Eesti kodaniku pass
Diplomaatiline pass
Meremehe teenistusraamat
Välismaalase pass
Ajutine reisidokument
Pagulase reisidokument
Meresõidutunnistus
Tagasipöördumistunnistus
Tagasipöördumise luba

Juhiluba
Kaitseväeteenistuse tunnistus
Sünnitunnistus

Pass

ID-kaart
Isikutunnistus

Eesti vabariigi elaniku kohustuslik isikut tõendav dokument on isikutunnistus ehk ID-kaart, millega saab tõendada Eestis enda isikut kõikjal, kus on selleks tarvidus – pangas, poes, notari juures jne. Isikutunnistusega saab Eesti kodanik reisida ning tõendada enda isikut Euroopa Liidus ja Euroopa Majanduspiirkonnas ning Šveitsis. Isikutunnistust saab lisaks tavapärasele isiku tõendamisele kasutada ka enda isiku tuvastamiseks elektroonilises keskkonnas ning digitaalallkirja andmiseks.

Eesti kodaniku pass on reisidokument, mis on eeskätt vajalik reisimiseks väljaspool Euroopa Liitu.

Välismaalase pass on reisidokument, mille Eesti Vabariik annab välismaalasele. Välismaalase pass antakse välja välismaalasele, kellel on kehtiv Eesti elamisloa, ning kui on tõendatud, et välismaalasel puudub välisriigi reisidokument ja tal ei ole võimalik seda saada.

Isikutunnistuse ja passi kehtivusaeg on kuni 5 aastat, tähtajalise elamisloa korral elamisloa kehtivusaja lõpuni. Passe ja isikutunnistusi annab välja kodakondsus- ja migratsiooniamet (KMA).

Kuidas dokumenti taotleda

Isikut tõendavat dokumenti taotlema hakates tuleb esmajoones taotleda isikutunnistust, millega koos võib vajadusel taotleda ka passi.

Kui dokumenti taotletakse esmakordselt, on kindlasti vaja pöörduda isiklikult KMA teenindusbüroosse ja lisaks tavapärastele taotlusedokumentidele esitada Eesti kodakondsusesse kuulumist tõendavad dokumendid. Teenindusbüroos vormistab taotluse ametnik, inimesel endal tuleb anda vaid allkiri.

Kui dokumenti taotletakse mitmendat korda, võib taotluse esitada posti teel või digitaalselt (vt selgitusi allpool).

Isikutunnistust ja Eesti kodaniku passi taotledes tuleb esitada:

- vormikohane taotlus;
- isikut tõendav dokument;
- värvifoto suurusega 4 × 5 cm;
- riigilõivu tasumist tõendav dokument.

Kui passi taotletakse põhjusel, et isikuandmed on muutunud, tuleb esitada lisaks dokument, mis isikuandmete muutust tõendab.

Välisriigis välja antud dokument peab olema tõlgitud eesti, inglise või vene keelde ning tõlke õigsus peab olema notariaalselt kinnitatud. Dokument peab olema legaliseeritud või apostilliga kinnitatud, kui välisleping ei sätesta teisiti.

Alates 15ndast eluaastast taotletakse isikut tõendavat dokumenti iseseisvalt. Vajadusel võib kuni lapse täisealiseks (18aastaseks) saamiseni lapse eest taotluse esitada lapsevanem.

Kuigi alla 15aastasel lapsel ei ole dokumendikohustust, vajab ta reisimiseks reisidokumenti – passi. Kui laps reisib koos lapsevanemaga, kelle passi on kantud lapse andmed (alates 7. eluaastast ka pilt), siis lapsele reisidokumenti taotleda ei ole vaja. Uutesse välja antavatesse dokumentidesse enam lapse andmeid ei kanta.

Alla 15aastase lapse või piiratud teovõimega isiku eest esitab isikut tõendava dokumendi taotluse tema seadusjärgne esindaja – lapsevanem või kohtu määratud eestkostja.

Lapsele isikut tõendavat dokumenti taotledes tuleb esitada

- vormikohane taotlus;
- lapse isikut tõendav dokument; kui see puudub, esitatakse sünnitunnistus;
- 1 värvifoto mõõtmetega 4 × 5 cm;
- seadusliku esindaja isikut tõendav dokument;
- riigilõivu tasumist tõendav dokument.

Kui taotluse esitab lapsevanem, tuleb esitada ka lapse sünnitunnistus (vanema esindusõigust tõendav dokument).

Kui lapsevanema nimi on lapse sünnitunnistusel ja vanema isikutunnistusel või passis erinev, tuleb esitada ka lapsevanema nime muutumist tõendav dokument, nt abielutunnistus.

Kui taotluse esitab eestkostja või eestkostetasutuse esindaja, tuleb tal esitada esindusõigust tõendav dokument.

Isikutunnistust ja passi saab taotleda posti teel, juhul kui taotlejale (või alla 15aastasele lapsele või eestkostetavale, kelle jaoks dokumenti taotletakse) on KMA varem isikut tõendava dokumendi välja andnud.

Taotlusankeet on võimalik saada internetist (www.mig.ee, www.pass.ee) või KMA teenindusbüroost. Ankeedi täitmisel tuleb järgida ankeedi juures olevaid täitmise juhiseid – kui ankeet on täidetud valesti, ei saa taotlust menetlusse võtta.

Apostill

Lapsevanem

Seadusjärgne
esindaja
Eestkostja

Riigilõivud

Taotlust posti teel saates esitatakse originaaldokumendi asemel koopia. Koopia vastavust originaaldokumendile tuleb kinnitada oma allkirjaga koopia igal andmetega leheküljel. Allkirjale lisatakse allkirja andmise kuupäev.

Täidetud taotlusankeet koos nõutavate dokumentidega (v.a isikut tõendav dokument) tuleb saata aadressil: **Kodakondsus- ja migratsiooniamet, Sõle 61a, 10313 Tallinn**. Taotlus võetakse menetlusse hiljemalt selle KMA-sse saabumisele järgneval tööpäeval. Ankeedile märgitud postiaadressil saadetakse inimesele teatis taotluse menetlusse võtmise kohta, samas on kirjas ka passi väljastamise aeg ja koht.

Elektrooniliselt on võimalik taotlus esitada, kui taotlejal on olemas kehtivate sertifikaatidega isikutunnistus. Elektroonilise taotluse esitamiseks tuleb minna internetilehele www.pass.ee.

Riigilõivud – kuhu ja kuidas maksta

Riigilõiv on summa, mis tasutakse juriidiliste toimingute tegemise, avalduste läbivaatamise ja dokumentide väljastamise eest. Toimingud, mille eest ja summad, kui palju riigilõivu tasuda tuleb, kehtestab „Riigilõivuseadus“.

Eesti kodakondsuse, isikutunnistuse või passi taotlemisel on riigilõivud järgnevad:

Toiming	Riigilõiv (kroonides)
Isikutunnistuse ja passi koos taotlemine	500 / 250*
Isikutunnistuse taotlemine	150 / 50*
Passi taotlemine	450 / 225*
Passi taotlemine kiirkorras ehk 2 tööpäeva jooksul (<i>lähem info KMA-st</i>)	900
Isikutunnistuse taotlemine kiirkorras (5 tööpäeva jooksul)	500
Eesti kodakondsuse saamise või taastamise sooviavalduse läbivaatamine	200 alla 18aastased riigilõivust vabastatud

* soodustus alla 15aastasele isikule; keskmise, raske või sügava puudega isikule (taotlemisel vajalik esitada puuet tõendav dokument) ja üldtingimustel Eesti vanaduspensioni ikka jõudnud isikule.

Riigilõivu saab tasuda pangaülekandega või KMA teenindusbüroos.

Tasudes riigilõivu pangaülekandega, tuleb kodakondsus- ja migratsiooniametile esitada **riigilõivu tasumist tõendav dokument** (sobib ka internetipanga väljatrükk) või **kirjalikud andmed riigilõivu tasumise kohta**. KMA teenindusbüroodes on riigilõivu võimalik tasuda **sularahas ja panga deebetkaardiga**. Kuni 100 krooni suuruse riigilõivu on maksja soovil KMA teenindusbüroo kohustatud vastu võtma sularahas. Pangakaardiga saab tasuda riigilõivu olenemata summast. Kaardimakse on tasuline ja selle eest tasub kaardiomanik panga hinnakirja alusel. Krediitkaardiga riigilõivu tasuda ei saa.

Kui inimesel ei ole raske majandusliku olukorra tõttu võimalik riigilõivu tasuda, on KMA peadirektoril ja tema asetäitjal õigus vähendada riigilõivu määra või inimene selle tasumisest vabastada. Selleks tuleb KMA-le esitada sellekohane taotlus koos dokumentidega, mis kinnitavad taotluse põhjendatust.

Dokumendi väljastamine

Isikutunnistus ning pass väljastatakse taotlejale **30 päeva jooksul** pärast taotluse jõudmist KMA-sse.

Dokumendid väljastatakse kliendile sobivast KMA teenindusbüroost.

Isikut tõendav dokument väljastatakse dokumendi **kasutajale isiklikult**. Kui dokumenti taotletakse mitmendat korda, siis tuleb dokumendile järgi minnes kaasa võtta varem välja antud samalilgiline dokument. Näiteks kui taotleti uut passi, tuleb selle kättesaamisel esitada vana pass.

Alla 15aastase lapse dokumendi kättesaamisel tuleb esitada järgmised dokumendid:

- lapsevanem – enda pass või isikutunnistus ja lapse sünnitunnistus. Kui lapsevanema nimi on lapse sünnitunnistusel ja vanema passis erinev, tuleb esitada ka lapsevanema nime muutumist tõendav dokument, nt abielutunnistus.
- muu seaduslik esindaja – enda isikut tõendav dokument ja lapse esindusõigust tõendav dokument (kohtuotsus).

Dokumendi kättesaamise kohta annab dokumendi kasutaja või tema seaduslik esindaja allkirja.

Kui vanas passis on kehtiv välisriigi viisa või elamisluba, tuleb pärast uue passi kättesaamist pöörduda vastava riigi välissaatkonda.

Dokumendi
väljastamine

**Dokumendi
kehtivus****Dokumendi kehtivus**

Dokument on kehtiv, kui ta vastab järgmistele nõuetele:

- 1) dokumendi on välja andnud ja andmed on dokumenti kandnud õiguspäraselt selleks pädev asutus;
- 2) dokumendi kehtivusaeg ei ole lõppenud;
- 3) dokument on kasutamiskõlblik ja võimaldab tuvastada sellesse tehtud kandeid ja nende õigsust ning dokumendi kasutaja isikut;
- 4) dokument on terviklik ja ei ole rikutud.

**Dokumendi
tagastamine****Dokumendi kasutaja kohustused ja
dokumendi tagastamine**

Isikut tõendavasse dokumenti kantud andmete muutumisest – näiteks nime muutumisest abiellumisel – on dokumendi kasutaja kohustatud teatama KMA-le ühe kuu jooksul andmete muutumise päevast alates.

Dokumendi kasutamiskõlbmatuks muutumisest, kaotamisest või hävimisest on dokumendi kasutaja kohustatud teatama KMA-le kolme tööpäeva jooksul.

Dokumendi kasutaja surma või surnuks tunnistamise korral tagastatakse dokument KMA-le.

Lisainfo

Eksamid kodakondsuse taotlemiseks: riiklik eksami- ja kvalifikatsioonikeskus, www.ekk.edu.ee

Põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse ettevalmistuskursused: www.meis.ee/kodanik

Isikut tõendavad dokumendid, kodakondsus, elamisloa: kodakondsus- ja migratsiooniamet, www.mig.ee, www.pass.ee, www.kodanik.ee.

ID-kaardi elektrooniline kasutamine – AS Sertifitseerimiskeskus, www.sk.ee

Eesti kodanik ja Euroopa Liit

Alates 1. maist 2004 on Eesti täieõiguslik Euroopa Liidu liikmesriik. Euroopa Liitu kuuluvad demokraatlikud Euroopa riigid, kes on võtnud endale kohustuse teha koostööd rahu ja majandusliku heaolu tagamiseks.

Euroopa Liit on ainulaadne riikide ühendus. Ta ei ole riik, liitriik ega ka lihtsalt valitsustevahelise koostöö organisatsioon. Euroopa Liidu **liikmesriigid** on iseseisvad riigid, mis ühendavad oma suveräänsuse, et saavutada maailmas tugevus ja mõju, mida ükski neist eraldi ei saavutaks.

Praktikas tähendab **suveräänsuse ühendamine** seda, et liikmesriigid annavad osa oma otsustusõigusest ära nende loodud Euroopa asutustele, nii et mõned kõiki riike puudutavad otsused tehakse ühiselt. Millistes küsimustes ja kui suures ulatuses otsustusõigus edasi antakse, selles lepitakse kokku **aluslepingutes**. Nii näiteks on kokku lepitud, et põllumajanduspoliitikat, nagu ka rahapoliitikat, tehakse eurot kasutavates riikides ühiselt. See tähendab, et neis küsimustes on Euroopa Liidul **ainupädevus**. Samal ajal ajab iga riik oma sotsiaal- ja kultuuripoliitikat ning Euroopa Liit saab rakendada vaid toetavaid ja täiendavaid meetmeid.

Euroopa Liidu loomine on seotud II maailmasõjaga. Idee sai alguse Euroopa rahvaste soovist välistada tulevikus alatiseks selliste ohvrite ja purustuste kordumine. Alguses sidus koostöö vaid kuut riiki ja hõlmas peamiselt kaubandust ja majandust. Täna kuulub Euroopa Liitu 27 riiki enam kui 490 miljoni elanikuga ning nende vaheline koostöö hõlmab paljusid inimeste igapäevaelu otseselt mõjutavaid valdkondi. Väga tõenäoliselt laieneb liit aastate jooksul veelgi.

Paljudes Euroopa riikides kehtib ka **ühisraha euro**, mille kasutusele võtmiseks valmistub ka Eesti.

Liikmesriigid

Suveräänsuse
ühendamine

Ühisraha euro

Euroopa Liidu lipp**Euroopa Liidu hümn****Lipp ja hümn**

Euroopa Liidu lipul olev 12 kuldsest tähekesest ring sinisel taustal sümboliseerib Euroopa rahvaste solidaarsust ja nende vahel valitsevat harmooniat. Kodanikel ei ole kohustust Euroopa Liidu lippu kasutada, küll aga peavad

Eesti ametiasutused heiskama koos Eesti lipuga ka Euroopa Liidu lipu Euroopa päeval ja Euroopa Parlamendi valimise päeval. Kui Eesti ja Euroopa Liidu lippu kasutatakse koos, paikneb Euroopa Liidu lipp lipurivi tagant vaadates Eesti lipust vasakul.

Euroopa Liidu hümn meloodia on „Ood rõõmule“ Ludwig van Beethoveni 9. sümfooniast. Hümnis sõnu ei kasutata. Euroopa Liidu sünnipäeva tähistatakse 9. mail Euroopa päevana. Siis toimuvad üle Euroopa rahvapidustused ning korraldatakse tasuta kontserte, etendusi, näitusi jms.

Loe lähemalt veebilehelt: <http://www.europa.eu/>

Euroopa Liidu kodanik

Eesti kodanik on ühtlasi ka **Euroopa Liidu kodanik** ning talle kehtivad kõik Euroopa Liidu kodaniku õigused, sealhulgas elada vabalt valitud liikmesriigis, kõikjal võrdne ligipääs õiguskaitsele, õigus Euroopa Liidu piires viisavabalt reisida ja töötada ilma tööloata jne. Euroopa Liidu kodakondsust on võimalik saada vaid mõne liikmesriigi kodakondsuse kaudu.

Igal liikmesriik väljastab oma kodanikele riigisisese isikutunnistused – Eestis on see ID-kaart. Reisidokument on Euroopa Liidu pass.

Valimised

Kodanikuõigustest kõige tähtsam on õigus osaleda valimistel. Kõigil Euroopa Liidu kodanikel on õigus osaleda kohalikel ja Euroopa Parlamendi valimistel. Teises liikmesriigis elamise korral ei kaota nad õigust valida ka oma päritoluriigi üldvalimistel. Euroopa Parlamendi ja kohalikel valimistel saab valida elukohariigis ja piirkonnas tingimusel, et ollakse teatud perioodi vastava riigi või omavalitsuse ametlik elanik. Samuti kehtib õigus Euroopa ja kohalikel valimistel kandideerida.

Euroopa Liidu toimimine

Kõik Euroopa Liidus vastu võetud õigusaktid toetuvad **aluslepingutele**. Lepingutega annavad liikmesriigid **Euroopa Liidule pädevuse** ehk teisisõnu määravad kindlaks, millises valdkonnas, ulatuses ja moel on liidul õigus tegutseda. Iga Euroopa õigusakt põhineb mõnel konkreetset aluslepingu artiklil, mida nimetatakse selle õigusakti **õiguslikuks aluseks**. Lepingud määravad kindlaks ka EL-i otsuste tegemise reeglid ja menetlused. Aja jooksul on aluslepinguid muudetud – ajakohastatud või lisatud sätteid, uusi tegevusvaldkondi. Selleks sõlmitakse kõigi liikmesriikide ühise otsusena uus leping. Uus leping saab jõustuda vaid pärast seda, kui selle on kinnitanud kõik liikmesriigid. Riigis kehtiva korra alusel ratifitseerib lepingu parlament – nagu Eestis – või kiidab heaks rahvahääletus, nagu näiteks Iirimaa või Taanis.

Lepinguid peetakse **esmasteks õigusaktideks**. Nendest tuleneb suur kogus **teiseseid õigusakte**, millel on otsene mõju kodanike igapäevaelule. **Teisese õiguse** moodustavad direktiivid, määrused ja otsused.

Direktiiv, määrus, otsus – siduvad õigusaktid

Nimetuse poolest kõige tuntum Euroopa õigusakt – **direktiiv** – määrab kindlaks eesmärgi, mis tuleb saavutada, kuid iga liikmesriik kehtestab ise selleks kõige tõhusamad õigusaktid – seadused, määrused ja otsused. Euroopa Komisjoni teavitatakse sellekohaste õigusaktide vastuvõtmisest ja rakendamisest.

Määrusega sätestab Euroopa Liit konkreetsed abinõud ja määrus on liikmesriikide õiguses **otsekohaldatav**. See tähendab, et ta on kehtiv ja elluviimiseks kohustuslik kõigile liikmesriikidele, neis tegutsevatele ettevõtetele ja kodanikele niisugusel kujul, nagu see vastu võetakse – Eesti seaduste, valitsuse ja ministri määruste kõrval.

Otsus erineb määrustest ja direktiividest selle poolest, et on siduv nendele, kelle suhtes see on välja antud. Otsus võib olla suunatud mõnele liikmesriigile või seal tegutsevatele füüsilisele ja juriidilisele isikule.

Arvamused ja soovitused ei ole otseselt õiguslikult siduva jõuga, kuid neid käsitletakse kui juhtnööre või suuniseid.

Kõiki õigusakte kokku nimetatakse **Ühenduse õigustikuks**,

Aluslepingud

Pädevus

Õiguslik alus

Esmane õigusakt

Teisene õigusakt

Direktiiv

Määrus

Otsekohaldatav

Otsus

Arvamused ja soovitused

Ühenduse õigusjõud

Konsensus

Kvalifitseeritud
häälteenus

mille kohta kasutatakse sageli prantsuskeelset üldnimetust **acquis communautaire**. Euroopa Liidu õigusaktid avaldatakse Euroopa Liidu teatajas kõigis liidu ametlikes keeltes, mille hulgas on ka eesti keel. Kõige lihtsam on Euroopa Liidu õigusakte otsida andmebaasidest, millest tuntuim on **EUR-Lex**. See on tasuta andmebaas, <http://eur-lex.europa.eu/>

Euroopa Liidu õigus on liikmesriikide õiguse suhtes **ülimusliku jõuga**. Seega ei tohi liikmesriikide riigisiseseid seadused olla vastuolus ühenduse õigussüsteemiga. Seda Euroopa Liidu õigussüsteemi üht alust ei ole seni lepingutes nimetatud, kuid põhimõtte ja selle rakendamine on välja kujunenud peamiselt Euroopa Kohtu otsuste pinnalt. Ka Euroopa Kohtu kohtulahendid on osa Euroopa Liidu õigusest ja siduva jõuga.

EL-i õigusakte ei kehtesta “nemad Brüsselis”, vaid neid loovad liikmesriigid ühiselt. Alati on tegemist kompromissiga, mis ei pruugi olla kõigile kõige meelepärane otsus, kuid eesmärk on saavutada lahendus, mis oleks vastuvõetav võimalikult paljudele. Mõnes tundlikus valdkonnas, nagu välispoliitika või maksuküsimused, tuleb jõuda **konsensussele**. See tähendab, et nõustuma peavad eranditult kõik liikmesriigid. Enamikus valdkondades on aga piisav enamuse heakskiit. Euroopa Liidu Nõukogus kasutatakse hääletamisel **kvalifitseeritud häälteenus** põhimõtet, mille kohaselt peab otsus koguma vähemalt 255 häält 345-st. Lisaks peab selle poolt olema üle poole või 2/3 liikmesriikidest (sõltuvalt menetlusviisist), esindades vähemalt 62% ühenduse elanikest. Hääletada tuleb siiski harva, sest ligi 90 protsenti otsustest langetab nõukogu konsensusel.

Euroopa Liidu juhtimine on jagatud liikmesriikide esindajatest koosnevate asutuste vahel, mis asuvad Brüsselis, Strasbourgis ja Luxembourgis. Asutustel on eri rollid, kuid ühine ülesanne on põhjalike läbirääkimiste kaudu ühise seadusandluse loomine, selle jõustamine ning järelevalve. Seaduste loomise protsessi on kaasatud palju osapooli – liikmesriigid, kodanikud, huvigrupid, Euroopa Liidu asutused.

Euroopa Liidu otsused sünnivad kolme põhilise suure institutsiooni koostöös. Euroopa Komisjonil on ainsana õigus esitada uute õigusaktide ettepanekuid. Kõigi õigusaktide vastuvõtmisel on otsustaja liikmesriikide ministritest koosnev Euroopa Liidu Nõukogu. Nõukogu kõrval on otsustava jõuga Euroopa Parlament, kuid olenevalt valdkonnast võib parlamendi roll olla piiratud. Teised tähtsad asutused on Euroopa Kohus, Euroopa

Keskpank ja Kontrollikoda. Kodanike ja huvirühmadega arvestamiseks on nõuandvate asutustena loodud Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee ning regioonide komitee.

Loe lähemalt <http://europa.eu/institutions/>

Euroopa Komisjon esindab riikide ühishuve ja see on peamine täitesaatev organ. Komisjon koosneb volinikest, kelle on küll nimetanud liikmesriikide valitsused, kuid esindavad volinikuna Euroopa Liidu huve ning on liikmesriikidest sõltumatud. Euroopa Komisjonil on ainuõigus algatada õigusakte, samas vastutab komisjon parlamendi ja nõukogu otsuste rakendamise eest ning eelarve täitmise eest. Kui räägitakse, et „Brüssel otsustas või kirjutas midagi ette“, siis üldjuhul peetakse silmas Euroopa Komisjoni. Volinikke on kokku 27 ning neile allub 36 peadirektoraati, mis koosnevad ametnikest ja tegelevad poliitikate väljatöötamisega. Üks peadirektoraat allub ühele volinikule, kuid ühele volinikule võib alluda ka mitu peadirektoraati.

Rohkem Euroopa Komisjoni kohta: <http://ec.europa.eu/>
Euroopa Komisjoni Eesti esindus: <http://ec.europa.eu/eesti>

Euroopa Parlamenti kuuluvad otsevalitud saadikud kõikidest liikmesriikidest. Euroopa Parlament esindab Euroopa Liidu kodanikke. Euroopa Parlament vastutab eelarve vastuvõtmise eest ning teostab demokraatlikku järelevalvet kõigi Euroopa Liidu institutsioonide üle. Euroopa Parlamendil on õigus avaldada umbusaldust kogu Euroopa Komisjonile. Parlamendil on võimalus panna vajaduse korral komisjoni otsustele veto ja sel juhul tuleb alata kogu seadusandlikku protsessi otsast peale. Tavaliselt esitab parlament siiski vaid parandusi komisjoni eelnõudele. Euroopa Parlament töötab kahes linnas – Brüsselis ja Strasbourgis. 2007. aastal ametis olevasse parlamendi koosseisu kuulub 785 liiget 27 Euroopa Liidu riigist. Eesti saadikuid on kuus. Parlament valitakse viieks aastaks. Euroopa Parlamendi liikmed ei moodusta rahvuslikke fraktsioone, vaid on istungjärgudel jaotatud seitsmesse üle-euroopalisse poliitilisse fraktsiooni. Üks oluline parlamendi liikme ülesanne on kohtumine valijatega. See on üks kanal, kuidas oma ideedest Euroopale teada anda.

Rohkem infot Euroopa Parlamendi kohta:
<http://www.europarl.europa.eu/>
Euroopa Parlamendi infobüroo Eestis: <http://www.europarl.ee/>

Euroopa Liidu Nõukogu esindab liikmesriike nende valitsuse liikmete kaudu. Euroopa Liidu Nõukogu käib koos üheksas erinevas

koosseisus käsitletava teema järgi. Iga nõukogu koosolekul osaleb selle valdkonna minister. Nõukogu pädevusse kuulub koos Euroopa Parlamendiga õigusaktide vastuvõtmine, liikmesriikide üldise majanduspoliitika koordineerimine, rahvusvaheliste kokkulepete sõlmimine Euroopa Liidu ning teiste riikide või organisatsioonidega, Euroopa Liidu ühine välis- ja julgeolekupoliitika. Kui nõukogus saavad kokku riigipead ja/või valitsusjuhid, siis nimetatakse seda kohtumist Ülemkoguks. Ülemkogu ülesanne on seada üldised suunad, kuhu Euroopa Liit liikuma peaks. Nõukogus tehakse otsused konsensuse alusel või hääletades. Eestil on neli häält. Kuna ministrite kohtumisi valmistatakse ette nii Brüsselis kui ka liikmesriigi pealinnas, siis on kodanikel võimalus otsuseid mõjutada just riigisiselt, suheldes asjaomase ministri ametnikega ning osaledes avalikel aruteludel.

Rohkem Euroopa Liidu nõukogu kohta
<http://www.consilium.europa.eu/>

Euroopa Kohtu ülesanne on õiglaselt tõlgendada Euroopa Liidu õigusakte, et neid mõistetak ja rakendatakse kõigis liikmesriikides ühtmoodi. Vastupidiselt laialt levinud eksiarvamusele, nagu oleks Euroopa Kohus liikmesriikide kohtuasutuste astmestikku jätkav kohus, kuhu saab mitterahuldava otsuse peale edasi kaevata, ei tegele Euroopa Kohus tsiviil- ja omandivaidluste või kriminaalasjadega. Kõige sagedamini on kohtus vaidlevateks osapoolteks Euroopa Liidu institutsioonid ja liikmesriigid, vahel ka ettevõtted.

Regioonide komitee ning **Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee** on lülid kodaniku ja Euroopa Liidu vahel. Komiteed on nõuandvad organid, kelle peamine ülesanne on osaleda Euroopa Liidu otsustusprotsessis, et esindada ning kaitsta kohalike ja piirkondlike omavalitsuste, kodanikuühenduste, töövõtjate ja tööandjate huvisid. Seda tehakse põhiliselt Euroopa Komisjoni, Euroopa Liidu Nõukogule ja Euroopa Parlamendile esitatavate arvamuste abil. Eestit esindab regioonide komitees seitse omavalitsusjuhti. Ka majandus- ja sotsiaalkomitees tegutseb seitse eestlast. Mõlema komitee delegatsioonid kinnitab liikmesriigi valitsus neljaks aastaks. Liikmete kandidatuuri esitavad omavalitsuste, töövõtjate, tööandjate ja kodanikuühenduste katusorganisatsioonid.

Euroopa Liit juhindub üha enam **esindus- ja osalusdemokraatia** põhimõtetest. Olulisel kohal on kodanikukeskse Euroopa idee ehk kodanikeühenduste osalemine õigusaktide väljatöötamisel,

nende kaasamine oma elukeskkonna ja tuleviku kujundamisse. Peale selle, et Euroopa Liidu asutused on kohustatud õigusloomeprotsessis konsulteerima nõuandvate organite (Euroopa sotsiaal- ja majanduskomitee ning regioonide komiteega), küsib Euroopa Komisjon olulisemate ettepanekute väljatöötamise eel ja käigus ka vahetult kodanikeühenduste ja huvirühmade arvamust spetsiaalsete konsultatsioonidokumentide – rohelise ja valge raamatu või avalike küsimustike – kaudu. Euroopa konsultatsiooniportaali “Sinu hääl Euroopas” vahendusel saavad asjassepuutuvad ühendused ja huvilised osaleda avalikus arutelus ning esitada oma arvamuse või ettepaneku kavandatava meetme kohta. Ehkki portaalil veel eestikeelne versioon puudub, toimub enamik laiemat huvi pakkuvaid konsultatsioone 23 EL-i ametlikus keeles, sealhulgas ka eesti keeles.

Vaata lähemalt <http://ec.europa.eu/yourvoice/>

Euroopa Liidu põhivabadused ja põhiõiguste harta

Euroopa Liidu põhiväärtused on **neli põhivabadust: kaupade, teenuste, kapitali ja inimeste vaba liikumine**, mis sätestati juba 1957. aastal sõlmitud Euroopa Ühenduse asutamislepingus, mida tuntakse ka Rooma lepingute nime all. Hilisemate lepingutega on vabadusi täpsustatud ja loodud eeldusi tõelise piirideta siseturu tekkeks. Kui kaupade vaba liikumise tagamiseks on kaotatud ühenduse sisesed tollimaksud, siis teenuste vaba liikumise tagamiseks võeti 2006. aastal vastu teenuste direktiiv. Inimeste vaba liikumine tähendab eelkõige ilma piiranguteta piiri ületamist ja teises riigis elamist ja töötamist, mille tagamiseks on riigid ühinenud Schengeni lepinguga. Kapitali vaba liikumine tähendab eelkõige teise riigi kapitalil põhineva äriühingu võrdset kohtlemist.

Euroopa Liidu arenemine majandusühendusest oluliseks poliitika kujundajaks on loonud uue vajaduse – koondada Euroopa Liidu kodanike, kõigi Euroopa Liidu territooriumil seaduslikult elavate inimeste ja mis tahes liikmesriigis registreeritud juriidiliste isikute põhiõigused **Euroopa Liidu põhiõiguste hartasse**.

Enamik hartas nimetatud kodanike põhiõigusi on kirjas ka liikmesriikide põhiseadustes. Üldtunnustatud inimõigused on sätestatud erinevates rahvusvahelistes inimõiguslepingutes. Suur osa õigustest tuleneb Euroopa Liidu siseturu reeglitest ja need on kirjas Euroopa Liidu alusaktides – teiste seas ka eespool

Neli põhi-
vabadust

Euroopa Liidu
põhiõiguste
harta

nimetatud kaupade, teenuste, kapitali ja inimeste vaba liikumise õigus. Nii on kehtivad põhiõigused seni esitatud laialipillutatult ja kodanikel on neist raske ülevaadet saada. Harta eesmärk ei ole uute eesmärkide loomine või kaitse ulatuse suurendamine, vaid olemasoleva õigustiku korrastamine ja tähtsustamine. Samuti on põhiõiguste hartat kodanikele vaja selleks, et inimesi Euroopa Liidu institutsioonide eest kaitsta, sest erinevalt liidu liikmesriikidest endist ei ole Euroopa Liit rahvusvahelise inimõiguste konventsiooni liige. Kuna harta on kaasaegsem dokument kui riikide põhiseadused, siis sisaldab see ka mitmeid n-õ moodsaid põhiõigusi, nagu näiteks solidaarsusõigused ja õigus heale haldusele.

Põhiõiguste harta koostati 2000. aasta lõpus Nice'is. Harta on esialgu poliitiline dokument, mis veel pole liikmesriikidele ja EL-i institutsioonidele õiguslikult siduv, kuid Euroopa Liidu asutused juhivad oma töös selle sätetest. Kõik ühenduse õigusaktide ettepanekud läbivad väljatöötamise käigus kontrolli nende vastavuse kohta Euroopa Liidu põhiõiguste hartale.

Töötamine Euroopa Liidus

Inimeste vaba liikumine on üks Euroopa seadusandlusega tagatud põhivabadusi. 1957. aastal sõlmitud Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 39 kehtestab õiguse otsida tööd, töötada ja elada teises liikmesriigis ning õiguse võrdsele juurdepääsule töökohtadele ja võrdsetele töötingimustele. Selle põhiõiguse kohaselt ei ole lubatud ühelgi tööandjal eelistada oma riigi kodanikke, valides võrdsete oskuste ja kogemuse korral teda või pakkudes talle soodsamaid tingimusi. Tööandja ei tohi maksta madalamat palka, kui makstakse samaväärset tööd tegevale oma riigi töötajale. Samuti ei vaja teise liikmesriigi kodanikud töölouba, vaid piisab töötamise registreerimisest asjaomases ametiasutuses. Teisest riigist pärit töötajal on õigus saada töötuks jäämise korral töötushüvitist sarnaselt sihtriigi töötajaga. Pensionistaaži arvestatakse ka välismaal töötatud aastate eest ning selle maksab välja riik võrdelise osana tööstaažist töötaja pensionile jäämisel.

Tegelikkuses on mõned riigid kehtestanud ajutised piirangud viimases laienemislaines liitunud riikide kodanike töötamisele oma riigis. Paljud esialgu piirangud kehtestanud riigid on need praeguseks juba tühistanud, osa kaalub selle tegemist lähiajal, kuid hiljemalt aastaks 2011 peab olema kõigi liikmesriikide tööjõuturg

ühenduse sees kõigile avatud. Kehtima võivad jääda erinõuded teatud ametite pidamiseks, näiteks arstid, riigiametnikud või politseinikud.

Isikute vaba liikumise õigus peab silmas tööalast rännet ja laieneb osaliselt ka teises riigis töötava isiku pereliikmetele. EL-i kodanikel on õigus teistes riikides elada ja tegutseda ka muudel eesmärkidel, näiteks ettevõtluseks, töölähetuseks või õppimiseks. Neil juhtudel lähtutakse näiteks teenuste direktiivi, töötajate lähetamise direktiivi või mõne muu õigusakti nõuetest.

Vaata rohkem portaalist Teie Euroopa

<http://ec.europa.eu/youreurope/>

Kui aga soovite leida tööd Euroopa Liidu institutsioonide juures, siis selle kohta leiate lähemat infot Euroopa Liidu personaliamestist <http://europa.eu/epso/>

Maksustamine ja sotsiaalkaitse

Kuigi kodanikul on õigus valida vabalt riiki, kus ta soovib töötada ja elada, ei tähenda see seda, et kõigis Euroopa Liidu riikides kehtivad täpselt samad reeglid. Sõltumatu riigina korraldab iga riik ise sotsiaal- ja ravikindlustusse puutuva. Ka maksusüsteem on igas riigis erinev. Enamasti maksustatakse ja arvestatakse sotsiaalkindlustust selle riigi seaduste järgi, kus inimene töötab.

Maksude arvestamise puhul sõlmivad riigid kahepoolsete topeltmaksustamise vältimise kokkulepped, kui inimene elab ühes ja töötab teises või ka vaheldumisi mitmes liikmesriigis. Euroopa tasandil on võimalik rakendada **koordineerivaid meetmeid**. See tähendab, et luuakse raamistik, mille abil asjassepuutuvad saavad hõlpsasti infot vahetada. See aitab vältida olukorda, kus näiteks peretoetusi saadakse korruga mitmest riigist, osa pensioniõigust andvat tööstaaži jääb pensioniarvestusest välja või palgalt tuleb tasuda tulumaksu mitu korda. Sellest tulenevalt tuleks igal Euroopa Liidu kodanikul tunda oma õigusi Euroopa Liidu kodanikuna, kuid peab tundma ka sihtkohariigi seadusi, millega tuleks kindlasti enne töö-, elu- või õpingukoha vahetust või ka reisile siirdumist ja ostu sooritamist tutvuda.

Selle juures on abiks mitmed riigi ametiasutused ja üle-euroopalised nõuandeteenistused. Töökoha leidmisel aitab üle-euroopaline töövahendusvõrgustik **EURES** (www.eures.ee). Samuti võib Eurese abil leida endale töötajaid ka Eesti tööandja välisriikidest.

EURES

Samalt lehelts saab infot ka elamistingimuste, töövahetusprojektide jms kohta.

Kutsekvalifikatsioonide ja diplomite tunnustamine

Mõnes riigis nõutakse teatavatel tegevusaladel diplomeid ja ametinimetusi, tunnustusi või muid kvalifikatsiooni tõendavaid dokumente. Samas ei ole tööandjal lubatud teha töötajale tööleasumisel kitsendusi põhjusel, et tema kutse- või kvalifikatsioonitunnistus on välja antud teises riigis. Kehtiv üldpõhimõte on selline, et kui töötaja on kvalifitseeritud tegema mingit tööd oma elukohariigis, siis on ta pädev tegema seda ka igas teises liikmesriigis. Näiteks arst ja arhitekt on kutsealad, mille kvalifikatsioon on Euroopa Liidu tasandil koordineeritud ja mida saab praktiseerida mis tahes teises liikmesriigis. Mõnede erialade puhul, nagu õpetaja, insener, jurist, tuleb aga taotleda sihtkohariigis tunnustamist. See tähendab, et pädevad ametiasutused hindavad, kas koolituse kestus ja sisu on ligilähedased selle riigi omale. Kui ei ole, siis võidakse paluda läbida sobivustest, võtta täiendavat koolitust või hankida lisatöökogemus. Ka selliste ametite nagu juuksur, ehitaja, kindlustusagent pidamiseks võib olla vajalik kutsealaste oskuste tõendamine.

Eesti liitumislepingu alusel tunnustatakse Euroopa Liidus endise NSV Liidu õppeasutuste välja antud diplomeid ja kvalifikatsioone.

Diplomite vastastikuse tunnustamisega tegeleb üleeuroopaline võrgustik ENIC/NARIC, mis tegutseb Eestis Sihtasutuse Archimedes juures. Loe lähemalt: <http://www.archimedes.ee/enic/>

Euroopa Liidu riikidesse tööleminekut hõlbustab algatus Europass, mis on sisuliselt töötajaja elektrooniline dokumendimapp, milles leiduvate dokumentide vorm on kõikjal Euroopas ühesugune. Tööandja saab võimaluse erinevatest Euroopa riikidest pärit töötajate kvalifikatsiooni paremini võrrelda ja hinnata. Europassiga töötajaja aga teab, et ei pea oma dokumente teise riigi nõuete kohaselt ümber tegema või täiendama. Üleeuroopallisse võrgustikku kuuluvast Europassi keskusest saab teavet nii Europassi kui ka õppimisrände kohta. Europassi keskus tegutseb Eestis Kutsekoja juures. Loe lähemalt www.kutsekoda.ee ja <http://europass.cedefop.europa.eu/>

Europass

Haridus ja õppimine

Haridussüsteemid on üldjuhul igas Euroopa Liidu liikmesriigis erinevad ja haridusvaldkonnas on liidul **toetavate ja koordineerivate meetmete** rakendamise õigus. Nii on kokku lepitud kergesti mõistetavate ja võrreldavate kraadide väljaandmises ning ühtse ainepunktisüsteemi rakendamises. Samuti on loodud diplomite vastastikuse tunnustamise kord.

Soovides asuda õppima või uurimistööd tegema mis tahes liikmesriigis, on Euroopa Liidu kodanikel õigus arvestada **võrdse kohtlemise põhimõttega**. See tähendab, et teise liikmesriigi kodanikke tuleb vastu võtta samadel tingimustel nagu oma riigi kodanikke, näiteks ei tohi nõuda suuremat õppemaksu. Kui nn vastuvõtva riigi õppuritele on ette nähtud stipendiumi maksmine, siis on ka teistel õigus seda saada. Küll aga võib välisüliõpilastele pakkuda täiendavaid toetusi ja soodustusi.

Haridusvaldkonna arvukad toetusmeetmed on koondatud programmiks **“Elukestev õpe”**. Selle alamprogrammid toetavad üld-, kutse- ja kõrgharidust, keeleõpet, koolide koostööd, täiskasvanuõpet, õpilas- ja üliõpilasvahetust. Üliõpilastele on mõeldud alamprogramm **Erasmus**. See põhineb ülikoolide vahelisele partnerlusele ning vastastikusele ainepunktide ülekandmise võimalusele. Igal üliõpilasel on võimalus ühel korral oma õpingute jooksul Erasmus programmi abiga õppida teatud perioodi välisriigi ülikoolis. Sarnased programmid on loodud ka kutseõppes olevate õppurite vahetuseks – **Leonardo da Vinci** ning täiskasvanuõppeks – **Grundvig**. Üldhariduskoolide õpilased saavad teha koostööd või osaleda õpirändes alamprogrammi **Comenius** raames. Noorte omaalgatuslikke projekte ja rahvusvahelist koostööd toetab ka Euroopa Liidu haridusprogramm **“Euroopa Noored”**.

Rohkem infot haridusprogrammide kohta saab Sihtasutuse Archimedes hariduskoostöö keskuse kodulehelt <http://www.hkk.ee> Õppimisvõimalusi ja haridussüsteeme üldiselt tutvustab üleeuroopaline portaal PLOTEUS <http://ec.europa.eu/ploteus> Praktilisi nõuandeid leiab ka Euroopa Noorte kodulehelt <http://euroopa.noored.ee/> ja Euroopa Noorteportaalist <http://europa.eu/youth/>

Elamine Euroopa Liidus

Kõigil Euroopa Liidu kodanikel on õigus elada mis tahes liikmesriigis. Neil on õigus ajutiselt viibida teises liikmesriigis, kui soovitakse

Toetavad ja koordineerivad meetmed

Võrdne kohtlemine

Elukestev õpe

Erasmus

Leonardo da Vinci

Grundvig

Comenius

Euroopa Noored

seal puhkust veeta, kui viibitakse seal töölahetuses või kui soovitakse pakkuda seal aeg-ajalt oma teenuseid füüsilisest isikust ettevõtjana. Õigus on ka minna mis tahes teise liikmesriiki tööle ning kui ollakse palgatöötaja või füüsilisest isikust ettevõtja, võib seal alaliselt elada.

Kui olete **õpilane või üliõpilane**, osalete riikidevahelises noorte- või vabatahtlike programmis, olete pensionil (ja soovite elada mõnes teises liikmesriigis, st mitte selles, kus te töötasite) või töötu, on teil samuti elamisõigus teises EL-i riigis. Teil peab siiski olema piisavalt rahalisi vahendeid ja ravikindlustus, et mitte muutuda koormaks selle riigi sotsiaalkindlustussüsteemile, kus te olete otsustanud elada.

Need tingimused ei kehti juhul, kui **jääte pensionile** riigis, kus te eelnevalt palgatöötaja või füüsilisest isikust ettevõtjana töötasite. Kui olete õpilane või üliõpilane, peab teil olema ravikindlustus. Kui teil on piisavad rahalised vahendid, piisab üksnes avaldusest selle kohta.

Kui olete **töötu**, on teil õigus elada teises liikmesriigis „mõistliku aja” vältel, et otsida tööd. Kuivõrd puudub ühenduse säte, mis annaks „mõistliku aja” määratluse, peab enamik liikmesriike selleks ajaks kuut kuud, kuigi mõnes liikmesriigis on selleks kolm kuud. Soovitatav on küsida täpselt järgi selle liikmesriigi ametivõimudelt, kus tööd otsitakse. Olenemata sellest, kui kaua te olete tööd otsinud, ei pea te riigist lahkuma, kui saate tõendada, et tegelete endiselt tõsiselt töö otsimisega ja teil on ka reaalne võimalus see leida (näiteks kui on veel läbida jäänud mõned intervjuud või testid). Kui te saate töötushüvitist ühes EL-i riigis, võite seda teataval asjaoludel kuni kolme kuu jooksul teises liikmesriigis edasi saada. Selleks peate esitama taotluse asutusele, kes teile hüvitist maksab. Sealt öeldakse teile, mis teha tuleb.

Pereliikmed

Teie pereliikmed võivad olenemata kodakondsusest teiega teise liikmesriiki kaasa tulla ja kasutada samuti õigust seal elada. Teie perekonnaks peetakse abikaasat ja alla 21 aasta vanuseid lapsi (või teie ülalpidamisel olevaid lapsi) ning teie vanemaid ja teie abikaasa vanemaid, kui ka nemad on teie ülalpidamisel.

Kui olete üliõpilane, piirdub riigis elamise õigus teie abikaasa ja ülalpeetavate lastega. Kui teie pereliikmed ei ole Euroopa Liidu

kodanikud, võib riik, kus te elate, olenevalt asjaomaste isikute kodakondsusest nõuda sissesõiduviiSAT. Selle viisa annab pädev konsulaarasutus minimaalsete formaalsustega ja tasuta.

Tuleb silmas pidada, et pärast Euroopa Liidu hiljutist laienemist kehtib maksimaalselt seitsmeaastane üleminekuperiood, mille jooksul töötajate vaba liikumist käsitlevat ühenduse õigust ei kohaldata veel täielikult kogu laienenud liidu ulatuses. Järelikult võivad mõne hiljuti EL-iga liitunud riigi töötajate suhtes üleminekuperioodil kehtida piirangud juurdepääsul varasemate liikmesriikide (EL-15) tööturule, samas ka EL-15 töötajad võivad kohata piiranguid mõnes uues liikmesriigis.

Viibimisõigus, elamisõigus, elamisluba

Euroopa Liidu kodanikel on õigus liikuda ühest liikmesriigist teise ning viibida seal kuni kolm kuud üksnes kehtiva reisidokumendi või isikutunnistuse alusel. Seda õigust nimetatakse **viibimisõiguseks**. Kui kavatsetakse teise riiki pikemaks ajaks elama asuda ning seal töötada, tuleks pöörduda selle liikmesriigi migratsiooniküsimustega tegeleva asutuse poole, et teada saada, mida tuleks teha, et omandada konkreetsetes riigis **elamisõigus**. Näiteks võib teil olla kohustus elukoht registreerida. Euroopa Liidu kodanikud ei vaja teises riigis elamiseks **elamisluba**, küll aga vajavad seda välismaalased, st kodakondsuseta isikud ja kolmandate riikide kodanikud.

Euroopa Liidu kodaniku ja tema pereliikme õigused on sätestatud Euroopa Liidu kodaniku seaduses. Välismaalase õigused on ära toodud välismaalaste seaduses.

Valimised

Teises liikmesriigis elamise korral säilib õigus valida oma kodakondsusjärgse riigi parlamenti. Kohalikel ja Euroopa Parlamendi valimistel saab aga valida elukohariigis.

Juhiload

Teise EL-i liikmesriiki elama asudes ei pea kohe vahetama oma mootorsõiduki lube. Need kehtivad ka teises liikmesriigis. Kui aga kehtivusaeg läbi saab, väljastab uued load teise riigi pädev asutus.

Maksustamine

Asudes elama teise liikmesriiki, peab välja selgitama, kas

Viibimisõigus

Elamisõigus

Elamisluba

Viisavaba liikumine**Schengeni ruum**

muutute selle riigi maksukohustuslaseks, kas selles riigis kehtivad peale tulu- ja sotsiaalkindlustusmaksu veel ka näiteks omandi-, pärimis- või muud maksud, ja mida see teie jaoks tähendab. Soovitav on maksuameti või pädevate nõustajate abiga välja selgitada olulisem teave maksuseadustest nii koduriigis kui ka selles riigis, kuhu elama asute ning selgitada teie maksustamisolukord. Täiendavat infot maksustamise kohta http://ec.europa.eu/taxation_customs/

Reisimine Euroopa Liidus Viisavaba liikumine

Euroopa Liidu liikmesriigi kodanikul on õigus siseneda mis tahes teise liikmesriiki, ilma et oleks vaja täita erilisi vorminõudeid. Kehtiv ID-kaart on kõik, mida vaja. Õigust reisimisele võib piirata üksnes avaliku korra, avaliku julgeoleku või rahva tervise huvides. Reisimine muutub veelgi hõlpsamaks pärast seda, kui Eesti ühineb lõplikult Schengeni õigusruumiga. **Schengeni ruum** tähendab võimalust liikuda ilma piirikontrollita ühest riigist teise. Olles juba sisenenud Schengeni õigusruumiga ühinenud riiki, on võimalik liikuda ilma dokumendikontrollita ühest riigist teise. Schengeni ruumiga on peale Euroopa Liidu riikide ühinenud Norra ja Island, kuid liikmesriikidest ei ole ühinenud Iirimaa ja Ühendkuningriik.

Oluline on teada, et passikontroll Eesti, Läti, Leedu, Tšehhi, Ungari, Malta, Poola, Slovakkia ja Sloveenia piiril kaob alles pärast Schengeni lepingu täielikku rakendumist neis riikides 2008. aastal. Ka Šveits on lepinguga liitunud, kuid seda ei rakendata kogu ulatuses ja piiriületusel dokumendikontroll säilib. Samuti tuleb Küprosele, Bulgaariasse ja Rumeeniasse reisimisel veel mõnda aega piiril dokumente esitada.

Eestis elavad kodakondsuseta isikud, kellel on Eesti elamisluba ja kehtiv välismaalase pass, võivad viisata reisida kõikides Euroopa Liidu riikides, välja arvatud Ühendkuningriik, Iirimaa ja Šveits.

Pärast Schengeniga ühinemist võivad Eestis elavad mittekodanikud ja kolmandate riikide kodanikud Schengeni liikmesriikides reisida lühiajaliselt (90 päeva poole aasta jooksul) kehtiva reisidokumendiga, milles on kehtiv Eesti elamisluba. Viisat ei ole vaja.

Pass ja ID-kaart

Euroopa Liidu kodanikud saavad ühenduse sees reisides kasutada isikut tõendava dokumendina passi või ID-kaarti, millel on kirjas liikmesriigi kodakondsus. Eesti kodanikud saavad ID-kaardiga reisida peale Euroopa Liidu riikide veel ka Norrasse, Islandile, Liechtensteini, Šveitsi, Monacosse, San Marinosse, Vatikani ja Andorrasse. Isikud, kes ei ole Eesti kodanikud, vajavad reisimiseks passi.

Reisidokument, mida Eesti kodanikud vajavad eeskätt väljaspool Euroopa Liitu reisimiseks, on pass. Reisidokumente väljastavad riikide politseiasutused või kodakondsusküsimustega tegelevad asutused. Eestis on selleks kodakondsus- ja migratsiooniamet. Eestis antakse Euroopa Liidu ühtsetele nõuetele vastavat passi välja alates 2006. aastast. Pass on bordoopunaste kaantega, mille ülaosas on kiri "Euroopa Liit". Dokumendis on omaniku digitaalne foto ja kiip. Nii nagu Euroopa Liidu kodakondsust saab omandada vaid mõne liikmesriigi kodanikuks olemise kaudu, nii on ka Euroopa Liidu passi saamine võimalik üksnes kodanikel.

Eurotsoonis puudub vajadus valuutavahetuseks

Euroopas reisimist hõlbustab ühisraha **euro**. Ühine vääring võimaldab eri riikides ja erinevate kaupmeeste juures pakutavate toodete ja teenuste hindu hõlpsasti võrrelda, ära jääb tülikas, ning vahel ka kulukas valuutavahetus. Samuti ei teki probleemi, mida hakata peale reisil kasutamata jäänud sularahaga.

Eurot kasutab ametliku maksevahendina kaks kolmandikku Euroopa kodanikest. Euro kehtib 13 riigis: Prantsusmaal, Itaalias, Saksamaal, Belgias, Luksemburgis, Hollandis, Kreekas, Hispaanias, Portugalis, Soomes, Austrias, Iirimaa, Sloveenias. 2008. a ühinevad Malta ja Küpros.

Lisaks eelnimetatud riikidele kasutavad eurot euroalasse kuuluvate riikide koosseisu kuuluvad Kanaari saared, Madeira ja Prantsusmaa ülemereterritooriumid. Euro on ametlik vääring ka Euroopa väikeriikides: Vatikanis, Monacos, San Marinos ja Andorras. Ühepoolset kasutavad eurot Kosovo ja Montenegro.

Ka Eesti valmistub eurole üle minema. Eesti krooni ja euro kurss on püsivalt fikseeritud ja üks euro on võrdne 15,6466 krooniga.

Pass, ID-kaart

Euro

Valuutavahetuspunktis või pangas kroone eurodeks ja vastupidi vahetades tuleb siiski arvestada keskkursist pisut erineva ostu- ja müügihinnaga, mille kehtestab teenuse osutaja. Raha vahetamisel tasub hoolikalt uurida hinnakirja. Ostu-müügikursid võivad erinevate teenusepakkujate juures suurel määral erineda. Samuti lisavad mõned teenusepakkujad tehingutasu, mis võib olla just väiksema rahakoguse vahetamisel üsna soolane.

Reisides Ühendkuningriiki, Taani ja Rootsi ning viimase laieneringiga liitunud Ida- ja Kesk-Euroopa riikidesse (välja arvatud Sloveenia) tuleb arvestada vajadusega vahetada iga riigi jaoks nende rahvusvaluutat. Erinevalt Eestist ei ole enamikus riikides rahvusvaluuta ja krooni kurss fikseeritud.

Loe lähemalt euroveebist <http://euro.eesti.ee/>

Maksuvabad kaubad

Euroopa Liitu sisenevate või sealt lahkuvate reisijate puhul on maksuvabade ostude kogus piiratud. Sellest tulenevalt peab reisilt kaasa toodavatelt kaupadelt, mille koguväärtus ületab 175 eurot (ca 2740 krooni) ühe reisija kohta ühel reisil, maksma tollimaksu. Lisaks kehtivad teatud toodetele koguselised piirnormid: 200 sigaretti või 100 sigarillot; 1 liiter kangeid alkohoolseid jooke või selle asemel 2 liitrit kangestatut või vahuveini; 2 liitrit lauaveini; 50 grammi lõhnaõli ja 250 ml tualettvett. Tubakatoodete ja alkoholi puhul lisanduvad vanusepiirangud. Üldreegel on, et kõik kaubad peavad olema mõeldud isiklikuks tarbimiseks. Päril piiramatult ei saa tubakatooteid ja alkoholi maksuvabalt tuua ka üle ühenduse sisepiiride. Kogused on aga oluliselt suuremad ja reisija peab olema suuteline tõendama, et kaubad on eratarbimiseks.

Erinõuded puudutavad uue sõiduki ostu, mille eest käibemaks ja mõnel juhul ka registreerimismaks tasutakse riigis, kus sõiduk registreeritakse.

Täpsemad tingimused leiab Euroopa reisijuhist

<http://europa.eu/abc/travel/>

Tarbija õigused

Tarbijate kaitsmiseks on Euroopa Liit sätestanud arvukate direktiividega miinimumnõuded, mida peavad liikmesriigid oma asjakohaste seadustesätete ja määrustega tagama. Seda on vaja selleks, et tarbija tunneks end kindlalt ja teaks arvestada sarnaste tingimustega, olenemata sellest, kus liikmesriigis ta

oste sooritab või teenuseid tarbib. Üks tähtsamaid on toote või kauba puuduse ilmnemisel **õigus pretensiooni esitada** kahe aasta jooksul. Samuti on kõikidele müüjatele kohustuslik arvestada tarbija **õigusega lepingust taganeda** – tühistada interneti- ja telefoniostu tellimus või nn koduukseleping – seitsme päeva jooksul. Müüjatel ei ole õigust seda tähtaega omavoliliselt lühendada. Liikmesriigiti võivad need tähtajad olla veelgi pikemad, kuid mitte mingil juhul lühemad.

Tarbijana on kasulik teada veel mõningaid kogu Euroopa Liidus kehtivaid tarbijakaitseõudeid. Müüja on kohustatud esitama toote **ühikuhinna** (kilogrammi, liitri või tüki hinna) kauba hinnasildil või etiketil selgelt ja nähtaval kohal. Tarbijal on õigus **saada toote kohta täielikku ja tõest informatsiooni**. Näiteks tuleb toidukaupadel loetleda kõik ained, mida toode sisaldab kahanevas järjekorras. Tarbijat tuleb hoiatada toote kasutamise seotud ohtude eest. Toote märgistuses ja reklaamis võib tootele omistada üksnes omadusi, mille olemasolu on teadusuuringutega tõestatud.

Tänapäeval, mil inimesed palju reisivad, võib juhtuda, et on vaja teise riigi tarbijakaitseametnike abi. Selleks on loodud **Euroopa Liidu tarbijakaitse keskuste võrgustik** (European Consumer Centres' Network). Eestis töötab selline keskus tarbijakaitseameti juures.

Loe lisaks <http://www.consumer.ee/>

Reisimisel Euroopa Liidu riikides tuleb teada, et ühendus on kehtestanud **määruse lennureiside pakkujatele**, millest tulenevad lennureisijate õigused lendude viibimise, tühistamise või kohtade ülemüümise korral. Selle kohta saab rohkem infot http://ec.europa.eu/transport/air_portal/

Autoga reisides tuleks meele pidada, et koduriigis sõlmitud kohustuslik liikluskindlustusleping, mille kinnituseks väljastatakse **roheline kaart** ehk kindlustussertifikaat, tagab kaitse kogu Euroopa Liidus, olenemata sellest, kus õnnetus juhtub. Kui reisite Euroopa Liidu teistesse liikmesriikidesse, ei tohi keegi teilt nõuda mingite lisamaksete tegemist.

Reisimisel Euroopa Liidu piires peab meele pidama **Euroopa ravikindlustuskaardi** kasutamist. Selle saab tellida igaüks, kes on haigekassas kindlustatud. Euroopa ravikindlustuskaart tagab teistes Euroopa Liidu riikides arstiabi saamise samadel alustel selle riigi haiguskindlustust omavate kodanikega. Lisainfot vaata <http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/haigekassakaart/>

Õigus
pretensiooni
esitada

Lepingust
taganemine

Ühikuhind

Täielik ja tõene
info

Tarbija nõus-
tamiskeskus

Standardid
lennureiside
pakkujatele

Roheline kaart

Euroopa
ravikindlus-
tuskaart

Kui võõrsil on abi vaja

Mõnikord võivad asjaolud reisirajal kujuneda ettearvamatuks.

Varguse ohvriks langedes tuleks teavitada võimalikult kiiresti asukohariigi politseid ja sulgeda kõik pangakaardid.

Hädaolukorda sattudes saab ükskõik millises Euroopa Liidu riigis, aga ka Euroopa majandusühenduse riikides Norras, Liechtensteinis ja Islandil hädaolukorras abi kutsuda **ühtsel hädaabinumbril 112**. Sama number toimib laua- ja mobiiltelefonilt helistades. Kõne on tasuta.

Eesti põhiseaduse kohaselt kaitseb riik oma kodanikke ka väljaspool Eesti piire. Eesti kodanikele ja kodakondsuseta Eesti alalistele elanikele osutavad välismaal **konsulaarkaitset** välisesinduste konsulid ja Eestit esindavad aukonsulid. Inimestel on õigus saada abi õnnetuse, vahistamise või kuritegeliku ründe korral, samuti kodumaale tagasisaatmise korral. Välisesindus annab abi ka dokumentide ja raha kaotuse ning varguse korral. Enamikul juhtudel saab konsulaarametnik anda nõu, aidata võtta ühendust Eestis viibivate omastega, abistada korralduslikes küsimustes, kuid ootamatustest tekkivad otsesed kulud tuleb kanda hättasattunud või tema perekonnal. Dokumendi kaotuse korral väljastab konsul tagasipöördumistunnistuse või välismaalase passi omanikele tagasipöördumisloa. Nimetatud dokumentide alusel saab kodumaale naasta, kuid mitte jätkata katkenud reisi.

Kuna Eesti on Euroopa Liidu liige, siis toimib solidaarsusel põhinev **kodanike vastastikuse abistamise põhimõte**. See tähendab, et väljaspool Euroopa Liitu reisides võib pöörduda abi saamiseks mis tahes Euroopa Liidu liikmesriigi konsulaadi või saatkonna poole.

Oluline on arvestada, et Eesti välisesindused aitavad nii Eesti kodanikke kui halli passi omanikke, kes on Eesti alalise elaniku staatuses. Teiste Euroopa Liidu riikide konsulaarteenistused saavad aidata vaid Euroopa Liidu ehk Eesti kodanikke. Välismaalase passiga isikud peaksid hätta sattudes pöörduma ise lähima Eesti konsulaaresinduse või aukonsuli poole või paluma seda teha kohalikel ametivõimudel. Kolmandate riikide kodanikke, näiteks Venemaa, Ukraina või India kodanikke abistavad nende kodakondsusjärgse riigi esindused.

Loe lähemalt välisministeeriumi kodulehelt www.vm.ee

Häda-
abinumber

Konsulaar-
kaitse

Kodanike
vastastikuse
abistamise
põhimõte

Kodanike õiguste kindlakstegemine ja kaitse Euroopa Liidus

Euroopa õigusega antakse õigusi ja kehtestatakse kohustusi liikmesriikidele, kuid paljud selle sätted on otseselt seotud kodanike ja ettevõtetega. Nende sätete rakendamise ja nõuetekohase kohaldamise eest vastutavad eelkõige liikmesriigid. Sel viisil on Euroopa õigus liikmesriikide õigussüsteemi lahutamatu osa. Igaühel on õigus eeldada, et kõigi Euroopa Liidu liikmesriikide asutused tagavad Euroopa õiguste nõuetekohase rakendamise.

Kui probleem, näiteks pärimisõigusega seotud küsimus, jääb Euroopa õiguse reguleerimisalast välja, tuleb õiguste kaitset kasutada üksnes riiklikus õiguskaitsesüsteemis ettenähtud võimalusi. Kui probleem on seotud Euroopa õiguse, näiteks ühisturuga kaasnevate õiguste kasutamisega, ning on põhjust arvata, et teie suhtes on neid õigusi vääralt tõlgendatud või kohaldatud, võite küsimuse tõstatada nii riiklikul kui ka Euroopa tasandil.

Enamasti on otstarbekas küsimus lahendada riigi või omavalitsuse tasandil, sest sel viisil leitakse lahendus kiiremini ja kahju tekkimise korral on võimalik nõuda ka hüvitist.

Seega tuleks esmalt pöörduda teie arvates teid vääralt kohelnud omavalitsuse või riigiasutuse poole. Kasulik on viidata neile Euroopa õiguse sätetele, millel arvate oma õigusi põhinevat.

Esmalt peate aga olema kindel, et küsimus kuulub Euroopa õiguse reguleerimisalasse.

Portaalis **Teie Euroopa** (<http://ec.europa.eu/youreurope/>) esitatud teave aitab selgitada, kas olete oma õigustest õigesti aru saanud ning kas teie probleem on Euroopa õigustiku valdkonda kuuluv või mitte. Portaalist leiab üldisi juhendeid ja riikide faktilihti koos teabega kodanike õiguste kohta.

Kahtluse korral saate nõuande saamiseks pöörduda **Kodanike nõuandeteenistuse** poole. Teenust saab kasutada interneti vahendusel aadressil <http://ec.europa.eu/citizensrights/> ja see on tasuta. Teenus töötab kõigis Euroopa Liidu ametlikes keeltes. Nõuandeteenistuse juristid selgitavad asjakohast Euroopa Liidu õigusnormi ning annavad teavet, milliste õigusaktidega on õigusnorm siseriiklikku õigusesse üle võetud. Samuti saab küsida nõuannet, kuidas konkreetse juhtumi korral oma õigusi kehtestada ning millise asutuse poole pöörduda. Päring peaks vastama järgmistele tunnustele: olema seotud reaalse olukorraga,

**Kodanike
nõuande
teenistus**

**Kohtueelse
lahendamise
võrgustik
SOLVIT****Tarbija
nõustamis-
keskuste
võrgustik**

puudutama üksikisikut, mitte ettevõtet, olema seotud Euroopa Liidu siseturu toimimisega, esitaja on Euroopa Liidu kodanik või perekonnaliige.

Kui haldusasutusse pöördumine ei anna soovitud tulemust ja vastus teid ei rahulda, tuleks õiguste teostamiseks kasutada muid võimalusi. Üks võimalus on **pöörduda kohtusse**. Omamaised kohtud peavad tagama, et ühenduse õigusel põhinevaid õigusi järgitakse, ja vajaduse korral tühistama mis tahes riigisese meetme, mis seda rikub. Kohtul on ka õigus mõista kahju tõendamise korral välja hüvitis.

Siiski on enne kohtusse pöördumist võimalus otsida ka muid lahendusi. Euroopa Komisjon on piiriülese iseloomuga probleemide lahendamiseks ellu kutsunud **vaidluste kohtueelse lahendamise võrgustiku SOLVIT**, mille keskused on olemas kõigis liikmesriikides. Eesti SOLVIT keskus töötab majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi juures. SOLVIT tegeleb piiriüleste probleemidega, mis on seotud näiteks elamisloa saamise, diplomi või kutsekvalifikatsiooni tunnustamise, mootorsõiduki registreerimise, tööhõivealaste õiguste või kaupade vabale liikumisele tõkete seadmisega. SOLVITi poole saavad pöörduda ettevõtjad ja eraisikud, kui nende kaebus on suunatud mõne liikmesriigi ametiasutuse vastu. Teenuse eesmärk on leida praktiline lahendus kümne nädala jooksul ja see on tasuta. Kaebuse esitamise kohta leiab täpsemat infot aadressil <http://europa.eu/solvit>. Keskus ei tegele ettevõtjatevaheliste ning ettevõtjate ja tarbijate vaheliste probleemidega.

Tarbijate õiguste kaitseks on loodud **Euroopa Liidu tarbijakaitse keskuste võrgustik** (ECC-Net), mille poole võib pöörduda, et saada nõu ja abi piiriüleste ostudega seotud küsimustes. Keskus pakub tarbijatele nii nõustamisteenust kui ka konkreetsete kaebuste lahendamist või vahendamist asjaomastele kohtuvälistele instantsidele. Keskus lahendab probleeme, mille tunnuseks on piiriülesus ehk tarbimine või teenuse osutamine teises riigis kui teie elukoht. Täpsem info www.consumer.ee

Peale selle on olemas võimalused anda asjale ühenduse tasandil ametlikum käik.

Esiteks võite esitada kaebuse Euroopa Komisjonile (http://ec.europa.eu/community_law/complaints/form/index_et.htm). Kui komisjon leiab, et kaebus on põhjendatud, võib ta võtta ühendust asjaomaste ametivõimudega, et küsida selgitust ja

nõuda ühenduse õiguse rikkumise lõpetamist. Kui oma riigi ametivõimude vastus komisjoni ei rahulda, võib ta algetada liikmesriigi vastu rikkumiste puhul rakendatava menetluse. See võib viia asja andmiseni Euroopa Kohtusse Luksemburgis. Tuleb arvestada, et selline menetlus võib võtta kaua aega ning on võimalik, et SOLVIT saaks teid tõhusamalt aidata. Küsimusega võib pöörduda ka **Euroopa Komisjoni esinduse** poole.

Te võite esitada petitsiooni ka Euroopa Parlamenti (<http://www.europarl.europa.eu/>) või esitada kaebuse Euroopa Parlamendi liikmele, kes saab tõstatada küsimuse komisjonis ja nõukogus. Samuti võite pöörduda Euroopa Ombudsmani poole (<http://www.ombudsman.europa.eu>), kuid üksnes juhul, kui teie kaebus puudutab mõne ühenduse institutsiooni või agentuuri poolset eeskirjade eiramist või tegematajätmisi. Euroopa Ombudsman ei saa lahendada riigisiseseid või kohalike haldusastute vastu suunatud kaebusi.

Selleks et olla teadlik Euroopa Liidu kodanik, vajate teavet oma õiguste ja kohustuste kohta. Samuti peaks kursis olema teie elu ja tegevust mõjutavate otsustega. Euroopa Liidu üldteavet, sealhulgas teavet oma õiguste kohta, saab **Euroopa Liidu infokeskusest** Tallinnas rahvusraamatukogus ja selle juures tegutsevalt tasuta **infotelefonilt 800 3330**. Igas **maavalitsuses** töötab üleriigilisse Euroopa Liidu **teavitusvõrgustikku kuuluv spetsialist**. Kontaktandmed leiate aadressilt www.riigikantselei.ee/euroopa

Kodanike teenistuses on Euroopa Komisjoni ellu kutsutud **EUROPE DIRECT teabeteenistus**, millega saab ühendust võtta helistades tasuta telefoninumbri 0080 6789 1011 või pöördudes lähimasse Europe Direct infopunkti. Kontaktandmed leiate aadressilt <http://ec.europa.eu/europedirect/>

Ettevõtjad saavad piiriüleste tegevuste kohta nõuande saamiseks pöörduda **euroinfokeskuste** võrgustiku poole. Eestis tegutsevad euroinfokeskused Tallinnas ja Narvas Eesti kaubandus-tööstuskoja ja Narva ärinõuandla juures.

Loe lähemalt: www.koda.ee

Teabeteenistused selgitavad, kuidas Euroopa Liit toimib, millised on teie õigused ning annavad mitmesugust praktilist teavet asjakohaste usaldusväärsete teabeallikate ja pädevate nõustajate leidmiseks. Vajaduse korral aitab infotöötaja leida õigusakti või kontaktandmed. Probleemide lahendamiseks, õigusaktide

**Euroopa
Komisjon**

**Euroopa Liidu
infokeskus**

Maavalitsus

**EUROPE
DIRECT
teabeteenistus**

**Euroinfo-
keskus**

tõlgendamise ja arvamuse andmisega teavitajad ei tegele. Teabeteenistuste poole saab pöörduda telefoni teel, e-kirjaga või ise kohale minnes.

Kokkuvõte

Kui arvate, et teie õigusi Euroopa Liidu kodanikuna on rikutud, on teil järgmised võimalused.

- Esitada kaebus asjaomase riigi ametiasutusele.
- Pöörduda nõuande ja abi saamiseks SOLVIT keskuse, kodanike nõuandeteenistuse või Euroopa Liidu tarbija nõustamiskeskuse poole.
- Esitada kaebus Euroopa Komisjonile, Euroopa Parlamendile või Euroopa Ombudsmanile.
- Pöörduda õiguskaitsese saamiseks kohtu poole.

Selgitamaks, kas teie probleem kuulub Euroopa Liidu reguleerimisalasse ja millistel õigusaktidel teie õigused põhinevad, pöörduge pädevate teabeteenistuste poole: Teie Euroopa, Europe Direct, Euroopa Liidu infokeskus, Euroopa Liidu teavitaja maavalitsuses, euroinfokeskus.

Kõige esimene samm on suhelda otseselt asjassepuutuva asutuse või ettevõttega.

Euroopa Liitu mittekuuluvate riikide kodanike õigused

Eestis seaduslikult elavatel välismaalastel, kes on mõne Euroopa Liitu mittekuuluva riigi (kolmandate riikide) kodanikud ja halli passi omanikud, kellel ei ole ühegi riigi kodakondsust, on Euroopa Liidu kodanikega sarnaseid õigused.

Paljudes valdkondades nagu tarbija- ja keskkonnakaitsese, tööohutus jmt kehtivad eeskirjad annavad samaväärsed õigused kõigile, sest enamik nõudeid on riikide seadustes olemas.

Teatud hüvesid saavad kasutada siiski ainult Euroopa Liidu kodanikud. Sellised õigused on õigus diplomaatilisele ja konsulaarkaitsele kolmandates riikides reisides, õigus pöörduda petitiooniga Euroopa Parlamendi või ombudsmani poole, samuti ka osa Euroopa Liidu põhivabaduste hulka kuuluvast isikute vaba liikumise õigusest tulenevaid tööalase ja õpirände võimalusi. Samuti on ainult Euroopa Liidu kodanikel õigus Euroopa Parlamendi valimistel hääletada ja olla valitud.

Töölase ja õpirände võimalused on **pikaajalise elaniku** staatus-tega isikutel peaaegu samad Euroopa Liidu kodanikega. Neil on õigus võrdsele kohtlemisele tööturul, õigus õppida teistes Euroopa Liidu liikmesriikides samadel tingimustel nagu kodanikud, saada sotsiaalset kaitset.

Pikaajalise elaniku staatusega on isik, kes vastab Euroopa Liidu Nõukogu direktiivis sätestatud tingimustele ja kellele väljastatud dokumenti on tehtud märge “EÜ pikaajaline elanik” (ingl *EC long-term resident*).

Eesti õiguse kohaselt on pikaajalise elaniku elamisloa saamise tingimus asjaolu, et välismaalane peab olema Eestis legaalselt elanud vähemalt viis aastat, olemata selle aja jooksul Eestist eemal viibinud üle 10 kuu kokku ja järjest mitte üle 6 kuu. Tal peab olema siin legaalne sissetulek ja ravikindlustus ning ta ei tohi kujutada ohtu riigi avalikule korrale ja julgeolekule. Eestis peavad pikaajalise elaniku elamisloa taotlejad täitma ka integratsiooninõude, mis eeldab eesti keele algtaseme eksami sooritamist.

Välismaalane, kes siirdub teise Euroopa Liidu riiki elama, õppima või töötama ning soovib selles riigis tõendada, et ta on Eesti pikaajaline elanik, saab seda teha ID-kaardi või passi kantud kleebise abil.

Pärast Eesti liitumist Schengeni viisaruumiga saavad nii pikaajalised elanikud kui ka tähtajalise elamisloa alusel Eestis elavad isikud õiguse kõigisse lepinguosalistesse riikidesse viisavabalt siseneda ja kuni kolm kuud elada enne teise liikmesriigi elamisloa taotlemist. Peab teadma, et Schengeni lepinguga on liitunud peale Euroopa Liidu liikmesriikide ka Norra ja Island. Kahes liikmesriigis – Ühendkuningriigis ja Iirimaa – leping ei kehti.

Erandiks on **Euroopa Liidu kodanike pereliikmed**. Perekonnaliikmele (abikaasa, ülalpeetavad lapsed ja vanemad) laienevad töölase liikuvuse kontekstis samad õigused nagu Eesti kodanikule. Ta ei vaja teises liikmesriigis elamiseks eraldi elamisluba ega töötamiseks tööloa, välja arvatud, kui kõnealuses riigis kehtivad tööjõu vabale liikumisele ajutised piirangud. Elama asumine teise riiki tuleb aga nõutud korras registreerida seal kehtiva korra järgi. Pereliikmel on õigus sotsiaalkaitsele ja haridusele sarnaselt sihtriigi kodanikega. Kogu pere saab kasutada Euroopa Liidu õigusest tulenevaid hüvesid senikaua, kui Euroopa kodanikust pereliige töötab teises liikmesriigis seaduslikult.

Pikaajaline elanik

Vabariigi
President

Presidendi
ülesanded

Seaduse välja-
kuulutamine

Vetoõigus

Presidendi
kandidaat

Põhiseaduslikud institutsioonid

Vabariigi President

Vabariigi President on Eesti riigipea. Riigipea tegudele ja sõnadele pööratakse avalikkuses palju tähelepanu – tal on märkimisväärne sümboolne võim. Näiteks otsustab ta, kellele anda riiklikke teenetemärke ja võib vabastada süüdimõistetud nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest. President kuulutab välja rahvahääletusel vastuvõetud seadused ning riigikogu valimised. Ta kutsub kokku riigikogu uue koosseisu esimese istungi ja avab selle.

Välissuhtluses **esindab president Eesti riiki** kohtumistel teiste riigipeadega. See presidendi ülesanne on jagatud pea- ja välisministriga. President nimetab valitsuse ettepanekul Eesti diplomaatilised esindajad ning võtab vastu teistest riikidest Eestisse saabuvad diplomaadid. Eesti rahvusvaheliste lepingute sõlmimisel on tema pädevuses nende allakirjutamine pärast seda, kui riigikogu on lepingud heaks kiitnud.

Presidendi ülesannetest üks olulisemaid on **peaministri kandidaadi määramine**. Kuna kandidaadi kinnitamiseks on vaja riigikogu häälteenamust, peab president ettepaneku tegemisel arvestama riigikogus enim hääli saanud erakondade tahtega. President nimetab ametisse ministrid peaministri ettepanekul.

President nimetab ametisse ka teisi kõrgeid ametiisikuid: õiguskantsleri ja riigikontrolöri; Eesti Panga presidendi (Eesti Panga nõukogu ettepanekul) ja kohtunikud (riigikohtu ettepanekul).

Olulise riikliku tähendusega on **presidendi ülesanne riigikogus vastuvõetud seadusi välja kuulutada** ning õigus nende väljakuulutamise keelduda, kui tekib kahtlus, et seadus ei ole põhiseadusega kooskõlas. Viimast kutsutakse presidendi vetoõiguseks. President võib pöörduda riigikohtu poole, et see kontrolliks seaduse vastavust põhiseadusele.

Kellest võib saada Vabariigi President?

Vabariigi Presidendi kandidaadiks võib seada sünnilt Eesti kodaniku, kes on vähemalt 40 aastat vana. President valitakse

ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi presidendiks valida rohkem kui kaheks ametiajaks. Kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul riigikogu koosseisust.

Kuidas presidenti valitakse?

Eestis on presidendivalimised jagatud parlamendi ja valimiskogu vahel. Presidendivalimistel, mis toimuvad iga viie aasta tagant, saab esmalt valimisõiguse riigikogu. Kui 2/3 riigikogu liikmetest hääletavad ühe kandidaadi poolt, on valimised lõppenud ning järgmiseks valitsusajaks riigipea leitud. Nii paljude poolthääle kokkusaamine nõuab aga suurt üksmeelt, kandidaadiga peaksid nõus olema nii riigikogus enim kui ka vähem hääli saanud erakondade esindajad. Järelikult on suur tähtsus valimiskogul, kes valib presidenti siis, kui see riigikogul ei õnnestu.

Valimiskokku kuuluvad peale kõikide riigikogu liikmete ka kohalike omavalitsuste esindajad. Tegemist on omamoodi sümboolse koguga terve Eesti elanikkonna esindajatest, sest kohalike omavalitsuste esindajate valimistel osalevad kaudselt (volikogu valimiste kaudu) ka püsielanikest mittekodanikud.

Valimiskogus võib üles seada uusi kandidaate, ka neid, kes riigikogus toimunud valimistel ei osalenud. Valituks osutub kandidaat, kes saab üle poolte kõigi hääletanute häältest. Kui esimene valimisvoor tulemust ei anna, korraldatakse kahe enim hääli saanud kandidaadi vahel teine hääletusvoor.

Presidenti valimise täpsema korra sätestab „Vabariigi Presidendi valimise seadus“.

Presidendi ametikoha ajalugu

Eesti Vabariigi riigipead on nimetatud Vabariigi Presidendiks alates 1938. aastast. Aastatel 1938–1940 oli president Konstantin Päts.

1940. aastal okupeeris Nõukogude Liit Eesti Vabariigi ning presidendi ülesandeid hakkas täitma eksiilvalitsuse peaminister. Kui peaminister ega tema asetäitja ei saanud täita peaministri ülesandeid, siis täitis neid valitsuse kõige vanem liige.

Aastatel 1940–1945 täitis presidendi ülesandeid Jüri Uluots, 1945–1963 August Rei, 1963–1970 Aleksander Varma, 1970–1990 Tõnis Kint ning 1990–1992 Heinrich Mark.

Ametiaeg**Valimiskogu**

1992. aastal rahvahääletusel vastu võetud „Eesti Vabariigi põhiseaduse“ järgi valiti Vabariigi Presidendiks Lennart Meri, kes oli selles ametis 2001. aastani. 2001.–2006. aastani oli president Arnold Rüütel. Alates 9. oktoobrist 2006 on Eesti president Toomas Hendrik Ilves.

Vabariigi Presidendi ning tema ametitegevuse kohta on palju huvitavat veebilehel www.president.ee

Presidendi valimise seadust saab lugeda Riigi Teatajast aadressil www.riigiteataja.ee

Vabariigi Valitsus

Kui öeldakse sõna “valitsus”, võidakse silmas pidada erinevaid asju: mõnikord mõeldakse laiemalt täidesaatvat võimu ehk seaduste täitjaid riigis või kohalikus omavalitsuses, teinekord aga konkreetselt peaministrit ja ministreid ehk Vabariigi Valitsust. Räägime siin esmalt valitsusest just selles teises tähenduses – Vabariigi Valitsusest kui riigi poliitilisest juhtkonnast.

Meie põhiseadus ütleb, et Vabariigi Valitsus teostab Eestis täidesaatvat riigivõimu. Valitsus viib ellu riigi sise- ja välispoliitikat, mille riigikogu on heaks kiitnud. Valitsus suunab ja koordineerib valitsusasutuste tegevust ning korraldab seaduste, riigikogu otsuste ja presidendi aktide täitmist. Riigi juhtimiseks esitab valitsus riigikogule heakskiitmiseks seaduseelnõusid, koostab igal aastal riigieelarve eelnõu ja täidab muid seadustest tulenevaid ülesandeid.

Valitsus vajab riigikogu usaldust

Valitsuse moodustab presidendilt uue valitsuse moodustamise ülesande saanud peaministrikandidaat, kellele riigikogu annab valitsuse moodustamise volituse. Lihtsamalt võiks öelda, et riigikogu palkab valitsuse riiki juhtima. Peaministrikandidaadiks määrab president tavaliselt riigikogu valimistel enim hääli saanud erakonna juhi, aga valitsuse moodustamine ja püsimine oleb riigikogust – valitsus ei saa töötada, kui kodanike esindusorgan peaministrit ega valitsust ei usalda. Riigikogu annab igal aastal valitsusele volituse riigi raha kasutamiseks, kinnitades riigieelarve, ning kontrollib pidevalt valitsuse tegevust.

Kes on Vabariigi Valitsuses?

Valitsusse kuuluvad peaminister ja ministrid. „Vabariigi Valitsuse seaduse“ kohaselt ei saa valitsusel olla rohkem kui 15 liiget. Viimastel aastatel on valitsustes olnud 14 liiget: peaminister, haridus- ja teadusminister, justiitsminister, kaitseminister, keskkonnaminister, kultuuriminister, majandus- ja kommunikatsiooniminister, põllumajandusminister, rahandusminister, regionaalminister, siseminister, sotsiaalminister, välisminister ja üks

Vabariigi
Valitsus

Minister

Ministeerium

minister, kes ei juhi ministeeriumi ning kellele annab tööülesanded peaminister.

Ministrid juhivad ministeeriume, korraldavad ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvaid küsimusi ja vastutavad seaduste, riigikogu otsuste, presidendi ja valitsuse aktide täitmise eest. **Eestis on 11 ministeeriumi ja nende valitsemisalad on kirjas „Vabariigi Valitsuse seaduses“.**

Ministeeriumis võib olla ka mitu ministrit, näiteks siseministeeriumis töötab peale siseministri ka regionaalminister.

Vabariigi Valitsuse tööst

Kuidas valitsus oma tööd planeerib? Kui uus valitsus asub ametisse, koostatakse riigisekretäri eestvedamisel valitsuse tegevusprogramm. Programmis pannakse kirja valitsuse moodustanud erakondade kokkulepitud eesmärkide, põhimõtete ja lubaduste elluviimiseks vajalikud tegevused, mille eest vastutavad ministrid, ning tähtajad. Tegevusprogramm näitab, mida ja millal valitsus soovib oma ametiajal riigis saavutada. Tegevusprogrammi elluviimise seisu jälgib riigisekretäri juhitud riigikantselei – valitsuse juures asuv asutus, mille peamine eesmärk on valitsuse toetamine poliitika kujundamisel ja elluviimisel.

Valitsuse otsus**Valitsuse istung****Stenbocki maja**

Kuidas valitsus otsuseid teeb? Valitsus teeb oma otsused istungil, mis toimub üldjuhul üks kord nädalas: neljapäeviti algusega kell 10 Tallinnas Stenbocki majas. Istungit juhatab peaminister ja istungil osalevad kõik valitsuse liikmed. Istungist võtavad sõnaõigusega osa ka riigisekretär, õiguskantsler ja riigikontrolör. Ministrid esitavad valitsusele arutamiseks ja otsustamiseks seaduste, riigikogu otsuste ning valitsuse määruste ja korralduste eelnõusid, valitsuse pädevusse kuuluvaid Euroopa Liidu asju, olulise tähtsusega sise- või välispoliitilised küsimusi. Igale valitsuse otsusele eelneb põhjalik eeltöö, mida korraldavad ministeeriumid ja riigikantselei. On kujunenud tavaks, et valitsus teeb otsuseid konsensuslikult, püütakse saavutada üksmeelt.

Valitsuse istungil vastuvõetud õigusaktid avaldatakse Riigi Teatajas.

Miks valitsused suhtlevad kodanikega?

Nii Vabariigi Valitsusel kui ka igal valla- ja linnavalitsusel on kohustus selgitada kodanikele oma eesmärged, otsuseid ning

tegevusi, tutvustada kodanikele nende õigusi ja kohustusi ning vajaduse korral inimesi ohu eest hoiatada.

Samas on nii riigi- kui ka kohalikel juhtidel oma otsuste tegemisel vaja arvesse võtta kodanike ootusi ja vajadusi. Selleks tuleb kodanikega suhelda.

Kuidas suhtlevad valitsused kodanikega?

Nii Vabariigi Valitsus kui ka kohalikud omavalitsused annavad oma plaanidest, otsustest ja tegudest kodanikele teada enne kõike **ajalehtede, televisiooni, raadio ja Interneti vahendusel**. Tuhandete inimestega lihtsalt ei ole võimalik kogu aeg silmast-silma kohtuda, muidu jääks töö unarusse.

Õnneks on olemas ajakirjanikud, kelle töö on nii kohalike omavalitsuste kui ka riigi juhtimisest meile kõigile uudiseid edastada. Ajakirjanikud jälgivad valitsuste tegemisi, kirjutavad sellest kohalikes ja üleriigilistes ajalehtedes, räägivad raadios ning televisioonis.

Näiteks igale Vabariigi Valitsuse istungile Tallinnas Stenbocki majas järgneb pressikonverents, kus ajakirjanikud saavad ministritele küsimusi esitada. Vastused avaldatakse ajalehtedes ning sageli võib intervjuusid näha televisioonis ning kuulata raadios.

Nii ministrid kui ka kohalike omavalitsuste juhid püüavad võimaluse korral **suhelda kodanikega otse**. Näiteks käivad valitsuse liikmed visiitidel linnades ja maal, et kohtuda kohalike inimestega.

Nii riigi- kui ka kohaliku elu küsimustes on inimestel ja gruppidel sageli erinevad ootused ja arvamused. Valitsuste ees seisab keeruline ülesanne neid vastuolusid tundma õppida ja lahendusi otsida. Kodanike ootuste ja arvamuste teadasaamiseks korraldavad valitsused rahvaküsitlusi ja uuringuid, peavad nõu erinevate organisatsioonide ja kodanikeühenduste esindajatega ning hoiavad ennast kursis ajalehtedes avaldatavate arvamustega.

Kas igaühel on õigus suhelda riigi- ja kohalike omavalitsuste asutustega?

Jah. **Eestis on igaühel õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat infot ning igaühel on ka õigus pöörduda märgukirjade ja avaldustega riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole**. Valitsuste ja ametiasutuste kontaktandmed – postiaadressid, telefoninumbrid ja e-posti aadressid – on avalikud.

Suhtlus
kodanikega

**Vastuvõtu
aeg**

Kõik riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on kohustatud andma Eesti kodanikule tema nõudel infot oma tegevuse kohta. Kõik see peab loomulikult toimuma seaduste järgi.

Linna- ja vallavalitsuste ning riigiasutuste juhtidel on sageli ka kindlaks määratud iganädalased vastuvõtuajad kodanikega rääkimiseks.

Eesti kodanikul on õigus tutvuda tema kohta riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes ning riigi ja kohalike omavalitsuste arhiivides hoitavate andmetega. Teatud juhtudel võib seadus seda õigust piirata, näiteks teiste inimeste õiguste ja vabaduste ning lapse põlvnemise saladuse kaitseks, samuti kuriteo tõkestamise, kurjategija tabamise või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

Igaühel on õigus pöörduda riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole eesti keeles ja saada eestikeelseid vastuseid. Paikkondades, kus vähemalt pooled püsielanikest on vähemusrahvusest, on igaühel õigus saada riigiasutustelt ja kohalike omavalitsustelt ning nende ametiisikutelt vastuseid ka selle vähemusrahvuse keeles.

Kelle poole peaksin oma probleemiga pöörduma?

Kõik teavad, et kõhuvaluga ei pöörduta politsei poole ja vargusest ei teatata arstile. Sama lugu on suhtlemisel valitsusega – **kõigepealt on mõistlik endale selgeks teha, kes teie jaoks olulise asja üle otsustab ja kelle ülesanne on teid just selles küsimuses aidata.**

Valdades ja linnades otsustavad ja korraldavad kõiki kohaliku elu küsimusi kohalikud omavalitsused. Nii on kodanikul mõistlik paljude haridust, kultuuri ja sporti, sotsiaaltoetust, tervishoidu, kommunaalmajandust, teede korrashoidu, jäätme- ja ühistranspordi ja kohaliku arengut puudutavate küsimustega **pöörduda linna- või vallavalitsuse poole.**

Kohalikel omavalitsustel on elanikega suhtlemiseks infotelefonid, veebilehed või spetsiaalsed infopunktid, samuti võivad omavalitsusel olla kindlaks määratud iganädalased kodanike vastuvõtuajad.

Igaühel on õigus taotleda valla- või linnavolikogult või -valitsuselt

nende vastuvõetud õigusaktidesse muudatuste tegemist või nende tühistamist, kui nendega on seadusvastaselt kitsendatud tema õigusi.

Kui küsimus, mida soovite valitsusele esitada, puudutab paljusid inimesi, võib sellega **pöörduda ka kohaliku ajalehe toimetusse**. Paljud ajakirjanikud on pühendunud elanike probleemide uurimisele ja nendest kirjutamisele ning nad oskavad teie küsimustega õigete asutuste ja ametnike poole pöörduda. Kui ajaleht teie väljapakutud teemal kirjutab, saavad sellest ühekorraga teada paljud inimesed.

Kui mõni riigiasutus või ametnik on teie arvates rikkunud teie põhiõigusi või -vabadusi, võite **pöörduda õiguskantsleri poole**. Eesti õiguskantsler on põhiseaduslikkuse järelevalvaja ning isikute põhiseaduslike õiguste ja vabaduste tagamise kaitsja. Õiguskantsler lahendab ka diskrimineerimisvaidlusi, st kui isikut on diskrimineeritud tema soo, rassi, usu või muu sarnase tunnuse pärast.

Üldisemate ja laiemat avalikku huvi pakkuvate riigieluküsimustega tasub **pöörduda riigikogu liikmete poole**. Riigikogu on rahva esinduskogu, millele kuulub Eestis seadusandlik võim ning ühtlasi kohustus seista hea selle eest, et valitsus tegutseks rahva huvides. Riigikogu peab valvet valitsuse tegevuse üle – seda kutsutakse parlamentaarseks kontrolliks. Iga riigikogu liige võib pöörduda arupärimisega valitsuse poole. Siis peab peaminister või minister minema parlamendi ette ning andma vastused esitatud küsimustele. Riigikogu istungid on enamasti avalikud, neid saab jälgida Toompea lossis ning neid näidatakse sageli ka televisioonis.

Kuidas küsida valitsusasutuselt teavet?

Kui küsimus puudutab mingi eluvaldkonna juhtimist kogu riigis, mõne ministri või valitsuse konkreetset otsust, on võimalik pöörduda otse valitsusasutuste või ministeeriumide poole **teabenõudega**. Teabenõude võib asutusele saata posti või e-posti teel, sageli on võimalik seda teha ka otse asutuse veebilehel.

Valitsusasutusest suuliselt või kirjalikult teavet küsides tuleb esitada järgmised andmed:

- 1) ees- ja perekonnanimi;

Teabenõue

Demokraatliku riigikorra püsimiseks ja arenguks on avalikul võimul vaja kuulata kodanikke ja teha koostööd võimalikult paljudega neist

- 2) posti- või elektronpostiaadress või faksi- või telefoninumber, mille kaudu vastaja saab ühendust võtta;
- 3) taotletava teabe sisu ehk mida soovitakse teada;
- 4) selgitus, kas soovitakse vastust saada suuliselt või kirjalikult.

Teabenõue täidetakse viie tööpäeva jooksul. Kui ametnikul on vaja teabenõuet täpsustada või kui teabe väljaselgitamine on aeganõudev, võib ta teabenõude täitmise tähtaega pikendada kuni 15 tööpäevani. Tähtaja pikendamisest koos põhjendustega teatab ametnik teabenõudjale viie tööpäeva jooksul. Kui ametnik ei valda taotletud teavet, selgitab ta välja pädeva teabevaldaja ja edastab talle teabenõude viivituseeta, kuid mitte hiljem kui viie tööpäeva jooksul, teatades sellest samal ajal teabenõude esitajale.

Õige vastaja leidmine konkreetsele riigi juhtimist puudutavale küsimusele ei pruugi olla lihtne, sest erinevate ühiskonnaelu valdkondadega tegelevaid riigiasutusi on palju. Täidesaatvat riigivõimu teostab Eesti valitsus põhiseaduse ja teiste seaduste alusel kas vahetult või valitsusasutuste kaudu. **Valitsusasutused on ministriumid, riigikantselei ja maavalitsused, samuti ametid ja inspeksioonid ning nende kohalikud täidesaatva riigivõimu volitusi omavad asutused.**

**Valitsus-
asutused**

Kas pöörduda valitsuse poole üksi või koos teistega?

Demokraatliku riigikorra püsimiseks ja arenguks on avalikul võimul vaja kuulata kodanikke ja teha koostööd võimalikult paljudega neist. Otsuseid langetades peab avalik võim arvestama paljude ühiskonnaliikmete ja nende ühenduste erihuvide, väärtushoiakute ja eesmärkidega ning neid tõsiselt kaaluma ka siis, kui nende kandjad moodustavad arvulise vähemuse.

Valitsused kaaluvad ilmselt tõsisemalt ettepanekuid ja proteste, mida esitavad ühendused, see tähendab paljud inimesed koos, mitte ainult üksikisikud. Mitmetes valdkondades (piirkondlik areng, inimõigused, huvide esindamine jne) oskavad küsimustele vastata või nendega vastutavate asutuste poole edasi pöörduda **kodanikeühendused**, kelle eesmärk on oma liikmete ühishuvide kaitsmine.

Kui probleem on töö- ja sotsiaalmajanduslike õiguste kaitse, võib pöörduda ametiühingu poole. **Ametiühingute ülesanne** on töötajate huvide eest seismine valitsuse, tööandjate ja nende ühenduste ees, riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustes, kohtus ja töövaidlusorganites.

Infoallikad

Praktilist teavet Eestis elavate inimeste õiguste ja kohustuste kohta ning näpunäiteid asjaajamiseks Eesti riigiasutustega leiab riigiportaalist www.eesti.ee

Valitsuse liikmete ja tegevuse kohta saate lugeda veebilehelt www.valitsus.ee

Põhiseadus, Vabariigi Valitsuse seadus ja teised Eestis kehtivad seadused asuvad Riigi Teatajas aadressil www.riigiteataja.ee.

Euroopa Liitu puudutavatele küsimustele vastab euroinfo telefon 800 3330. Tasuta infotelefon on avatud E–R kella 10–17 ning vastab teile kohe või kahe tööpäeva jooksul.

Vaata ka <http://elik.nlib.ee>

Kodanike
ühendused

Ametiühing

Eesti Pank

Mida peaks teadma riigi rahaasjadest?

Eesti Pank korraldab raharinglust

Eestis korraldab raharinglust Eesti Pank. Riigikogus vastu võetud „Eesti Panga seaduse“ kohaselt on Eesti Panga kui riigi keskpanga esmane eesmärk tagada raha väärtuse püsimine ja hindade stabiilsus. Eesti Pank tegutseb muudest riigiasutustest sõltumatult. Ta annab oma tegevusest aru riigikogule, ei allu valitsusele ega ühelegi teisele täidesaatvale riigivõimuasutusele.

Eesti kroon

Eestis on seaduslik maksevahend Eesti kroon, mille vahetuskurss on fikseeritud Euroopa Liidu ühisraha euro suhtes (1 euro = 15,6466 kr). Riigikogus vastu võetud rahaseaduse järgi kuulub Eesti krooni käibelelaskmise ja käibelt kõrvaldamise ainuõigus Eesti Pangale. Eesti Pank määrab pangatähtede ja müntide nimiväärtuse ning nende kujunduse.

Riigikogu sätestab maksud ja riigieelarve

Kõik Eestis kehtivad riiklikud maksud, lõivud, trahvid ja sundkindlustuse maksed sätestab riigikogu seadusega. Samuti paneb riigikogu seadusega paika riigi vara valdamise ja kasutamise korra. Iga aasta kohta võtab riigikogu seadusena vastu riigi kõigi tulude ja kulude eelarve ehk riigieelarve. Riigieelarve eelnõu esitab riigikogule valitsus üldjuhul septembri lõpus või oktoobri alguses. Valitsuse ettepanekul võib riigikogu aasta keskel vastu võtta ka lisaeelarve.

Mis on riigieelarve?

Riigieelarve

Riigieelarve on plaan, mille alusel valitsus kasutab riigi raha. Riigieelarve näitab, kuidas raha jagada, kui palju kroone saab anda haridusele, meditsiinile, politseile, sõjaväele, tuletõrjele ja paljude teiste avalike teenuste osutamiseks. Eelarve on seega üks olulisemaid vahendeid riigi juhtimiseks.

Riigieelarve on ühtlasi ka valitsuse tulude plaan. Valitsus prognoosib riigieelarves, kui palju peaks riigikassasse raha laekuma, kui palju sellest tuleb kodanike makstavast tulumaksust, kui palju sotsiaalmaksust, kui palju aktsiisimaksudest ja muudest tuluallikatest. Maksud on valitsuse peamine tuluallikas.

Riigieelarve on riigikogult valitsusele antud volitus riigi raha kasutamiseks. Igal aastal kinnitab riigikogu valitsuse esitatud eelarveprojekti, lubades sedasi valitsusel raha kasutada. Kui riigikogu eelarveprojekti aasta alguseks ei kinnita, saab valitsus raha kasutada vaid eelmise riigieelarve piires.

Välimuselt on riigieelarve umbes 40 leheküljeline dokument, kus on üksahaaval üles loetud riigi tulud, kulud ning rahastamistingimused.

Kust tulevad riigi tulud ja millised on suurimad kulud?

Eesti riigieelarvesse laekub kõige enam tulusid sotsiaalmaksust, käibemaksust ja üksikisiku tulumaksust. Lisaks saab riik raha ka mitmesugustest aktsiisimaksudest nagu kütuse-, alkoholi- ja tubakaaktsiis.

Kui majandusel läheb hästi ning inimesed ja ettevõtted teenivad rohkem raha, siis maksavad nad ka rohkem makse. See võimaldab riigieelarvet suurendada. Enamasti loovad valitsused headel aegadel reserve ja varusid kaitseks halbade aegade eest.

Kõige rohkem kulutab valitsus raha sotsiaalkuludeks, millest omakorda suure osa moodustavad pensionid. Teisel kohal on tervishoiukulud, sellele järgnevad haridus- ja teaduskulud.

Kes kontrollib riigi raha kasutamist?

Riigi raha on meie kõigi raha. Seepärast tuleb selle raha kasutamist kontrollida, et leida üles võimalikud kitsaskohad ning probleemid riigihalduses, mis vajaksid lahendamist, et Eesti riik saaks oma kodanikke paremini teenida. Tehtu kontrollimine ja hindamine aitab edaspidi riigi raha kasutamist paremini planeerida.

Riigieelarve täitmise kontrollimine on Eestis eelkõige riigikontrolli ja rahandusministeeriumi ülesanne. **Riigikontroll** on maksumaksja huvides põhiseaduse alusel tegutsev hindaja, kelle ülesanne on uurida, kuidas riik ja omavalitsused on riigi raha kasutanud ja mida selle eest rahvale pakkunud. Riigikontroll esitab oma töötulemused riigikogule, valitsusele ja avalikkusele. Riigikontrolli pädevuses pole kedagi karistada; samuti ei teosta ta ise võimu, vaid abistab

Maksud

Riigikontroll

Riigikontrolör

ettepanekuid tehes neid, kes otsuseid vastu võtavad. Riigikontrolli juhil – riigikontrolöril – on õigus osaleda ka valitsuse istungitel ning võtta oma ülesanneteisse puutuvais asjus istungil sõna.

Infoallikad

Riigieelarve, maksude ja muude riigi rahaasjade kohta saab lugeda rahandusministeeriumi veebilehelt www.fin.ee

Eesti Panga tegevuse ja Eesti rahasüsteemi kohta saab lugeda

Eesti Panga veebilehelt <http://www.eestipank.info>

Eesti Vabariigi rahaseadus, Eesti Panga seadus ja teised Eestis kehtivad seadused on kättesaadavad Riigi Teatajas aadressil

www.riigiteataja.ee

Riigikontrolli töötulemustega saab tutvuda veebilehel

www.riigikontroll.ee

Riigikogu

Riigikogu on Eesti rahva esinduskogu. Põhiseaduse kohaselt kuulub riigikogule seadusandlik võim. Kuid peale seadusloome on riigikogul põhiseaduse järgi täita ka muud ülesanded, näiteks Vabariigi Presidendi valimine, riigieelarve vastuvõtmine ja selle täitmise kontrollimine, järelevalve valitsuse tegevuse üle, kõrgete riigiametnike ametisse määramine, Eesti esindamine rahvusvahelistes organisatsioonides.

Kuidas valmib seadus?

Seaduste väljatöötamine ja vastuvõtmine on riigikogu peamine töö.

Esimene seadusloome etapp hõlmab kogu eeltööd, mis on vajalik, et seaduseelnõu jõuaks riigikokku arutamisele. Selles etapis töötatakse välja seaduseelnõu kontseptsioon, struktuur, seaduse reguleerimisala, valmistatakse ette esialgne tekst, määratletakse mõisted. Iga seaduseelnõuga kaasnevas seletuskirjas peavad eelnõu autorid selgitama, miks seda seadust vaja on.

Seadusloome teist etappi alustab **seaduseelnõu algatamine** riigikogus. Seaduseelnõu saab riigikogus algatada riigikogu liige, fraktsioon, komisjon või Vabariigi Valitsus. Põhiseaduse muutmist saab algatada Vabariigi President. Seaduseelnõu menetlemiseks määrab riigikogu juhatus juhtivkomisjoni.

Pärast seisukohavõttu esitab juhtivkomisjon seaduseelnõu arutamisele riigikogu täiskogule. Seaduseelnõu arutelusid riigikogu istungil nimetatakse lugemisteks. Kokku peab seaduseelnõu läbima **kolm lugemist**.

Eelnõu esimesel lugemisel tutvustatakse seadust ja arutatakse üldpõhimõtteid. Pärast esimese lugemise lõpetamist saavad riigikogu liikmed esitada juhtivkomisjonile muudatusettepanekuid.

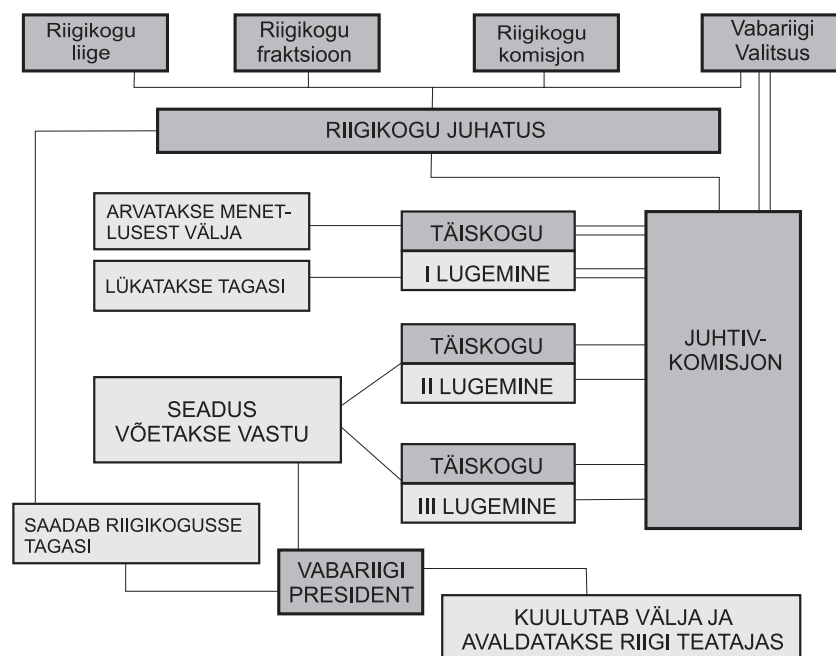
Eelnõu teisel lugemisel toimub eelnõu sätete arutelu, samuti kommenteerib juhtivkomisjon laekunud muudatusettepanekuid. Järgnevalt võib iga riigikogu liige avaldada eelnõu suhtes oma arvamust. Kui riigikogu liige nõuab, pannakse juhtivkomisjoni arvestatud muudatusettepanekud hääletusele.

Riigikogu

Seaduseelnõu
algatamine

Lugemised

Alates teisest lugemisest on eelnõu võimalik katkestada. Katkestamise eesmärk on võita aega eelnõu täiustamiseks. Ettenähtud tähtajani saab taas esitada muudatusettepanekuid. Kui teist lugemist ei katkestata, on see lõpetatud ning eelnõu suunatakse kolmandale lugemisele. Kolmandale lugemisele esitatakse seaduseelnõu lõpptekst. Viimast korda avatakse läbirääkimised, millest võtavad osa fraktsioonide esindajad. Pärast läbirääkimiste lõppu pannakse seaduseelnõu lõpphääletusele. Lihtseaduse vastuvõtmiseks peab olema istungist osavõtvate riigikogu liikmete poolthäälte enamus. Põhiseaduses on loetletud ka seadused, mille muutmiseks on tarvis riigikogu koosseisu häälteenamust, st vähemalt 51 häält.

Seaduse
väljakuulu-
tamine

Riigi Teataja

Riigieelarve

Riigikogus vastuvõetud seadused saadetakse **väljakuulutamiseks Vabariigi Presidendile**. President võib kasutada oma vetoõigust ning seaduse riigikogusse tagasi saata. Kui riigikogu seadust ei muuda, on Vabariigi Presidendil õigus pöörduda riigikohtusse, kes tühistab põhiseadusega vastuolus olevad seadused.

Pärast seaduse väljakuulutamist avaldatakse see **Riigi Teatajas**.

Riigieelarve menetlemine

Põhiseaduse alusel võtab riigikogu seadusena iga aasta kohta vastu riigi kõigi tulude ja kulude eelarve. Riigieelarve eelnõu esitab Vabariigi Valitsus riigikogule hiljemalt kolm kuud enne eelarveaasta algust. Riigieelarve koostatakse üheks eelarveas-

taks ja selle sisu on eelarveaastal riigile laekuvate tulude ning nende arvel riigi ülesannete täitmiseks ettenähtud kulude määramine vastavalt seadustele.

Riigieelarve eelnõu arutatakse riigikogus **kolmel lugemisel**.

Esimesel lugemisel esitab rahandusminister ettekande riigieelarve üldpõhimõtetest ja annab ülevaate riigi majanduse olukorrast ning valitsuse põhieesmärkidest. Pärast esimest lugemist võivad riigikogu liikmed, komisjonid ning fraktsioonid esitada riigieelarve muudatusettepanekuid. Rahanduskomisjon vaatab ettepanekud läbi ja teeb arvestatud muudatused eelnõusse. Muudatusettepanekute kohta annab arvamuse ka valitsus.

Eelnõu teisel lugemisel toimub sätete arutelu. Riigieelarve eelnõu teise lugemise järel ja kolmandal lugemisel võivad muudatusettepanekuid esitada komisjonid ja fraktsioonid.

Riigieelarve võetakse vastu poolthäälteenamusega. Vastuvõetud riigieelarve jõustub eelarveaasta algusest.

Kui riigikogu ei ole riigieelarvet vastu võtnud kahe kuu jooksul pärast eelarveaasta algust, kuulutab Vabariigi President välja riigikogu erakorralised valimised.

Riigikogu ja Vabariigi President

Eesti riigipea on Vabariigi President, kelle valib ametisse riigikogu salajasel hääletusel viieks aastaks. Presidendikandidaat peab saama riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamuse. Kui riigikogu ei suuda kahe päeva jooksul kolmes voorus presidenti valida, siis kutsub riigikogu esimees ühe kuu jooksul kokku valimiskogu. **Valimiskogu** koosneb riigikogu liikmetest ja valdade ning linnade volikogude esindajatest. Pärast 1992. aasta presidendivalimist riigikogus on nii 1996., 2001. kui ka 2006. aastal president valitud just valimiskogus.

President on seotud parlamendiga ka valitsuse ja kõrgete riigi-ametnike ametiseseamamise kaudu. Näiteks pärast riigikogu valimisi peab president nõu fraktsioonide esindajatega ja esitab riigikogule kinnitamiseks peaministrikandidaadi. Riigikogu annab või ei anna presidendi esitatud peaministrikandidaadile volitused valitsuse moodustamiseks. Riigikogu nimetab presidendi ettepanekul ametisse näiteks riigikohtu esimehe, riigikontrolöri ja õiguskantsleri.

Vabariigi
President

Valimiskogu

	<p>Riigikogus vastuvõetud seadused jõustuvad alles pärast seda, kui Vabariigi President on need välja kuulutanud.</p>
	<p style="text-align: center;">Arupärimised, kirjalikud küsimused ja infotund</p> <p>Riigikogu liikmete arupärimised, kirjalikud küsimused ning infotund on parlamentaarse kontrolli vahendid.</p> <p>Riigikogu liige võib pöörduda arupärimisega peaministri, ministrite, Eesti Panga Nõukogu esimehe, Eesti Panga presidendi, riigikontrolöri, õiguskantsleri, kaitseväe juhataja või ülemjuhataja poole tema võimkonda reguleerivate õigusaktide täitmise kohta.</p> <p>Arupärimisega küsitakse teavet üldisemate ja laiemat avalikku huvi pakkuvate riigieluküsimuste kohta.</p> <p>Kui parlamendiliige pöördub arupärimisega valitsuse poole, peab peaminister või minister tulema parlamendi ette 20 istungipäeva jooksul ning andma vastused esitatud küsimustele. Pärast küsimustele vastamist avatakse läbirääkimised. Rahulolematu valitsuse või selle liikme tegevusega arupärimises tõstatatud probleemi lahendamisel võib põhjustada isegi tema vastu umbusalduse algatamise.</p>
<p>Kirjalikud küsimused</p>	<p>Riigikogu liikme kirjalik küsimus on arupärimisega sarnane parlamentaarse kontrolli vahend. Erinevus arupärimisest seisneb selles, et kirjalik küsimus esitatakse üksikküsimuse kohta teabe saamiseks ning see peab võimaldama lühikest vastust. Küsijale vastatakse kümne tööpäeva jooksul. Kirjaliku küsimuse sisulist arutelu riigikogu istungil ei toimu. Vastus tehakse kõigile riigikogu liikmetele teatavaks.</p>
<p>Infotund</p>	<p>Riigikogu täiskogu töönädala kolmapäeval toimub infotund, kus peaminister ja ministrid vastavad riigikogu liikmete suulistele küsimustele. Riigikogu liige esitab riigikogu juhatusele infotunnile eelneval päeval kirjaliku taotluse. Taotluses tuleb märkida valitsusliige, kellele soovitakse küsimust esitada, ning probleem, mida küsimus puudutab. Riigikogu juhatus järjestab küsimused taotluste alusel, kusjuures arvestab küsimuse aktuaalsust ja seda, et küsimise võimaluse saaksid kõik riigikogus esindatud erakonnad.</p>
	<p style="text-align: center;">Riigikogu juhatus</p> <p>Riigikogu juhatus on riigikogu liikmete hulgast valitud riigikogu tööd korraldav organ, mis koosneb riigikogu esimehest ja kahest</p>

aseesimehest. Riigikogu juhatus korraldab riigikogu tööd riigikogu kodu- ja töökorra seaduse ja riigikogu liikme staatuse seaduse alusel.

Riigikogu juhatuse volitused kestavad ühe aasta. Seejärel valivad riigikogu liikmed enda hulgast uue juhatuse.

Riigikogu esimees juhatab riigikogu istungeid, kutsub kokku riigikogu juhatuse koosoleku, esitab juhatusele koosoleku päevakorraprojekti ja juhatab riigikogu juhatuse koosolekuid.

Riigikogu juhatus korraldab riigikogu esindamist, jaotab kohad komisjonides, kinnitab komisjoni koosseisu, registreerib fraktsioonid, koostab ja esitab riigikogule kinnitamiseks riigikogu töönädala päevakorraprojekti. Samuti määrab juhatus menetlusse esitatud eelnõule juhtivkomisjoni. Riigikogu esimehe volitusel, tema äraolekul või tema volituste peatumisel täidab riigikogu esimehe ülesandeid riigikogu aseesimees.

Komisjonid

Riigikogu üks tähtis tööorgan on komisjon. Riigikogu alatine komisjon valmistab ette eelnõusid riigikogu täiskogus arutamiseks, teostab oma valdkonna piires kontrolli täidesaatva riigivõimu teostamise üle ning täidab muid seadusega või riigikogu otsusega talle pandud ülesandeid.

Riigikogus on praegu **11 alatist komisjoni**:

- 1) keskkonnakomisjon;
- 2) kultuurikomisjon;
- 3) maaelukomisjon;
- 4) majanduskomisjon;
- 5) põhiseaduskomisjon;
- 6) rahanduskomisjon;
- 7) riigikaitsekomisjon;
- 8) sotsiaalkomisjon;
- 9) väliskomisjon;
- 10) õiguskomisjon;
- 11) Euroopa Liidu asjade komisjon.

Riigikogu liige kuulub ühte alatisse komisjoni, komisjoni liikmete arvu määrab riigikogu juhatus. Oma liikmed määrab alatisesse

**Riigikogu
esimees**

**Riigikogu
komisjon**

**Riigikogu
fraktsioon**

komisjonidesse fraktsioon, fraktsioonile kuuluvate kohtade arvu igas alatises komisjonis määrab riigikogu juhatus.

Riigikogu komisjoni esimehe ja aseesimehe valivad komisjoni liikmed enda hulgast komisjoni esimesel istungil, komisjoni esimeheks saab kõige rohkem hääli kogunud kandidaat. Vajaduse korral moodustab riigikogu **eri-, uurimis- ja probleemkomisjon**. Need on vajalikud eriülesannete täitmiseks, avalikku huvi pakkuvate sündmuste või olulise tähtsusega probleemide uurimiseks.

Riigikogu fraktsioonid

Fraktsiooni võivad moodustada ja sinna peavad kuuluma vähemalt viis riigikogu liiget, kes on valitud sama nimekirja järgi. Ühte nimekirja kuuluvad riigikogu liikmed võivad moodustada ainult ühe fraktsiooni.

Fraktsiooni registreerib riigikogu juhatus. Fraktsioon valib oma liikmete hulgast esimehe ja aseesimehe. Kui fraktsioonis on üle 12 liikme, on tal õigus valida ka teine aseesimees.

Fraktsioonid on rühmad, mille kaudu kujundatakse suur osa parlamendi tööst. Fraktsioonides lepitakse kokku **poliitilistes otsustes**, mille järel on võimalik komisjonis ja riigikogu täiskogu istungil ja avalikkuse ees oma arvamust esitada ja hääletada.

Fraktsioonidel nagu ka riigikogu liikmetel ja komisjonidel on seaduse algatamise õigus. Sellega on kindlustatud, et ka opositsioonis olevatel fraktsioonidel on võimalik oma eelnõusid välja töötada ja kaitsta riigikogus.

Riigikogu juhatus registreeris aprillis 2007 järgmised fraktsioonid: Eesti Keskerakonna fraktsioon, Eesti Reformierakonna fraktsioon, Eestimaa Rahvaliidu fraktsioon, Eestimaa Roheliste fraktsioon, Isamaa ja Res Publica Liidu fraktsioon, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon.

Riigikogu kantselei

Riigikogu juurde on oktoobris 1992 moodustatud riigikogu kantselei. Kantselei peamine ülesanne on riigikogule tema põhiseaduslike funktsioonide täitmiseks vajalike tingimuste loomine.

Riigikogu kantseleid juhib **direktor**, kelle määrab ametisse riigikogu juhatus avaliku konkursi korras. Riigikogu kantselei

**Riigikogu
kantselei**

struktuuri ja teenistujate koosseisu töötab välja ning kinnitab samuti riigikogu juhatus. Igapäevaülesandeid täidab kantselei oma struktuuriüksuste – osakondade ja talituste kaudu.

Riigikogu ja avalikkus

Riigikogu iseloomustab **avatus**. Riigikogu istungid on avatud, st kõigile huvilistele pakutakse võimalust jälgida istungeid külalistetööst. Samuti saab vaadata otseülekannet riigikogu veebilehel.

Toompea lossi (kus riigikogu asub) pääsemiseks tuleb kaasa võtta fotoga isikutunnistus. Lossis võib ka filmida ja pildistada, kuidugi ei tohi seejuures segada riigikogu istungit. Pika Hermannitorni saab külastada riigikogu lahtiste uste päeval, aprilli teisel poolel. Toompea lossis toimuvad **ekskursioonid** kõigil tööpäevadel. Ekskursioonile pääsemiseks tuleb ühendust võtta riigikogu kantselei infotalitusega (tel 631 6357, 631 6345).

Toompea lossi vahetus läheduses (Toom-Kooli 3) asub **riigikogu teabekeskus**, mis on mõeldud infot pakkuma otse tänavalt sisseastujale. Teabekeskus on avatud tööpäeviti.

Küsimustele vastatakse nii kohapeal kui ka telefoni, e-posti ja faksi teel.

Teabekeskuses on avalikuks kasutamiseks arvuti. Huvilistele osutatakse abi riigikogu käsitleva info leidmiseks riigikogu veebilehel, vajaduse korral tutvustatakse teisi kodanikule suunatud veebilehti. Teabekeskuses on kättesaadavad: riigikogu tööd tutvustavad infomaterjalid; riigikogu töönaidala päevakord; eelnõud; valimiste statistika; valik välisministeeriumi, Tallinna linnavalitsuse ja Euroopa Liidu Infokeskuse infolehti.

Kodanikud saavad pöörduda parlamendi liikmete poole ka kirja või e-posti teel (e-posti aadress on riigikogu liikme või ametniku nimi.perekonnanimi@riigikogu.ee). Postiaadress on riigikogu liikme, fraktsiooni või komisjoni nimi, Lossi plats 1a, 15165 Tallinn.

Samuti on kõigil võimalus kirjutada avalik e-kiri **elektronilisse külalisteraamatusse**.

Avatus

Riigikogu
teabekeskus

<p>Maakond</p>	<h2 style="text-align: center;">Kohalik omavalitsus</h2> <p>Eesti territoorium jaguneb maakondadeks, valdadeks ja linnadeks. Eestis on 2006. aastal 15 maakonda ning 227 kohaliku omavalitsuse üksust, mis jagunevad omakorda 33 omavalitsuslikuks linnaks ja 194 vallaks. Kui iga vald moodustab omaette haldusüksuse, siis peale 33 omavalitsusstaatusega linna on Eestis veel vallasisesed linnad, mis eraldi haldusüksust ei moodusta. Iga omavalitsusüksus kuulub maakonna koosseisu.</p>
<p>Maavanem Maavalitsus</p>	<p>Maakonna tasandil teostab riigi esindaja – maavanem – riiklikku haldamist ning maavanemat teenindav asutus oli maavalitsus. Maavanem esindab riigi huve maakonnas, hoolitseb maakonna arengu eest, koordineerib tööd kohaliku omavalitsuse üksuste ja ministeeriumide kohahalduse üksuste (maksuameti kohalikud asutused, politseiprefektuurid jne) vahel ning teostab järelevalvet kohaliku omavalitsuse üksuste üksikaktide üle.</p>
<p>Linn Vald</p>	<p>Vallad ja linnad on omavalitsuslikud kogukondlikkuse printsiibil põhinevad haldusüksused, mis moodustavad avaliku halduse süsteemi esmase tasandi. Euroopa kohaliku omavalitsuse harta ja kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse alusel on kohalik omavalitsus kohalike võimuorganite õigus, võime ja kohustus seaduse alusel ja kohalike elanike huvides juhtida nende vastutusalasse kuuluvaid ühiskonnaelu valdkondi. Vallal ja linnal kui kohalikul omavalitsusüksusel on võrdne õiguslik staatus. Eesti haldusterritoriaalses korralduses esineb omavalitsusüksusi, mis kannavad alevi nime, kuid staatusest on nad vallad.</p> <h3 style="text-align: center;">Kohalike omavalitsusüksuste organisatsiooniline ülesehitus</h3> <p>Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus sätestab kohaliku omavalitsuse juhtimisstruktuuri aluspõhimõtted ning töökorralduse</p>

üldreeglid. Juhtimisstruktuuri kehtestab iga kohaliku omavalitsuse üksus oma põhimäärusega, kus on detailselt lahti kirjutatud struktuuriüksuste vastutus ja töökorraldus. Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 4 kohaselt on kohaliku omavalitsuse üksusel kaks organit: volikogu ja valitsus. Volikogu on kohaliku omavalitsusüksuse esinduskogu. Esinduskogu moodustab täitevorgani – valitsuse.

Volikogu

Kohaliku omavalitsuse volikogu on esindusorgan, mis **valitakse üldistel, ühetaolistel, otsestel ja salajastel valimistel neljaks aastaks**. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimiste valimisõiguse sätestab kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus ning valimistel on hääletamisõigus Eesti kodanikul ja Euroopa Liidu kodanikul, kes on valimispäevaks saanud 18aastaseks ja kelle püsiv elukoht (aadressandmed on kantud Eesti rahvastikuregistrisse) asub selles vallas või linnas. Hääletamisõigus on ka välismaalasel, kes on 18aastane, elab Eestis pikaajalise elaniku elamisloa või alalise elamisõiguse alusel ja kelle elukoht asub selles vallas või linnas.

Kohaliku omavalitsuse volikogu liikmeks kandideerimisõigus on igal hääleõiguslikul Eesti kodanikul ja Euroopa Liidu kodanikul, kelle püsiv elukoht asub hiljemalt valimisaasta 1. augustil vastavas vallas või linnas. Volikogu liikmeks ei või kandideerida isik, kelle on kohus süüdi mõistnud kuriteos ja kes kannab karistust kinnipidamiskohas.

Kohaliku omavalitsuse volikogu suurus oleneb omavalitsusüksuse elanike arvust.

Volikogu järgmise koosseisu liikmete arvu määrab volikogu oma otsusega. Volikogu liikmeid peab olema paaritu arv.

Volikogus peab olema vähemalt seitse liiget. Liikmete arv määratakse rahvastikuregistri andmete põhjal, lähtudes valla- või linnaelanike arvust valimisaasta 1. juuni seisuga järgmiselt:

- 1) üle 2000 elaniku – vähemalt 13-liikmeline volikogu;
- 2) üle 5000 elaniku – vähemalt 17-liikmeline volikogu;
- 3) üle 10 000 elaniku – vähemalt 21-liikmeline volikogu;
- 4) üle 50 000 elaniku – vähemalt 31-liikmeline volikogu;
- 5) üle 300 000 elaniku – vähemalt 63-liikmeline volikogu.

Volikogu
valimine

Valimistel
kandideerimine

Volikogu
suurus

<p>Volikogu komisjonid</p> <p>Revisjoni-komisjon</p>	<p>Volikogu liikmete arv määratakse hiljemalt 90. päeval enne valimispäeva.</p> <p>Volikogu võib moodustada komisjone, mis võivad olla nii alalised kui ka ajutised. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus sätestab, et igal omavalitsusüksuse volikogul peab olema vähemalt 3-liikmeline revisjonikomisjon, mis kontrollib valla- või linnavalitsuse tegevuse vastavust volikogu määrustele ja otsustele, valla või linna vara kasutamise sihipärasust jne.</p>
<p>Volikogu esimees</p>	<p>Muude komisjonide moodustamise õigus on jäetud kohaliku omavalitsuse põhimääruse reguleerida. Igal volikogu liikmel on õigus kuuluda vähemalt ühte komisjoni. Volikogu komisjone võivad juhtida ainult volikogu liikmed ning enamike omavalitsusüksuste põhimäärused näevad ette, et pool komisjonide liikmetest oleksid volikogu liikmed. Erand on revisjonikomisjon, kus kõik liikmed peavad olema volikogu liikmed.</p> <p>Volikogu esimehe valimised korraldab valla või linna valimiskomisjon ning valimistulemused tehakse kindlaks valimiskomisjoni otsusega. Volikogu esimees korraldab volikogu tööd, juhib istungeid ja esindab omavalitsusüksust. Volikogu esimehe ning ühe aseesimehe ametikohad võivad volikogu otsusel olla palgalised. Volikogul on õigus volikogu liikmetele maksta hüvitist põhitöökohal saamata jäänud töötasu ning volikogu ülesannete täitmisel tehtud kulutuste eest, kui esitatakse sellekohased dokumendid.</p>
<p>Volikogu istung</p>	<p>Volikogu istungid on avalikud.</p>
<p>Volikogu ainupädevus</p>	<p>Seaduse alusel kuuluvad kohaliku omavalitsuse volikogu ainupädevusse:</p> <ul style="list-style-type: none"> • valla- või linnaeelarve formeerimise, maksude kehtestamise, laenude võtmise, munitsipaalvaraga seotud küsimuste üle otsustamine; • valla või linna põhimääruse ning arengukava vastuvõtmine; • kohaliku omavalitsuse üksuse piiride muutmise ning linnaosa või osavalla moodustamise otsustamine; • valla- või linnavolikogu esimehe, valla- või linnaapea valimine ning ametist vabastamine; • teenistujate palgaastmete ning palgamäärade kehtestamine; • volikogu komisjonide moodustamine ning likvideerimine.

Valitsus

Valla- või linnavalitsus on kollegiaalne täitevorgan, mille volikogu on üheks volikogu perioodiks ametisse nimetanud. Vallavalitsuse juht on vallavanem ning linnavalitsuse juht on linnapea. Volikogu valib vallavanema või linnapea neljaks aastaks. Volikogu kinnitab valitsuse liikmed vallavanema või linnapea ettepanekul valitsuse liikme kohustustesse ning nimetab palgalised valitsusliikmed ametisse. Valitsuse koosseisu võivad kuuluda nii poliitikud kui ka ametnikud. Kui volikogu istungid on avalikud, siis valitsuse istungid on tavaliselt kinnised. Valitsuse liikmed ei tohi olla samal ajal volikogu liikmed.

Vallavalitsuses kui ametiasutuses võivad struktuuriüksustena olla osakonnad ning kantselei. Suuremates linnades, kus on palju töömahukaid valdkondi, on moodustatud linnavalitsuse struktuuriüksustena ametid, mis omakorda koosnevad osakondadest. Väiksemates omavalitsusüksustes asendab osakonda üks erialaspetsialist, kes vastutab kogu valdkonna eest. **Valla- või linnasekretär** juhib valla- või linnakantseleid. Tema ülesanne on ette valmistada valitsuse istungi materjalid ning ta vastutab õigusaktide õiguspärasuse eest, mille valitsus vastu võtab. Valla- või linnasekretär korraldab volikogu õigusaktide avaldamist ja esindab valda või linna kohtus või volitab selleks teisi isikuid.

Linnaosad ja osavallad

Kohaliku omavalitsuse üksused võivad võimu detsentraliseerimiseks oma territooriumil moodustada piiratud omavalitsusliku staatusega osavaldu ja linnaosasid. Linnaosad on moodustatud näiteks Tallinnas ja Kohtla-Järvel ning mõned vallad on moodustanud osavaldsid.

Kohaliku omavalitsuse linnaosa ja osavalla moodustamise üldised alused on määratud kohaliku omavalitsuse korralduse seadusega. Osavalla ja linnaosa staatus sätestatakse kohaliku omavalitsuse volikogus vastu võetud linnaosa või osavalla põhikirjaga, kus sätestatakse osavalla või linnaosa moodustamise kord, territoorium, pädevus, vanema ametisse nimetamise kord jm. Tallinnas on võimu detsentraliseerimiseks moodustatud linnaosad, millel on halduskogu ja linnaosavalitsus. Tallinna linnaosade moodustamise põhimõtted ning halduskogude moodustamise kord on määratud Tallinna põhimääruses.

Vallavalitsus

Linnavalitsus

Vallavanem

Linnapea

Valla- või
linnasekretärLinnaosa,
osavaldPiiratud
omavalitsuslik
staatus

Õiguskantsler

Õiguskantsler

Õiguskantsleri tegevuse alus on põhiseadus

Oma ametitegevuses on õiguskantsler sõltumatu kõrge riigimees, kelle põhiülesanne on teha järelevalvet seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide Eesti Vabariigi põhiseadusele ja seadustele vastavuse üle.

Ombudsman

Teine tähtis ülesanne on õiguskantsleril ka ombudsmani ehk õigusvahemehe funktsioon. Ombudsmanina kontrollib õiguskantsler, et avalikke ülesandeid täitvad asutused ja ametnikud ei rikuks isikute põhiõigusi ja -vabadusi ning järgiksid hea halduse tava.

Õiguskantsleri ülesanded

Õiguskantsler lahendab ka füüsiliste ja eraõiguslike juriidiliste isikute vahelisi diskrimineerimisvaidlusi, korraldades lepitusmenetluse osapoolte vahel.

Samuti on õiguskantsler piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise riiklik ennetusasutus. Siin on õiguskantsleri ülesanne hoida ära piinamist ning inimväärikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside kasutamist Eestis.

Igaühel on õigus pöörduda avaldusega õiguskantsleri poole

Õiguskantsler täidab veel mitmeid teisi talle seadusega antud ülesandeid.

Neist olulisemad on:

- riigikohtule põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses arvamuse andmine;
- kohtuniku suhtes distsiplinaarmenetluse algatamine;
- võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise edendamine;
- riigikogu liikme arupärimisele vastamine;
- riigikogule ettepaneku tegemine riigikogu liikme, presidendi, valitsuse liikme, riigikontrolöri, riigikohtu esimehe ja riigikohtu liikme kriminaalvastutusele võtmiseks;
- valitsuse ja riigikogu ning riigikogu komisjonide istungitest sõnaõigusega osavõtmine.

Õiguskantsler ei ole seadusandliku, täidesaatva ega kohtuvõimu osa, samuti ei ole ta poliitiline organ. Oma ametikohustuste täitmisel lähtub õiguskantsler üksnes põhiseadusest, seadustest ja oma südametunnistusest.

Millal saab inimene pöörduda õiguskantsleri poole?

- **Igaühel on õigus** pöörduda avaldusega õiguskantsleri poole **seaduse või mõne muu õigustloova akti põhiseadusele ja seadustele vastavuse kontrollimiseks**. Kui õiguskantsler leiab, et õigustloov akt (näiteks riigikogus vastu võetud seadus või valitsuse antud määrus) ei ole kooskõlas põhiseaduse või seadustega, teeb ta akti vastu võtnud organile ettepaneku see akt või selle säte 20 päeva jooksul põhiseaduse või seadustega kooskõlla viia. Kui õigustloova akti vastuvõtnud organ ei vii akti kooskõlla, teeb õiguskantsler riigikohtule ettepaneku tunnistada õigustloov akt või selle säte kehtetuks.
- **Igaühel on õigus** pöörduda oma õiguste kaitseks õiguskantsleri poole avaldusega, et kontrollida, kas riigiasutus, kohaliku omavalitsuse asutus või muu avalikke ülesandeid täitev asutus või isik **tagab avaldaja põhiõigusi ja -vabadusi ning hea halduse tava**.
- Et õiguskantsler saaks avaldust kiiresti ja tõhusalt lahendada, peab avaldaja andma tema õiguste väidetava rikkumise võimalikult täpse kirjelduse; soovitatav on

Põhi-
seaduslikkuse
järelevalve

Põhiõiguste
ja -vabaduste
kaitse

Diskrimineerimisvaidlus

avaldusele lisada ka kõikvõimalikke avaldaja väiteid kinditavaid dokumente ja tõendeid. Kui õiguskantsler pärast uurimist leiab, et kaebusealune asutus on rikkunud kaebaja õigusi ja vabadusi või hea halduse tava, on tal õigus anda soovitusi ja teha ettepanekuid rikkumiste kõrvaldamiseks. Need ettepanekud ei ole järgimiseks kohustuslikud, kuid neid täidetakse peaaegu alati.

- Alates 1. jaanuarist 2004 **võib igaüks** õiguskantsleri poole pöörduda ka **diskrimineerimisvaidluses lepitusmenetluse korraldamiseks**. Avalduse saab esitada siis, kui inimene leiab, et teda on diskrimineeritud soo, rassi, rahvuse (etnilise kuuluvuse), nahavärvuse, keele, päritolu, usutunnistuse või usulise veendumuse, poliitilise või muu veendumuse, varalise või sotsiaalse seisundi, vanuse, puude, seksuaalse suundumuse või muu seaduses nimetatud diskrimineerimistunnuse tõttu.

Millal võib õiguskantsler avalduse menetlemisest keelduda?

Õiguskantsler **jätab avalduse läbi vaatamata**, kui:

- avalduse lahendamine ei kuulu õiguskantsleri pädevusse;
- avaldus ei vasta õiguskantsleri seaduses toodud nõuetele (näiteks on avaldus anonüümne või ei ole võimalik aru saada, mille või kelle peale avaldaja kaebab);
- avaldusaluses asjas on jõustunud kohtuotsus või samaaegselt toimumas kohtueelne kohustuslik kaebemenetlus või kohtumenetlus.

Õiguskantsler **võib jätta avalduse menetlemata**, kui:

- avaldus on ilmselgelt alusetu;
- avaldus on esitatud pärast ühe aasta möödumist ajast, mil isik sai või pidi saama teada oma õiguste rikkumisest;
- isikul on võimalik esitada vaie või kasutada muid õiguskaitsevahendeid;
- kui toimub vaidemenetlus või muu mittekohustuslik kohtueelne menetlus.

Millal võib õiguskantsler alustada riigiasutuste tegevuse kontrollimist oma algatusel?

Õiguskantsleril on õigus algatada menetlus oma initsiatiivil, kui on **eelneva teabe alusel põhjust arvata**, et ühes või teises riigis

giasutuses on rikutud või rikutakse isikute põhiseaduslikke õigusi või vabadusi.

Sellise teabe allikad võivad olla korduvad avaldused, õiguskantsleri kantseleis tehtavad analüüsid või ka näiteks ajakirjandus. On kujunenud reeglits, et õiguskantsler ei jäta tähelepanuta ajakirjanike vahendatud andmeid isikute võimalike õiguste rikkumise kohta.

Õiguskantsleri erilise tähelepanu keskmes on need isikud, kes ise ei suuda piisavalt oma õiguste eest seista või kelle vabadusi ja teovõimet on piiratud. Need on lapsed, hooldekodudes ja psühhiaatriaiglates viibivad isikud, vangid, ajateenijad. Seetõttu külastavad õiguskantsler ja tema nõunikud erikava kohaselt lastekodusid, hooldekodusid, psühhiaatriaiglaid, vanglaid, väeosi, et kohapeal tutvuda põhiõiguste ja vabaduste tagamise olukorraga, vestelda neis asutustes olevate inimestega ning algatada vajaduse korral kontrollimenetlusi. Õiguskantsleri sekumisel on avastatud õigusrikkumised peatatud ja süüdiolavad ametiisikud on saanud õiglase karistuse.

Alates 18. veebruarist 2007 on õiguskantsler ka piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase ÜRO konventsiooni lisaprotokollis sätestatud riiklik ennetusasutus. ÜRO piinamisvastane konventsioon on üks tähtsamaid inimõiguste kaitse konventsioone. Selle kohaselt on piinamine iga tahtlik tegu, millega põhjustatakse isikule tugev füüsiline või vaimne valu või kannatus eesmärgiga saada temalt vajalikku infot või ülestunnistust või teda karistada, ähvardada või alandada. Konventsiooniga ühinenud riigi ennetusasutuse ülesanne on korrapäraselt külastada nii riiklikke kinnipidamiskohti kui ka kõiki teisi (sh eraõiguslikesse) asutusi, kus viibivate isikute vabadus on piiratud, et ennetada piinamist ja muud julma või inimväärikust alandavat kohtlemist.

Kuidas saab pöörduda õiguskantsleri poole?

Õiguskantsleri poole saab pöörduda kirjalikult, saates postiga avalduse ning lisades sellele vajaduse korral avaldaja väiteid toetavaid materjale.

Õiguskantslerile võib esitada avalduse ka e-postiga (aadressil info@oiguskantsler.ee) või kodulehe www.oiguskantsler.ee kaudu.

Õiguskantsleri poole võib pöörduda suuliselt, tulles õiguskant-

**Alandava
kohtlemise
ennetamine**

sleri või tema nõunike vastuvõtule õiguskantsleri kantseleisse. Õiguskantsleri nõunikud võtavad eelregistreerimise alusel isikuid vastu ka Pärnus, Tartus, Narvas ja Jõhvis.

Avaldus peab sisaldama järgmisi andmeid:

- avaldaja nimi, postiaadress ja isikukood või sünnikuu-päev;
- avaldaja õigusi väidetavalt rikkunud asutuse nimetus või isiku nimi;
- avalduses käsitletud tegevuse piisavalt selge kirjeldus.

Õiguskantsleri kantselei asub Tallinnas Toompeal, aadressil Kohtu 8.

Lisateavet õiguskantsleri institutsiooni kohta leiab põhiseaduse XII peatükist, õiguskantsleri seadusest ja internetilehelt www.oiguskantsler.ee. Õiguskantsleri kodulehel on võimalik tutvuda ka õiguskantsleri ülesandeid ja institutsiooni tutvustava elektroonilise teatmikuga, kus selgitatakse õiguskantsleri poole pöördumise võimalusi laiemalt. Õiguskantsleri kantselei infotelefon on 693 8404.

Kohtusüsteem

Eesti kohtusüsteem koosneb neljast maakohtust, kahest halduskohtust, kolmest ringkonnakohtust ja riigikohtust. Maakohtud ja halduskohtud on esimese astme kohtud, ringkonnakohtud on apellatsioonikohtud ning Tartus asuv riigikohus kassatsioonikohtus ja ühtlasi põhiseaduslikkuse järelevalve kohus. Nelja maakohtu (Harju, Pärnu, Tartu ja Viru) struktuuris tegutsevad kohtumajad asukohaga igas maakonnakeskuses (Ida-Virumaal ja Harjumaal on kolm kohtumaja). Kahe halduskohtu (Tallinna ja Tartu) struktuuris on kokku neli kohtumaja: Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Jõhvis. Kolm ringkonnakohtu asuvad Tallinnas, Tartus ja Jõhvis.

Maa-, haldus ja ringkonnakohtuid haldavad justiitsministeerium ja kohtute haldamise nõukoda. Nõukoda koosneb 11-liikmest – kuus kohtunikku (igast kohtuastmest kaks), kaks riigikogu liiget, õiguskantsler, riigi peaprokurör ja advokatuuri esindaja. Justiitsminister osaleb nõukoja töös sõnaõigusega. Nõukoja peamine ülesanne on kooskõlastada ja anda arvamusi justiitsministeeriumi ette valmistatud esimese ja teise astme kohtuid puudutavatele otsustele – kohtute tööpiirkonna, asukoha ja kohtunike arvu määramine, kohtute struktuuri kinnitamine, kohtu esimehe nimetamine jm. Kuna igapäevase halduse seisukohast on nõukoja osa suhteliselt väike ning esimese ja teise astme kohtud on justiitsministeeriumi valitsemisalas, siis asubki kohtuhaldusaparaat justiitsministeeriumi juures. Minister kinnitab kohtute eelarved, võttes arvesse kohtute haldamise nõukoja seisukoha kohtute eelarvete kujunemise ja muutmise kohta.

Riigikohus haldab ennast iseseisvalt – tal on eraldiseisev eelarve ja haldusstruktuur. Riigikohtu pädevuses on ka mõned kogu kohtusüsteemi puudutavad ülesanded, sealhulgas kohtunike koolituse korraldamine selleks loodud sihtasutuse kaudu (õiguskeskus). Riigikohtu üldkogu teeb Vabariigi Presidendile ettepaneku esimese ja teise astme kohtunike ametisse nimetamiseks (riigikohtu kohtunikud nimetab ametisse riigikogu riigikohtu esimehe ettepanekul ja riigikohtu esimehe nimetab ametisse riigikogu Vabariigi Presidendi

Kohtusüsteem

Maa- ja linna-
kohus

Ringkonna-
kohus

Kohtute
haldamise
nõukoda

Riigikohus

<p>Kohtu esimees Kohtudirektor</p>	<p>ettepanekul). Riigikohus teenindab kohtunike omavalitsusorganeid – kohtunike eksamikomisjon, koolitusnõukogu ja distsiplinaar-kolleegium. Kohtunike omavalitsusorganite liikmed valitakse kohtunike täiskogul, mis käib koos igal aastal veebruaris.</p> <p>Kohtuasutust juhivad paralleelselt kohtu esimees ja kohtudirektor. Esimene vastutab õigusemõistmise korrahase toimimise eest, direktor on kohtuasutuse haldusjuht. Nii esimehe kui ka direktori nimetab justiitsminister, kuid esimehe nimetamiseks on vaja ära kuulata kohtu üldkogu arvamus ja saada kohtute haldamise nõukoja nõusolek. Kohtudirektor allub nii kohtu esimehele kui ka justiitsministrile ning korraldab kohtuasutuse asjaajamist ja vara kasutamist, valmistab ette kohtu eelarve taotluse, käsutab eelarvehendeid, vastutab raamatupidamise korraldamise eest. Kohtu õigusemõistmistegevust puudutavad otsused (nt tööjaotusplaani kinnitamine) võetakse vastu kohtuasutuse kõigist kohtunikest koosneval kohtu üldkogul.</p>
<p>Kinnistusosakond Registri- osakond Kriminaal- hooldus- osakond</p>	<p>Kohtute juures tegutsevad ka kinnistusosakonnad, registri- osakonnad ja kriminaalhooldusosakonnad, mis alluvad kohtudirektorile. Kinnistusosakonnad peavad kinnistusraamatut ja abieluvararegistrit, registriosakonnad äriregistrit, mittetulundusühingute registrit, kommertspandiregistrit ja laevakinnistusraamatut. Kriminaalhooldusosakondade ülesanne on kriminaalhooldusele jäetud isikute järelevalve ning soodustada endiste kinnipeetute ühiskonda tagasipöördumist.</p>
<p>Prokuratuur</p> <p>Riigi- prokuratuur</p>	<p style="text-align: center;">Prokuratuur</p> <p>Prokuratuur on justiitsministeeriumi valitsemisalas olev valitsusasutus.</p> <p>Prokuratuuriseaduse alusel osaleb prokuratuur kuritegude tõkestamiseks ja avastamiseks vajaliku jälitustegevuse planeerimises; juhib kohtueelset kriminaalmenetlust, tagades selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse; esindab kohtus riiklikku süüdistust ning täidab muid seadusega prokuratuurile pandud ülesandeid.</p> <p>Prokuratuur on kaheastmeline, koosnedes riigiprokuratuurist kui kõrgemalseisvast prokuratuurist ning neljast ringkonnaprokuratuurist.</p> <p>Riigiprokuratuuri tööpiirkond on terve Eesti, ringkonnaprokuratuuride tööpiirkonnad kattuvad politseiprefektuuride omadega.</p> <p>Prokuratuuris töötab kokku 275 inimest, neist 190 prokuröri.</p> <p>Justiitsministeeriumi peamine ülesanne on kavandada ja viia ellu riigi õigus- ja kriminaalpoliitikat, mis aitaksid tagada avatud</p>

ja turvalist ühiskonda, kus inimesed on oma õigustest teadlikud ning võivad nende kaitstes kindlad olla.

Justiitsministeerium:

- koordineerib koos teiste ametkondadega võitlust kuritegevuse vastu, et vähendada kuritegevusega tekitatavat kahju ühiskonnale ja suurendada inimeste turvatunnet;
- tagab kohtupidamise sujuvuse, kiire ja tõhusa menetluse ning kvaliteetse ja kättesaadava õigusabi;
- tagab õiguskindluse ja loob eeldused majanduskasvuks, kindlustades varaliste õiguse kaitse, tõhusa täitemenetluse, notariteenuse kättesaadavuse ning kohtulike registrite kvaliteedi;
- tugevdab demokraatliku õigusriigi põhimõtteid, aidates tagada inimeste põhiõigusi ja korrastades riigi juhtimist.

Justiitsministeerium õigusloome koordineerijana seisab hea õiguse süsteemse arendamise eest ja aitab kaasa kvaliteetse õigusloome kujunemisele. Ministeerium kontrollib, et uut õigust loodaks kooskõlas põhiseaduse ja teiste seadustega ning avaliku ja eraõiguse üldpõhimõtetega.

Ministeeriumi haldusala asutused on:

- maa- ja halduskohtud ning ringkonnakohtud;
- prokuratuur;
- vanglad;
- justiitsministeeriumi registrite ja infosüsteemide keskus;
- Eesti õiguskeele keskus;
- Eesti kohtuarstlik ekspertiisibüroo.

Ministeerium ei juhi haldusala asutusi vahetult, vaid strateegiliselt – töötab välja nende arengusuunad, määrab eesmärgid ja analüüsib tulemusi, tagab eelarve, teeb järelevalvet jms.

Justiitsministeeriumi pädevuses on ka notariaadi ametitegevuse ja õigusteenuse, vandetõlgi- ja kohtutäituriteenistuse ning pankrotihaldurite töö korraldamine, kuriteoennetuse ja Eesti õigusaktide Euroopa Liidu õigusega ühtlustamise koordineerimine, rahvusvaheliste õigusabitaotluste menetlemine ning advokatuuri tegevuse seaduslikkuse tagamise ja riigi kohtumenetluses esindamise korraldamine.

Ministeeriumi haldusalas töötab kokku üle 3500 inimese, neist 230 ministeeriumis. 2006. aastal oli ministeeriumi eelarve pisut üle ühe miljardi krooni, s.o ligikaudu 1,7% riigieelarvest.

Demokraatlik parlamentaarne vabariik	Rahvas
Riigikogu valimised	
Kohaliku omavalitsuse volikogu valimised	
Rahvahääletus	

Valimised

Põhiseadus sätestab, et Eesti on **iseseisev ja sõltumatu demokraatlik parlamentaarne vabariik**. **Rahvas** on kõrgeima riigivõimu kandja ja teostab oma võimu valimiste ja rahvahääletuse kaudu.

Eestis korraldatakse iga **nelja aasta** tagant **riigikogu valimised** ja **kohaliku omavalitsuse volikogu valimised**. Alates 2004. aastast valitakse Eestis iga **viie aasta** tagant toimuvatel valimistel ka kuus **Euroopa Parlamendi** liiget. Meie riigis **Vabariigi Presidendi** rahvas otse ei vali. Presidendi valib iga viie aasta järel riigikogu või riigikogu liikmetest ja kohaliku omavalitsuse volikogude esindajatest koosnev **valimiskogu**. Valimistega sarnane on ka **rahhvahääletus**, mille korraldamise mõne tähtsa küsimuse otsustamiseks või seaduse vastuvõtmiseks otsustab riigikogu.

Valimised ja rahvahääletus on

- **vabad** – kõigil hääleõiguslikel kodanikel on õigus valimistel osaleda ning valija võib otsustada ka mitte osaleda, mida nimetatakse absentismiks. Kõigil kandideerimisõiguslikel isikutel on õigus valimistel kandideerida;
- **üldised** – kõik täisealised teovõimelised kodanikud saavad valimistest osa võtta ning riik ei tohi kehtestada ebaoproportsionaalseid valimistsensuseid või piiranguid;
- **ühetaolised** – iga valija kohta on arvestatud võrdne arv hääli, nt 1. Kõikidel häälteel on võrdne kaal ning kõikidele kandidaatidele ja kandideerivatele erakondadele peavad olema tagatud võrdsed tingimused;
- **otsesed** – kandidaatide üle peab otsustama vahetult osa võtnud isikute tahteavalduse alusel, st et ei kasutata nt valjamehi või muud kaudset organit.

Hääletamine on **salajane**. Iga hääletaja peab saama hääletada nii, et keegi ei saaks tema tahte vastaselt teada seda, kuidas ta hääletas, kas ta hääletas ega kas üldse käis hääletamas. Igal

valijal on Eestis üks hääl. Valimistulemused tehakse kindlaks **proportsionaalsuse põhimõtte** alusel.

Riigikogu valimistel ja rahvahääletusel võivad osaleda ainult Eesti kodanikud. Euroopa Parlamendi liikmete ja kohaliku omavalitsuse volikogu valimisel võivad peale Eesti kodanike osaleda ka teiste Euroopa Liidu riikide Eestis elavad kodanikud. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel saavad osaleda välismaalased, kellel on pikaajalise elaniku elamisluba ja on selles linnas või vallas elanud vähemalt viimased 5 aastat. Valimistel ja rahvahääletusel on **hääleõiguslik** vähemalt 18aastane inimene, kelle elukoha andmed on arvel Eesti rahvastikuregistris.

Riigikogu ja Euroopa Parlamendi valimistel saab kandideerida vähemalt 21aastaseks saanud hääleõiguslik inimene, kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel peab kandidaat olema vähemalt 18aastane. Vabariigi Presidendi kandidaat peab olema vähemalt 40aastane sünnilt Eesti kodanik.

Hääletamisõigust ei ole isikul, kes on valimisõiguse osas tunnistatud teovõimetuks või kelle on kohus süüdi mõistnud ja kes kannab vanglakaristust.

Valimisi ja rahvahääletust korraldavad **valimiskomisjonid**. Kõrgetest riigiametnikest ja kohtunikest on moodustatud 7 liikmeline **Vabariigi Valimiskomisjon**. Maakondades juhivad valimiste korraldamist maakonna valimiskomisjonid ja kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel valdades ja linnades valla- ning linna valimiskomisjonid. Otsesed hääletamise korraldajad on valla- ja linnavolikogu moodustatud jaoskonnakomisjonid.

Hääletamise korraldamiseks on Eestis moodustatud 657 valimisjaoskonda, mis on ühised valimistel ja rahvahääletusel. Iga valija on rahvastikuregistri alusel kantud ühe konkreetse valimisjaoskonna valijate nimekirja. Koju saadetud **valijakaart** teavitab valijat registris olemisest ja valimisjaoskonna asukohast. Kui valijakaarti pole hiljemalt 15 päeva enne valimispäeva tulnud, siis tuleb pöörduda valla- või linnasekretäri poole.

Enamik valijaid käib **valimispäeval**, mis on alati pühapäev, hääletamas oma elukohajärgses jaoskonnas. Valimispäeval on valimisjaoskonnad avatud kella 9–20.

Võimalus on ka **eelhääletada** 6.–4. päeval enne valimispäeva nii oma elukohajärgses jaoskonnas kui ka väljaspool elukohta. Väljaspool elukohta hääletamisel paneb valija oma hääletamisedeli

Proportsionaalsuse põhimõte

Hääleõiguslik kodanik

Valimiskomisjonid

Vabariigi Valimiskomisjon

Valijakaart

Valimispäev

Eelhääletamine

**Väljaspool
elukohta
hääletamine**

kahte ümbrikku ja see saadetakse valija elukohajärgsesse jaoskonda. See on hea võimalus neile, kes ei viibi kodukandis. **Väljaspool elukohta hääletamine** toimub ka 13.–9. päevani maakonnakeskustes avatud valimisjaoskondades. Eelhääletamise ajal on valimisjaoskonnad avatud 12–20.

Valija, kes on haigestunud või kellel on muud mõjuvad takistused valimisjaoskonda minekuks, võib valimispäeval tellida endale hääletamiskasti koju. Eelhääletamise ajal korraldatakse hääletamine ka valijale, kes ei asu oma elukohas ega saa minna valimisjaoskonda, viibib näiteks haiglas.

**Elektrooniline
hääletamine**

Valijal on võimalus ka **elektrooniliseks hääletamiseks**, mis toimub samuti 6.–4. päevani enne valimispäeva veebilehel www.valimised.ee

Internetis hääletades on vaja ID-kaarti ja arvutit koos netiühenduse ja kaardilugejaga.

Hääletamine

- Võta kaasa isikut tõendav dokument.
- Esita see jaoskonnakomisjoni liikmele ja sulle antakse sedel.
- Mine hääletamiskabiini, kus on kandidaatide nimekirjad.
- Kirjuta sedelile ühe kandidaadi (Euroopa Parlamendi valimisel erakonna) number, keda sa toetad. Rahvahääletusel tuleb teha märge sedelil olevasse vastuselahtrisse „jah” või „ei”.
- Lase sedel hääletamiskasti.

Enne valima minekut tuleb koguda teavet erakondade ja kandidaatide kohta, sest **hääletamisruumis valimisagitatsiooni teha ei tohi**. Valimispäeval on igasugune valimisagitatsioon kõikjal keelatud.

Valimistel saab kandideerida nii **erakonna nimekirjas** kui ka **üksikkandidaadina**. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel saavad hääleõiguslikud kodanikud moodustada ka **valimisliitude nimekirju**. Eesti valimissüsteemile on iseloomulik asjaolu, et toetades üht kandidaati, toetate ka erakonda (või valimisliitu), mille nimekirjas ta kandideerib.

Valimistulemused tehakse kindlaks pärast jaoskondade sulgemist. Valimisringkonnas kasutatakse selleks lihtkoodi meetodit. Siin osutuvad valituks kandidaadid, kes said jagatavate mandaatide arvu järgi valimisringkonnas teistest enam hääli. Riigikogu valimistel jaotatakse lihtkoodiga jagamata mandaadid kompensatsioonimandaatidena erakondade vahel, kes kogusid üle riigi vähemalt 5% kehtivatest häältest. Selleks kasutatakse modifitseeritud d'Hondti jagajate meetodit. Seejuures saab **mandaadi** erakonna nimekirjast see kandidaat, kes on erakonna üleriigilises nimekirjas eespool.

Täpsemat infot valimiste ja rahvahääletuse korraldamise ning hääletus- ja valimistulemuste kohta saab Vabariigi Valimiskomisjoni veebilehelt <http://www.vvk.ee>. Seal on võimalik tutvuda ka valimiste ja rahvahääletuse korraldamist reguleerivate õigusaktidega.

Valimis-
tulemused

Mandaat

Riigikaitse

Riigi julgeolek

Julgeolek

Selleks, et riik saaks eksisteerida, peab ta suutma tagada oma julgeoleku, muidu lakkab riik olemast teiste riikide tegevuse pärast või ei saa valitsus enam tagada elanike turvatunnet. Lisaks otsestele julgeolekuohtudele (teiste riikide vaenutegevus, terrorism) on olemas ka kaudsed, asümmeetrilised ohud (loodusõnnetused, muud õnnetusjuhtumid näiteks tuumajõujaama-õnnetus, aga ka majandustegevusest, kuritegevusest, hooletusest ja korruptsioonist tingitud ohud). Julgeolekupoliitika eesmärk on need ohud minimaliseerida. Julgeolekupoliitika põhisuunad tulenevad aga riigi olukorrast ja valikutest.

Julgeolekuoht

Eesti julgeolekupoliitika

Julgeoleku- poliitika

Eesti julgeolekupoliitika põhieesmärgid on säilitada Eesti iseseisvus, sõltumatus ja territoriaalne terviklikkus, põhiseaduslik kord ja rahva turvalisus.

NATO

Suurem osa Eesti naabritest kuulub meiega sarnaselt Põhja-Atlandi lepinguorganisatsiooni (NATO) ja/või Euroopa Liitu. Venemaa on Eesti suurim naaber, mis ei kuulu ei NATO-sse ega Euroopa Liitu. Venemaal on hulgaliselt poliitilisi, sotsiaalseid ja majanduslikke probleeme (näiteks demokraatiast taganemine, suurriiklikud ambitsioonid naaberriikide suhtes, loodusressurside kasutamine poliitiliste eesmärkide mõjutamiseks), mis ühel või teisel viisil võivad mõjutada Eesti julgeolekut.

Julgeoleku koostöö

Eesti julgeoleku tagamiseks kasutatakse mitmesuguseid meetmeid – poliitilisi, sõjalisi, sisejulgeoleku alaseid, keskkonnakaitset, majanduslikke, lõimumispoliitilisi jm.

Üks rahvusvahelise poliitika vorm on julgeoleku koostöö rahvusvahelistes organisatsioonides (ÜRO, Euroopa Nõukogu, OSCE, Euroopa Liit). Peale selle on organisatsioone, mille tegevuse põhieesmärk ongi julgeolekualane, näiteks NATO.

Tänapäeva maailmas kuuluvad sõjalised meetmed endiselt julgeoleku oluliste tagatiste hulka, kuigi üleilmastumise käigus vajadus otseseks sõjaliseks sekkumiseks pidevalt väheneb. Pigem tähendavad sõjalised abinõud rahuvalve funktsiooni ehk sõjalist kohalolekut rahu säilitamiseks, kuigi mõnel puhul võivad aktiivsed sõjalised meetmed olla rahvusvahelise julgeoleku tagamise vältimatu abinõu (Afganistan, Iraak).

Sõjalistest meetmetest ei ole võimalik loobuda ka Eesti suguse väikeriigi puhul. Eesti kaitsejõududel, nii kaitseväel kui ka kaitseliidul on jätkuvalt tähtis roll riigi julgeoleku tagamisel. Kuigi otsene agressioon Eesti vastu ei ole praegu reaalne, sest see oleks agressioon NATO ja Euroopa Liidu vastu, pole me kaitsitud olukorra muutumise eest. Kaitsejõud moodustavad kõige kontsentreerituma jõuga löögiüksuse, mille vajadust tunnetatakse tihti peale alles siis, kui see vajadus on käes. Ja loomulikult ei saaks Eesti ilma kaitsejõudude olemasoluta täita oma rahvusvahelisi liitlaskohustusi.

Eesti tegevus julgeoleku tagamisel

Oma julgeoleku tagamisel on riigil põhimõtteliselt kolm võimalust.

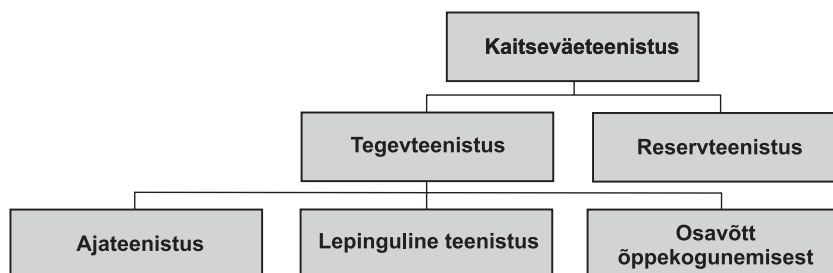
- Tagab oma julgeoleku iseseisvalt, kasutades selleks riigi ressursse.
- Korraldab julgeolekupoliitikat koostöös teiste riikidega, moodustades selle eesmärgi saavutamiseks julgeolekualaseid organisatsioone ja/või sõjalisi liite.
- Loovutavad oma julgeoleku tagamise mõnele teisele riigile.

Eesti on pärast taasiseseisvumist 1991. a valinud oma julgeoleku tagamiseks rahvusvahelise koostöö. Kohe pärast iseseisvuse taastamist võttis Eesti kursi ühinemisele NATO ja Euroopa Liiduga. Kui NATO on otseselt sõjaline organisatsioon, mille liikmetel on kohustus toetada üksteist välisriigi rünnaku korra (art 5, üks kõigi, kõik ühe eest!) kuni otsese sõjalise osalemiseni, siis Euroopa Liit pakub kaudset ja pehmet julgeolekut ühtse majandusruumi ning paljude ühtsete poliitikate abil. Kavandatud ühtse välis- ja julgeolekupoliitika põhimõtted aga suurendavad Euroopa Liidu rolli ka rahvusvahelises julgeoleku tegevuses tervikuna. Kollektiivse julgeoleku tagamisel rahvusvahelisel areenil on Eesti rahvusvaheliselt olnud aktiivne. 1995. aastast on Eesti

Rahuvalve

Kaitsejõud

	<p>kaitseväe üksused osalenud rahvusvahelistel rahuoperatsioonidel Horvaatias, Liibanonis, Bosnia-Hertsegoviinas, Kosovos, Afganistanis ning Iraagis.</p>
<p>Riigikaitse</p> <p>Kaitse- ministeerium</p>	<p style="text-align: center;">Riigikaitse</p> <p>Eesti iseseisva riigikaitse taastamine algas 1991. aastal koos iseseisvuse taastamisega. Eesti riigikaitseüsteemi on kaasatud nii tsiviil- kui ka militaarstruktuurid. Riigikogu pädevuses on riigikaitset korraldavate seaduste vastuvõtmine, sõjaseisukorra ja erakorralise seisukorra, samuti mobilisatsiooni väljakuulutamise. President on riigipeana ühtlasi riigikaitse kõrgeim juht. Ta teeb riigikogule ettepaneku erakorralise ja sõjaseisukorra ning mobilisatsiooni väljakuulutamiseks.</p> <p>Valitsus teostab täidesaatvat võimu ning korraldab riigikaitset valitsusasutuste, sh kaitseministeeriumi kaudu. Kaitsevägi kuulub kaitseministeeriumi haldusalasse. Kaitseväl on keskne koht riigi sõjalises kaitstes ning ta täidab riigi võetud kohustusi rahvusvahelistel operatsioonidel. Rahuajal juhatab kaitseväge kaitseväe juhataja ja sõjaajal ülemjuhataja.</p> <p>Kaitseministeeriumi haldusalas on ka vabatahtlik riigikaitseorganisatsioon kaitseliit, mis koos kaitseväega moodustab kaitsejõud.</p> <p>Iga meessoost Eesti kodanik on kohustatud läbima ajateenistuse ja mobilisatsiooni korral ilmuma teenistusse. Osalemine riigikaitstes on iga Eesti kodaniku kohustus</p> <p>Kaitseministeerium: http://www.kmin.ee NATO: http://www.nato.int Euroopa Liit: http://europa.eu Euroopa kaitseagentuur: http://www.eda.europa.eu</p>
<p>Kaitsevägi</p>	<p style="text-align: center;">Kaitsevägi</p> <p>Eesti kaitseväe peamine ülesanne on tagada valmisolek riigi sõjaliseks kaitsmiseks tegevusega. Kaitsevägi planeerib ja teostab operatsioone kõigi väeliikide üksusi kaasates.</p>
<p>Kaitseväe ülesanded</p>	<p>Kaitseväe ülesanded rahuajal on õhuruumi ja territoriaalvete järelevalve ja kontroll, pideva kaitsevalmiduse tagamine, ajateenijate väljaõpetamine ja reservvägede ettevalmistamine, osalemine rahvusvahelistel operatsioonidel ja üksuste etteval-</p>

mistamine selleks ning tsiviilvõimude abistamine loodusõnnetuste või inimtegevuse tõttu aset leidnud katastroofide tagajärgede likvideerimisel.

Kriisi korral või sõjaajal on kaitseväe ülesanded kontrolli tagamine riigi territooriumil, kaitsevõime rakendamine agressiooni ärahoidmiseks, selle ebaõnnestumisel riigi terviklikkuse ja suveräänsuse kaitsmine kõigi olemasolevate sõjaliste vahenditega, riigi õhuruumi kontroll ja strateegiliste objektide õhukaitse tagamine, merekommunikatsioonide kontroll ning sadamate ja võimalike maabumistsoonide juurdepääsude kaitsmine.

Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitika üks alus on aktiivne osalemine rahvusvahelise julgeoleku tagamises väljaspool Eesti riigipiire. See väljendub meie kaitseväelaste tegevuses erinevate rahvusvaheliste organisatsioonide juhitud kriisiohjamis- ja rahuoperatsioonides.

Eesti sõjalise julgeoleku tagamine ning rahvusvaheliste kohustuste täitmine nõuab nii inim- kui ka materiaalselt ressursi. Eesti kaitseväelasi hinnatakse rahvusvaheliselt väga kõrgelt tänu nende professionaalsusele ja usaldusväärsusele. Eesti avalikkuse tunnustuse on nad pälvinud tänu pühendumusele, vastutustundele, distsipliinile, arenemistahtele ja õppimisvõimele. Kaitseväe personalipoliitika suund on rohkete sotsiaalsete garantiide, töökoha stabiilsuse ja pideva palgatõusu abil soodustada inimeste pikaajalist teenistust kaitseväes ja tõsta noorte huvi kaitseväeteenistuse vastu. Viimastel aastatel on tehtud head tööd väljaõppekeskuste arendamisel, mida tuleb täiendada laskeväljade ning harjutusalade loomisega.

Koostööd tehakse kohalike omavalitsuste ja keskkonnateadlastega laskeväljade ning harjutusalade loomisel. Prioriteet on väljaõppekeskuste arendamine ja kaasajastamine rahvusvahelistele nõuetele. Kaasaegne väljaõppekeskus koosneb 33 erinevast

**Rahvusvahelise
julgeoleku
tagamine**

**Sõjalise julge-
oleku tagamine**

**Välja-
õppekeskus**

objektist: vahtkonnahoone-pääsla, kasarmu, õppehoone, staap, söökla ja toiduladu, ambulants, rivistus- ja lipuväljak, tankla, remon-dihall, tehnika varjualused, estakaad, varustuse ladu, lõhkeaineladu, relvaladu, katlamaja, sõdurikodu, ühiselamu, spordihoone, pallimän-guväljakud, lähiharjutusala takistusribaga, staadion, generaator, teed, parklad, haljastus, pumbamaja puurkaevuga, kommunikatsio-nid (vesi, kanalisatsioon, küte, elekter), piirdeaed, kabel, garaažid, helikopteri maandumisplats, mess ja harjutusväljak.

Kaitsevägi: <http://www.mil.ee>

Kaitseväge harjutusväljakud: <http://www.harjutusvali.mil.ee>

Scoutspataljon: <http://www.scoutspataljon.ee>

Kaitseväge Ühendatud Õppeasutus: <http://www.ksk.edu.ee>

Balti Kaitsekolledž: <http://www.bdcol.ee>

Kaitseliit

Kaitseliit

Kaitseliit on kaitsejõudude osa, kaitseministeeriumi valitsemis-alas tegutsev vabatahtlik, sõjaväeliselt korraldatud, relvi valdav ning sõjaväeliste harjutustega tegelev riigikaitseorganisatsioon, mille missioon on kõrge valmisolekuga vabatahtlik organiseeritud jõud kõikjal Eestis eesmärgiga suurendada rahva turvalisust, liita rahvast ja kaitseväge riigi ühiseks kaitseks ning vajadusel kaitsta riiki sõjaliselt.

Kaitseliit on avalik-õiguslik juriidiline isik. Kaitseliit on erakonnaväli-ne organisatsioon. Erakondade ja muude poliitiliste ühenduste ning nende esindajate erakondlik tegevus kaitseliidus on keelatud.

Kaitseliidu ülesanne

Kaitseliidu ülesanne on vabale tahtele ja omaalgatusele toetu-des suurendada rahva valmisolekut kaitsta eesti iseseisvust ja põhiseaduslikku korda. Kaitseliidu juures tegutsevad naiskodu-kaitse ja noorteorganisatsioonid (noored kotkad ja kodutütred).

Kaitseliit: <http://www.kaitseliit.ee>

Naiskodukaitse: <http://www.naiskodukaitse.ee>

Noored Kotkad:

http://www.kaitseliit.ee/index.php?op=body&cat__id=22

Kodutütred: <http://www.kodutytar.ee>

Kaitseväeteenistus

Kaitseväte-teenistus

Eesti Vabariigi põhiseaduse järgi on Eesti kodanikud kohustatud osa võtma riigikaitsest seaduses sätestatud alustel ja korras.

Riigikaitsest osavõtmise alused ja korra sätestab kaitseväeteenistuse seadus.

Meessoost Eesti kodanik on kohustatud teenima kaitseväes – täitma kaitseväeteenistuskohustust.

Kaitseväeteenistus jaguneb tegevteenistuseks ja reservteenistuseks. Tegevteenistuse liigid on ajateenistus, lepinguline teenistus ja reservväelaste osavõtt õppekogunemistest.

Mobilisatsiooni korral kehtib kõigile kaitseväekohustuslastele ühtne kaitseväeteenistuskohustus.

Kaitseväekohustuslased jagunevad kutsealusteks, ajateenijateks ja reservväelasteks. **Kutsealune** on jooksva aasta vältel 16aastaseks saav kaitseväekohustuslane kuni ajateenistusse kutsumiseni või ajateenistusse kutsumisest vabastamiseni. Kaitseväelased jagunevad tegevteenistuse liigi alusel:

- 1) ajateenijateks;
- 2) kaadrikaitseväelasteks;
- 3) õppekogunemisest osavõtvateks reservväelasteks.

Ajateenija on ajateenistuskohustuse täitmisele kutsutud kaitseväekohustuslane. Ajateenistuse kestel jagunevad ajateenijad sõjaväelise auastme järgi sõduriteks ja nooremallohvitserideks.

Kaadrikaitseväelane on sõdurilt, allohvitserilt või ohvitserilt nõutava hariduse, sõjaväelise väljaõppe ja sõjaväelise auastme saanud, vabatahtlikult lepinguliselt tegevteenistusse astunud Eesti kodanik.

Reservväelane on kaitseväekohustuslane, kes oma tervise seisundi ja vanuse poolest on tunnistanud kaitseväeteenistuskõlblikuks ning arvatud kaitseväe reservi.

Kaitseväeteenistuskohustus

Kaitseväeteenistuse seaduse alusel on meessoost Eesti kodanik kohustatud teenima kaitseväes – täitma kaitseväeteenistuskohustust.

Kaitseväeteenistus jaguneb ajateenistuseks ja reservteenistuseks. Eesti kodanik on kaitseväekohustuslane 16.–60. eluaastani.

Kutsealusena arvelevõtmine

Kaitseressursside amet võtab kutsealuse arvele kaitseväeteenistuskohustuse täitmiseks alates tema 17aastaseks saamisest. Arvelevõtmisest teavitatakse kutsealust kirjalikult.

Tegevteenistus

Reservteenistus

Lepinguline teenistus

Mobilisatsioon

Kaitseväekohustuslane

Ajateenija

Kaadrikaitseväelane

Reservväelane

Ajateenistus

Ajateenistuse jooksul omandatakse põhiteadmised riigikaitsest. Ajateenistus kestab 8–11 kuud. Ajateenistuse kestuse otsustab teenistust korraldav väeosa ülem lähtudes väljaõppeplaanist. Ajateenistuse läbimine on eelduseks Kõrgemasse Sõjakooli astumisel, mille lõpetajad asuvad ohvitseridena teenima kaitseväes. Samuti on võimalus astuda teenistusse elukutselise kaitseväelasena Scoutspataljonis või teistes väeosades.

Ajateenistus**Asendus-
teenistus**

Usulistel või kõlbelistel põhjustel kaitseväeteenistusest keeldunud kutsealune on kohustatud läbi tegema asendusteenistuse.

Asendusteenistustlane teenib siseministeeriumi või sotsiaalministeeriumi valitsemisala struktuuriüksuses, mis tegeleb pääste-, sotsiaalhooldus- või hädaabitöödega. Asendusteenistus kestab vähemalt 12 kuud.

Asendusteenistus**Kutsealuse arstlik läbivaatus**

Kaitseressursside ameti arstlik komisjon määrab kindlaks kutsealuse kaitseväeteenistuskõlblikkuse tema tervisliku seisundi alusel.

Kaitseressursside ameti arstliku komisjoni liikmed on sisehaiguste arst või perearst, üldkirurg või ortopeed ja psühhiaater. Peale arstliku komisjoni liikmete viibib alati kohal kaitseressursside ameti esindaja, kelle poole kutsealune saab pöörduda ajateenistust puudutavates küsimustes ning esitada avaldusi, tõendeid ja muid dokumente.

Täpsem info kaitseressursside ameti arstlike komisjonide ja peaspetsialistide vastuvõtuaegadest ja -kohtadest on aadressil www.kra.ee

Nii tööandja kui ka õppeasutus on kohustatud lubama kutsealust arstlikule läbivaatusele.

Ajapikenduse taotlemine**Ajapikenduse
taotlemine**

Kaitseressursside ameti arstliku komisjoni otsusel võib anda kutsealusele ajapikendust haiguse või tervisehäire ravimiseks. Perekonnilikel või majanduslikel põhjustel antakse kutsealusele ajapikendust, kui ta peab üleval vähemalt kahte või üksinda vähemalt ühte last või kui ta on ainus isik, kes hooldab raske või sügava puudega inimest, kelle ülalpidamiskohustus tuleneb perekonnaseadusest.

Kutsealusel on õigus ajapikendusele kutseõppeasutusse, rakendus kõrgkooli või ülikooli astumiseks vahetult pärast keskhariduse omandamist sama aasta 15. septembrini.

Üldkeskhariduse või kutsekeskhariduse omandamiseks päevases õppevormis on õigus taotleda ajapikendust, kuid mitte pikemaks ajaks kui selle aasta 1. juulini, mille jooksul kutsealune saab 21aastaseks.

Kutsealune, kes on asunud omandama kutsekeskharidust üldkeskhariduse baasil või kõrgharidust akrediteeritud õppekava alusel, võib vahetult pärast keskhariduse omandamist valida ajateenistuse läbimise aja kolme aasta jooksul arvates õppeasutusse vastuvõtmisest. Oma valikust tuleb kaitseressursside ametile kirjalikult teatada hiljemalt sama aasta 15. septembriks.

Valitavale ametikohale kandideerivale kutsealusele antakse ajapikendust valimistulemuste teatavaks tegemiseni või valitava kogu liikmeks oleku lõpuni.

Ajateenistusse kutsumine

Ajateenistusse kutsutakse 18–27aastane kutsealune, kelle tervislik seisund on kaitseväeteenistuseks kõlblik või kõlblik piirangutega.

Kutsealusele teatatakse kirjalikult ajateenistusse kutsumise kuupäev, kellaaeg ja kogunemise koht. Kaitseressursside amet toimetab kutsealused teenistuskohta.

Ajateenistuse ajaks säilib ajateenijale:

- tema töö- või teenistuskohat
- tema õppekoht.

Ajateenija lapsele makstakse ajateenija lapsetoetust.

Ajateenijal on ravikindlustus.

Mida ajateenistusse kaasa võtta?

Kohustuslik on kaasa võtta

- 1) isikutunnistus või Eesti kodaniku pass;
- 2) juhiloa (kui on olemas);
- 3) hambahari, hambapasta, šampoon, seep, habemeajamisvahendid ja küünekäärid;
- 4) spordiriided;

**Ajateenistusse
kutsumine**

- 5) spordijalatsid;
- 6) õmblusnõel ja musta värvi õmblusniit.

Keelatud on kaasa võtta

- 1) alkoholi;
- 2) narkootilisi aineid;
- 3) ravimeid;
- 4) hasartmänge.

Kutsealuse vastutus

Kutsealuse vastutus

Kui kutsealune eirab kutset ajateenistusse või arstlikku komisjoni, karistatakse teda rahatrahvi või arestiga.

Samuti on ette nähtud karistused kaitseressursside ameti kutse peale ilmumata jätmise või seaduse alusel esitamisele kuuluvate dokumentide esitamata jätmise eest.

Hüvitis ja toetus

Kaitseressursside ameti arstliku komisjoni läbimisel makstakse kutsealusele hüvitist.

Ajateenistuse lõppemisel makstakse reservi arvatud ajateenijale toetust.

Ajateenijale makstakse igakuist tasu auastme ja teenistuses olnud aja järgi.

Reservi arvamine

Reservi arvamine

Üks kaitseväeteenistuskohustuse liik on teenistus reservväelaseks.

Reservi arvatakse aja- või asendusteenistuskohustuse täitnud isik, tegevteenistusest vabastatud kaadrikaitseväelane või sõjaväelise väljaõppe saanud naissoost Eesti kodanik.

Isikud, kes on ajapikendustähtaja jooksul saanud 28aastaseks või isikud, kes on tahtlikult toime pandud kuriteo eest kandnud vabaduskaotuslikku karistust ja pole seetõttu ajateenistuskohustust täitnud, võetakse reservis arvele kui väljaõpetamata sõdurid.

Väljaõpetamata sõdur

Väljaõpetamata sõdurina võtab kaitseressursside amet reservis

arvele meessoost isikud, kes on vanuses 28–60 eluaastat ja kes on võetud rahvastikuregistri objektina arvele rahvastikuregistri seaduse alusel.

Reservväelaste arvestust peetakse kaitseväeteenistuskohustuslike Eesti kodanike riiklikus registris. Reservväelasena arvestamine toimub kuni selle kalendriaasta lõpuni, mille jooksul reservväelane saab 60aastaseks.

Reservväelase kohustused

Reservväelane on kohustatud:

- 1) teatama kaitseressursside ametile oma hariduse, perekonnaseisu ja töökoha muutustest, samuti rasket haigusest või kehalisest puudest ja muudest asjaoludest, mis mõjutavad tema kaitseväeteenistuskõlblikkust;
- 2) esitama kaitseressursside ameti või kaitseväge territoriaalse staabi nõudmisel andmete kontrolliks või haldusakti andmiseks vajalikke tõendeid;
- 3) osalema sellekohase kutse saamisel õppekogunemistel;
- 4) ilmuma sellekohase kutse saamisel kaitseressursside ameti arstlikku komisjoni.

Reservväelase kutsub õppekogunemistele kaitseväge.

Osavõtt õppekogunemistest

Reservväelane kutsutakse õppekogunemisele väeossa, õppekeskusse või kaitseväge õppeasutusse. Reservväelasi kutsub õppekogunemistele kaitseväge, täpsemalt kaitseringkonna ja erikaitsepiirkonna staabid.

Õppekogunemisest osa võttev reservväelane on tegevteenistuses ning talle laienevad sellel ajal kõik lepingulises tegevteenistuses oleva kaitseväelase õigused ja kohustused. Reservväelane määratakse õppekogunemisel väeosa ülema või kõrgema ülema käskkirjaga tema auastmele ja sõjaväelisele väljaõppele vastavale ametikohale, kui reservväelane ei ole sõjaaja ametikohale eelnevalt määratud. Määratud ametikoha järgi saab reservväelane ka õppekogunemise perioodil teenistustasu Vabariigi Valitsuse määruses “Kaadrikaitseväelaste teenistuse tasustamine” sätestatud korras.

**Õppe-
kogunemine**

Õppekogunemiste kestus on sätestatud kaitseväeteenistuse seaduse § 131.

Lisainfo kaitseväeteenistuskohustuse täitmise kohta

Kaitseressursside Amet

Maneeži 3

10117 Tallinn

Tel 717 0700

Faks 717 0701

Kaitseväeteenistuskohustuslaste arvestuse Tartu osakond

Puiestee 114

51013 Tartu

Tel 717 0746

Faks 717 0776

e-post: krainfo@kra.ee

teabenõuded: teave@kra.ee

www.kra.ee

Kutsealuse tasuta infoliin: 800 2525

Politsei

Politsei kuulub siseministeeriumi valitsemisalasse. Õiguskorra kaitse ja turvalise ühiskonna kindlustamisel lähtub politsei seaduslikkuse ja humanismi põhimõtetest. Politsei tegevuse peamine alus on politseiseadus.

Politsei ülesanne on avaliku korra ning isikute seaduslike huvide kaitsmine, süütegude ennetamine ja tõkestamine, kriminaal-asjade kohtueelne menetlemine, väärtegude menetlemine ning oma pädevuse piires karistuste määramine ja täideviimine.

Tegevuse põhialused

Politsei kaitse all on kõik Eesti Vabariigi territooriumil viibivad ning tema jurisdiktsioonile alluvad isikud sõltumata nende kodakondsusest, rahvusest või rassist, nahavärvist, soost, keelest, usutunnistusest, sotsiaalsest päritolust, ühiskondlikust ja varanduslikust seisundist, haridusest või muudest asjaoludest. **Politsei ei tohi oma tegevuses kasutada ebaseaduslikku füüsilist ega psüühilist vägivalda, inimese väarikust alandavat kohtlemist või karistust.**

Oma ülesannete täitmisel teeb politsei koostööd **teiste riigiorganitega, ühiskondlike organisatsioonide ja kodanike ning nende ühendustega.**

Avalikustamine

Politsei informeerib oma tegevusest riigi- ja kohaliku omavalitsuse organeid ning elanikkonda. Avalikustamisele ei kuulu riiklikke ja teenistuslikke ning organisatsioonide ja isikute ärisaladusi sisaldavad andmed, eraelu puudutavad andmed, samuti politsei ametialase tegevuse käigus saadud andmed, mis võivad kahjustada kodanike au ja väarikust või raskendada kuritegude avastamist või soodustada kuritegevust.

Politsei on kohustatud sellekohase avalduse korral esitama kodanikule teabesüsteemis tema kohta säilitatavad

Politsei

Politsei
ülesanne

Avalikustamine

<p>Politsei- asutused</p>	<p>andmed, kuid mitte sagedamini, kui kord aastas. Andmete esitamine teiste isikute kohta on keelatud.</p> <p style="text-align: center;">Struktuur</p> <p>Politseiasutused on:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) politseiamet; 2) politseiprefektuurid; 3) üleriigilised spetsialiseeritud politseiasutused – julgestuspolitsei, keskkriminaalpolitsei ning (kuni 31. detsembrini 2007) kohtuekspertiisi ja kriminalistika keskus.
<p>Politseiamet</p>	<p>Politseiamet korraldab avaliku korra ja sisejulgeoleku tagamist, kuritegude ja haldusõigusrikkumiste ennetamist, tõkestamist ja avastamist, kriminaalasjade kohtueelset uurimist, haldusõigusrikkumise asjade menetlemist ning täidab muid seadusega või seaduse alusel antud õigusaktiga politseile pandud ülesandeid: juhib, suunab, koordineerib ja kontrollib tema halduses olevate politseiasutuste tegevust.</p>
<p>Politsei prefektuur</p>	<p>Politseiprefektuur on politseiameti kohalik täidesaatva riigivõimu volitusi omav asutus. Politseiprefektuur tagab avaliku korra ja sisejulgeoleku, ennetab, tõkestab ja avastab kuritegusid ja haldusõigusrikkumisi, toimetab kriminaalasjade kohtueelset menetlust, väärteomenetlust ning täidab muid seadusega või seaduse alusel antud õigusaktiga politseile pandud ülesandeid, mille täitmine ei kuulu üleriigiliste politseiasutuste pädevusse.</p> <p>Politseiprefektu- uride koosseisu kuu- luvad territoriaalsed struktuuriüksused – politseijaoskonnad ja politseiosakonnad. Politseiprefektuuri koosseisu kuuluvad arestimajad, kus peetakse kinni vahista- tuid ja arestialuseid, samuti kainenemisele toimetatud isikuid ja väljasaadetavaid.</p>
<p>Politsei- jaoskond</p>	<p>Haldusterritoriaalselt on riigi territoorium jagatud 4 politseiprefektuuri tööpiirkonnaks (Põhja, Lõuna, Ida ja Lääne politseiprefektuur).</p>

Üleriigiliste spetsialiseeritud politseiasutuste tööpiirkond on terve riigi territoorium.

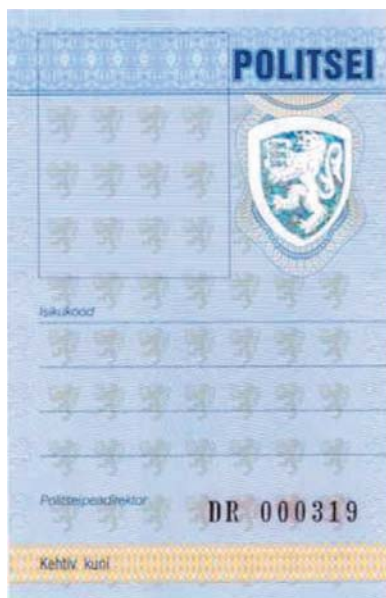
Politseiametnik

Politseiametnik on politseiteenistuses olev isik. Politseiametnik on riigiametnik.

Politseiteenistusse võetakse 19aastaseks saanud vähemalt keskharidusega Eesti kodanik, kes valdab kehtestatud nõuete järgi eesti keelt ning vastab politseiametniku kutsesobivuse nõuetele.

Politseiteenistusse **ei võeta** isikuid,

- kes on piiratud teovõimega;

Politseiametniku ametitõendi näidis

- kellel on täitmata ajateenistuse kohustus;
- keda on karistatud tahtlikult toimepandud kuriteo eest;
- kes on kandnud vabadusekaotuslikku karistust;
- kes on kriminaalasjas kahtlustatav, süüdistatav või kohualune;
- kellelt on jõustunud kohtuotsusega ära võetud politseiametniku ametikohal töötamise õigus;
- kes on lähedases suguluses (vanemad, vennad, õed, lapsed) või hõimluses (abikaasa, abikaasa vanemad,

Politseiametnik

Politseikadett**Politsei
kohustused**

vennad, õed, lapsed) vastavat ametikohta vahetult kontrolliva ametniku või vahetu ülemusega;

- kes saab välisriigilt pensioni, töötasu või muid regulaarseid hüvitisi.

Politseikolledži õpilane ja täiskoormusega õppe üliõpilane on **politseikadett**. Politseikadett, kes on suunatud praktikale, on võrdsustatud politseiametnikuga.

Politsei kohustused

Politsei põhiülesanne on avaliku korra kaitsmine.

Politsei kohustused tulenevad lisaks politseiseadusele teisi valdkondi reguleerivatest seadustest (nt alkoholiseadus, kaubandustegevuse seadus, liiklusseadus jm).

Politsei oma ülesannete kohaselt:

- 1) **abistab** kodanikke oma pädevuse piires;
- 2) **kaitseb** kodanike elu, tervist, au ja väarikust, vara ning omandit õigusvastaste rünnete eest ja muu ohu korral;
- 3) tagab korra **avalikes kohtades**, õigusrikkumiste korral nõuab nende viivitamatut lõpetamist ning võtab tarvitusele sellekohased meetmed;
- 4) **otsib** taga teadmata kadunud, ebaseaduslikult Eestis viibivaid ning teisi isikuid seaduste ja muude õigusaktidega ettenähtud korras;
- 5) **teostab riiklikku järelevalvet** oma pädevuse piires;
- 6) võtab vastu ja **registreerib** õigusrikkumiste ning muude sündmuste kohta saabuvat **infot**, võtab tarvitusele abinõud õigusrikkumiste ärahoidmiseks, tõkestamiseks ning avastamiseks;
- 7) **alustab kriminaalmenetluse**, teostab kuritegude kohtueelset uurimist ja täidab muid ülesandeid, mis tulenevad kriminaalmenetluse seadustikust; teeb ekspertiise ja kriminalistikauuringuid;
- 8) **täidab** oma pädevuse piires **kohtuotsuseid** ja -määrusi, viib täide aresti, lühiajalist vangistust ja väljasaatmist, vallab ja konvoeerib kinnipeetud ja vahi alla võetud isikuid;
- 9) **tagab** politseisse toimetatud isikute õigused ja seaduslikud huvid, vajaduse korral meditsiinilise abi, annab esialgse selgituse politseisse kutsumise või toimetamise kohta;

- 10) **osaleb** õigusrikkumiste ennetamises;
- 11) menetleb **väärtegusid** oma pädevuse piires;
- 12) **kaitseb** välisriikide **suursaatkondi** ja suursaadikute elukohti; valvab valitsuse määratud objekte;
- 13) reguleerib **liiklust** ja teostab liiklusjärelvalvet, kontrollib teede, tänavate, liikluskorraldusvahendite ja liiklusvahendite seisukorda;
- 14) **informeerib** riigi- ja kohaliku omavalitsuse organeid kuritegevuse olukorrast, avariidest, tulekahjudest, katastroofidest, loodusõnnetustest ja muudest erakorralistest sündmustest ning võtab tarvitusele vältimatud abinõud nende tagajärgede likvideerimiseks, inimeste päästmiseks ja abistamiseks; annab abi isikutele, kes on saanud kannatada õigusrikkumiste tõttu või kes on abitus seisundis;
- 15) **tagab** leitud ja politseile üleantud asjade ja dokumentide säilimise nende tagastamiseks omanikule või seaduslikule valdajale;
- 16) **osaleb** looduskeskkonna, loodusvarade ja -objektide kaitseel.

Politsei **abistab oma pädevuse piires:**

- 1) tervishoiu- ja veterinaarjärelevalveorganeid karantiini rakendamisel epideemia või episootia korral;
- 2) raviasutusi, rakendades õigusaktidega ettenähtud korras nende isikute kohaletoimetamist, kes oma tervisliku seisundi tõttu kujutavad ohtu iseendale või teistele isikutele;
- 3) päästemetnikke nende teenistusülesannete täitmisel, tagades vajaduse korral avaliku korra;
- 4) julgeolekuasutusi nende ülesannete täitmisel;
- 5) maksu- ja tolliametit tollieeskirjade tolliseaduse tähtsuses rakendamisel.

Politsei õigused

Politseil on õigus:

- 1) **nõuda** kodanikelt ja ametiisikutelt avaliku korra järgimist ja korrarikkumiste lõpetamist ning rakendada õiguserikkuja suhtes seaduses ettenähtud sunnivahendeid;
- 2) **kontrollida** õigusrikkumise toimepanemises kahtlustatava isikut tõendavaid dokumente ning ohutuse taga-

**Politsei
õigused**

- miseks teostada kohapeal kahtlustatava isiku ja tema asjade läbivaatust;
- 3) **koostada protokolle** väärtegude kohta, määrata väärteokaristusi, teostada isiku kinnipidamist ning rakendada muid seaduses ettenähtud abinõusid võitluses väärtegude vastu;
 - 4) **kutsuda politseisse** kodanikke ja ametiisikuid politsei menetluses olevates süüteoasjades, toimetada politseisse õigusrikkumises osalenud isikuid selle asjaolude viivitamatuks väljaselgitamiseks;
 - 5) **pidada** seaduste ja muude õigusaktidega ettenähtud korras kinni ning hoida vahi all kuriteo toimepanemises kahtlustatavaid isikuid;
 - 6) pidada kehtestatud korras kinni Eestis ebaseaduslikult viibivaid isikuid;
 - 7) **toimetada ravi- või politseiasutusse** isikuid, kes alkoholi- või narkootikumijoobe tõttu võivad ohustada iseennast või teisi kodanikke, samuti õiguskorda rikkunud kodanikke nende isiku kindlakstegemiseks ja vajaduse korral väärteoprotokollide koostamiseks;
 - 8) **kohaldada** isikute **sundtoomist** seaduste ja muude õigusaktidega ettenähtud juhtudel;
 - 9) **fotografeerida** kuriteo toimepanemises kahtlustatavana kinnipeetud või vahi alla võetud isikuid, karistusest tingimisi vabastatud või vangistusest tingimisi vabastatud või arestiga karistatud ning võtta neilt sõrmejälgi;
 - 10) **teha heli- ja videosalvestusi** ning filmida kuriteo toimepanemises kahtlustatavaid, süüdistatavaid, süüdimõistetuid, arestiga karistatud, karistusest või vangistusest tingimisi vabastatud; isikuid, keda tuvastatakse neile abi osutamise vajadusel, varjupaigataotlejaid; ebaseaduslikult Eestis viibivaid välismaalasi ja välismaalasi, kelle suhtes on kohaldatud sissesõidukeeldu nende teadmisel ning nende isiku- ja asjade läbivaatust seaduste ja muude õigusaktidega sätestatud korras;
 - 11) **teha** kainenemisele toodud isikute **läbivaatust** ning **võtta hoiule nende asju ja dokumente**;
 - 12) **teostada jälitustoiminguid**; kasutada kuritegude tõkestamiseks, väljaselgitamiseks ja avastamiseks tehnilisi ja muid vahendeid, rikkumata kodanike põhiseaduslikke õigusi;

- 13) **siseneda** kuriteo toimepannud isiku jälitamiseks või kuriteo tõkestamiseks või kodanike julgeolekut ohustava loodusõnnetuse või muu erakorralise sündmuse korral kodanike eluruumidesse ja muudesse ruumidesse ning organisatsioonide ruumidesse ja territooriumile;

- 14) vajaduse või ohu korral **keelata liiklus** või piirata seda tee- ja tänavalõikudel; keelata sõidukite kasutamine, kui nende konstruktsioon või tehniline seisund ei vasta nõuetele; õigusrikkumise korral või politseioperatsiooni käigus kontrollida sõidukit, juhi-, sõiduki- ja veosedokumente;
- 15) **kõrvaldada sõiduki juhtimiselt** isikuid, kellel pole selle kategooria sõiduki juhtimise või kasutamise õigust tõendavat dokumenti; kõrvaldada sõiduki juhtimiselt isikuid, keda kahtlustatakse alkoholi- või narkootikumijoobes ning kontrollida neid kohapeal või suunata joobeseisundi tuvastamiseks arsti juurde;
- 16) vajaduse korral takistamata **kasutada** organisatsioonidele kuuluvaid **sidevahendeid** ning edasilükkamatutel juhtudel ka neile kuuluvaid **mootorsõidukeid** (välja arvatud diplomaatilistele, konsulaar- ja teistele välisriikide esindustele ning rahvusvahelistele organisatsioonidele kuuluvad ning eriotstarbelised mootorsõidukid) sõiduks sündmuskohale, loodusõnnetuse piirkonda, vältimatut arstiabi vajavate kodanike toimetamiseks raviasutusse ja õiguserikkujate toimetamiseks politseisse;
- 17) seaduste ja muude õigusaktidega kehtestatud korras **nõuda** ja saada organisatsioonidelt politseile pandud ülesannete täitmiseks vajalikke **andmeid**;
- 18) **kasutada** kuritegudest informeerimiseks, kuriteo asjaolude väljaselgitamiseks, kurjategijate tagaotsimiseks, kuritegude ärahoidmiseks ja avaliku korra kindlustami-

<p>Teenistus- ülesannete täitmine</p>	<p>seks massiteabevahendeid;</p> <p>19) autasustada avaliku korra kaitsel ja kuritegevusevastases võitluses silmapaistnud isikuid;</p> <p>20) korraldada politseioperatsioone siseministri kehtestatud korras;</p> <p>21) kontrollida tegutsemisloa või tegevuslitsentsi olemasolu.</p> <p>Politseil on õigus kasutada teenistusülesannete täitmiseks erivahendit, kumminuia ja gaasirelva järgmistel juhtudel:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kuritegelike rünnete tõrjumisel; 2) pantvangide vabastamisel; 3) politseiametnikku ümbritseva ohutsooni rikkuja tõkestamisel; <p>Teenistusülesannete täitmisel võib politseiametnik oma kaaskodanike ohutuse tagamiseks kehtestada enda, teiste isikute või objektide ümber ohutsooni, millesse ei tohi tema loata siseneda. Selle nõude rikkimise korral võib politseiametnik kasutada füüsilist jõudu, erivahendeid ning külma- ja gaasirelvi.</p> <ol style="list-style-type: none"> 4) massiliste korratuste ja avaliku korra grupiviisiliste rikkumiste tõkestamisel; 5) seadusevastaselt hõivatud maa-alade, hoonete, ruumide ja transpordivahendite vabastamiseks; 6) õiguserikkujate kinnipidamisel, nende toimetamisel politseisse või teenistusruumi, konvoeerimisel, kinnipeetute kaitsmisel ning kinnipeetud ja vahi alla võetud isikute suhtes, kui nad ei allu või osutavad vastupanu politseiametnikele või teistele isikutele, kes täidavad ühiskondlikku kohustust avaliku korra kaitsel või võitluses kuritegevuse vastu, või kui on küllaldaselt alust arvata, et nad võivad põgeneda, tekitada kahju teistele isikutele, ümbruskonnale või iseendale.
	<p>Politsei võib kasutada erivahendit, kumminuia ja gaasirelva õiguserikkuja vastu, arvestades õigusrikkumise laadi, õiguserikkuja isikut ning konkreetset olukorda. Erivahendi, kumminuia või gaasirelva kasutamise korral tuleb hoiduda inimeste tervise kahjustamisest suuremal määral, kui see on antud juhul vältimatu.</p> <p>Politseiametnik võib kasutada teenistusülesannete täitmisel ja enda ohutuse tagamiseks enesekaitsevahendeid ning füüsilist jõudu.</p>
<p>Erivahend</p> <p>Kumminui</p> <p>Gaasirelv</p>	

Tulirelva kasutamine

Politseiametnikul on õigus kanda ja kasutada tulirelva.

Tulirelva võib politseiametnik kasutada konkreetses olukorras äärmise abinõuna, **kui teisiti ei ole elu ja tervist ohtu panemata võimalik täita temale pandud teenistuskohustust.**

Tulirelva võib kasutada:

- 1) **kuritegeliku ründe tõkestamisel**, kui on ohus teise inimese või politseiametniku enda elu;
- 2) **relvastatud kurjategija relvitustamisel ja kinnipidamisel**, samuti esimese astme kuriteo toimepannud isiku kinnipidamisel;
- 3) **pantvangi vabastamisel**;
- 4) politseiametnikule või muule õiguslikul alusel avalikku korda kaitsva või kuritegevust tõkestava isikule **grupiviisilise või relvastatud kallaletungi tõrjumisel**;
- 5) **konvoile või konvoeeritavale isikule toimepandava kallaletungi tõkestamisel**;
- 6) kuriteo toimepannud **relvastatud isiku või vahi alt põgenenud kurjategija kinnipidamisel**;
- 7) korduvatele peatumismärguannetele reageerimata jättnud või jälitava politseisõiduki eest põgeneva **sõiduki peatuma sundimiseks, tulistades ainult kummidesse**;
- 8) **inimest ründava või ohustava looma kahjutuks tegemiseks** või vigastatud looma hukkamiseks.

Relvi ja erivahendeid (välja arvatud enesekaitsevahendid) on keelatud kasutada:

- 1) **laste, vanurite ja ilmse raseduse tunnustega naiste vastu**, välja arvatud nendepoolse relvastatud ründe või grupiviisilise ründe tõrjumiseks või tõkestamiseks või nende relvitustamiseks;
- 2) **välisriikide diplomaatilistes või konsulaaresindustes** ja rahvusvaheliste lepete alusel **puutumatus omavate esinduste hoonetes, ruumides ja territooriumil**, samuti diplomaatiliselt puutumatus omavate **sõidukite suhtes**, välja arvatud nende esinduste juhtide nõusolekul või teiste rahvusvaheliste kokkulepetega reguleeritud juhtudel;
- 3) **hoonetes ja ruumides**, kus toodetakse või hoitakse kergesti süttivaid või mürgiseid või lõhkeaineid või aineid, **mis erivahendi mõjul võivad ohustada inimeste elu või tervist.**

Tulirelv

Joobeseisundis isik	<h3>Joobeseisundis isiku raviasutusse või kainenemisele toimetamine</h3> <p>Joobeseisundis isik, kes joobnud oleku tõttu võib ohustada teisi või iseennast või osutada kuriteo ohvriks, toimetatakse raviasutusse, politsei arestimajja või arestikambrisse.</p>
Raviasutus	<p>Raviasutusse toimetatakse:</p> <ol style="list-style-type: none">1) joobeseisundis isik, kes vajab vältimatut abi;2) ilmsete rasedustunnustega joobeseisundis naine, kellel on keskmine või raske joove;3) joobeseisundis alaealine, kellel on keskmine või raske joove. <p>Kainenemisele politsei arestimaja või arestikambri kainestuskambrisse toimetatakse joobnud isik, kes on keskmises või raskes joobeastmes ning kes joobe tõttu on:</p> <ol style="list-style-type: none">1) agressiivse käitumisega;2) märgatavate koordinatsioonihäiretega;3) orienteerumis- või liikumisvõimetu.
Rahu rikkumine eluruumides	<p>Rahu rikkumise eest eluruumides võidakse kainenemisele toimetada agressiivse käitumisega isik.</p> <p>Kerges joobeseisundis alaealine toimetatakse kainenemisele juhul, kui tema kinnipidamiskohajärgse politseiprefektuuri piires ei ole teda võimalik üle anda turvakodu, täiskasvanud perekonnaliikme, hooldaja või eestkostja hoole alla.</p>
Isiku ja tema asjade läbivaatus	<p>Kainenemisele toimetatava isiku ja tema asjade läbivaatus on kohustuslik. Kainenemisele toimetatavalt isikult võetakse hoiule raha, väärtasjad ja dokumendid, samuti esemed ja ravimid, mis võivad ohustada teda ennast või teisi isikuid.</p> <p>Kainenemisele toimetatud isiku ohutuse tagamiseks teda jälgitakse. Tervise halvenemise korral kutsutakse kohale meditsiinitöötaja.</p> <p>Kainenemisele toimetatud isik hoitakse kainenemisel kuni kainestumiseni, kuid mitte üle 24 tunni. Kui isik selle aja möödumisel ei ole sel määral kainenunud, et teda võiks lasta iseseisvalt lahkuda, kutsutakse arst tema tervisliku seisundi kindlakstegemiseks.</p> <p>Kainenemisele toimetatud isiku suhtes võidakse rakendada ohjeldusmeetmeid (kinnisidumist, käeraudu, rahustustooli või</p>

rahustussärki), kui on otsene enesevigastuse või teise isiku suhtes rakendatava vägivalda oht ja suusõnaline rahustamine ohu kõrvaldamiseks ei ole osutunud küllaldaseks. Ohjeldusmeetme kasutamine **ei tohi kesta üle ühe tunni**.

Kainenemiselt vabastatud isikule **tagastatakse allkirja vastu kainenemisele toimetamise protokollis temalt hoiule võetud raha, dokumendid ja muud esemed, samuti kviitung aine või eseme kohta, mida ei tagastatud**.

Kainenemiselt vabastatule **ei tagastata ainet või eset, mida võib omada või kanda ainult eriloaga, kuid mille kohta luba puudub**.

Politsei vabatahtlikud abilised

Abipolitseinik

Vabatahtlikkuse alusel osalevad politsei tegevuses abipolitseinikud.

Abipolitseinik on isik, kes ei kuulu politsei koosseisu, kuid kes vabatahtlikult osaleb politsei tegevuses avaliku korra kaitseks ja turvalise ühiskonna tagamiseks seaduste ning õigusaktidega kehtestatud juhtudel ja korras.

Politsei tegevuses osalemise ajal on abipolitseinik riigivõimu esindaja. Abipolitseinik peab järgima avaliku teenistuse eetikakoodeksis sätestatud põhimõtteid.

Abipolitseinikuks võtmine ja kohustustest vabastamine

Abipolitseinikuks võidakse võtta **vähemalt 18-aastane** kehtestatud nõuete piires eesti keelt valdav Eesti kodanik, keda ei ole karistatud tahtliku kuriteo eest ning kes oma iseloomu ja kõlbeliste omaduste, haridustaseme, kehalise ettevalmistuse ja tervisliku seisundi poolest on võimeline täitma abipolitseiniku ülesandeid.

Abipolitseinikuks **ei võeta kohtunikku, prokuröri, eradetktiivi ega kaitseväelast**.

Abipolitseiniku ametitunnused

Abipolitseinikule **antakse tunnistus, rinnamärk, käeside või kollane helkurvest kirjaga "ABIPOLITSEINIK"** ning muud ametitunnused. Politsei tegevuses osalemise ajal kannab abipolitseinik ametitunnuseid.

Abipolitseinik

Abipolitseiniku ametitunnused

*Abipolitseiniku
tunnistuse näidis*

Abipolitseiniku tunnused peavad võimaldama identifitseerida politseiasutust ja isikut.

Abipolitseiniku politsei tegevusse kaasamise korraldamine

Abipolitseinik kinnitatakse politseiasutuse juhi käskkirjaga politseiametniku juurde või arvatakse politseiasutuse juures asuva abipolitseinike formeeringu koosseisu. Abipolitseinike formeeringu moodustab ja selle töökorralduse kehtestab politseiasutuse juht.

Abipolitseinike väljaõpet korraldab politseiasutus. Väljaõppe nõuded kehtestab politseipeadirektor.

Abipolitseiniku tegevusvaldkond

Abipolitseinik:

- 1) abistab politseid avaliku korra tagamisel;
- 2) osaleb liiklustravalisuse tagamisel ning liiklusjärelvalves;
- 3) jälgib heakorra- ja keskkonnanõuete täitmist;
- 4) jälgib tarbijakaitsenõuetest kinnipidamist;
- 5) abistab politseid kuritegude ennetamisel, tõkestamisel ja avastamisel;

**Abipolitseiniku
tegevusvald-
kond**

- 6) osaleb õigusrikkumiste ennetamises;
- 7) osutab abi isikule, kes on saanud kannatada kuriteo või õnnetusjuhtumi tagajärjel või kes on abitus seisundis;
- 8) võtab osa inimeste ja vara päästmisest loodusõnnetuse või muu erakorralise sündmuse korral.

Naabrivalve

Naabrivalve on lähestikku asuvate majapidamiste ühine järelevalve ja abistamise süsteem, mis aitab naabruskonna inimestel kaitsta ennast ja enda omandit ning vähendada kuritegevuse ohtu. Naabrivalve alus on tihe koostöö ja infovahetus elanike, politsei ning kohalike omavalitsuse esindajate vahel.

Politsei koostöö häirekeskuste ja kiirabibrigaadidega

Teabevahetus

Häirekeskus on kohustatud samaaegselt kiirabibrigaadi väljasaatmisega teavitama politseiasutusi juhtudest, mil võib olla tegemist õigusrikkumisega või vajadusega kaitsta avalikku korda. Näiteks:

- 1) kannatanu(te)ga liiklusõnnetus;
- 2) enesetapp või enesetapukatse tulemusel teadvusehäirega isik;
- 3) vägivaldatunnustega surnukeha või isik, kellele on tekitatud kehavigastusi;
- 4) rünne relvaga (külmrelv, tulirelv, lõhkeaine jms).

Sündmuskohale abi andma kutsutud **kiirabibrigaad teavitab nimetatud juhtudel häirekeskust, kes on kohustatud kiirabibrigaadilt saabunud teabe edastama viivitamata politseile.**

Politsei on kohustatud teavitama häirekeskust järgmistel juhtudel, kui on reaalne oht inimeste elule või tervisele. Näiteks:

- 1) pantvangi(de) võtmine;
- 2) relva kasutamine;
- 3) massirahutused ja korratused;
- 4) teadvuseta isik, sh raskes joobes isik, kes ei ole kontaktne;
- 5) märgatavate hingamishäiretega teadvusel olev isik;
- 6) teadvusel, kuid teadmata põhjusel liikumisvõimetu isik.

Naabrivalve

Teabevahetus

Häirekeskus

Kiirabi

Alkohol

Tubakas

Narkootilised
ainedSuitsetamise
keeld

Politsei ja kiirabi õigused ja kohustused

Politsei on kohustatud häirekeskuselt eelnimetatud juhtude kohta laekuva teabe saamisel ja vajaduse korral võtma tarvitusele abinõud kiirabibrigaadi ohutuse tagamiseks sündmuskohal ning abistama kiirabibrigaadi tervishoiuteenuste osutamisel.

Kui kiirabibrigaadi liikmete elu või tervis on ohus, **võivad nad, keelduda abi andmisest ilma politsei julgestuseta**. Näiteks kiirabibrigaadil tuleb väljasõidul teenindada psüühiliselt haiget vägivaltatsejat isikut.

Alkohol, tubakas ja narkootilised ained

Kehtiv vanusepiirang

Alkoholi ja tubakatoodete omamine, omandamine ja tarvitamine on keelatud alla 18aastasel isikul. 14–18aastast isikut, kes omab või omandab või tarvitab alkohoolset jooki või tubakatoodet või on ilmsete alkohoolse joogi tarvitamise tunnustega, võib politsei toime pandud väärteo eest karistada.

Samuti on alkohoolsete jookide ja tubakatoodete müük alla 18aastastele isikutele keelatud ning ka selle keelu rikkujat võib toime pandud väärteo eest karistada. Müüjal on õigus ja ka kohustus kontrollida kahtluse korral enne alkohoolse joogi või tubakatoote müümist ostja vanust nõudes ostjalt kehtiva isikut tõendava dokumendi esitamist. Kui ostja dokumenti ei esita, on müüjal õigus alkohoolse joogi või tubakatoote müügist keelduda.

Alkohoolsed joogid

Alkohoolseid jooke on keelatud tarvitada avalikus kohas, välja arvatud nendes kohtades, kus alkohoolset jooki müüakse kohapeal tarvitamiseks. Sellistes kohtades võib tarvitada vaid samast müügikohast ostetud alkohoolseid jooke.

Tubakatooted

Suitsetamine on keelatud:

- 1) laste hoolekandeesutuse ruumides ja asutuse piiratud maa-alal;
- 2) koolieelse lasteasutuse, lasteaed-alkkooli, alkooli, põhi-alkooli, gümnaasiumi, kutseõppeasutuse, huvialakooli, avatud noortekeskuse või noorte- ja projektlaagri ruumides ning nende piiratud maa-alal;

- 3) apteegi ruumides;
- 4) ettevõtte tootmis- ja laoruumis;
- 5) kaupluse ja rändkaupluse müügisaalis;
- 6) toitlustusettevõttes, välja arvatud suitsetamiseks ettenähtud kohas;
- 7) sportimiseks ettenähtud ruumis;
- 8) riietusruumis ja tualettruumis, kui need ei ole erakasutuses;
- 9) ühistranspordi ootekojas, reisijate ootesaalis ja reisiterminalis;
- 10) sõitjateveo teenuse osutamiseks kasutatavas sõidukis, välja arvatud rongis või laevas ettenähtud suitsetamiskohas;
- 11) tule- või plahvatusohtlike kemikaalide läheduses, tule- või plahvatusohtlike ruumidega objektil, ohtlike veoste laadimise kohas, pealelaadimist ootavate saadetiste lähedal, seisva veoüksuse juures ja veoüksuses;
- 12) padrunite laadimisel püssirohu läheduses, relvahoidlas, relvalaos või relvaruumis;
- 13) metsas ja muu taimestikuga kaetud alal tuleohtlikul ajal;
- 14) jalakäijate tunnelis;
- 15) korterelamu koridoris, trepikojas ja korterelamu muus üldkasutatavas ruumis.

Narkootilised ained

Narkootiliseks või psühhotroopseks aineks peetakse ainet või ravimit, mis on sotsiaalministri määrusega kehtestatud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjas.

Narkootilist või psühhotroopset ainet on lubatud tarvitada ainult arsti ettekirjutusega, **narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamine ilma arsti ettekirjutuseta või väikeses koguses valmistamist, omandamist või valdamist karistatakse väärteona.**

Narkootilise või psühhotroopse aine suures koguses valmistamist, valdamist, ostmist, müümist või ostu-müügitehingu vahendamist karistatakse kuriteona. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete suure koguse minimaalmäärad on sätestatud sotsiaalministri määrusega.

Politsei ja liiklus**Politsei ja liiklus**

Liiklusjärelvalvet teostavad liiklusseaduse alusel politseiametnikud, abipolitseinikud ja muud ametiisikud nendele seadusega antud volituste piires. Riigipiiril kontrollivad mootorsõidukeid ja nende haagiseid ning juhte piirivalve- ja tollitöötajad.

Liiklusjärelvalve eesmärk on jalakäijate, sõitjate ja juhtide õigete liiklusharjumuste kujundamisele kaasaaitamine, liiklusalaste õigusaktide nõuete rikkumiste ja liiklusõnnetuste arvu vähendamine ning liiklusohutuse parandamine.

Liiklusjärelvalve**Politsei tegevus liiklusjärelvalve teostamisel**

Liiklusjärelvalve teostamisel jälgitakse, et jalakäijad, sõitjad, juhid, muud teekasutajad, teomanikud ning ametiisikud peaksid õigusaktide nõuetest kinni.

Liiklusjärelvalvet **võib teostada**:

- 1) **avalikult**, politseivärvides alarmsõidukiga;
- 2) **varjatult**, eritunnusteta sõidukiga;
- 3) teisaldatava või statsionaarse **tehnilise vahendiga**;
- 4) **kombineeritult**, kasutades eespool nimetatud meetodeid;
- 5) liiklusalase **politseioperatsiooniga**.

Liiklusjärelvalve teostamisel **kasutatakse nii politseivärvides alarmsõidukit kui ka tsiviilvärvides mootorsõidukit või jalgratast**.

Liiklusjärelvalve käigus mõõtevahendite (kiirusmõõteseade, sõidukite massi ja teljekoormuskaalud) kasutamine peab vastama mõõteseaduse nõuetele.

Juhi joobeseisundi tuvastamiseks kasutatakse väljahingatavas õhus alkoholisaldust näitavat indikaatorvahendit.

Sõiduki peatamine

Sõiduk peatatakse kontrollimiseks, kui:

- 1) **rikutakse** liiklusalaste õigusaktide nõudeid;
- 2) sõiduki **liikumise iseloom viitab sellele, et juht ei valitse sõidukit** nõuetekohaselt;
- 3) sõiduki **välimus viitab ohule** või ei vasta tehnilistele nõuetele;
- 4) veose **paigutus, kinnitus või tähistus ei ole nõuetekohased**;
- 5) sõiduki **välimus viitab liiklusõnnetuses** osalemisele;

- 6) sõiduki **müra või heitgaaside suitsusus** viitab nõuetele mittevastavusele.

Politseioperatsiooni ajal peatatakse kõik sõidukid, mille kontrollimiseks on seatud operatsiooni eesmärgid.

Sõiduk tuleb üldjuhul **peatada** parempoolsel teepeenral, selle puudumisel sõidutee parempoolse ääre lähedal **nii, et see ei ohustaks ega takistaks liiklust**.

Sõiduki **peatamine peab olema võimalikult lühiajaline**.

Sõidukit ei tohi peatada (välja arvatud erakorralistel asjaoludel):

- 1) piiratud nähtavusega teelõigul;
- 2) kurvis;
- 3) tee tõusu lõpul ja vahetult pärast tõusu;
- 4) ristmikul ja vahetult enne ristmikku;
- 5) jalakäijate ülekäigukohal ja vahetult enne seda;
- 6) raudteeülesõidukohal ja vahetult enne seda;
- 7) kohas, kus seisev sõiduk teeks võimatuks teiste sõidukite liikluse või takistaks jalakäijaid;
- 8) muus ohtlikus kohas.

Peatamise märguande juhile annab liiklusjärelvalve teostaja:

- 1) **käega** (sauaga, helkurkettaga, punase märgutulega);
- 2) tsiviilvärvides või politseivärvides alarmsõidukist eelnevalt loetletud **märguannetega või valjuhääldi kaudu**;
- 3) ees sõitva sõiduki juhile taga sõitvalt alarmsõidukilt **ühenaegselt sinise ja punase töötava vilkuriga**.

Liiklusjärelvalve teostaja peab peatatud sõiduki juhile end esitlema ning juhi nõudmisel esitama ametitõendi või muu oma volitusi kinnitava dokumendi.

Hädapeatuse korral osutab liiklusjärelvalve teostaja võimaluste piires juhile abi sõiduki kõrvaldamisel sõiduteelt, rikke või puuduse kõrvaldamisel, tehnobi väljakutsumisel ning sõiduki remondikohta toimetamisel.

Liiklusjärelvalve teostaja võib nõuda **juhi ja sõitja väljumist** sõitjateruumist või kabiinist turvakontrolliks, juhi, sõitja või sõiduki läbivaatuseks, tehnorikke kõrvaldamiseks, veose või sõiduki

**Varjatud
liiklusjärel-
valve**

korrastamiseks või õigusrikkumise korral protokoll või muu asjakohase dokumendi vormistamiseks.

Õigusrikkumise tuvastamisel fikseerib liiklusjärelvalve teostaja selle seaduses ettenähtud korras. Väheohtliku liiklusalase õigusrikkumise korral võib liiklusjärelvalve teostaja piirduda kohapeal sellele tähelepanu juhtimisega või suulise märkusega.

Liiklusjärelvalve teostaja on kohustatud:

- 1) **tagama sujuva liikluse ja liiklejate turvalisuse;**
- 2) kontrollima seadustes või seaduste alusel kehtestatud liiklusnõuetest kinnipidamist, tõkestama liiklusnõuete rikkumise ja selgitama välja õiguserikkujad;
- 3) **võtma tarvitusele abinõud liiklustakistuse ja -ohu kõrvaldamiseks**, liiklustakistuse kohese kõrvaldamise võimatuse korral rakendama meetmeid selle tähistamiseks või piirde paigaldamiseks ning informeerima liiklustakistusest teeomanikku või teehoiu korraldamise eest vastutavat isikut;
- 4) **hoiatama liiklejaid võimalike takistuste ja ohtude eest teel;**
- 5) vajaduse korral **reguleerima liiklust;**
- 6) **kandma vormiriietust või eraldusmärki ning olema liiklejaile hästi nähtav** (välja arvatud varjatud liiklusjärelvalve korral), tema tegevus peab olema arusaadav.

Varjatud liiklusjärelvalvet teostavad tsiviilvärvides sõidukites ja tsiviilriietuses politseiametnikud kuritahtlike liiklus- ja muude õigusrikkumiste tõkestamiseks.

Liiklusjärelvalve teostajal on õigus:

- 1) **peatada sõiduk** (eelpool loetletud juhtudel ja korral);
- 2) õigusrikkumise korral või politseioperatsiooni käigus **kontrollida sõidukit**, sõiduki-, juhi-, veose- ja muid seadusega ettenähtud **dokumente**;
- 3) **kõrvaldada sõiduki juhtimiselt isik**, kui
 - on alust arvata, et ta on tarvitanud narkootilisi või psühhotroopseid aineid;
 - on alust arvata, et ta on joobeseisundis;
 - tal puudub selle kategooria sõiduki juhtimisõigus või sõiduki kasutamist õigustav dokument;

- sõiduki rikke, heitmete saasteainesisalduse, mürataseme või muu puuduse tõttu on sellega sõidu jätkamine keelatud;
 - tema juhiluba saadetakse ekspertiisi, sest sellel on võltsimise tunnused;
 - on alust arvata, et ta tervises seisund ei vasta kehtestatud nõuetele;
 - kui sõidumeerikuga mootorsõiduki juht ei ole täitnud sätestatud puhkeaja nõudeid, puudub selle kategooria sõiduki juhtimise või kasutamise õigust tõendav dokument;
- 4) **keelata mootorsõiduki kasutamine**, kui selle ehitus ei vasta nõuetele või kui sõiduki rikke, heitgaaside saasteainetesisalduse, mürataseme või muude asjaolude tõttu on sõidu jätkamine keelatud;
 - 5) vajaduse või ohu korral **keelata liiklus või piirata seda**;
 - 6) **toimetada õigusrikkuja** või õigusrikkumises kahtlustatav isik seaduses ettenähtud juhtudel ja korras **poliitsetisse või muusse ametiasutusse**;
 - 7) **pidada kinni dokumente** ja asju seaduses ettenähtud juhtudel ja korras;
 - 8) **kasutada sõiduki sundpeatamiseks tulirelva** ja erivahendit seaduses ettenähtud juhtudel ja korras;
 - 9) **paigutada sõidukeid ümber** seaduses ettenähtud juhtudel ja korras.

Kodaniku kohustused liiklusõnnetusest teatamisel

Liiklusõnnetus on juhtum, kus vähemalt ühe sõiduki teel liikumise või teelt väljasõidu tagajärjel saab inimene vigastada, surma või tekib varaline kahju.

Kannatanuga liiklusõnnetusest teatamine

Liiklusõnnetuse korral, mille tagajärjel sai inimene vigastada või surma, peab juht:

- 1) **kutsuma** vajaduse korral välja **kiirabi või päästeasutuse**;
- 2) **teatama** juhtunust **politseile**;
- 3) **kirjutama üles pealtnägijate nimed ja aadressid**.

Varalise kahjuga liiklusõnnetusest teatamine

Kui liiklusõnnetuse tagajärjel **tekkis ainult varaline kahju** sõiduki, veose, tee, liikluskorraldusvahendi või muu ainelise väärtuse

Liiklusõnnetus

Liiklus-
õnnetusest
teatamine

kahjustamise või hävimise tõttu **ning** kui õnnetuses osalenud juhid või juht ja varalise kahju saaja **on juhtumi põhjuste hindamisel ja vastutuse küsimuses ühel meelel, ei ole vaja politseile teatada**. Osalised vormistavad oma arvamuse kirjalikult. Silmas peab siinjuures pidama, et varalise kahju saaja ei ole alati mitte sõidukijuht – näiteks vastu liiklusmärki sõitnud sõidukijuht on tekitanud kahju liiklusmärgi omanikule, teelt välja talu põllule sõitnud juht aga talunikule.

Kui liiklusõnnetuses osalenud juhid või juht ja varalise kahju saaja on juhtumi põhjuste hindamisel ja vastutuse küsimuses eriarvamusel või kui kahju saaja ei ole teada, peab juht liiklusõnnetusest kohe teatama politseile ja tegutsema politseilt saadud korralduse kohaselt.

Politsei nõuanded liiklejale

Liikluse korraldamise eesmärk on tagada sujuv ja takistusteta liiklus. Liikluspolitseinikul on õigus sundida pahatahtlikke või kogemata eksinud liiklejaid järgima kokkulepitud norme selleks, et lõpetada rikkumine ja hoida ära traagilisi tagajärgi. Lihtsalt noomimisest alati ei piisa, sageli on vaja autojuhti või jalakäijat mõjutada tema rahakoti kaudu.

Liiklusjärelvalvet teostava politseiametniku sallimatu suhtmine raskesse rikkumistesse nagu joores juhtimine, kuritahtlik kiiruseületamine, juhtimisõiguseeta sõitmine, teiste liiklejate ohustamine on suuremale osale inimestest arusaadav, kuid paljud taunivad nn norivat suhtumist pisirikkumistesse. Liikluse pahupoolega puutub tavalikleja kokku harva: vahel kihutab keegi mööda või teeb ohtlikke manöövreid, harvemini nähakse liiklusõnnetusi ning päris erakordne on inimese elus kokkupuude liiklusõnnetusega, kus inimesed hukuvad või saavad raskelt vigastada. Liikluspolitseiniku jaoks on see igapäevatöö. Sageli ei ole liiklusõnnetuse põhjus ränkraske liiklusnõuete rikkumine, vaid lihtsalt tähelepanematus või lugupidamatus esmapilgul vähetahtsate liiklusnõuete täitmise suhtes.

Et ära hoida halvemaid tagajärgi, peab politsei reageerima ka vähemtahtsate liiklusnõuete rikkumiste korral.

Ärge andke põhjust enda karistamiseks! Sellega aitate kaasa üldisele liiklusohutuse paranemisele ning annate võimaluse politseile tegeleda tõeliselt ohtlike inimestega.

Kui on juhtunud liiklusõnnetus, peab selles osalenud sõiduki juht:

- peatuma võimalikult kiiresti, põhjustamata lisaohtu;
- lülitama sisse ohutuled, nende puudumisel või kui õnnetuseosaline sõiduk asub piiratud nähtavusega kohas, asetama teele ohukolmnurga;
- tegema kõik muu vajaliku, et liiklus sündmuskohal oleks ohutu;
- esitama teiste liiklusõnnetuses osalenute nõudel liikluskindlustuse poliisi ja isikut tõendava dokumendi;
- kirjutama üles õnnetuse pealtnägijate nimed ja kontaktandmed.

Ohutuse kindlustamisele tuleb mõelda eeskätt **asulavälisel sõiduteel**, kus on lubatud suurem sõidukiirus ja politsei kohaletulekuks võib kuluda rohkem aega. Sündmuskoht on soovitatav piirata käepäraste vahenditega. Võimalusel tuleks paluda teiste inimeste abi lähenevate juhtide hoiatamiseks ja suunamiseks.

Kui liiklusõnnetuses on **kannatanuid**, peab juht:

- andma abivajajale esmaabi ja **kutsuma vajaduse korral kiirabi** (lühinumbril 112);
- teatama juhtunust politseisse (lühinumbril 110) ja **tegutseda politsei korralduse järgi**;
- kannatanu võib toimetada **haiglasse ainult erandjuhtudel** ja siis, kui kannatanu on seisundis, milles transportimine pole talle ohtlik.

Sõidukit või õnnetusse puutuvaid esemeid tohib enne politseipatrulli kohale jõudmist liigutada vaid siis, kui nende asend takistab teiste sõidukite liiklust ja eelnevalt on tunnistajate juuresolekul ära märgitud sõiduki(te) ja esemete asend(id) ning muud jäljed.

Kui inimesed liiklusõnnetuses **vigastada ei saanud** ja õnnetuses osalenud juhid või juht ja varalise kahju saajad **on süüdlase osas ühel meelel**, ei ole vaja liiklusõnnetusest politseile teatada. Sellisel juhul peavad liiklusõnnetuses osalejad vormistama kirjalikult oma arvamuse, nimetama selles kahju tekitamise eest vastutava isiku ja sellele alla kirjutama.

Liikluskahjust teatamiseks tuleb esimesel võimalusel pöörduda asjakohaselt vormistatud teatega liikluskahju põhjustanud isiku kindlustusseltsi või liikluskindlustuse fondi.

Lahkarvamuste korral **või kui kahju saaja ei ole teada, tuleb õnnetusest teatada kohe politseile ja tegutseda sealt saadud korralduse kohaselt**.

**Liikluskahjust
teatamine**

	<p>Liiklusõnnetuses osalenud juhid ei tohi tarvitada alkoholi ega narkootilisi või psühhotropseid aineid kuni asjaolude selgitamiseni sündmuskohal.</p>
	<h3>Väärtegude menetlemine</h3>
Väärtegu	<p>Väärtegu on karistusseadustikus või muus seaduses sätestatud süütegu, mille eest on põhikaristusena ette nähtud rahatrahv või arest.</p>
Väärteomenetluse seadustik	<p>Väärteguisid menetleb politsei väärteomenetluse seadustiku alusel https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12852479</p> <p>Politsei, täites oma põhiülesandeid, püüab sekkuda igasse õiguserikkumisse. Seadus nõuab, et selline sekkumine toimuks täpsete protseduurireeglite järgi ning nõuab ka otsustust, kas ja kuidas võtta õiguserikkuja vastutusele.</p> <p>Politseinikul on õigus vähetähtsate väärtegude korral piirduda hoiatustega. Ükski väärtegu ei ole iseenesest vähetähtis, kuid olenevalt situatsioonist ja inimese suhtumisest oma teosse võib politseinik asuda seisukohale, et sellel korral on rikkumine vähetähtis.</p>
Hoiatus	<p>Hoiatusi on kahte liiki. Kõige kergem on suuline hoiatamine. Kui politsei otsustab inimest hoiatada suuliselt, siis kuulatakse inimene üle, kuid talle ei anta otsust.</p>
Hoiatustrahv	<p>Hoiatuse rangem versioon on hoiatamine, määrates hoiatustrahvi. Hoiatustrahvi suurus on 25–200 krooni. Hoiatustrahv ei ole karistus, kuid trahv tuleb tasuda tähtaegselt. Tasumise tähtaeg on 7 päeva. Tasumata jätmisel menetlus uuendatakse. See tähendab üldjuhul menetluse lõppemisel karistamisotsuse tegemist.</p> <p>Hoiatamine eeldab rikkuja nõusolekut hoiatamisega. Lihtsalt märkuse tegemiseks ei ole inimese nõusolekut vaja, kuid selleks, et talletada infot, koostatakse alati vormikohased dokumendid, millele inimene annab allkirja hoiatamisega nõustumise kohta. Kui inimene sellist nõusolekut ei anna, siis järgneb menetlus üldises korras. Hoiatamine on politseiniku õigus, kuid mitte kohustus. Hoiatamise peale ei saa kaevata.</p> <p>Kui politseinik leiab, et hoiatamine ei ole piisav või pole inimene hoiatamisega nõus, menetletakse väärteoasja üldises korras. Väärteo eest võib politsei karistada rahatrahviga, kohus ka arestiga. Liikluse väärtegude korral võib järgneda lisakaristusena</p>

veel ka mootorsõiduki juhtimisõiguse äravõtmine kuni üheks aastaks.

Rahatrahvi määramisel on kaks teed.

- 1) Kui rikkumise asjaolud on selged ja politseinik leiab, et rikkumine ei ole väärt suuremat karistust kui 6000 krooni ning inimene sellega nõustub, siis määratakse rahatrahv sündmuskohal, st **kiirmenetluse korras**. Väärteo toimepanija väljendab oma nõusolekut allkirjaga ülekuulamise protokollis. Kiirmenetluse kohaldamisel võtab politseinik mitu allkirja. **Lugege alati läbi, mille kohta allkirja annate!** Politsei otsust on võimalik kohtus vaidlustada.
- 2) **Üldmenetluse korral** kogutakse tõendid ning koostatakse väärteoprotokoll. Väärteo toimepannud isikul on võimalus kirjalikult 15 päeva jooksul esitada oma seisukohad (vastulause). Üldjuhul **on otsus politseis kättesaadav 30 päeva möödudes. Inimest ei kutsuta enam vestlusele, vaid otsus tehakse kirjalikus menetluses**. Üldmenetluse korral saab politseinik määrata rahatrahvi kuni 18 000 krooni ning kui väärteomaterjal antakse **karistamiseks kohtunikule**, siis võidakse **raskemate rikkumiste eest määrata ka arest tähtajaga kuni 30 päeva**.

Kuna väärteomenetlus politseis on valdavalt kirjalik, saab oma seisukohti avaldada peamiselt vastulauses. Politsei otsust on võimalik vaidlustada.

Seoses mitmete liiklusseaduse rikkumistega on kavandamisel seadusemuudatus, mis võimaldaks karistada raske rikkumise eest sõiduki omanikku automaatsete liiklusjärelvalve seadmete (automaatsete kiiruskaamerate) fikseeritud rikkumiste puhul. Selle seadusemuudatusega on kavas võtta nende rikkumiste puhul politseilt kohustus tuvastada tegelikult sõidukit juhtinud isik.

Kuidas otsust vaidlustada?

Isikul on õigus kaevata politsei karistamisotsuse peale 15 päeva jooksul. Kaebus tuleb esitada kohtule, kelle tööpiirkonnas tegu toime pandi.

Hoiatamisotsuse peale **kaevata ei saa**.

Rahatrahv

Otsuse
vaidlustamine

Kiirmenetlus	Kiirmenetluses algab kaebuse esitamise tähtaeg otsuse kättesaamisest.
Üldmenetlus	Üldmenetluses algab edasikaebamise tähtaeg otsuse kättesaadavaks tegemise päevast. Otsus tehakse teatavaks protokollis märgitud kuupäeval ning selleks antakse inimesele ka väärteprotokoll koopia. Kui isik unustab otsusele järele tulla ning edasikaebamise tähtaeg möödub, siis otsust jõustub ning seda vaidlustada ei saa. Paljudel juhtudel, näiteks liikluses, püütakse väärtegu menetleda üldjuhul kohapeal, st kohaldada kiirmenetlust. Kui see ei ole otstarbekas või isik sellega ei nõustu, viiakse menetlus üldjuhul lõpule selles politseiprefektuuris, mille tööpiirkonnas süütegu toime pandi. Rahatrahv tuleb tasuda 15 päeva jooksul alates kiirmenetluse otsuse kättesaamisest või üldmenetluses lahendi kättesaadavaks tegemise kuupäevast. Kui seda ei tehta, on politseil kohustus edastada otsus rahatrahvi sissenõudmiseks kohutäiturile . Üldjuhul ei saadeta inimestele meeldetuletusi, sest tähtajad otsuse sundtäitmisele pööramiseks on lühikesed. Kui inimene ei suuda trahvi ettenähtud aja jooksul tasuda, peaks ta juba eelnevalt tegema sellekohase põhjendatud taotluse ning siis on võimalik trahvi tasumise tähtaega pikendada või määrata maksegraafik. Selleks peavad olema aga mõjuvad põhjused.
Karistatuse kustumine	Isiku karistus kustub , kui väärteto eest mõistetud karistuse täitmise lõpuleviimisest (s.o rahatrahvi tasumisest) on möödunud üks aasta. Tähtaeg katkeb, kui inimene paneb toime mis tahes uue süüteo . Nii võivad karistusregistris olla andmed mitme aasta taguste karistamisotsuste kohta, kui rahatrahvid ei ole tasutud või on pandud toime uus õigusrikkumine. Andmeid oma karistatuse kohta saab kontrollida politseiasutuses. Enamasti annab politsei iga õigusrikkumise korral ka asjakohase paberi . Hoiatustrahvi määramisel antakse hoiatamisotsus , rahatrahvi määramisel kiirmenetluse otsus . Üldmenetluses antakse väärteprotokoll koopia. Kõikides loetletud dokumentides on ka juhised edasiseks käitumiseks. Kui kohtumisel politseinikuga jäi midagi arusaamatuks, siis lugege kindlasti veelkord läbi teile antud paberid. Kahtluste või arusaamatuste korral on alati võimalik (ja vajalik!) küsida nõu politseist .

Kuritegude menetlemine

Kuritegu on karistusseadustikus sätestatud süütegu, mille eest on füüsilisele isikule põhikaristusena ette nähtud rahaline karistus või vangistus. Vt karistusseadustik
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12854092>

Kuritegude kohtueelne menetlemine toimub kriminaalmenetluse seadustiku sätete alusel. Vt kriminaalmenetluse seadustik
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12850733>

Kohtueelse menetluse eesmärk on koguda tõendusteavet ja luua kohtumenetluseks muud tingimused. Kohtueelses menetluses selgitavad uurimisasutus ja prokuratuur kahtlustatavat ning süüdistatavat õigustavad ja süüstavad asjaolud.

Süütuse presumptsioon tähendab, et kedagi ei käsitata kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus.

Kriminaalmenetluses ei ole keegi kohustatud tõendama oma süütust.

Kriminaalmenetluses kõrvaldamata kahtlus kahtlustatava või süüdistatava süüdiolukus tõlgendatakse tema kasuks.

Kohtueelset menetlust juhib **prokuratuur** tagades selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse ning esindab riiklikku süüdistust kohtus.

Uurimisasutus või prokuratuur alustab kriminaalmenetlust esimese uurimis- või muu menetlustoiminguga, kui selleks on ajend ja alus ning puuduvad kriminaalmenetlust välistavad asjaolud.

Esimene uurimistoiming on tavaliselt sündmuskoha vaatlus või kannatanu või tunnistaja ülekuulamine.

Uurimisasutused on oma pädevuse piires **politseiamet, kesk-kriminaalpolitsei, kaitsepolitseiamet, maksu- ja tolliamet, piirivalveamet, konkurentsiamet ja kaitsejõudude peastaap**. Need asutused täidavad uurimisasutuse ülesandeid vahetult või nende hallatavate või kohalike asutuste kaudu.

Peale eespool loetletud uurimisasutuste teevad edasilükkamatuid menetlustoiminguid ka **keskkonnainspeksioon, päästeamet, tehnilise järelevalve inspeksioon, tööinspeksioon, reisil viibiva merelaeva või õhusõiduki kapten ning justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla**.

Kuritegu

Kriminaalmenetluse seadustik

Kohtueelne menetlus

Süütuse presumptsioon

Prokuratuur

Kriminaalmenetlus

Uurimisasutused

Kannatanu	<p>Kriminaalmenetluse ajend on kuriteoteade või kuriteole viitav muu teave.</p> <p>Kriminaalmenetluse alus on kuriteo tunnuste sedastamine kriminaalmenetluse ajendis.</p> <p>Kuriteoteade esitatakse uurimisasutusele või prokuratuurile suuliselt või kirjalikult.</p> <p>Kannatanu on füüsiline või juriidiline isik, kellele on kuriteoga või süüvõimetu isik õigusvastase teoga vahetult tekitatud füüsilist, varalist või moraalselt kahju.</p>
Kannatanu õigused	<p>Kannatanul on õigus:</p> <ol style="list-style-type: none">1) vaidlustada kriminaalmenetluse alustamata jätmine või lõpetamine;2) esitada tsiviilhagi enne kohtuliku uurimise lõpetamist maa- või linnakohtus;3) anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest seadustikus sätestatud alustel;4) esitada tõendeid;5) esitada taotlusi ja kaebusi;6) tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokollikohta avaldusi, mis protokollitakse;7) tutvuda kriminaaltoimiku materjalidega;8) võtta osa kohtulikust arutamisest;9) anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks või sellest keelduda, anda arvamus süüdistuse ja karistuse ning süüdistuses nimetatud kahju suuruse ja tsiviilhagi kohta.
Kannatanu kohustused	<p>Kannatanu on kohustatud:</p> <ol style="list-style-type: none">1) ilmuma uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu kutsel;2) osalema menetlustoimingu ning alluma uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu korraldustele. <p>Igast teie suhtes või teie nähes toime pandud süüteoist teatage kohe politseisse tasuta telefonil 110. Number valitakse ühtemoodi kõigilt telefonidelt.</p>
Kuriteoteate esitamine	<p>Kuriteoteate esitamisel, samuti ka politseisse helistamisel pidage meeles:</p>

- 1) edastage enda kohta sellised andmed (aadress, telefoninumber, meiliaadress), et teid on võimalik edaspidi **reaalselt** kätte saada;
- 2) kirjeldage juhtumit konkreetselt:
 - millal, kus ja mis juhtus;
 - mis varastati või rööviti, millised on kurjategija saagiks langenud esemete tunnused ja palju need asjad maksid;
 - kui teil on kedagi põhjust kahtlustada või te olete kindel, et keegi, keda te ei tunne, nägi kuritegu pealt, siis kirjeldage seda või neid isikuid võimalikult täpselt (võimalik vanus, pikkus, sugu, kehaehitus, kirjelda nägu, juukseid, käsi, jalgu, kõnnakut ja riietust), samuti öelge, kuhu suunas kirjeldatav lahkus;
- 3) kui viibite kuriteo toimumise kohas, püüdke oma käsutuses olevate vahenditega tagada sündmuskoha puutumatus võimalike kuriteo jälgede säilimiseks;
- 4) politseisse helistades ärge lõpetage telefonikõnet enne, kui teile selleks luba antakse.

Politsei reageerib kõigile väljakutsetele võimalikult kiiresti, **samas teenindatakse alati esmajärjekorras kiiret reageerimist nõudvaid väljakutseid**, näiteks kui:

- kuritegu toimus vahetult enne teadet ja selle toimepanijad pole jõudnud sündmuskohast kuigi kaugemale;
- kuritegu on hetkel veel toimumas;
- tegemist on raske isikuvastase kuriteoga jms.

Sündmuskohal:

- püüdke säilitada sündmuskoht politsei saabumiseni võimalikult puutumatuna;
- jätke meelde või pange kirja võimalike kahtlustatavate ja tunnistajate andmed ning edastage need politseile;
- olge tähelepanelik ja rääkige oma kahtlustest ka politseile.

Mida kiiremini edastate teatate sündmusest politseile ja mida paremini on säilinud kuriteo toimepanemise sündmuskoht, seda tõenäolisem on kurjategijate kindlakstegemine ja nende süü tõendamine.

Tunnistaja on füüsiline isik, kes võib teada kuriteo toimepanemise asjaolusid.

Sündmuskoht

Tunnistaja

Kahtlustatav

Tunnistaja on kohustatud andma tõeseid ütlusi.

Tunnistaja ei tohi keelduda ütluste andmisest.

Ütluste andmisest võib keelduda vaid siis, kui kahtlustatav või süüdistatav on tunnistajaks kutsutud isiku lähisugulane (alaneja ja üleneja sugulane, õde, poolõde, vend, poolvend või isik, kes on või on olnud abielus kahtlustatava või süüdistatava õe, poolõe, venna või poolvennaga, võõras- või kasuvanem, võõras- või kasulaps, lapsendaja ja lapsendatu, abikaasa, püsivas kooselus olev isik ja tema vanem, sealhulgas pärast abielu või püsiva kooselu lõppemist) või tunnistajaks kutsutud isiku ütlused võivad süüstada teda ennast või tema lähedasi isikuid.

Samuti võib tunnistajana ütluste andmisest keelduda kutsetegevuses teatavaks saanud asjaolude kohta isik, kellele on seadusega pandud ameti- või kutsesaladuse hoidmise kohustus.

Kriminaalasjas **ei või tunnistajana osaleda** samas asjas kahtlustatav või süüdistatav isik, samuti uurimisasutuse ametnik, prokurör ega kohtunik, kelle menetluses on kriminaalasi.

Kriminaalmenetlust ei alustata või alustatud kriminaalmenetlus lõpetatakse, kui:

- 1) puudub kriminaalmenetluse alus;
- 2) kuriteo aegumistähtaeg on möödunud;
- 3) amnestiaakt välistab karistuse kohaldamise;
- 4) kahtlustatav või süüdistatav on surnud või juriidilisest isikust kahtlustatav või süüdistatav on lõppenud;
- 5) samas süüdistuses on isiku suhtes jõustunud kohtulahend või kriminaalmenetluse lõpetamise määrus.

Kui kriminaalmenetlust ei alustata või see lõpetatakse põhjusel, et õigusvastase teo on toime pannud kuni 14aastane isik, saadab uurimisasutus või prokuratuur kriminaalasja materjalid alaealise elukoha järgsele alaealiste komisjonile.

Uurimisasutus teeb menetlustoiminguid iseseisvalt, kui menetlustoiminguks ei ole vaja kohtu luba või prokuratuuri luba või korraldust.

Uurimisasutusel on õigus nõuda kriminaalasja lahendamiseks vajaliku dokumendi esitamist.

Kahtlustatav on isik, kes on kuriteos kahtlustatavana kinni peetud, või isik, keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ja kes on allutatud menetlustoimingule.

Kahtlustatavale **selgitatakse viivitamata tema õigusi ja kohustusi** ning ta kuulatakse üle kahtlustuse sisu kohta. Ülekuulamise võib edasi lükata, kui kahtlustatava tervise seisund ei võimalda kohe tema ülekuulamist ning kui see on vajalik kaitsja ja tõlgi osavõtu tagamiseks. Alla 18aastase kahtlustavaga menetlustoimingute teostamise juures on kaitsja osalemine kohustuslik.

Kahtlustataval on õigus:

- 1) teada kahtlustuse sisu ja anda selle kohta ütlusi või keelduda ütluste andmisest;
- 2) teada, et tema ütlusi võidakse kasutada süüdistuseks tema vastu;
- 3) kaitsja abile;
- 4) kohtuda kaitsjaga teiste isikute juuresolekuta;
- 5) olla kaitsja juuresolekul üle kuulatud, osaleda vastastamisel, ütluste seostamisel olustikuga ja tema äratundmiseks esitamisel;
- 6) osaleda vahistamistaotluse arutamisel kohtus;
- 7) esitada tõendeid;
- 8) esitada taotlusi ja kaebusi;
- 9) tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokollikohta avaldusi, mis protokollitakse;
- 10) anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks, osaleda kokkuleppemenetluse läbirääkimistel, teha ettepanekuid kohaldamisele kuuluva karistusliigi ja -määra kohta ning sõlmida või sõlmimata jätta kokkuleppemenetluse kokkulepe.

Kahtlustatav on kohustatud:

- 1) ilmuma uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu kutsel;
- 2) osalema menetlustoimingu ning alluma uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu korraldustele.

Süüdistatav on isik, kelle kohta prokuratuur on koostanud süüdistusakti või isik, kellega on kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkulepe.

Süüdistataval on kahtlustatava õigused ja kohustused. Süüdistataval on õigus tutvuda kaitsja vahendusel kriminaaltoimikuga ja võtta osa kohtulikust arutamisest.

Kahtlustatava õigused

Kahtlustatava kohustused

Süüdistatav

Süüdimõistetu	Süüdistatav, kelle suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus, on süüdimõistetu .
Õigeksmõistetu	Süüdistatav, kelle suhtes on jõustunud õigeksmõistev kohtuotsus, on õigeksmõistetu .
Uurimisasutusse kutsumine	<p>Isiku võib uurimisasutusse kutsuda telefoni, faksi või muu tehnilise sidevahendi kaudu edastatud kutsega. Kutses märgitakse:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kutsutava isiku nimi; 2) kutsuja ametinimetus, nimi ning kontaktandmed; 3) kutsumise põhjus ja kellena isik välja kutsutakse; 4) juriidilise isiku kutsumise korral, kas kutse on seaduslikule esindajale või esindajale; 5) ilmumise kohustuslikkus; 6) ilmumise aeg ja koht; 7) kriminaalasja number; 8) kohustus teatada ilmumata jäämisest ja selle põhjusest; 9) ilmumata jäämise tagajärjed. <p>Kui uurimisasutuse ametnik on veendunud, et kriminaalasjas vajalikud tõendid on kogutud, koostab ta viivitamata kohtueelse menetluse kokkuvõtte ja lisab selle kriminaaltoimikusse.</p> <p>Kohtueelne menetlus politseiasutuses lõpeb kokkuvõtte koostamise ja kriminaaltoimiku edastamisega prokuratuurile.</p>
Ohvriabi	<p style="text-align: center;">Politsei ja ohvriabi</p> <p>(vt ka sotsiaalhoolekanne lk 211).</p> <p>Ohvriabi seadus reguleerib riiklikku ohvriabi korraldust ja kuriteo-ohvritele riikliku hüvitise maksmise korda.</p> <p>Ohvriabiteenus on avalik teenus, mille eesmärk on hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks langenud isikute toimetulekuvõime säilitamine või parandamine. Ohvrit nõustatakse ja abistatakse suhtlemisel riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega.</p>
Hüvitis	<p>Hüvitist makstakse Eesti Vabariigi territooriumil toimepandud vägivallakuriteo ohvritele ja ohvri ülalpeetavatele, samuti on õigus saada hüvitist ohvri ravi- ja matusekulude eest füüsilisel isikul, kes kannab ohvri ravikulud või matuse korraldamise kulud.</p>

Kohtueelset uurimist teostav politseiasutus on kohustatud teavitama seaduse sisust neid, kes võiksid saada seaduse alusel ohvriabiteenust või hüvitist.

Uurimisasutuse tõend väljastatakse ohvrile või tema esindajale kirjaliku avalduse alusel.

Uurimisasutuse tõendi koostab uurimisasutuse ametnik, kes teostab kriminaalmenetlust, või muu selleks volitatud ametnik masinakirjas või elektrooniliselt.

Uurimisasutuse tõendi koostamiseks õigustatud ametnik vaatab laekunud avalduse läbi kümne kalendripäeva jooksul avalduse laekumise päevast arvates selleks ajaks kriminaalasjas kogutud materjalide ja tõendite põhjal.

Uurimisasutuse tõendi varguse, kadumise või hävimise korral väljastatakse ohvrile või tema esindajale soovi korral dokumendi teine eksemplar.

Politsei annab nõu

Nõuanded lapsele

- Teata alati kodustele, kuhu, kui kauaks ja kellega lähed!
- Ole liikluses tähelepanelik ja ettevaatlik!
- Ära mine kaasa võõrastega!
- Ära võta tundmatult inimeselt vastu maiustusi!
- Ära kutsu endale külla juhuslikke tuttavaid või neid, keda alles vähe tunnud!
- Hoia oma rahakotti, õpilaspiletit, sõidukaarti, võtmeid ja muid sulle tähtsaid asju riiete või koolikoti sisetaskus!
- Ära jäta oma asju laokile ja järelvalveta!
- Ära kelgi enda ja oma pere hinnaliste asjadega!
- Ära puuduta tundmatuid esemeid!

Nõuanded autoomanikule

- Hoidke oma autot garaažis, valvatavas parklas või hästi valgustatud kohas.
- Kasutage vargaid peletavaid signalisatsioonisüsteeme, samuti rooli-, pedaali-, käigukangi- ja teisi lukke.
- Ärge jätke minutikski autost lahkudes süütevõtmeid autosse, sest ärandajale piisab sekunditest.

Politsei
nõuanded

- Hoidke oma auto alati heas sõidukorras ja piisava bensiinivaruga, et vältida juhuslikku teelejäämist ohtlikes kohtades.
- Ka siis, kui olete ise autos, hoidke ukсед alati lukus. Suheldes võõraga pilutage akent, et väljast ei saaks uksi avada.
- Märkige üles või jätke meelde kahtlase auto registreerimisnumber.
- Kui mõni auto, mis ei ole politseivärvides, sunnib teid peatuma, olge igaks juhuks ettevaatlik.
- Kindlustage oma auto turuhinnast lähtuvalt, nii kannate võimaliku varguse või ärandamise korral vähem kahju.
- Ärge jätke autosse nähtavale asju või esemeid, mis võivad vargale silma jääda ja ahvatleda teda autosse sisse murdma! Sissemurdmisega tekitatud kahju võib olla suurem autosse jäetud asjade tegelikust väärtusest.
- Asjad, mis kindalaekasse ei mahu ja mida kaasa võtta ka ei taha, asetage pakiruumi.
- Märgistage oma automakk, stereosüsteem ja muud taolised esemed nii, et hiljem oleks võimalik kindlaks teha nende kuuluvust.
- Kirjutage üles seadmete seerianumbrid ja hoidke andmeid kindlas kohas.
- Autost lahkumisel kontrollige alati, kas olete lukustanud kõik ukсед ja pagasiruumi ning sulgenud aknad.
- Kui autol on häireseade, ärge unustage seda parkimise korral sisse lülitada.

Koostöö politseiga suudab pidurdada autovargaid

- Varastatud auto tagasiostmise pakkumisest tuleb viivitusega informeerida politseid.
- Kahtlastest toimingutest garaažide juures teatage kohe politseile. Suur osa varastatud autodest seisab pikemat või lühemat aega selleks eelnevalt üüritud garaažides. Politsei vajab infot selliste garaažide tuvastamiseks. Kui te ei soovi oma isikut politseile avalikustada, piisab helistamisest politsei vihjetelefonile.
- Ka võõra auto ärandamiskahtlusest tuleks politseile kohe teada anda.
- Ärge suhtuge ükskõiksusega tähelepanekutesse, mis teie arvates võivad olla seotud autode vargustega või

neid sooritavate isikutega, sest nende järgmine ohver võite olla just teie. Kasulikum on aidata kurjategijad tabada, enne kui ise kahju saate!

Mobiiltelefoni omanikule: kuidas vähendada ohtu sattuda varguse ohvriks?

- Kui kõnnite tänaval, siis peaks mobiiltelefon olema sellises kohas, kust võõras teda ei märka ja hõlpsasti kätte ei saa, näiteks kaelapaela küljes, kuid riiete all; taskus, kuid nendes taskutes, mis on lukustatavad ja vargal võtaks kauem aega telefonini jõudmiseks; käekotis või koolikotis, kuid sahtlites, mis on lukustatavad ja kotti avades ei tohiks telefon sealt silma hakata. Telefon võiks tänaval ja rahvarohketes kohtades liikudes olla suunatud värinalarmile.
- Püüdke vältida tänaval kõndides telefoniga rääkimist, eriti siis, kui olete üksi. Vajadusel kasutage telefoni kohas, kus on rohkem inimesi.
- Ärge laenake oma telefoni võhivõõrale.
- Koolipäevadel peaks mobiiltelefon olema kindlalt õpilase kotis ja helin summutatud, ka ei tohiks telefon olla koolilaua ilma järelevalveta.
- Ärge ostke mobiiltelefone tundmatute inimeste käest ilma dokumentideta. On suur tõenäosus, et osutute heauskseks ostjaks ja teie soetatud mobiiltelefoni vastu võib huvi tunda politsei.

Mida aga teha juhul, kui olete langenud telefonivarga ohvriks?

- Kõigepealt tuleb ühendust võtta operaatorfirmaga ja paluda sulgeda telefonikaart. Operaatorfirmad võtavad teie kõnesid vastu ööpäevaringselt.
- Kindlasti peaks tegema politseile avalduse. Avaldus tuleks teha selle piirkonna politseile, kus toimus mobiilivargus.

Mis on vägivald?

Vägivald on käitumine, mille abil saavutatakse teises inimeses hirmu tekitades võim tema üle, kontrollitakse teise inimese käitumist, mõtteid ja tundeid. Vägivallatseja rakendab oma ohvri suhtes erinevaid meetodeid alates psühholoogilisest survest ja

Vägivald

Vaimne vägivald

jõhkraft sõimust kuni majanduslike piirangute seadmise ja sotsiaalse isolatsioonini.

Vaimse vägivalla alla kuuluvad jälitamine, kontrollimine (telefonikõned, kirjad, kohtumised jmt), isoleerimine lähedastest, hirmutamine, laimamine, alandamine teiste inimeste ees, sõimamine.

Füüsiline vägivald

Füüsilise vägivalla alla kuuluvad nügimine, müksimine, juustest sikutamine, valu tekitamine, liikumise takistamine kinni hoidmise või sidumisega, löömine, peksmine, lämmatamine, relva kasutamine. Füüsilise vägivallaga kaasnevad vigastused võivad ulatuda marrastustest, sinistest plekkidest kuni välimiste ja sisemiste vigastuste ja püsivate kahjustusteni. **Füüsiline vägivald võib lõppeda surmaga.**

Nõuanded lähisuhtevägivalla puhuks

- Õpi vägivalda ette nägema!
- Otsi psühholoog-nõustaja ja perearsti või sotsiaaltöötaja kaudu eneseabi kursusi.
- Leia endale usaldusisik.
- Proovi säästa raha, hoia seda eraldi ja puutumatuna.
- Valmista endale kriisipakike – dokumendid, taksoraha, vajalikud telefoninumbrid.
- Lepi usaldusisikuga eelnevalt kokku öömaja osas, siis ei tule öine helistamine ootamatult. Kasuta naabrivalvet.
- Õpeta oma last hädaabi telefonidega suhtlema. Kasulik on taoline kõne läbi mängida. Kirjuta hädaabi telefonide numbrid nähtavale kohale.
- Lahku kodunt õigeaegselt, ära oota, kuni olukord väljub kontrolli alt.

Mida teha, kui olete tunnistajaks kuriteole?

- Kui juhtute nägema kuriteo toimepanemist, teatage sellest võimalikult kiiresti politseisse telefonil 110.
- Kui kuritegu on võimalik ära hoida, püüdke kurjategijaid takistada. Tihti piisab vaid sellest, kui kurjategijatele märku annate, et neid on tähele pandud.
- Ärge unustage enda turvalisuse tagamist! Paljudes olukordades on kasulik ära oodata politseipatrulli saabumist.

- Püüdke säilitada kuriteo sündmuskoht politsei saabumiseni võimalikult puutumatusena.
- Jätke meelde või pange kirja võimalike kahtlustatavate ja tunnistajate andmed ning edastage need politseile.
- Kui kuriteo tulemusena on keegi vigastada saanud, teatage sellest viivitusega politsei juhtimiskeskusele (110) või helistage hädaabinumbril (112).

Vaata ka politseiameti koduleht www.politsei.ee

Orjajarjumus	<h2 style="text-align: center;">Kodanik ja ühiskond</h2> <p>Kodanikuühiskonnas käitub enamik inimesi vabade inimesena, mitte orjadena. Milles on vaba inimese ja orja vahe?</p> <p>Ori liigutab end vaid käsu peale ja katsub ka siis viilida nii palju, kui kubjas vähegi laseb. Vaba inimene tunnetab oma vabadust selle kaudu, et teeb asju, mida ta ei pea. Kui ori vabaneb, ei vabane ta tingimata oma harjumustest. On miljonäre, kes käituvad orjadena. On palju neid, kes teevad leivatööd orja kombel, tööd vihates. Ja siis vihkab töö neid. On teisi, kes leiavad paratamatus töös mingi mänguosise, mingi väljakutse, mingi enesearendamise viisi. Sellised jäävad ellu kõigis oludes. Nad jäävad vabaks ka vangis olles.</p> <p>Paljutki peame tegema, kuna otsene või kaudne sundus on peal. Vabana saame end tunda ainult tehes midagi vabatahtlikult ja nimelt kellegi teise või ühiskonna heaks. Võib vastu vaielda. Saab ju ka vabatahtlikult kallisse restorani minna, golfi mängida või lihtsalt sillal seista ja vaadata, kuidas vanamees juuri sikutab. Ega sellega midagi viltu ole. Aga kui meeleheitlikult sellest hoiduda, mis teistele ka kasu toob, siis on ikkagi mängus orjajarjumus.</p>
Kodanikuühiskond	<p>Kodanikuühiskonna kohta on veel mõndagi tähtsat öelda. Aga peamine on see: kodanik algatab, kodanik teeb, kodanik tunneb oma õigusi, kodanik vastutab. Ja teab, et tal on põhjust endast lugu pidada. Ja kodanikuühiskonnas on inimesed läbilõikes õnnelikumad ja kauem terved kui teistes ühiskondades.</p>
<p style="text-align: center;">Kolmas sektor</p> <p style="text-align: center;">Erasektor</p> <p style="text-align: center;">Riigisektor</p>	<h2 style="text-align: center;">Kolmas sektor</h2> <p>Ühiskonna struktuure võib jagada era- ja riigisektori. Erasektori all mõtleme majanduslikke eraüritusi. Seal toodetakse ja müüakse kaupa või teenuseid ja loodetakse saada küllalt palju vaheltkasu (kasumit), et ise ära elada ja ka ettevõtet laiendada. Riigisektori all mõtleme valitsusasutusi ja -ettevõtteid, aga ka valla ja linna omi. Nende ülesanne on ühiskonna teenindada, mitte kasumit saada. Nende tulud on rohkem maksudest kui</p>

millegi müügist. Kolmandaks on asutused ja ühingud, mis pole valitsus ega äri. Nagu äri, on nad loonud eraisikud. Nagu valitsusasutused, ei taotle nad kasumit. See on **kolmas sektor**.

Mõned toovad mingit kasu ühingu enda liikmeile – näiteks korteriühistud. Mõned taotlevad mingit üldisemat hüve – näiteks karskusseltsid. Mõned pakuvad vaheldust ja eneseteostust – laulukoorid ja spordiühingud. Mõned on püsivad ja mõned ajutised, et korraldada mingit ühisüritust.

Ka kirik ja usuühingud on osa kolmandast sektorist, kui tegu pole riigikirikuga. Kas erakonnad on osa kolmandast sektorist? Nad on nii lähedal poliitikale, et just nagu kuuluks riigisektorisse. Ometi pole riik neid asutanud ja organiseerinud (välja arvatud diktatuurimaades), kuigi saavad tihti riigi toetust. Nad on kuskil kolmanda ja riigisektori vahepeal. Sama lugu on ametiühingutega. Enamasti on nad alguse saanud eraalgatusena, kuid nende sihid on tugevasti seotud leivateenimisega. Nad on kuskil kolmanda ja majandusliku erasektori vahepeal. Organisatsioon kuulub seda enam kolmandasse sektorisse, mida selgemini ta ühendab vabu inimesi väljaspool riigi struktuuri ja otsese rahalise kasu sihti.

Kodanikuühiskonna tavalisem definitsioon on, et see on selline ühiskond, kus kolmas sektor on tugev. Varem ütlesin, et see on selline ühiskond, kus enamik inimesi käitub vabade inimestena, mitte orjadena. Kuidas need omavahel on seotud, see jääb teie mõelda.

Kodanikuühiskond ja heaolu

On ühiskondi, kus kõik kuulub riigile. Riik kannab inimeste eest hoolt nagu talunik koduloomade eest. Me oleme aga keerulisemad kui koduloomad ja riik ei suuda arvesse võtta meie erivajadusi. Sellises ühiskonnas on inimesed kas tuimad käsutäitjad või põikpäised, kes kiiresti taltsutatakse või hävitatakse. **Omaalgatust, mis elu paremaks teeb, ei saa olla ja ühiskond kängub.** Põhja-Korea on praegu ehk kõige ligemal sellele mudelile. Elekter on tihti katkestatud, paljud on näljasurma äärel ja aegajalt surevadki. Vaikselt ja korralikult.

On ühiskondi, kus eraettevõtlus on vaba ja riik sekkub sellesse võimalikult vähe. Kui seal välja areneb ainult teine sektor – majanduslikku kasu taotlevad ettevõtted – siis võib tulemuseks olla “vaba rebase vabadus vabas kanakuudis”. Inimesed ei ole siis koduloomad, küll aga natuke metsloomade

Erakonnad

Ametiühing

Heaolu

moodi, kel on üksteise eest vähe kaitset. Riik hoiab küll tapmist ja röövimist vaos, aga vahe jõukate ja vaeste vahel kasvab. On ka selliseid vajadusi, mida kasumi nimel töötavad üksikettevõtjad ei saa pakkuda teistele ega seega endale. Kui kõiges, mida pole kasulik müüa ega osta, oleneme edasi riigist, siis tekib kooslus metsloomadest, kes oma otsesest kasu jahivad ja koduloomadest, kes riigi kaitset otsivad.

Sinnapoole kalduvad mõnedki riigid, mis on hiljuti kommunismi alt vabanenud. Ka Eestis kohtab neid jooni. Ja tihti arvatakse, et niimoodi aetakse asju ka heaoluühiskondades Lääne-Euroopas ja Põhja-Ameerikas. Kuid seal tuleb näha ka ulatuslikku kolmanda sektori mõju. Rikas ei piirdu seal alati vara kokkuajamisega, vaid mõtleb, kuidas seda huvitavalt kasutada. Ja huvi pakub muu hulgas, kuidas ühiskonda muuta ja sellega oma jälg jätta. Vaesem omakorda ei piirdu riigilt nõudmisega, vaid katsub oma kitsaskohti ise lahendada. Mis tihtipeale tähendab koostööd teiste samahuvilistega. Vähem jõudu kulub tühjaks tööks, hõõrumiseks ja kaeblemiseks ning rohkem kasulikuks.

Kas olete kohanud inimesi, kes ootavad, et riik kõik nende probleemid lahendaks? Aga riik ei suuda seda. Kolmanda sektori organisatsioonides õpivad inimesed teisi aidates ennast aitama. Nad õpivad, kuidas organiseeruda ja vajaduse korral riigiasutustega niimoodi suhelda, et sellel on tulemusi. Nad õpivad ka teisi inimesi rohkem usaldama, saades neist paremini aru. Kas olete kohanud inimesi, kes kurdavad, et mida suudavad nemad üksi terve maailma vastu? Üksi tõesti ei suuda, aga koos teistega suudab märksa enam.

Kodanikualgatus

Suurema osa ajast määravad teised selle, mida teeme. Ka näiteks kodaniku õigus valida on mujal ette valmistatud. Valija läheb ettenähtud kohta, saab trükitud sedeli, otsustab ainult, millise erakonna või kandidaadi nime juurde oma mäрге teha, ja laseb sedeli selleks mõeldud kasti. Meil on siiski võimalus ka ise mõndagi algatada ja teostada, kui näeme, et midagi saaks paremini korraldada meie endi või ka paljude teiste huvides. Võime pöörduda ametniku või valitud esindaja poole mingi soovi või ettepanekuga, olgu suuliselt või kirjalikult. Mõnikord saame vastuse, mõnikord mitte. Mõnikord liigub asi edasi, mõnikord jääb soiku. Mõnikord saadetakse meid edasi kellegi teise juurde, sealt kolmanda ja sealt ehk koguni esimese juurde tagasi. Kuidas asju nii ajada, et tulemust saada?

Kõigepealt peab teadma, **mis tulemust soovitakse**. Kas olete märganud inimesi, kes justkui loodavad, et asjast midagi välja ei tule? Mida nemad soovivad, on mõnus võimalus kurta, et keegi ei hooli. Neid isegi häirib, kui keegi neid aitama asub ja kaeblemise katkestab. Aga oletame, et ikka tõesti soovime, et midagi muutuks. Paneme siis ennast ametniku või valitud esindaja olukorda. Tal on palju teha ja mõne asjaga on kiire. Kuidas teha nii, et minu küsimus teiste taha kinni ei jääks?

Lühike vastus on: **veena teda, et sul on tõi taga, et see on paljude inimeste ühine mure ja et sul on probleemi lahendus välja töötatud, nii et selle käivitamine tal palju pingutust ei nõua**. Mida see pikk lause tähendab?

Kas teil on juhtunud, et keegi satub hoogu, käib peale, et te midagi teeksite, aga kui te selle ära teete ja temale teatate, on ta ise juba ära unustanud ega ole üldsegi enam huvitatud? Ametnik teab, et ei maksa ka väga hoogsat nõuet päris puhta kullana võtta, enne kui inimene näitab, et ta huvi on pikaajaline. **Kui kirjalik avaldus on saadetud, on mõtet nädala pärast helistada ja viisakalt küsida, kas on vaja lisaandmeid**. See näitab, et ta ise pole tuhinas kirjutatud kirja ära unustanud. Teie kui kodaniku õigus on saada vastus ka ilma korduva pärimiseta. Aga te võistlete paljude teistega, kel on sama õigus, ja ametniku aeg on piiratud. Kui tahate tulemusi, siis kordate pärimist. Ka see on kodaniku õigus.

Selge on, et ametnik või valitud esindaja pöörab rohkem tähelepanu **paljude inimeste ühisele murele** kui üheainsa omale. Seepärast on mõtet organiseeruda. Kui kümnel inimesel on sama mure, siis võivad nad tegutseda eraldi või koos. Kui eraldi, siis peab igaüks üles otsima, kelle poole peaks pöörduma, mis on nende aadress ja telefoninumber ning kuidas oma küsimust sõnastada. Avaldused tulevad eri aegadel, võib-olla koguni eri asutustele ega tarvitse tunduda pakilistena. Koos tehes saab tööd jagada. Muidugi nõuab samahuviliste üles otsimine ja kokkutoomine lisapingutust, aga see tasub end kuhjaga. Kas saata üks avaldus kümne allkirjaga või kümme eraldi kirja? See on taktika küsimus. Kui eraldi, siis on vaja kooskõlastada, mida üks või teine kiri ütleb. Ja nad peavad saabuma umbes samal ajal, nii et oleks näha probleemi ulatust.

Demokraatlikus ühiskonnas on kodanikel õigus nõuda, aga ka õigus ise asju lahendada. Kujutage end ette ametnikuna, kes saab kaks samalaadset avaldust. Üks nõuab midagi ja

Temaga
suhtlemine

Demokraatia

	<p>pakub välja ka mõistliku lahenduse. Teine ainult nõuab ja jätab lahenduse otsimise ametniku mureks. Kummaga te enne tegelema hakkaksite? Muidugi sellega, mis vähem pingutust nõuab ja kindlamalt tulemusi toob. Teise üle peab alles hakkama järele mõtlema – kui selleks aega leiab.</p>
<p>Kodaniku- kultuur</p> <p>Ametnik</p>	<p>On inimesi, kelle arvates selline jutt ei kõlba kuhugi. Et selle eest ju ametnikud palka saavadki, et lahendusi otsida. Demokraatlikus kodanikukultuuris pole siiski vahe valitsejate ja lihtrahva vahel sugugi nii terav. Ametnik on ka kodanik. Ja “lihtkodanikki” on valitseja, mis tähendab, et ka tema otsib lahendusi. Kui mingi küsimus teid huvitama hakkab ja teie elusse puutub, siis teate te sellest varsti palju rohkem kui ükski ametnik või valitud esindaja. Mis tähendab, et just teie ja teie kaaslased suudavad leida paremaid (ja teile sobivamaid) lahendusi.</p>
<p>Tulemus- liikkus</p>	<p>Kodanikualgatusel on mitmesuguseid vorme. Mõnes riigis võivad kodanikud algatada rahvahääletuse (Eestis mitte). Võib allkirju koguda seaduste muutmiseks või mingi valitsuse otsuse poolt või vastu. Sel puhul näitavad allkirjade kogujad kodanikualgatus, allakirjutajad juba vähem. Kõige vähem ametlik kodanikualgatus on näiteks naabruskonna vanemate otsus ühistöö korras rajada lastele mänguplats. Linnalt või vallalt peab saama loa ja järgima ehitusnõudeid, muidu aga on asi nii omavaheline, et võib tunduda, et see polegi “kodanikualgatus”. Ometi on just see kodanikukultuuri tuum, et teeme ise nii palju kui annab, enne kui läheme ametnike juurde.</p>
<p>Usaldus</p>	<p style="text-align: center;">Usaldus</p> <p>Raske on elada usalduseta. Peaksime kogu aeg kõigi teiste suhtes valvel olema. See on pingutav ja me tunneksime end maailmas üksi, sest tõukaksime endast ära ka need, keda võiksime usaldada. Tekib küsimus, et miks minagi peaksin usaldusväärset käituma, kui teised seda ei tee? See paneb meid endale lubama väiksemaid ja suuremaid valesid ja nurjatusi, nii et teised ei saa meid usaldada. Kui see ring käima läheb, süveneb usaldamatus.</p> <p>Võib ka vastupidi minna. Kui usaldad teisi, käitud ka ise usaldust väärivalt. Siis hakkab usaldus usaldust kasvatama.</p> <p>Nüüd ütlete, et see on jama. Et teil on küllalt kogemusi, kus te liialt usaldasite ja see maksis kibedalt kätte. Et igaks juhuks on parem mitte usaldada. Käia teistega läbi pealiskaudselt, aga</p>

mitte end neile sügavamalt avada. Paistab, et liigne usaldus võib tuua karistuse, liigne mitteusaldamine aga mitte. Kas see ikka on nii?

Kui usaldame teisi inimesi liiga palju, siis aeg-ajalt seda kuritarvitatakse. Kui me liiga vähe usaldame, siis jääb mõnigi kord midagi ilusat toimumata. Aga seda me ei märka, sest see pole juhtum vaid "mitte-juhtum". Mis on liigse usaldamatuse hind?

Olete ehk märganud inimesi, kes kõike kahtlustavad ja iga pealtnäha tubli teo taga näevad midagi halba. Ega nad sellega endale elu kergemaks tee. Muidugi ei maksa kõiki ja alati usaldada. Kahtluse puhul aga tuleb julgeda riskida natuke suurema usaldamisega, kui meie ühiskonnas keskeltläbi harjumuseks on! Nõukogude Liidu okupatsiooni ajal oli parem suu kinni hoida, sest kunagi ei teadnud, keda on meelitatud või sunnitud sinu juttu valitsusvõimudele ette kandma. See on teinud meid kinnisemaks kui olime.

Usaldus on kodanikuühiskonna põhialus

Kodanikuühiskonnas usaldatakse üksteist rohkem kui teistes ühiskondades. Absoluutses monarhias ja diktatuuririigis on riigil alamad, mitte kodanikud. Neid organiseerib riik, nii palju või vähe kui soovib. Mida vähem nad üksteist usaldavad, seda kindlamini riik ennast tunneb. Riigi alam võib ettevaatlikult avaldada soove ja palveid ametnikele, aga ta ei tohi pakkuda lahendusi või omal algatusel teistega koos organiseeruda – see ajab riigile kohe hirmu peale.

Kui sellises ühiskonnas demokraatia sisse murrab, siis arvavad paljud, et kodanike osa piirdub valimistega. Kodanikud esitavad küll soove julgemalt ja tohivad valitsejaid arvustada, muidu aga läheb edasi vanamoodi. **Kodanikuühiskond tekib vähehaaval, kui hakatakse oskama, kuidas tegutseda koos.** See nõuab usaldust mitmes suunas.

On vaja usaldust ametnike ja valitud esindajate vastu, et enamik neist katsub teha oma osa korralikult, sest muidu ju ei hakka neile ettepanekuid tegema. Ametnike oskamatust esineb ja aja-puudus on üldine mure, sellest aga aitab üle saada enda lahenduste väljapakkumine. Usaldust on vaja ka kaasinimeste vastu enda ümber, sest muidu ei saaks nendega koostööd arendada.

Valimine

Vastutus

Noor kodanik

Eesti seaduste järgi on **laps** alla 18aastane isik, kui tema suhtes kohaldatava seaduse alusel ei peeta teda varem täisealiseks.

Õigusvõime

Õigusvõime algab inimese sündimisega ja lõpeb surmaga.

Pärimisvõimeline on iga õigusvõimeline isik, seega ka alaealine.

Teovõime

Teovõime on täisealisel isikul, s.o 18 aastasel. Kui vähemalt 16aastane isik on abiellunud enne 18aastaseks saamist, saab alaealine teovõime abielu sõlmimise ajast.

Kuni 7aastasel alaealisel puudub **teovõime**. Tema nimel teeb tehinguid seaduslik esindaja, kes on lapsevanem, erandina kohutu määratud eestkostja. Kuni 7aastane alaealine võib iseseisvalt teha pisitehinguid.

7–18aastasel isikul on **piiratud teovõime** ning tal on õigus teha tehinguid oma seadusliku esindaja (lapsevanema, eestkostja) nõusolekul. Ilma seadusliku esindaja nõusolekuta tehtud tehing kehtib, kui alaealine täidab tehingu vahenditega, mille on temale selleks otstarbeks või vabaks kasutamiseks andnud seaduslik esindaja või viimase nõusolekul kolmas isik.

Lastekaitse

Lastekaitse

Lastekaitsega tegeleb riiklike institutsioonide kõrval kõige energilisemalt Eesti Lastekaitse Liit, kelle koduleheküljel www.lastekaitseliit.ee on jooksvalt enim infot selle teema kohta. Leheküljel olev **veebiraamat “Kas mina tean?”** on noorte õigusi koondav kogumik, kus püütakse operatiivselt kajastada seadusemuudatusi ja noorte elu-olu puudutavaid otsuseid.

Laste õigused ja kohustused on sätestatud ÜRO lapse õiguste konventsioonis ja lastekaitse seaduses.

Igal lapsel on sünnipärane **õigus elule, tervisele, arengule, tööle ja heolule**.

Sünnihetkest alates on igal lapsel **õigus oma nimele, rahvusele, rahvuskultuurilisele üldharidusele**, vanematele ja vanemate hoolitsusele.

Lastel on **võrdne õigus saada abi ja hooldust** ning areneda, sõltumata soost ja rahvusest ning sellest, kas nad elavad täispe-rekonnas või üksikvanemaga, kas nad on lapsendatud või hool-datavad, kas nad on sündinud registreeritud abielust või regist-reerimata kooselust, kas nad on terved, haiged või puudega.

Lapsel on **mõtte-, südametunnistuse-, usu- ja sõnavabadus**. Lapsel on õigus ja tal peab olema võimalus otsida, saada ja jagada mitmekülgset humanistlikku infot, osaleda organisatsioo-nides ja liikumistes.

Igal lapsel on **õigus puhkusele ja jõudeajale**, mida ta kasutab eakohaseks, meelepäraseks tegevuseks olenevalt tervisest, soovidest ja võimalustest. Lapsele tuleb tagada võimalused ja tingimused mänguks.

Lapsel on **õigus isiklikule elule, suhtlus- ja sõprusringile**. Lapse õi-gust eraelule ei tohi kahjustada meelevaldse või ebaseadusliku sekku-misega, riivates lapse au, väärikust, kiindumusi ja head mainet. Korduv jõhker sekkumine lapse eraellu võib olla aluseks administratiiv- või distsip-liinaarvastutusele võtmiseks või vanemlike õiguste äravõtmiseks.

Laps peab olema **kaitstud majandusliku ekspluateerimise eest** ja töö eest, mis on ohtlik, üle jõu käiv või kahjustab tema arengut või segab õppimist. Laps ei tohi olla kehalise ega vaim-se ekspluateerimise objekt.

Orvul või vanemliku hoolitsuseta lapsel on õigus täielikule riikli-kule ülalpidamisele.

Lapsel on õigus ise või enda valitud esindajate kaudu osa võtta lastekaitseprogrammide väljatöötamisest.

Laps peab

- täitma oma põhiseaduslikke kohustusi Eesti Vabariigi ees (näiteks õppima);
- lugupidavalt suhtuma riigikorda ja seadustesse;
- hoidma kultuuriväärtusi ja elukeskkonda;
- kinni pidama väärika käitumise tavadest ja järgima elu-, töö- ja õpikoha reegleid.

Laps peab austama oma vanemaid ja kasvatajaid, nagu ka nemad peavad austama oma lapsi. Laps peab aitama oma abivajavaid vanemaid, vanavanemaid, õdesid-vendi ja üleskasvatajaid. Laps on täisväärtuslik ühiskonna liige. Tema kohustused ühiskonna ees küp-sevad koos eaga. Oma õiguste kasutamisel ei tohi laps kahjustada teiste laste ega täiskasvanute seaduslikke huve ja õigusi.

Lapse kohustused

**Alaealiste
abiellumine****Vähemalt
10aastasel
lapsel
on õigus
oma huve
kaitsta**

Vanemad, laps, perekond

Isik on **abiellumisealine**, kui ta on saanud 18aastaseks¹.

15–18aastane alaealine võib abielluda oma vanemate või eestkostja kirjalikul nõusolekul. Kui kas või üks vanematest või eestkostja ei anna abiellumiseks nõusolekut, võib kohus anda abiellumisloa, kui abiellumine vastab alaealise huvidele.

Sageli on noorte abiellumine enne 18. eluaastat seotud lapse sünniga. Noorte emade toetuseks on 2007. aastast käivitunud projekt “Emade klass” Vanalinna hariduskolleeegiumi ja mittetulundusühingu Caritas Eesti koostöös. “Emade klassi” eesmärk on luua alaealisena emaks saanud tüdrukutele võimalus omandada lõpetamata jäänud põhi- või keskharidus.

Vähemalt 10aastasel lapsel on **õigus oma huve kaitsta** ja teatud otsustustel nagu lapsendamine, nime muutmise, elukoha määramine, kaasa rääkida. Kõiki Eesti seadusi läbib põhimõtte, mille kohaselt tuleb lapse arvamust temasse puutuvates küsimustes arvestada. Seejuures arvestatakse lapse vanust ja arengutaset.

15–18aastane alaealine võib sõlmida abieluvaralepingu, kui ta on saanud abiellumiseks nõusoleku või loa.

Nimeseaduse § 20 kehtestab alaealisele uue perekonnanime andmise.

Vanemate abielu lahutamise või kehtetuks tunnistamise korral lapsele uut perekonnanime ei anta. Kui vanem, kelle juurde laps jääb, soovib pärast abielu lahutamist, abielu kehtetuks tunnistamist, isast põlvnemise kindlakstegemist või tuvastamist või teise vanema surma või surnuks tunnistamist anda lapsele oma perekonnanime, otsustab lapsele uue perekonnanime andmise eestkostetasutus lapse huvidest lähtudes.

Sama seadus kirjeldab ka võimalusi eesnime muutmiseks. Taotlus selleks peab olema põhjendatud ja põhjus võib olla näiteks:

- 1) soov vabaneda oma tavatust eesnimest, mis ei ole eesnimena kasutamiseks sobiv oma keeruka või eesti keelekasutusele mittevastava kirja- või häälduse tõttu või üldkeelelise tähenduse tõttu;
- 2) soov kaitsta oma isikunime, kui isiku ees- ja perekonnanimi ning sünniaeg ühtivad teise isiku vastavate andmetega;

¹ Perekonnaseadus vt riigiteataja aadressilt <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=178633>.

- 3) soov vältida nimest tingitud majanduslikku või sotsiaalset laadi kahjulikke tagajärgi;
- 4) soov muuta nimede arvu või järjekorda eesnimes vmt.

Sotsiaalhoolekande seadus ütleb, et lapse võib sotsiaalteenuse ja muu abi osutamiseks eraldada kodust ja perekonnast ainult järgmiste asjaolude üheaegsel esinemisel:

- 1) puudused lapse hooldamisel ja kasvatamisel ohustavad lapse elu, tervist või arengut või kui laps ise oma käitumisega seab ohtu oma elu, tervise või arengu;
- 2) perekonna ja lapse suhtes kasutuselevõetud muud abinõud ei ole osutunud küllaldaseks või nende kasutamine ei ole võimalik;
- 3) lapse eraldamine perekonnast toimub lapse huvides.

Kodust ja perekonnast eraldatud lapse edasise elukoha, hooldamise ja kasvatamise korraldab valla- või linnavalitsus. Õed ja vennad jäetakse üldjuhul kokku. Valla- või linnavalitsus osutab vajadusel abi perekonnale, kellelt laps on ära võetud, et aidata luua eeldusi lapse tagasipöördumiseks perekonda.

Lapsendamisel antakse lapsendaja soovil lapsele lapsendaja perekonnanimi ja võidakse muuta lapse eesnime. Vähemalt 10aastase lapse puhul on vaja selleks lapse nõusolekut.

Kunstliku viljastamise tulemusena sündinud ja täisealiseks saanud isikul on õigus pöörduda perekonnaseisuasutusse, et saada andmeid oma kunstliku eostatuse kohta. Kui selline isik on sündinud doonori seemnerakkudega eostatult, avaldatakse talle ainult seaduses lubatud andmed (ei sisalda isikuandmeid). Kunstliku viljastamise doonoril ei ole õigust nõuda ema ega lapse isiku kindlakstegemist ega enda tunnistamist isaks. Kohus ei tuvasta lapse põlvnemist kunstliku viljastamise doonorist. Kunstliku viljastamise korraldanud isikud on kohustatud hoidma kunstliku viljastamise saladust.

Lapse eestkostjale ja lapsevanemale on seatud piirangud tehingute tegemisel.

Ei tohi:

- võõrandada lapse kinnis- ja vallasasja, millel on eestkostetava jaoks eriline väärtus;
- pantida ja kinkida tema asju ning võtta tema nimel varalisi kohustusi, laenu;
- loobuda võla sissenõudmisest ja eestkostetava nimel pärandi vastuvõtmisest.

Lapsendamine

Kunstlik
viljastamine

Lapse varandus

Keelatud on tehingud lapse ja vanema ning eestkostja ja eestkostetava vahel.

Eesti seadustega ei ole kehtestatud vanuse alampiiri õigusabi saamiseks ilma vanemate nõusolekuta. Samuti ei ole määratud vanusepiiri õigusabi saajale.

Vanusega seotud õigused, vabadused ja kohustused

Noorte poliitilised- ja majanduslikud õigused, kaitseväeteenistus

Poliitilised õigused

18aastasel isikul on **õigus valida** kohalikku omavalitsust ja riigikogu, 18aastaselt võib **kandideerida** kohalikku omavalitsusse, 21aastaselt riigikogu liikmeks. 15aastane noor saab taotleda Eesti kodakondsust.

Noored ja MTÜ

Mittetulundusühingute seaduse kohaselt võib laps asutada mittetulundusühinguid ning olla nende liige. Mittetulundusühingute seadus sätestab, et ühingu liige võib olla iga füüsiline isik, kes vastab mittetulundusühingu põhikirja nõuetele. Erakonna liikmeks saab astuda 18 aastastelt.

Ajateenistus

Noortel on õigusi luua oma firmasid. Hea algus selleks on luua õpilasfirma².

Ajateenistusse kutsutakse 19–27aastasi kodanikke. 18 aastaseks saanud meessoost Eesti kodanikud on kohustatud end **kutsealusena** arvele võtma. Eesti Vabariigis tuleb noormeestel läbida kohustuslik ajateenistus. Kaitseressursside amet teatab isikule tema arvelevõtmisest kutsealusena ja millal tulla arstlikule läbivaatusele.

Ajateenistus kestab 8–11 kuud, olenevalt põhiväeliigist, sõjaväelise väljaõppe iseloomust³. Usulistel või kõlbelistel põhjustel on võimalik keelduda kaitseväeteenistusest ning läbida asendusteenistus. Asendusteenistus kestab 16–24 kuud ning läbitakse pääste-, sotsiaalhooldus- või hädaabitöödega tegelevas asutuses.

Ajateenistusse ei kutsuta kutsealust, kes:

- 1) on oma tervisliku seisundi tõttu tunnistanud tegevteenistuseks kõlbmatuks;

² Vt Junior Achievement Eesti <http://www.ja.ee/>

³ Vt lähemalt kaitseväe koduleheküljelt <http://www.mil.ee/index.php?menu=ajateenistus&sisu=ajateen1>

- 2) on ajapikendustähtaja jooksul saanud 28aastaseks;
- 3) on täitnud ajateenistuskohustuse mõnes teises riigis või teeninud mõne teise riigi sõjaväes vähemalt 12 kuud;
- 4) kellel on karistus tahtlikult toimepandud kuriteo eest, mille eest on talle mõistetud vabadusekaotuslik karistus, või narkootilise või psühhotroopse ainega seotud kuriteo toimepanemise eest.

Usulised veendumused

Peale põhiseaduse § 40 ja 41 käsitleb **usuvabaduse** realiseerimist ka kirikute ja koguduste seadus, mille järgi on igal isikul õigus vabalt valida, tunnista ja kuulutada oma usulisi veendumusi. Keegi ei ole kohustatud andma andmeid oma usutunnistusliku või kirikliku kuuluvuse kohta. Noorem, kui 12aastane laps saab oma vanemate soovil kuuluda ainult oma vanemate kogudusse ning 15-aastane isik võib iseseisvalt otsustada kogudusse astumise või sealt lahkumise üle.

Noored ja sisukas vaba aeg

Eesti Noorsootöö Keskus (ENTK) on haridus- ja teadusministeeriumi hallatav riiklik noorsootöö asutus, mille põhieesmärk on noorsootöö suunamine ja korraldamine riikliku noortepoliitika raames. Nende koduleheküljel koondab vaba aja veetmiseks kõige enam infot (vt <http://www.entk.ee>). Siit saab teavet noorteprojektide ja -programmide kohta, mis võiks huvi pakkuda ajaloo huvilistele (kodu-uurimine, giidid), loodushuvilistele (loodusvaatlused, UNESCO Läänemere projekt, keskkonna uurimistööd). Ka noorte infomessi "Teeviit", noortelaagrite ja EÕMi kohta saab siit adekvaatset infot⁴.

Avatud on ka noorte infokeskused. **Tallinna noorte infokeskuse (Taninfo)**⁵ põhiülesanne on Tallinna noortele informatsiooni vahendamine. Infokeskus tegeleb info valimise, kogumise, töötlemise ja levitamisega. Infokeskus on Tallinna noorsootöö keskuse osakond.

Infot **huvialakoolidest** maakondades leiab enamasti kõige kiiremini omavalitsuste koduleheküljelt. Tallinnas <http://www.haridus.ee/et/huvialakoolid>

⁴ Õplasmaleva koduleheküljel on <http://www.malev.ee/>

⁵ Koduleheküljel <http://www.taninfo.ee/>

Usulised
veendumused

Noored ja
vaba aeg

Teadmishimulistel noortel tasub peale koolitundide kasutada õppimisvõimalusi ülikoolide juures tegutsevatel valdavalt gümnaasistidele mõeldud kursustel.

Õpilasakadeemia (<http://www.tlu.ee/akadeemia/>) on loodud gümnaasiumi või kutsekooli õppimis- ja teadmishuviline noorele, et pakkuda võimalusi omandada ülikooli õppejõudude ja heade praktikute juhendamisel täiendavaid teadmisi huvipakkuvatest valdkondadest, arendada oma huvisid ja võimeid ning rahuldada oma intellektuaalset uudishimu. Akadeemia algataja on Tallinna Ülikool. Õpilasakadeemia kursused kestavad ühest semestrist (4 kuud) ühe õppeaastani. Kursuste vältel toimuvad loengud ja seminarid ning korraldatakse õppekäike erinevatesse asutustes ja üritustele. Ühe kursuse maht vastab ühele kuni kahele ainepunktile (AP), mida teatud tingimustel on võimalik kasutada edasistel õpingutel ülikoolis.

Tallinna Tehnikaülikooli eelõppeosakond⁶ korraldab kursusi riigieksamiteks, põhikooli lõpueksamiteks, enesetäiendamiseks.

Tartu Ülikooli teaduskool⁷ tegeleb nii olümpiaadide (sh rahvusvaheliste võistlustega) kui ka erinevate gümnaasistidele mõeldud õppekursuste korraldamisega. Kursused on kaugõppe vormis ja valdavalt veebipõhised. Pakutakse eri tasemel õpet matemaatika, füüsika, keemia, informaatika, bioloogia, keeleteaduse (lingvistika) ja filosoofia vallast. Kursused on üles ehitatud üheaastaste moodulitena, mis annavad õpilastele paindlikud õppimisvõimalused. Õppima oodatakse õpilasi, kellele ei piisa kodukooli pakutavatest võimalustest oma lemmikalaga tegelemiseks. Andekamatele on see võimalus oma võimete- ja huvikohaste individuaalsete õppekavade koostamiseks.

Euroopa Liidu haridusprogramm Euroopa Noored

(<http://euroopa.noored.ee>) toetab noorte omaalgatust ja rahvusvahelist koostööd. Nende alamprogrammid on enamasti suunatud noorte harimisele erinevates valdkondades: rahvusvaheline noortevahetus, noorte demokraatiaharidust toetavad projektid, rahvusvaheline vabatahtlik tegevus, koolitustegevus. Uue keskkonnana on **Sihtasutuse Archimedes Euroopa Noored Eesti büroo** koostöös loodud veebileht <http://www.mitteformaalne.ee/>. See on suunatud mitteformaalse õppimise valdkonnas tegutsevatele praktikutele, kasvatusalade tudengitele ja teistele haridustemaatikast huvitunuile.

⁶ Kodulehekülg <http://deephought.ttu.ee/eelope/>

⁷ Kodulehekülg <http://www.ttkool.ut.ee/>

Tegusad Eesti Noored (<http://ten.ee/uus/index.php>) on noorte loodud ja juhitud üle-eestiline organisatsioon, mille missioon on suurendada Eestimaa noorte ühiskonnateadlikkust ja omaalgatusi nii riigi kui ka Euroopa tasandil. Töötatakse kolmes tegevussuunas: noorte omaalgatuslikud ettevõtmised, demokraatiakool ja Euroopa Noorteparlament Eestis.

Mõtteka tegevuse otsijatel tasub vaadata ka **vabatahtliku töö** internetivärvasse <http://www.vabatahtlikud.ee/>, mis toob abivajajad kokku vabatahtlikega, kes soovivad midagi head ja kasulikku ära teha. Tartu vabatahtlike keskus ja heateo sihtasutus (<http://www.heategu.ee/>) on saavutanud noorte hulgas suure populaarsuse.

Tallinna ja Harjumaa noortele on suunatud **tööportaal** Taskuraha (<http://www.taskuraha.info>). Teemade jaotuse järgi leiab sealt infot selle kohta, kuidas CV-d kirjutada, tööd otsida, mida küsida tööintervjuul, millised on seadused, ametikirjeldused jpm. Lehel on ka tööpakkumised.

Noor töösuhetes

Töölepingu seaduse järgi võib töötaja olla 18aastaseks saanud isik. Töö- ja puhkeaja seadus⁸ sätestab, et 13–14aastast või koolikohustuslikku töötajat võib tööle rakendada ainult koolivaheajal või loominguulise töötajana kultuuri-, spordi- või reklaamitegevuse alal.

Erandjuhtudel võib töötaja olla 15aastaseks saanud alaealine ühe vanema või hooldaja kirjalikul nõusolekul, kui töötamine ei ohusta alaealise tervist, kõlblust ja hariduse omandamist ning ei ole alaealisele keelatud.

Töölepingu seaduse alusel ei tohi tööandja alaealist tööle võtta ega rakendada tööle, mis:

- 1) ületab alaealise kehalisi või vaimseid võimeid;
- 2) ohustab alaealise kõlblust;
- 3) sisaldab õnnetusohte, mille puhul võib eeldada, et alaealine ei suuda neid õigel ajal märgata ega vältida kogemuse või väljaõppe puudumise tõttu;
- 4) takistab alaealise sotsiaalset arengut või hariduse omandamist;
- 5) ohustab alaealise tervist töö laadi või töökeskkonnas

8 <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=1011041>

toimivate ohutegurite tõttu. Selliste tööde ja ohutegurite loetelu kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega.⁹

Noortele lubatud kerge tööde loetelu¹⁰ kehtestatakse valitsuse määrusega. 13–14aastasel alaealisel ja 15–16aastasel koolikohustuslikul alaealisel lubatud teha järgmisi kergeid töid:

- 1) põllumajandustööd, näiteks aia- või põllukultuuride istutamine, rohimine, kastmine või muldamine (v.a pestitsiididega töödeldud põldudel), saagi koristamine, marjade või puuviljade korjamine, köögivilja puhastamine või müügiks ettevalmistamine, ravimtaimede kogumine, kuitamine või pakkimine;
- 2) tööstusettevõttes tehtavad lihtsamad abitööd;
- 3) kaubandus- või teenindusettevõttes tehtavad abitööd, näiteks kauba lahtipakkimine, riulitele asetamine, hinnasiltide või etikettide kleepimine, pakkematerjalide või pakendite ettevalmistamine, väikesemõduliste esemete pakkimine, samuti müügitöö;
- 4) toitlustus- või majutusettevõttes tehtavad abitööd, näiteks laudade katmine, nõude koristamine või pesemine, majutusruumide koristamine;
- 5) käsitöö, näiteks suveniiride või muu sarnase valmistamine või müük;
- 6) kontoritööd, näiteks töötamine asjaajajana, käskjalana;
- 7) puhastus- või koristustööd, näiteks tootmisega mitteseotud ruumide või territooriumide koristamine või puhastamine, väikesemõduliste esemete pesemine;
- 8) kultuuri-, spordi- või reklaamitegevusega seotud tööd, näiteks osalemine etendusasutuse töös loominguulise töötajana, töö modelligentuuris, töö siseturismiga seotud üritustel, väikesemõduliste ja odavate kaupade müümine, reklaamnäidiste või reklaamtrükiste jagamine, müümine või kuulutustulpadele või kuulutustahvlitele kleepimine.

Alaealise töölevõtmisel ei tohi rakendada katseaega, et kindlaks teha töötaja sobivus ettenähtud tööde tegemiseks, samuti tervise, võimete, suhtlemisalase sobivuse ja kutseoskuste kindlakstegemiseks. Samuti ei ole lubatud saata alaealist töölähe-

9 Valitsuse määrus "Töökeskkonna ohutegurid ja tööd, mille puhul alaealise töötamine on keelatud". <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=750879>

10 Valitsuse määrus "Kerge tööde loetelu, mida alaealisel on lubatud teha". <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=750884>

tusse, st tööülesannete täitmisele väljapoole töölepinguga määratud töö tegemise asukohta.

Noortele rakendatakse lühendatud tööaega:

- 1) 13–14aastasel või koolikohustuslikul töötajal – 4 tundi päevas ehk 20 tundi nädalas;
- 2) 15aastasel töötajal, kes ei ole koolikohustuslik – 6 tundi päevas ehk 30 tundi nädalas;
- 3) 16–17aastasel töötajal, kes ei ole koolikohustuslik – 7 tundi päevas ehk 35 tundi nädalas.

Alaealistel on töösuhetes võrdsed õigused täisealisega ning seaduse, haldusakti ja kollektiivlepinguga ettenähtud soodustused. Alaealise vanem, eestkostja, hooldaja või tööandja asukohta tööinspektor võib nõuda alaealisega sõlmitud töölepingu lõpetamist, kui töötamine ohustab alaealise tervist, kõlblust või hariduse omandamist.

Noored ja meelemürgid

Tubakatooteid ei tohi tubakaseaduse alusel müüa alla 18aastasele isikule¹¹. Alla 18aastane isik ei tohi omada tubakatooteid. Alaealisele võib suitsetamise, tubakatoote omamise või omandamisega vahelejäärmisel määrata kuni 600kroonise trahvi. Alaealise ahvatlemise, ähvardamise või muud moodi mõjutamise eest tubakatoote tarvitamist alustama või suurendama võib saada trahvi kuni 18 000 krooni. Alaealisele suitsu ostmise või pakkumise eest saab trahvida kuni 6000 krooniga. Alla 18aastased ei tohi alkoholi ja tubakatoodetega kaubelda.

Noored ja alkohol. Alkoholiseaduse¹² kohaselt on alaealisel alkoholise joogi tarbimine keelatud. Alaealisel on keelatud omandada alkoholset jooki. Keelatud on võõrandada alkoholset jooki alaealisele. Nimetatud keelu järgimiseks võib müüja nõuda ostjalt tema isikut tõendava dokumendi esitamist ja keelduda alkoholise joogi müümisest dokumendi esitamata jätmise korral. Alaealist ei tohi rakendada töodel, mis on seotud alkoholi käitlemisega. Alaealisel ei ole õigust saada või saada alkoholset jooki postisaadetisena.

Täisealisel on keelatud osta, pakkuda või üle anda alaealisele alkoholset jooki. Müüja ei tohi teadvalt teenindada isikut, kes ostab alkoholset jooki selle alaealisele pakkumise või üleand-

¹¹ Tubakaseadus <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=903024>

¹² Alkoholiseadus <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12803797>

Noored,
tubakas ja
alkohol

Noored ja relvad

mise eesmärgil. Alkohoolse joogi kohaleveoteenuse osutajal on keelatud see üle anda alaealisele. Nimetatud keelu järgimiseks võib teenindaja nõuda tellijalt tema isikut tõendava dokumendi esitamist ja keelduda alkohoolse joogi üleandmisest dokumendi esitamata jätmise korral.

Noored ja relvad

Relvaseadus¹³ sätestab, et piiramata tsiviilkäibega **relva** (spordistarbeline vehklemisrelv, jahinuga, gaasipihusti jms) ega selle laskemoona ei või soetada, omada, vallata, kanda, hoida ega edasi toimetada alla 18aastane isik.

Eesti kodanik võib soetada, omada ja vallata järgmisi relvi:

- 1) vähemalt 18aastane isik – sporditulirelva, ambu ja sportvibu, jahitulirelva jahipidamiseks, gaasirelva ja sileraudset püssi turvalisuse tagamiseks (enese ja vara kaitseks);
- 2) vähemalt 21aastane isik – kõiki tsiviilkäibes lubatud relvi, v.a kumminui.

Sporditulirelva võib laenutada vähemalt 16aastasele isikule.

Õppeasutuse või põhikirja alusel tegutseva laskespordiorganisatsiooni lasketiirus võib laskeinstruktori või relvaluba omava lapsevanema vahetu järelevalve all sporditulirelva kasutada anda vähemalt 12aastasele isikule.

Relvakollektsiooni võib asutada ja pidada vähemalt 18aastane Eesti kodanik.

Noored liikluses ja reisidel**Noored liikluses**

Viimasel ajal on jalgratturite ja mopeedijuhtidega olnud väga palju raskeid liiklusõnnetusi, mis on viinud aruteludeni, et noortele esitatavaid nõudeid tuleb karmistada. Seni kehtivad liikluseeskirja normid sätestavad, et

- jalgrattur peab sõiduteel sõites olema vähemalt 10aastane. Õuealal jalgratturi vanuse alammäär ei kehti. 10–15aastasel jalgratturil ja 14–15aastasel mopeedijuhil peab mujal kui õuealal olema kaasas ohutu sõidu võtete tundmist tõendav tunnistus;

¹³ Relvaseadus <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12808257>

- mopeedi võib juhtida vähemalt 14aastane isik. 14–15aastasel mopeedijuhil peab sõiduteel sõitmisel olema kaasas vastav juhiluba. Vähemalt 16aastaselt mopeedijuhilt juhiluba ei nõuta. Mopeedijuhil ja tema sõiduki sõitjal peab olema peas kaitsekiiver;
- jalgratta ja mopeediga peab sõitma jalgrattateel, selle puudumisel sõidutee äärmisel parempoolsel rajal. Jalgrattaga võib sõita ka teepeenral, kui see on selleks kõlblik, ohustamata jalakäijat.

Jalgrattur ja mopeedijuht ei tohi:

- 1) sõita kõnniteel (piirang ei kehti alla 10aastase jalgratturi kohta);
- 2) sõita juhtrauast käega kinni hoidmata (mopeedijuht peab juhtrauda hoidma mõlema käega, välja arvatud käega hoiatusmärguandmise ajal);
- 3) lasta ennast vedada teise sõidukiga;
- 4) vedada esemeid, mis takistavad juhtimist või tekitavad ohtu teistele liiklejatele;
- 5) pukseerida haagist, mis ei ole selleks valmistatud;
- 6) sõidutada sõitjat, kes ei istu kindlal istmel.

Alla 12aastast last ei tohi sõidutada mootorratta tagaistmel.

Piiratud juhtimisõiguse võib B-kategooria auto juhtimiseks anda 16–17aastasele isikule tingimusel, et mootorsõidukis on tema kõrval lapsevanem (seaduslik eestkostja) või lapsevanema (seadusliku eestkostja) selleks volitatud isik. Nimetatud isikutel peab olema B-kategooria auto juhiluba vähemalt kaks aastat.

Piiratud juhtimisõiguse võib R-kategooria mootorsõiduki juhtimiseks anda vähemalt 15aastasele isikule tingimusel, et ta ei vea veoseid teedel ja juhtimine toimub lapsevanema (seadusliku eestkostja) või lapsevanema (seadusliku eestkostja) selleks volitatud isiku vahetu järelevalve all.

Juhi vanuse alammäär on kõige täpsemalt ära toodud auto-registri koduleheküljel märksõna „teadmiseks õpilastele“ all¹⁴.

Alla 5aastane laps ei tohi **lennata** ilma saatjata, st ilma vanema, hooldaja või selleks volitatud isikuta.

¹⁴ Kõige täpsema informatsiooni juhiõiguste kohta leiab autoregistrikeskuse (ARK) koduleheküljelt <http://www.ark.ee>

5–12aastane laps võib vanema või hooldaja nõusolekul lennata ka iseseisvalt ilma vanema või hooldajata. Sellisel juhul peab kindlasti informeerima reisikorraldajaid, kes tagavad lapse turvalisuse nii lennuvälja territooriumil kui ka lennureisi ajal ning reisi sihtpunktis annavad lapse üle talle vastu tulnud vanemale, hooldajale või selleks volitatud isikule.

Alates 12. eluaastast võib laps sõita lennukis ka ilma saatjata, kuid vajaduse korral peab tal olema võimalik saada järelevalvet.

Iseseisvalt võib laevaga reisida alates 18. eluaastast, nooremad võivad laeval sõita koos vanema või volitatud saatjaga.

Kriminaalvastutusele saab võtta isiku, kes enne kuriteo toimepanemist on saanud 15 aastat vanaks

Noor ja õiguskaitseorganid

Noor ja õiguskaitseorganid

Ka lapsed satuvad aeg-ajalt erineval moel kokku kuritegevusega. 2005. aastal registreeris ainuüksi Põhja politseiprefektuur 968 kuritegu, mille on sooritanud alaealised. Ennetustöök ja osapoolte teavitamiseks on justiitsministeeriumil avatud Internetis infolehekülj märksõna all **kuriteoennetus**¹⁵.

Kohtumenetluses Eesti seadused **tunnistajatele** vanusepiiranguid ei sea.

Alla 14aastane alaealine tunnistaja kuulatakse üle lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoogi osavõtul, kes võib ülekuula-

¹⁵ Vt <http://www.kuriteoennetus.ee/>

tavale esitada küsimusi kohtuniku loal. Vanema kui 14aastase alaealise ülekuulamisele võib menetleja kaasata lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoogi.

Noortel tasub teada siiski ka mõningaid neisse puutuvaid asjaolusid, kui nad peaks sattuma õiguskaitse või õigust mõistvate organite huvisfääri.

Kriminaalvastutusele saab võtta isiku, kes enne kuriteo toimepanemist on saanud **15 aastat vanaks**.

Kuriteo toimepanemise ajal nooremale kui 18aastasele isikule ei tohi mõista tähtajalist vangistust üle kümne aasta ega eluaegset vangistust.

Teo toimepanemise ajal nooremale kui 18aastasele isikule võib kohus mõista rahalise karistuse. Rahalist karistust ei mõisteta nooremale kui 18aastasele isikule, kellel ei ole iseseisvat sissetulekut.

14–18aastase isiku võib karistusest vabastada, kohaldades talle mõjutusvahendina hoiatust, allutamist käitumiskontrollile, noortekodusse paigutamist või kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamist.

Alaealised kannavad vabadusekaotust noortevanglas, kus on tagatud õppimisvõimalused.

Alaealise mõjutusvahendite seadus sätestab 7–18aasta vanuste isikute mõjustamise viisid ja otsustajate ringi. Alaealisele võib kohaldada ühte või mitut järgmistest **mõjutusvahenditest**:

- 1) hoiatus;
- 2) koolikorralduslikud mõjutusvahendid (kasvuraskustega õpilaste klassi või pikapäevarühma suunamine);
- 3) vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde;
- 4) lepitamine;
- 5) kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või lastekodus;
- 6) üldkasulik töö;
- 7) käendus;
- 8) noorte- või sotsiaalprogrammides või ravikuurides osalemine;
- 9) kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine.

Alaealine rakendatakse **üldkasulikule tööle** 10–50 tunniks

**Noored ja
reklaam**

üksnes tema nõusolekul ning tööst ja õppimisest vabal ajal. Alla 13aastastele alaealistele võib määrata üldkasulikke tööd kuni 10 tundi.

Noored ja reklaam

Reklaamiseadus sätestab, et reklaamis ei tohi ära kasutada laste loomulikke kergete kogemuste puudust. Reklaami suhtes, mis on suunatud peamiselt lastele, tuleb järgida täiendavaid nõudeid:

- 1) reklaam ei tohi sisaldada teavet, et mõne toote omandamine või teenuste kasutamine või mõne muu reklaami eesmärgi saavutamine muudab lapse teistest samealistest paremaks või selle puudumisel on vastupidine mõju;
- 2) reklaam ei tohi sisaldada ülekutset lastele selliseks käitumiseks või teoks, mille tulemusena nad satuvad või võivad sattuda ohtlikku olukorda;
- 3) reklaam ei tohi sisaldada pöördumist laste poole, millega neid otseselt või kaudselt kutsutakse üles nõudma teistelt isikutelt neile reklaami objektiks oleva kauba või teenuse omandamist;
- 4) reklaam ei tohi tekitada lastes alaväärsustunnet või õhutada neid agressiivsele käitumisele.

Ringhäälinguseaduse järgi ei tohi ringhäälinguajaam edastada saateid, mille **sisu on kõlblusevastane** või vastuolus põhiseaduse või seadustega. Samuti reguleerib ringhäälinguseadus reklaami edastamist, sisaldades samuti nõudeid reklaamile.

Reklaam peab olema aus ja õiglane ning ei tohi tarbijat eksitada. Reklaam ei tohi kutsuda üles negatiivsele suhtumisele mingi toote, teenuse või idee suhtes. Reklaam tuleb paigutada üldjuhul saadete vahele. Lastesaadet ei tohi reklaami edastamiseks katkestada. Samuti on seaduses reguleeritud reklaami maht programmis.

Noored ja kool

Noored ja kool

Haridus on õppeprogrammidega ettenähtud teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisnormide süsteem, mida ühiskond tunnustab ning mille omandatust kontrollib.

Õppimine on kooliealistel lastel **kohustuslik** ning riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta. Et teha haridus kättesaadavaks, peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülal õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakoole. Lastekaitseaduse kohaselt tagavad riik ja kohalik omavalitsus orbudele ning vanemliku hoolitsuseta lastele täieliku riikliku ülalpidamise, võimaluse õppida ja saada haridust.

Avalikud haridusasutused võimaldavad oma õpilastel ja üliõpilastel kasutada oma asutuse õpperuume ja -vahendeid ning spordi- ja kultuurirajatisi tasuta.

Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel. Igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Hariduselu korraldamisel on aluseks põhikooli- ja gümnaasiumiseadus¹⁶ (viimati muudetud 2007. a) ja põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava¹⁷ (aastast 2002).

Koolide õppetöö kvaliteedi tagamiseks ja kontrolliks on taseme- tööd ja eksamid ning juurutatav sisehindamine. Sisehindamise eesmärk on tagada õpilaste arengut toetavad tingimused ja kooli järjepidev areng, selgitades välja kooli tegevuse tugevused ning parendusvaldkonnad, millest lähtuvalt koostatakse kooli arengukava tegevuskava. Analüüsitakse kooli õppe- ja kasvatus- tegevust ja juhtimist ning hinnatakse nende tulemuslikkust. Kool koostab sisehindamise aruande vähemalt üks kord kolme õppe- aasta jooksul. Kooli nõustamise tingimused ja korra sisehindam- ise küsimuste kehtestab haridusminister määrusega.

¹⁶ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=784125>

¹⁷ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12841613>

Kooli õppekeel

Üldharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ning käitumisnormide süsteem, mis võimaldab inimesel kujuneda pidevalt arenevaks isiksuseks, kes on suuteline elama väärikalt, austama iseennast, oma perekonda, kaasinimesi ja loodust, valima ning omandama talle sobivat elukutset, tegutsema loovalt ning kandma kodanikuvastutust. Põhihariduse ja üldkeskhariduse standardid kehtestatakse põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekavaga kooliastmeti.

Põhihariduse saab vajaduse korral **lihtsustatud riikliku õppekava alusel**, mida kasutavad oma õppetöö korraldamisel abikoolid või abiklassid. Selle alusel koostatakse ka individuaalõppekavad neile õpilastele, kes vajavad abiõppe õppekava teist tüüpi koolides või kellele püstitatakse osaliselt erinevad eesmärgid ja nõuded abikoolis. Põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava aluseks on põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava. Erinevused on tingitud abiõpet vajavate õpilaste arengu iseärasustest. Õppekava moodustab üldharidusliku terviku, keskendub suuremal määral elementaarskuste ja elus iseseisva toimetuleku kujundamisele. Suuremal määral on selles elementaarskusi, keskendatus elus iseseisva toimetuleku oskuse omandamisele. Haridusministri määrusega kinnitatakse ka **toimetuleku riiklik õppekava**, mille alusel õpetatakse mõõduka ja raske vaimupuudega õpilasi.

Põhikoolis, põhikooli üksikutes astmetes ja põhikooli üksikutes klassides võib **õppekeel** olla mis tahes keel kohaliku omavalitsuse volikogu ja riigikoolides haridus- ja teadusministri otsustuse alusel. Sellekohase **ettepaneku** kohaliku omavalitsuse volikogule või haridus- ja teadusministrile teeb **kooli hoolekogu**. Gümnaasiumiastme õppekeel on põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse järgi eesti keel, venekeelsete gümnaasiumide üleminek eestikeelsele õppele algab praegu kehtiva seaduse järgi alles alates 2007/2008. õppeaastast. Valitsus kiitis 7. juunil 2007. a heaks põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava muudatuse, mille kohaselt alustati 1. septembril 2007 venekeelsete koolide 10. klassides eestikeelset õpet vähemalt õppeaine "kirjandus" eesti kirjanduse kursuse osas. Koolidel on võimalik üleminekut alustada ka mõnes teises õppekava kohustuslikus õppeaines. 2008/2009. õppeaastal valmistatakse ette üleminekut eestikeelsele õppele ühiskonnaõpetuses¹⁸. Munitsipaalkooli gümnaasiumiastmes ja munitsi-

¹⁸ Kõige ajakohasemat infot eesti, vene ja inglise keeles leiab sellel teemal Haridus- ja Teadusministeeriumi koduleheküljelt (<http://www.hm.ee>) märksõnade "2007 üleminek" alt.

paalkooli gümnaasiumiastme üksikutes klassides võib õppekeel olla mis tahes keel. Loa selleks annab valitsus kohaliku omavalitsuse volikogu taotluse alusel.

Eesti keelt peetakse kooli õppekeeleks, kui vähemalt 60% õppekava mahust õpetatakse eesti keeles. See tähendab, et 40% õppeainete mahust võib jääda venekeelseks. Seega tagab Eestis riik vene keeles nii alg-, põhi- kui ka keskkooli. Venekeelseid rühmi on ka kutse- ja kõrgkoolides.

Kutseharidus on teatud erialal töötamiseks, teatud kutse saamiseks, teatud ametikohale kandideerimiseks või selle säilitamiseks vajalike teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisharjumiste süsteem, mille omandamine ja täiendamine loob eeldused tulemusrikkaks professionaalseks tegevuseks.

Huvialaharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisharjumiste kogum, mis peale üld- ja kutsehariduse loob täiendavaid eeldusi isiksuse arenguks, samuti aitab inimesel elu ja tööga toime tulla. Huviharidust reguleerib 2007. aastast huviharidusstandard. Huvikoolid jagunevad: muusika- ja kunstikoolid; spordikoolid; tehnika-, loodus-, loome- ja huvimajad ning -keskused.

Koolikohustuse tagamine toimub õpilase, vanema, riigi ja kohaliku omavalitsuse koostöös

Õpilane on koolikohustuslik põhihariduse omandamiseni või 17aastaseks saamiseni. Lapsevanem võib nõustamisko-

Kooliealistel lastel on õppimine seaduses määratud ulatuses kohustuslik

Kooli-
kohustuse
tagamine

misjonilt taotleda koolikohustuse edasilükkamist. Kool tagab õpilase koolis viibimise ajal tema vaimse ja füüsilise turvalisuse ning tervise kaitse.

Vanemate soovil võib esimesse klassi vastu võtta lapse, kes on jooksva aasta 30. aprilliks saanud kuueaastaseks. Eestis elava välisriigi kodaniku ja kodakondsuseta isiku laps, välja arvatud välisriigi esindaja laps, on koolikohustuslik.

Koolikohustuslike laste arvestamise kord näeb ette, et arvestust peetakse lapse elukoha järgi Eesti rahvastikuregistri alusel.

Esimesse klassi astuvate laste nimekirjad kantakse need, kes on eelmise aasta 1. oktoobrist kuni jooksva aasta 30. septembrini (kaasa arvatud) saanud 7aastaseks või saavad nimetatud ajavahemikul 7aastaseks. Nimekirjad koostatakse **koolide teeninduspiirkondade** järgi.

Koolide teeninduspiirkonnad kinnitab kohaliku omavalitsuse volikogu. Tallinnas on veel ka ülelinnalise vastuvõtuga munitsipaalkoole¹⁹. Mitut omavalitsusüksust teenindava kooli teeninduspiirkonna kinnitavad ühiselt vastavad valla- või linnavolikogud.

Kooli kohustus on võtta vastu kõik selleks soovi avaldanud kooli teeninduspiirkonnas elavad koolikohustuslikud lapsed. Väljastpoolt teeninduspiirkonda võetakse lapsi vastu siis, kui koolis on vabu kohti.

Teise riiki elama ja õppima asumisel kustutatakse koolikohustuslik õpilane kooli õpilaste nimekirjast lapsevanema (eestkostja) kirjaliku avalduse alusel.

Vanemad on kohustatud looma lapsele kodus

Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel

¹⁹ Vt Tallinna munitsipaalkooside teeninduspiirkondade kinnitamine Tallinna Linnavolikogu otsus nr 73. Vastuvõtmise kuupäev: 09.03.2006

soodsad tingimused õppimiseks ja koolikohustuse täitmiseks.

Lapse koolikohustuse täitmata jätmise eest karistatakse tema vanemaid.

Riik ja kohalikud omavalitsused peavad tagama soovijatele võimaluse keskhariduse omandamiseks, kuigi koolikohustust võib täita ka kodus õppides. **Vanema soovil toimuvat koduõpet** korraldab ja rahastab vanem ise. Õpitulemusi kontrollib ja hindab kool. Koduõpet võib rakendada, kui kool asub elukohast kaugel ja kodus leidub isik, kes on pädev ja valmis õpetama vastavalt õppekavale.

Koduõppele on **tervislikel põhjustel õigus 1.–9. klassi õpilasel**, kelle elukohale lähimas koolis puuduvad võimalused luua tema puudele või tervisehäirele vastavaid tingimusi õppetööst osavõtmiseks koolis.

Koduõpe määratakse lapsele raske kroonilise somaatilise haiguse või raske funktsioonihäire ja puude korral. Õpilase **määrab** koduõppele perearst või eriarst lapsevanema (eestkostja) taotlusel. Õpilase koduõppele viimise ja talle individuaalse õppekava rakendamise **otsustab õppenõukogu** perearsti või eriarsti määrangu alusel.

Koduõppe korra kehtestab haridus- ja teadusminister määrusega.

Riigieelarves nähakse ette toetus põhiharidust omandavate õpilaste ning võimaluse korral üldkeskharidust omandavate õpilaste **koolilõuna** kulude katmiseks. Riigikoolide õpilaste toitlustuskulud kaetakse riigieelarvest. Õigus tasuta koolitoidule on ka põhikoolijärgses kutseõppes õppivatele noortele.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestab, et kool võimaldab põhiharidust omandaval õpilasel **tasuta kasutada** vähemalt kooli õppekava läbimiseks vajalikke **õpikuid, tööraamatuid, töövihikuid ja töölehti** ning üldkeskharidust omandaval õpilasel vähemalt kooli õppekava läbimiseks vajalikke õpikuid. Kool ei tohi õpilaselt ega vanemalt nõuda nimetatud õppevahendite soetamist ega kaasrahastamist. Õppevahendite kasutamise ning koolile tagastamise tingimused ja kord sätestatakse kooli kodukorras.

Õpilaste ja üliõpilaste õiguslik seisundi määrab haridusseadus²⁰. Õpilastele ja üliõpilastele kehtestatakse õigusaktides riiklikke

²⁰ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12778176>

Õpilase õigused koolis

soodustusi õppevahendite soetamiseks, toitlustamiseks, meditsiiniabiks, ühiselamute ja ühissõidukite kasutamiseks, laenude ja stipendiumide saamiseks. Nii on sätestatud määrusega õpilaste sõidukulu iga-aastase hüvitamise ulatus ja kord. Kohalik omavalitsus, samuti juriidilised ning füüsilised isikud võivad anda õpilastele ja üliõpilastele abi ning lisasoodustusi. Kooli tervishoiu korraldamise kinnitab sotsiaalministeeriumi sellekohane määrus.

Kooli ja kodu koostöö koordineerimiseks kutsub kooli juhtkond (klassijuhataja) kokku **vanemate koosoleku** vähemalt üks kord aastas. Kui kolmandik klassi õpilaste vanemaid nõuab, on kooli juhtkond kohustatud kokku kutsuma selle klassi õpilaste vanemate koosoleku. Vähemalt üks kord õppeaasta jooksul korraldatakse õpilasega koolis **arenguveestlus**, mille üldeesmärk on õpilase arengu toetamine. Arenguveestlusest võtab osa lapsevanem (eestkostja, hooldaja) ja õpilase klassijuhataja, kaasatakse ka teisi õpetajaid ja koolitöötajaid ning vajaduse korral õpilase elukohajärgse valla- või linnavalitsuse sotsiaalabi ja -teenuseid korraldava struktuuriüksuse esindajaid või ametiisikuid.

Õpilase õigused koolis

Õpilasel on õigus:

- valida oma huvidele ja võimetele vastav kool, valida õppeaineid koolis õpetatavate valikainete piires või õppida individuaalõppekava järgi;
- moodustada koolis **õpilasesindus**, samuti moodustada ühinguid, klubisid, stuudioid ja ringe, mille sihid ja tegevus ei ole vastuolus kooli ja kodu kasvatustaotlustega;
- osaleda valitud õpilasesindajate kaudu koolielu probleemide lahendamises, gümnaasiumiõpilastel olla valitud kooli hoolekogusse;
- saada ettenähtud korras ainelist abi selleks eraldatud summadest või fondidest;
- saada sõidu- ja muid soodustusi;
- saada koolist teavet koolikorralduse ja õpilase õiguste kohta, samuti esmast teavet õppimisvõimaluste kohta;
- pöörduda oma õiguste kaitseks haridus- ja teadusministeeriumi, maavanema või lastekaitseorganisatsioonide poole;
- õpilasel ja tema vanematel on õigus õppenõukogu otsusega nõustumatuse, samuti õpetamist ja kasvatamist

puudutavate vaidlusküsimuste korral pöörduda kooli hooldekogu ja kooli üle riiklikku järelevalvet teostava ametiisiku poole.

Õppekoormus

Ühes õppenädalas on viis õppepäeva. Õpilase nädalakoormus õppetundidena määratakse kooli õppekavaga. Õpilase väikseim lubatud nädalakoormus gümnaasiumiastmes on 32 tundi.

Õpilase **suurim lubatud nädalakoormus:**

1. klassis	20 tundi;
2. klassis	23 tundi;
3.–4. klassis	25 tundi;
5. klassis	28 tundi;
6. –7. klassis	30 tundi;
8. klassis	32 tundi;
9. klassis	34 tundi.

Õppeperioodis on vähemalt 175 õppepäeva (35 nädalat). Koolivaheajad ja eksamiperioodid määrab haridusminister määrusega.

Klassi täituvuse ülemine piirnorm on põhikoolis 24 õpilast ja gümnaasiumis 36 õpilast, kuid kooli pidaja võib neid muuta. Kui kahe või enama klassi õpilaste arv kokku on 20 või alla selle, moodustatakse nendest õpilastest liitklass. Liita on lubatud 1.–4., 3.–6. ja 5.–9. klasse. Pikapäevarühmas võib olla kuni 30 õpilast. Õpilaskodu rühmas võib olla kuni 25 õpilast.

Teavet kooli korralduse kohta leiab kõige operatiivsemalt koolide koduleheküljelt. Kooli õppe- ja arengukavaga tasub tutvuda enne oma lapse koolitee valikut. Igal koolil on teatud piires õigus teatud õppeainetele riiklikust normist enam tunde anda, lisada valikainekursusi. Usuõpetuse õppimine ja õpetamine on vabatahtlik, kuid kool on kohustatud usuõpetust õpetama, kui seda soovivaid õpilasi on kooliastmes vähemalt 15.

Koolitee pikkus ja koolikoti raskus

Õpilase jalgsi läbitav koolitee ei tohi olla pikem kui 3 km. Pikema koolitee puhul korraldab kohalik omavalitsus õpilase igapäevast vedu lähimasse kooli ja tagasi koju, kui õpilase kooli ja kodu vahel puudub regulaarne või kooli õppekorraldusega sobiv bussiliin või kui koolil puuduvad internaadiruumid.

Õppekoormus

Koolitee pikkus ja koolikoti raskus

Õppepäeva korraldus

Koolikoti lubatud raskus (koos sisuga) on 1.–3. klassi õpilastel kuni 3,0 kg, 4.–6. kl 3,5 kg, 7.–9. kl 4,5 kg.

Õppepäeva korraldus

Õppetunnid algavad koolis kell 8.00 või hiljem. Õppetunnid (45 minutit) vahelduvad vahetundidega, mis ei tohi olla lühemad kui 10 minutit. Söögivahetund kestab vähemalt 20 minutit ja on soovitatavalt 3.–4. vahetunnil.

Kui koolis ei jätku ühes vahetuses piisaval arvul õpilaskohti, võib kooli õppetegevust korraldada kahes vahetuses. Teise vahetuse tunnid lõpevad hiljemalt kell 20:00.

Ühe õppepäeva tunniplaanis peavad humanitaarained vahelduma reaal- ja oskusainetega, arvestades, et üldjuhul on õpilase õpi- ja töövõime suurem päeva esimesel poolel ning teisipäeval ja kolmapäeval.

Sotsiaalministri määrus piirab kodused õpiülesannete andmist. 1. klassis koduseid õpiülesandeid üldjuhul ei anta. Alates 2. klassist antakse koduseid õpiülesandeid arvestusega, et nende lahendamiseks kulub päevas keskmiselt:

- 1) 2. klassis kuni üks tund;
- 2) 3. ja 4. klassis kuni 1,5 tundi;
- 3) 5. ja 6. klassis kuni 2 tundi;
- 4) 7.–9. klassini kuni 2,5 tundi;
- 5) 10.–12. klassini kuni 3 tundi.

Esmaspäevaks, pühadejärgseks päevaks ja õppeveerandi esimeseks päevaks koduseid õpiülesandeid üldjuhul ei anta.

Välis- ja siseõhu temperatuuri mõju õppetegevuse korraldamisele

Välis- ja siseõhu temperatuuri mõju õppetegevuse korraldamisele

Kui klassiruumi õhutemperatuur langeb alla 15 °C, tohib 5.–12. klassi õpilaste õppetunde lühendada ja 1.–4. klassi õpilaste õppetunnid ära jätta.

Õppetunnid jäetakse ära kui klassiruumi õhutemperatuur on alla 13 °C või välisõhu temperatuur on:

- -20 °C ja madalam maakooli 1.–4. klassis;
- -25 °C ja madalam maakooli 5.–9. klassis;
- -24 °C ja madalam linnakooli 1.–4. klassis;
- -28 °C ja madalam linnakooli 5.–9. klassis.

Madalast välisõhu temperatuurist hoolimata korraldatakse kooli tulnud õpilastele kojusaatmise võimaluseni erinevaid tegevusi.

Kehalise kasvatuse tunde võib talvel õues korraldada:

- 1.–4. klassi õpilastele kuni $-15\text{ }^{\circ}\text{C}$ vaikse ilmaga;
- 5.–9. klassi õpilastele kuni $-18\text{ }^{\circ}\text{C}$;
- 5.–12. klassi õpilaste suusatunnid kuni $-18\text{ }^{\circ}\text{C}$ vaikse ilmaga.

Hindamine

Õpilaste hindamist koolis reguleeritakse haridus- ja teadusministri määrusega “Õpilaste hindamise, järgmisse klassi üleviimise ning klassikursust kordama jätmise alused, tingimused ja kord”.

Hinnatakse teadmisi ja oskusi ning käitumist ja hoolsust. Koolil on õigus kehtestada oma hindamise süsteem. Kasutatav hindedüsteem ja hinnete teisendamine viiepallisüsteemi sätestatakse kooli õppekavas. Kuna viimastel aastatel on hindamise korda pidevalt muudetud ja kasutusel olid eri märkidena küll x-d ja o-d, siis iga endast lugupidava kooli õppekavas sätestatud õpilaste hindamise põhimõtted ja korra leiab enamasti kooli kodulehelt.

Teadmiste ja oskuste hindamisel kasutatakse enamasti hindeid viiepallisüsteemis.

Põhikooli 1. ja 2. klassis võib õpilaste teadmiste ja oskuste hindamisel mõnes või kõigis õppeainetes kasutada hinnete asemel suulisi ja kirjalikke **sõnalisi hinnanguid**. Toimetuleku riikliku õppekava rakendamise korral kasutatakse hindamisel ainult sõnalisi hinnanguid.

Kui hindamisel tuvastatakse kõrvalise abi kasutamine või õpilane kirjutab maha, võib suulist vastust (esitust), kirjalikku või praktilist tööd, praktilist tegevust või selle tulemust hinnata hindega “nõrk”, kui see on ettenähtud kooli õppekavas.

Teadmiste ja oskuste hinded viiepallisüsteemis

Hindega “5” (“väga hea”) hinnatakse suulist vastust (esitust), kirjalikku või praktilist tööd, praktilist tegevust või selle tulemust, kui see vastab täiel määral õppekava nõuetele. Kui õpitulemuse hindamisel kasutatakse punktiarvestust, hinnatakse õpitulemust

Hindamine

hindega “5”, kui õpilane on saanud 90–100% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Hindega “4” (“hea”) hinnatakse õpitulemust, kui see vastab üldiselt õppekava nõuetele, kuid pole täielik või esineb väiksemaid eksimusi. Punktiarvestusel 70–89% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Hindega “3” (“rahuldav”) hinnatakse õpitulemust, kui see vastab üldiselt õppekava nõuetele, kuid esineb puudusi ja vigu. Punktiarvestusel 45–69% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Hindega “2” (“puudulik”) hinnatakse õpitulemust, kui see vastab osaliselt õppekava nõuetele, esineb olulisi puudusi ja vigu. Punktiarvestusel 20–44% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Hindega “1” (“nõrk”) hinnatakse õpitulemust, kui see ei vasta õppekava nõuetele. Punktiarvestusel 0–19% maksimaalselt võimalikust punktide arvust.

Õppeveerandi, poolaasta või kursuse õpitulemuste omandamist kontrollivate kirjalike tööde (kontrolltööd) aeg kavandatakse kooskõlastatult teiste õppeainete õpetajatega. **Järelevastamine** või järellööde tegemine toimub kooli õppekavas määratud korras.

Kokkuvõttev hinne ja hindamise vaidlustamine

Kokkuvõttev hinne on õppeaine õppeveerandi-, poolaasta-, kursuse- ja aastahinne ning kooliastmehinne.

Kokkuvõttev hindamine 1.–3. kooliastmel

1.–3. kooliastmel hinnatakse õpilase õpitulemusi õppeaines kokkuvõtvalt veerandi- ja aastahindega.

Veerandihinne pannakse välja õppeveerandi lõpul saadud hinnete alusel. Aastahinne pannakse välja selle õppeaasta jooksul saadud veerandihinnete alusel enne õppeperioodi lõppu.

Õppeaines, mida õpitakse ühe nädalatunniga, võib õppeveerandi lõpus jätta hinde välja panemata. Sellisel juhul pannakse järgmise õppeveerandi lõpul veerandihinne välja kahe eelnenud õppeveerandi jooksul saadud hinnete alusel.

Kui õpilase hindamisel kasutatakse hinnete asemel sõnalisi hinnanguid, antakse õpilase teadmistele ja oskustele õppeveerandi lõpul kirjalikult kokkuvõtvaid sõnalisi hinnanguid. Õppe-

veerandite lõpul antud sõnaliste hinnangute alusel antakse enne õppeperioodi lõppu kokkuvõtvaid sõnalisi hinnanguid kogu õppeperioodi kohta.

Õpilasele, kelle veerandihinne on “puudulik” või “nõrk”, kellele on antud samaväärne sõnaline hinnang või on jäetud hinne välja panemata, koostatakse selles õppeaines individuaalne õppekava või määratakse mõni muu tugisüsteem (nt logopeediline abi, parandusõpe jm) kooli õppekavas sätestatu järgi, et aidata omandada nõutavad teadmised ja oskused.

Kui õppeaine veerandihinne on jäänud välja panemata ja õpilane ei ole kasutanud võimalust järele vastata, hinnatakse aastahinde väljapanekul antud õppeveerandi vältel omandatud teadmisi ja oskusi hindega “nõrk”.

9. klassi õpilasele pannakse aastahinded välja enne lõpueksamite toimumist, välja arvatud õppeainetes, milles õpilane jäetakse täiendavale õppetöle.

Gümnaasiumiastmes hinnatakse õpilase õpitulemusi vastavas õppeaines kokkuvõtvalt kursuse- ja kooliastmehindega. **Kursusehinne** pannakse välja kursuse jooksul saadud hinnete alusel. **Kooliastmehinne** pannakse välja õppeaine 10.–12. klassi kursusehinnete alusel.

Kui kursusehinne on jäänud välja panemata ja õpilane ei ole kasutanud võimalust järele vastata, hinnatakse kooliastmehinde väljapanekul kursuse vältel omandatud teadmisi ja oskusi hindega “nõrk”.

Õppeaines, milles riigieksam toimub väljaspool eksamiperioodi, pannakse 12. klassi õpilasele kooliastmehinne välja enne riigieksami toimumist (õpilane lubatakse riigieksamile ka siis, kui tal on osa gümnaasiumi kursusest positiivsele hindele sooritamata). Teiste õppeainete kooliastmehinded pannakse välja enne õppeperioodi lõppu. Õppeainetes, milles õpilane jäetakse täiendavale õppetöle, pannakse kooliastmehinne välja pärast täiendava õppetöö lõppu.

Õpilase käitumist ja hoolsust hinnatakse päevase õppevormiga koolis.

Põhikoolis hinnatakse õpilase käitumist ja hoolsust, gümnaasiumiastmes ainult käitumist. Käitumise hindamise aluseks on kooli kodukorra täitmine ning üldtunnustatud käitumis- ja kõlblusnormide järgimine koolis. Hoolsuse hindamise aluseks on õpilase

Õpilase järgmisse klassi üleviimine

suhtumine õppeülesannetes: kohusetundlikkus, töökus ja järjekindlus õppeülesannete täitmisel.

Õpilasel ja lapsevanemal on **õigus hindeid ja sõnalisi hinnanguid vaidlustada** kümne päeva jooksul pärast hinde või hinnangu teada saamist.

Õpilase **hindamisega seotud vaidlusküsimusi** lahendab kool õpilase või lapsevanema kirjaliku põhjendatud taotluse alusel. Otsusest teavitab kool õpilast ja lapsevanemat kirjalikult viie tööpäeva jooksul pärast otsuse vastuvõtmist.

Kui õpilane või lapsevanem ei ole otsusega nõus, võib ta pöörduda kooli õppe- ja kasvatustegevuse üle järelevalvet teostava asutuse poole.

Õpilase järgmisse klassi üleviimise, täiendavale õppetööle või klassikursust kordama jätmise otsustab kooli õppenõukogu. Õpilane, kes jäeti täiendavale õppetööle, viiakse järgmisse klassi üle hiljemalt 30. augustiks (v.a individuaalse õppekava alusel õppijad). Sellekohane kord kehtestatakse kooli õppekavas, sest koolil on õigus korraldada näiteks **üleminekueksameid** (8., 10. ja 11. klassi õpilastele võib kool ühes õppeaines teha üleminekueksami).

Täiendav õppetöö toimub pärast õppeperioodi lõppu, tulemusi kontrollitakse ja hinnatakse. 1.–3. kooliastmel jäetakse õpilane täiendavale õppetööle õppeainetes, milles tulenevalt veerandihinnetest või veerandite lõpus antud sõnalistest hinnangutest tuleks välja panna aastahinne “puudulik” või “nõrk” või anda samaväärne kokkuvõttev sõnaline hinnang.

Erandjuhul võib jätta õpilase **klassikursust kordama**, kui

- õpilasel on kolmes või enamas õppeaines pandud välja aastahinne “puudulik” või “nõrk”;
- täiendav õppetöö ei ole tulemusi andnud;
- õppekavaga nõutavate õpitulemuste saavutamiseks ei ole otstarbekas rakendada individuaalset õppekava või muid koolis rakendatavaid tugisüsteeme.

Õppenõukogu kaasab otsuse tegemisel õpilase või tema seadusliku esindaja ning kuulab ära tema arvamuse.

Klassikursust ei jäeta kordama lihtsustatud riikliku õppekava (abiõppe õppekava) ja toimetuleku riikliku õppekava järgi õppivaid õpilasi ning **gümnaasiumiastmel õppivaid õpilasi**.

Gümnaasiumi X–XI klassi õpilasi mitterahuldavate aastahinnetega järgmisesse klassi üle ei viida ning ilma mõjuvate põhjusteta klassikursust kordama ei jäeta. Nad võidakse õppeaasta lõpul õppenõukogu otsusega gümnaasiumi nimekirjast kustutada.

12. klassi õpilane arvatakse õppeaasta lõpul õppenõukogu otsusega gümnaasiumist välja, kui:

- tal on enam kui kahes õppeaines mitterahuldav aastahinne;
- tal on kuni kahes õppeaines mitterahuldav aastahinne ja ta ei ole 25. augustiks sooritanud järeltööd;
- ta ei ole sooritanud koolieksamit rahuldavalt ega ole 25. augustiks sooritanud positiivselt korduseksamit;
- ta ei ole sooritanud riigieksami rahuldavalt.

Kui gümnaasiumiõpilane rikub pidevalt üldtunnustatud käitumis- ja kõlblusnorme ja eirab kooli kodukorda või kui teda on karistatud kriminaalkorras, võib õpilase õppenõukogu otsusega gümnaasiumist välja heita.

Tasemetööd ja eksamid

Tasemetööd tehakse neljandal õppeveerandil:

- 3. klassis eesti (vene õppekeelega koolides vene keeles) ning matemaatikas;
- 6. klassis eesti (vene õppekeelega vene keeles), matemaatikas ja veel ühes õppeaines. Tasemetöö hinne on arvestuslik. Õpetajal on õigus seda 5% ulatuses muuta.

Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava järgi õppiv **põhikoolilõpetaja** sooritab põhikooli lõpetamiseks ühtlustatud küsimustega eksamid:

- 1) eesti keele ja kirjanduse või eesti keele kui teise keele eksam;
- 2) matemaatikaeksam;
- 3) õpilase valikul eksam (valikeksam) järgmiste õppeainete hulgast: vene keel ja kirjandus, inglise keel, saksa keel, prantsuse keel, vene keel, bioloogia, keemia, füüsika, geograafia, ajalugu, ühiskonnaõpetus.

Põhikooli lõpueksamitele lubatakse kõik õpilased, olenemata õpilase aastahinnetest.

Tasemetööd ja
eksamid

Kui õpilasel on nägemis-, kuulmis-, kõne- või kehapuue, siis kool koostöös lapsevanemate ja arstidega selgitab välja, kuidas on õpilasel kõige parem lõpueksamit sooritada. Erivajadustega põhikoolilõpetaja eksamineerimiseks vajalikud tingimused teatab kool kirjalikult 25. jaanuariks riiklikule eksami- ja kvalifikatsiooni-keskusele.

Kui põhikoolilõpetaja saab lõpueksami hindeks “nõrga” või “puuduliku”, siis peab ta sooritama korduseksami hiljemalt 30. juuniks koolieksamina.

Gümnaasiumi lõpetamiseks sooritavad gümnaasiumilõpetajad vähemalt viis **gümnaasiumi lõpueksamit**, millest vähemalt kolm on riigeksamid. Õpilasel on õigus sooritada kõik lõpueksamid riigeksamitena. Riigeksamite valikut õpilane samal aastal muuta ei saa.

Gümnaasiumi koolieksam võib olla kirjalik, suuline või kaheosaline (kirjalik ja suuline). Koolieksameid võib sooritada kõigis riikliku õppekava kohustuslikes õppeainetes ja nendes valikainetes, mida on gümnaasiumiastmes õpitud vähemalt 105 õppetundi. Ühes õppeaines võib sooritada kas riigeksami või siis koolieksami.

Koolieksamid korraldatakse kooli direktori kinnitatud **eksamiplaani** järgi. Eksamiplan pannakse õpilastele, õpetajatele ja lastevanematele tutvumiseks välja hiljemalt kaks nädalat enne eksamiperioodi algust.

Eksamiplaani koostamisel arvestatakse riigeksamite kuupäevi ja põhimõtteid, et:

- 1) ühel päeval võib gümnaasiumilõpetajal olla üks lõpueksam;
- 2) lõpueksamite vahel on vähemalt kolm päeva;
- 3) lõpueksameid ei korraldata pühapäeval.

Ühe koolieksami võib gümnaasiumilõpetaja sooritada **ainealase uurimuse**na, sellist võimalust saab õpilane taotleda kolmanda õppeveerandi alguseni. Uurimuse kirjutamisel määratakse õpilasele juhendaja, kelleks võib olla aineõpetaja või vastava ainevaldkonna spetsialist väljastpoolt gümnaasiumi. Uurimus peab kajastama õpilase oskust iseseisvalt mõelda, näha ja luua seoseid, teha järeldusi ja kokkuvõtteid ning peab sisaldama õpilase oma seisukohti. Uurimust kirjutama asunud õpilasel on õigus oma otsust enne 1. märtsi muuta ning sooritada samas õppeaines koolieksam.

Kõigile gümnaasiumilõpetajatele on **kohustuslik riigieksam** eesti keelest või eesti keele kui teise keele (muu õppekeelega koolis) riigieksam.

Kolme kohustusliku riigieksami hulgas võib olla üks võõrkeeleeksam. Saksa keele riigieksamina võib sooritada ka Saksamaa Liitvabariigi Kultuuriministrite Konverentsi Saksa II astme keelediplomi eksami. Gümnaasiumiõpilasel on õigus sooritada inglise keele, saksa keele, prantsuse keele ja vene keele riigieksam ka siis, kui ta ei ole seda koolis õppinud.

Riigieksamite sooritamise õigus on ka:

- 1) põhihariduse baasil kutseõppeasutuses lõpukursustel õppivatel õpilastel;
- 2) varem gümnaasiumi või kutseõppeasutuse lõpetanud isikutel, kes ei ole antud õppeaines riigieksami sooritanud;
- 3) varem gümnaasiumi või kutseõppeasutuse lõpetanud isikutel, kes soovivad varasema aasta riigieksamitulemust parandada;
- 4) välisriigis Eesti keskharidusele vastava haridustaseme omandanud isikutel;
- 5) gümnaasiumide õpilastel, kes ei ole 12. klassis, kuid kellel on eksamiaine gümnaasiumiastme kohustuslikud kursused läbitud ja kutseõppeasutuste õpilastel, kes ei ole lõpukursusel, kuid kellel on eksamiaine läbitud.

Eesti keelest erineva õppekeelega kooli lõpetaja, kellele on keeleseaduse järgi väljastatud eesti keele oskuse kõrgtaseme tunnistus, ning kes esitab sellekohase tunnistuse koolile hiljemalt 15. jaanuariks, ei pea gümnaasiumi lõpetamiseks sooritama eesti keele kui teise keele riigieksami.

Gümnaasiumilõpetajad, kelle õppekeel on **viipekeel**, sooritavad soovi korral riigieksami asemel eesti keele kui teise keele riigieksami.

Erivajadustega (nägemis-, kuulmis-, kõne või kehapuudega) õpilaste nimed ja nende eksmineerimiseks vajalikud tingimused peab kool saatma riiklikule eksami- ja kvalifikatsioonikeskusele 25. jaanuariks.

Eksamitulemused avalikustatakse X-tee kodanikuportaali päringukeskkonna vahendusel. Täpsem selgitus teenuse kohta leidub aadressil www.eesti.ee. Kodanikuportaalil on eksaminandil

võimalik näha oma varasemate aastate riigieksamite tulemusi; jooksva eksamiperioodi tulemused (sh eksami osade tulemused) ilmuvad sinna juuni alguses. Eksamite tulemused sisestatakse andmebaasi ja muudetakse kättesaadavaks järk-järgult selle alusel, kuidas tööd hinnatud saavad.

Õpilaste tunnustamine

Kiituskirjaga “Väga hea õppimise eest” ja kiituskirjaga “Väga heade tulemuste eest üksikus õppeaines” tunnustamine. Kiituskirjaga võidakse tunnustada kõikide klasside õpilasi. Õpilast tunnustatakse kiituskirjaga kooli õppenõukogu kehtestatud tingimustel ja korras.

Kiitusega põhikooli lõputunnistusega tunnustatakse põhikoolilõpetajat, kellel kõigi lõputunnistusele kantavate õppeainete viimane aastahinne ja lõpueksamihinne on “väga hea” ning käitumine “eeskujulik” või “hea”. Põhikoolilõpetajate puhul, kes õpivad õhtuses või kaugõppe vormis või lõpetavad kooli eksternina, ei arvestata kiitusega põhikooli lõputunnistusega tunnustamisel käitumise hinnet. Põhikoolilõpetaja kiitusega põhikooli lõputunnistusega tunnustamise otsustab kooli õppenõukogu.

Kuldmedaliga tunnustatakse gümnaasiumilõpetajat, kelle kõigi õppeainete kooliastmehinne on “väga hea” ning käitumine “eeskujulik” või “hea”.

Hõbemedaliga tunnustatakse gümnaasiumilõpetajat, kellel kuni kahes õppeaines on kooliastmehinne vähemalt “hea” ja ülejäänud õppeainetes “väga hea” ning käitumine “eeskujulik” või “hea”. Õpilase kuld- või hõbemedaliga tunnustamise otsustab kooli õppenõukogu.

Gümnaasiumilõpetajate puhul, kes õpivad õhtuses või kaugõppe vormis või lõpetavad kooli eksternina, ei arvestata kuld- või hõbemedaliga tunnustamisel käitumise hinnet.

Kui gümnaasiumilõpetajat ei ole hinnatud kooliastmehindega, tunnustatakse teda hõbemedaliga, kui tema lõputunnistusele kantavad aastahinded on kuni kahes õppeaines vähemalt “head” ning ülejäänud õppeainetes “väga head” ning X ja XI klassi aastahinded vähemalt “head” või “väga head” ja käitumine “eeskujulik” või “hea”.

Kiituskirjade “Väga hea õppimise eest” ja “Väga heade tulemuste eest üksikutes õppeainetes”, kuld- ja hõbemedalite ning

muude autasude andmise kohta peetakse igas koolis autasude väljaandmise raamatus. Igal koolil on oma tunnustamise kord, mis tuleneb kooli tavadest, kommetest väärtushinnangutest ja näeb ette õpilase tunnustamise kooli meene, autahvlile kandmise või kas või magusa auhinnaga.

Õpilasmavalitsus

Õpilasmavalitsus on õpilaste õigus kooskõlas seadusega iseseisvalt otsustada ja korraldada õpilaselu küsimusi, lähtudes õpilaste huvidest, vajadustest, õigustest ja kohustustest. Õpilasmavalitsuse teostamiseks on õpilaskonnal õigus valida õpilasesindus, kes esindab õpilaskonda koolisisestes suhetes ning suhetes rahvuslike ja rahvusvaheliste organisatsioonide, asutuste ja isikutega. Õpilasesinduse ülesanded ja valimise korra sätestab õpilasesinduse põhimäärus, mille kiidab heaks kooli hoolekogu (nõukogu) ning kinnitab direktor.

Õpilastel on õigus:

- moodustada teiste õpilaskondadega liite ja organisatsioone õigusaktides sätestatud alustel ja korras;
- astuda rahvusvaheliste organisatsioonide liikmeks või arendada nendega koostööd;
- otsustada ja korraldada kõiki muid õpilaselu puudutavaid küsimusi, mis seaduse ja seaduse alusel antud õigusakti kohaselt kuuluvad õpilaskonna pädevusse ning mis ei ole samadel alustel antud kellegi teise otsustada ja korraldada.

Eesti Õpilasesinduste Liit on 1998. aastal asutatud **suurim Eesti õpilaste esindusorganisatsioon**. Sinna kuulus 2006/2007. õppeaastal 174 kooli õpilasesindust. Liidu missioon on seista õpilaste huvide eest, kaitsta nende õigusi ning edendada õpikeskkonda ja koolielu. EÕEL-i abiga saab end hõlpsamini kuuldavaks teha, kuna esindatakse Eesti õpilaskonda riiklikul tasandil, edastatakse õpilaste arvamusi, soovitusi ja kaebusi asjaomastele riigistruktuuridele. Liit toetab algatusi nii oma töökojemuste ja soovitustega kui ka rahaliselt (ISIC-kaart, erinevad projektitoetused jne).

Korraldatakse seminare, koolitusi, foorumeid. EÕEL-is olles tekib võimalus mõjutada liidu arengusuundi, rääkides kaasa, väljendades oma mõtteid ning kasutades hääleõigust üldkoosolekul. Toetatakse õpilasesinduste arengut ning seistakse

Õpilasmavalitsus

Õppenõukogu

nende järjepidevuse eest. Välja antakse oma ajalehte "Õ" (<http://www.opilasleht.ee/>).

Peale Eesti õpilasesinduste liidu tegutseb hulgaliselt noorteorganisatsioone, kelle eesmärk on elavdada noorte elu. Eesti Noorteühenduste Liit (ENL) ühendab katusorganisatsioonina 50 Eestis tegutsevat noorteühendust (täpsemalt vt <http://www.enl.ee/>).

Õppenõukogu

Õppenõukogu liikmed on kõik kooli pedagoogid, esimees on kooli direktor (juhataja), aseesimees direktori (juhataja) asetäitja õppe- ja kasvatusalal. Õppenõukogu koosolekust on õigus osa võtta kooli raamatukoguhoidjal, arstil, hoolekogu esimehel, õpilasesinduse esindajal, samuti kooli pidajal või tema esindajal ning kooli õppe- ja kasvatustegevuse üle riiklikku järelevalvet teostaval ametnikul.

Õppenõukogu **ülesanded** koolis:

- arutab läbi ja kiidab heaks kooli arengukava ja õppekava ning kooli üldtööplaani iga õppeaasta algul;
- arutab läbi ja kiidab heaks kooli põhimääruse ning kooli kodukorra ja päevakava;
- annab õppeaasta lõpul hinnangu kooli õppe- ja kasvatustegevuse tulemustele ja teeb kooli juhtkonnale ettepanekuid kooli õppe- ja kasvatustegevuse täiustamiseks;
- otsustab kuni kahes aines mitterahuldava aastahindega 9. klassi õpilase lõpueksamitele lubamise;
- otsustab 12. klassi õpilaste koolieksami sooritamise ainealase uurimistöona;
- otsustab 12. klassi õpilase eksamiperioodi pikendamise arstitõendi alusel;
- otsustab õpilaste tunnustamise õppeperioodi lõpul ja kooli lõpetamisel.

Õppenõukogu pädevusse kuuluvad mitmed küsimused seoses hariduslike **erivajadustega õpilaste õppe korraldusega**.

Õppenõukogu koosolekul õpilase **mitterahuldava käitumise arutamisel** nõutakse õpilase ja lapsevanema (eestkostja) kohalolekut. Õppenõukogu koosolekul õpilase mitterahuldava käitumise arutamisel seoses koolikohustusliku õpilase kooli nimekirjast väljaarvamise ja koolist väljaheitmise otsustamisega peavad olema kohal õpilane, lapsevanem (eestkostja) ja lastekaitseametnik.

Nende teistkordselt koosolekule mõjuva põhjuseta tulemata jätmisel teeb õppenõukogu otsuse asjaosaliste juuresolekuta. Õpilasele ja lapsevanemale (eestkostjale) saadetakse väljavõtte õppenõukogu koosoleku protokollist kolme tööpäeva jooksul koosoleku toimumisest arvates.

Hoolekogu ja lastevanemate ühendused

Munitsipaalkooli edukaks tööks vajalike tingimuste loomiseks moodustab valla- või linnavalitsus hoolekogu. Hoolekogude töö kord kinnitatakse haridus- ja teadusministri määrusega. See sätestab muuhulgas ka hoolekogu liikmete valimise korra.

Hoolekogu koosolekutest võivad osa võtta **õpilasesinduse esin-dajad**, kooli õppe- ja kasvatustegevuse üle riiklikku järelevalvet teostavad ametiisikud, valla- või linnavalitsuse haridusküsimus-tega tegelevad ametiisikud ning teised isikud hoolekogu esimehe, tema äraolekul aseesimehe loal. Gümnaasiumiõpilastel on õigus olla valitud kooli hoolekogusse. Hoolekogu on võimalus lastevanematel kaasa rääkida kooli igapäevatöö ja arengu teemadel. Lastevanemate liit on seda võimalust üha agaramalt propageerimas (vt <http://www.laps.ee>). Haridus- ja teadusminis-teriumi ning **Eesti lastevanemate liidu** (ELVL) koostöölepingu järgi on ELVL-i üleanne teavitada ja koolitada lapsevanemaid ning hoolekogusid haridus- ja kasvatusküsimustes, arendada ja tugevdada lapsevanemate koostöövõrgustikku ning kodu ja kooli koostööd. See koostöö on oluline hariduspoliitiliste otsuste kvaliteeti ja legitiimsust silmas pidades.

Hoolekogu on alaliselt tegutsev organ, kelle ülesanne on kooli pedagoogide, kohaliku omavalitsuse volikogu, vanemate, vilist-laste ja kooli toetavate organisatsioonide ühistegevus kooli õppe- ja kasvatustegevuse jälgimisel ning selleks tegevuseks paremate tingimuste loomisele kaasaaitamisel.

Kooli järjepideva arengu tagamiseks koostab kool koostöös hoolekogu (nõukogu) ja õppenõukoguga kooli arengukava, milles määratakse kooliarenduse põhisuunad ja -valdkonnad ning tegevuskava kolmeks aastaks.

Hoolekogu osaleb arenguestluste korraldamise tingimuste ja korra kehtestamises, üksikute ainete õppekeele otsustamisel, kinnitab näiteks õpetajate ja kooli juhtkonna valimise konkursi korra jmt. Ettepaneku õppekeele osas teeb kooli hoolekogu. Klassi täituvuse piirnormi muutmine kooskõlastatakse hoole-koguga. Õpilasel ja tema vanematel on õigus õppenõukogu

Hoolekogu ja lastevanemate ühendused

otsusega nõustumatuse, samuti õpetamist ja kasvatamist puudutavate vaidlusküsimuste korral pöörduda ka kooli hoolekogu poole. Kooli direktor on hoolekogu ees aruandekohustuslik.

Hoolekogude töö paremaks korraldamiseks on Eesti lastevanemate liit alustanud maakonniti hoolekogude ühenduste loomist. Ühendused on loodud näiteks Võrumaal, Raplemaal, Tallinnas, Harjumaal.

Kutseõpe

Paindlikud võimalused tagavad kutseõppe erinevatele sihtgruppidele (põhiharidusega ja põhihariduseta õppijad, erivajadustega õppijad, üldhariduskoolist välja langenud õppijad, vähemalt keskharidusega õppijad).

Kutseõppeliigid alates 2006. aastast

- Põhihariduse nõudeta kutseõpe (kutseõpe koolikohustusliku ea ületanud põhihariduseta isikutele)
- Kutseõpe põhihariduse baasil (ilma üldhariduse osata)
- Kutsekeskharidus (kutsekeskharidusõpe)
- Kutseõpe keskhariduse baasil
- Kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis

Õppida on võimalik nii koolipõhises kui ka töökohapõhises õppevormis.

Uute kutseõppeliikide rakendamine

Kutseharidusstandard

- Alusdokument kutseõppe korraldamisele (ühtsete nõuete kogum kutse- ja erialasele õppele põhihariduse baasil, keskhariduse baasil, koolikohustuse ea ületanud põhihariduseta isikutele ning põhikoolis ja gümnaasiumis toimuvale kutseõppele)
- Kutseharidusstandardis (KHS) täpsustatakse kutseõppeasutuse seaduses (KÕS) määratletud uued kutseõppeliigid
- Vabariigi Valitsuse määrusega kehtestatud 6. aprillil 2006.

Esmase kutseõppe liigid kuni 2006. aastani olid:

- kutsekeskharidus põhihariduse baasil (KKPB);
- kutsekeskharidus keskhariduse baasil (KKKB);
- kehtisid õpilaste vastuvõtul kuni 31.12.2005;

Kutseõpe

Kutseõppe-
liigidKutseharidus-
standard

	<ul style="list-style-type: none"> nendel kutseõppeliikidel ja õppekavadel üldjuhul ka kool lõpetatakse; erandiks on õpilased, kes omal soovil viiakse üle mõne uue kutseõppeliigi õppekavale (nt kutsekeskhariduse õppekavalt põhihariduse baasil kutseõppe õppekavale)
<p>Põihariduse nõudeta kutseõpe</p>	<p>Kutseõppeliigid alates 2006. aastast</p> <ul style="list-style-type: none"> Põihariduse nõudeta kutseõpe (kutseõpe koolikohustusliku ea ületanud põhihariduseta isikutele) Kutseõpe põhihariduse baasil (ilma üldhariduse osata) Kutsekeskharidus (kutsekeskharidusõpe) Kutseõpe keskhariduse baasil Kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis. <p>Põihariduse nõudeta kutseõpe (KPta)</p> <ul style="list-style-type: none"> Vastuvõtul haridustasemest tulenevaid piiranguid ei seata Eraldi õppekava registreeritud EHISes Õppemaht on 20–100 õppenädalat Lõpetamisel saab lõputunnistuse põhihariduse nõudeta kutseõppe läbimise kohta Edasiõppimise võimalused – lõpetada põhiharidus, seejärel asuda keskharidust omandama jne.
<p>Kutseõpe põhihariduse baasil</p>	<p>Kutseõpe põhihariduse baasil (KPB)</p> <ul style="list-style-type: none"> Eelduseks on põhiharidus Vastuvõtt ainult töökohapõhisesse õppevormi Eraldi õppekava registreeritud EHISes Õppemaht on 40–100 õppenädalat Lõpetamisel saab lõputunnistuse põhihariduse baasil kutseõppe läbimise kohta Edasiõppimise võimalused – asuda keskharidust omandama (täiskasvanute gümnaasium, gümnaasiumide-kesk- koolide õhtused või kaugõppe osakonnad) jne.
<p>Kutsekeskharidus</p>	<p>Kutsekeskharidus (KKPB)</p> <ul style="list-style-type: none"> Eelduseks on põhiharidus Eraldi õppekava registreeritud EHISes Õppemaht on vähemalt 120 õppenädalat, sh kutse- ja erialase õppe maht min 50%

- Üldhariduse osa maht on min 40 õppenädalat, sellele lisaks lõimituna põhiõpingute moodulites
- Lõpetamisel saab lõputunnistuse kutsekeskhariduse omandamise kohta
- Edasiõppimise võimalused:
 - õppida täiendavalt üldaineid 35 õppenädala mahus
 - jätkamine (rakendus)kõrghariduses
- KKPB õppekava üldhariduse osas oluliste õppevõlgnevustega õppijad:
 - õppenõukogu otsusega võib sellise õppija tema nõusolekul üle viia sama eriala KPB õppekavale
 - õpe KPB õppekaval võib jätkuda nii koolipõhises kui ka töökohapõhises õppevormis
 - KPB õppekavale üle viimisel arvestatakse läbitud õpinguid
- Lõpetamisel kehtivad samad nõuded ja võimalused, mis KPB kutseõppeliigi juures üldiselt.

Kutseõpe keskhariduse baasil (KKB)

- Eelduseks on keskharidus (kutsekeskharidus või üldkeskharidus)
- Eraldi õppekava registreeritud EHISes
- Õppemaht on 20–100 õppenädalat
- Lõpetamisel saab lõputunnistuse keskhariduse baasil kutseõppe läbimise kohta
- Edasiõppimise võimalused – (rakendus)kõrghariduses.

Töökohapõhine õppevorm

- Kokkuleppelise nimega õpipoisikoolitus
- Aluseks õppeleping õppija, kooli ja tööandja vahel
- 1/3 õppest koolis, erialane teoreetiline ning üldoskuste ja -teadmiste ettevalmistus
- 2/3 õppest ettevõttes, erialane põhi- ja eriõpe
- Eraldi õppekavu ei ole (õppevormist sõltuvaid)
- Individuaalne õppekava lähtudes õppija ja töökoha spetsiifilistest vajadustest
- Töökohtade atesteerimine (kas on võimalik täita õppekava eesmärgid, ohutus tagatud jne)

**Kutseõpe
keskhariduse
baasil**

**Töökoha-
põhine
õppevorm**

- 2004.–2005. aastal pilootprojekt SA Innove vedamisel Phare 2002 all, alates 2006. aastast ESF m 1.1 projektina
- Üldise õppevormina alates aastast 2007.

Kutseõpe põhikoolis ja gümnaasiumis

- Üldhariduskooli õpilastele koostöös kutseõppeasutusega
- Kutseõpe gümnaasiumis ja kutseõpe põhikoolis:
 - reaalsed kutseoskused andvad kursused mahuga 15–40 õppenädalat
 - eraldi kutseõppekavaga (põhineb “emaõppekaval”)
 - õppekava koostamise ja rakendamise eest vastutab KÕA
 - laieneb ka TK-gümnaasiumitele, põhihariduseta isikutele, lihtsustatud ja toimetuleku kooli lõpetajatele (lisa-aasta)
 - läbimist arvestatakse edasiõppimisel samal erialal KÕA-s
- Kutsealane eelkoolitus:
 - n-õ lühikesed, kutseorientatsioonikursused (kuni 15 õppenädalat)
 - põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava valikainetena (st ei nõuta eraldi õppekava ja KÕA kaasatust)
 - läbimist ei pruugi arvestada edasiõppimisel.

Lisainfo haridus- ja teadusministeeriumi kodulehelt
<http://www.hm.ee/>

Kodanik ja tööturg

Töötervishoid, tööohutus ja töösuhted

Tööinspeksioon teeb riiklikku järelevalvet töötervishoidu, tööohutust ja töösuhteid sätestavate õigusaktide nõuete täitmise üle töökeskkonnas.

Tööinspeksioon asub Tallinnas. Tööinspeksiooni postiaadress on **Gonsiori 29, 10147 Tallinn**, elektrooniline postiaadress on **ti@ti.ee**, veebilehe aadress on <http://www.ti.ee/>.

Tööinspeksioon on sotsiaalministeeriumi valitsemisalas tegutsev valitsusasutus, mis:

- teostab riiklikku järelevalvet töötervishoidu, tööohutust ja töösuhteid reguleerivate õigusaktide täitmise üle töökeskkonnas ning rakendab riiklikku sundi seaduses ettenähtud alustel ja ulatuses;
- teeb turujärelevalvet töökeskkonnas kasutatavate isikukaitsevahendite ohutuse ja kaitseomaduste tagamise üle nende valmistamisel ja müümisel;
- teeb järelevalvet tööõnnetuste ja kutsehaigestumiste uurimise ning nende ennetamiseks abinõude rakendamise üle;
- uurib surmaga lõppenud ja vajaduse korral raskeid tööõnnetusi ning kutsehaigestumisi, analüüsib nende põhjusi;
- teeb tööõnnetuste statistikat ja analüüsi;
- teeb järelevalvet geneetiliselt muundatud mikroorganismide suletud keskkonnas kasutamise üle seaduses sätestatud piires;
- teeb otsuseid seaduses ettenähtud juhtudel nõusoleku või kooskõlastuse andmise või andmisest keeldumise kohta;
- korraldab haldusmenetlusi, annab välja haldusakte ja lahendab haldusaktile esitatud vaide;

Tööinspekt-
sioon

- menetleb väärteoasju kohtuväliselt seaduses ettenähtud juhtudel ja korras;
- alustab kriminaalmenetlust ja teeb edasilükkamatuid uurimistoiminguid;
- vaatab läbi ja lahendab isikute avaldusi töökeskkonna küsimustes;
- lahendab individuaalseid töövaidlusi seaduses ettenähtud korras.

Tööinspeksioon juhindub oma tegevuses Eesti Vabariigi seadustest, rahvusvaheliste konventsioonide ja lepingutest, millega Eesti Vabariik on ühinenud, nõuetest, valitsuse määrustest ja korraldustest, sotsiaalministri määrustest ja käskkirjadest ning tööinspeksiooni põhimäärusest, samuti teiste ministrite asjasepuutuvatest määrustest.

Tööinspeksiooni juhib **peadirektor**, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist sotsiaalminister.

Tööinspeksiooni kohalikud inspeksioonid asuvad kõigis maakonnakeskustes.

Tööinspeksiooni struktuuriüksust juhib juhataja, kes vastutab struktuuriüksusele pandud ülesannete õiguspärase, õigeaegse ja asjatundliku täitmise eest.

Tööinspeksiooni kohaliku inspeksiooni koosseisus on ka töövaidluskomisjon, mida juhib juhataja ja mis juhindub oma töös „Individaalse töövaidluse lahendamise seadusest“.

Tööinspeksiooni struktuuris on 2008. aastal kavas muudatused, mille tulemusel kavandatakse kohalike inspeksioonide regionaalset juhtimist nelja keskuse mudeli alusel.

Töökeskkond

Töökeskkond

Töökeskkonna tähtsus üha suureneb. Töötingimustest ei sõltu ainult töötajate tervis, vaid ka nende töö tulemused, sh toodangu või teenuse maht ja kvaliteet. Töötingimusi parandades vähenevad töötajate haigestumistest ja tööõnnetustest põhjustatud tööajakaod ning hoitakse kokku vahendeid haigushüvitisteks.

Ettevõtte töökeskkonna seisund oleneb suures osas töötervishoiu ja tööohutusalase töö korraldamise tasemest ettevõttes, st äriühingu juhatuse või asutuse juhi tegevusest ohutute ja tervislike töötingimuste loomisel. Oluline on koostöö arendamine

töötajate esindajatega, sh seaduses sätestatud töökeskkonnastruktuuride moodustamine ja tööerakendamine.

Lähtudes töötervishoiu ja tööohutuse seaduse (TTOS) ja selle rakendusaktide nõuetest, soovitab tööinspeksioon kõigil äriühingute juhatustel ja asutuste juhtidel (tööandjatel) kontrollida, kas töötervishoiu ja tööohutusalase töö korraldus ettevõttes (asutuses) vastab järgmistele nõuetele ning rakendada konkreetseid abinõud avastatud puuduste kõrvaldamiseks.

1. Kas on määratud ametisse **töökeskkonnaspetsialist** ning korraldatud tema täiendõpe ja töö? Kas määratud **töökeskkonnaspetsialistist** on **kirjalikult teavitatud** tööinspeksiooni kohalikku asutust? Kui tööandja (äriühingu juhatuse, asutuse juht) ei ole määranud töökeskkonnaspetsialisti, vaid on otsustanud ise täita töökeskkonnaspetsialisti ülesandeid, peab korraldusliku dokumendiga määrama, kes juhatuse liikmetest või tegevjuhtidest täidab neid ülesandeid, ning veenduma, et neid ülesandeid ka tegelikult täidetakse. Töökeskkonnaspetsialisti ülesandeid täitev juhatuse liige või asutuse juhataja on kohustatud läbima **täiendõppe**.
2. Kas vähemalt 50 töötajaga ettevõttes on moodustatud **töökeskkonnanõukogu** ja korraldatud selle töö? Kas kõik nõukogu liikmed on saanud **väljaõppe**? Kas töökeskkonnanõukogu moodustamisest on **kirjalikult teavitatud** tööinspeksiooni kohalikku asutust? Kas töökeskkonnanõukogu on iga aasta 1. detsembriks teavitanud kirjalikult tööinspeksiooni kohalikku asutust oma viimase **12 kuu tegevusest**?
3. Kas ettevõttes, kus töötab 10 või rohkem töötajat, on valitud üks **töökeskkonnavolinik** või kas ettevõttes, mis koosneb mitmest allüksusest või kus vahetuses töötab korraga üle 10 töötaja, on igasse allüksusesse või vahetusse valitud üks töökeskkonnavolinik ning korraldatud nende töö? Kas kõik töökeskkonnavolinikud on saanud **väljaõppe** nõuete kohaselt? Kas **töökeskkonnavolinike nimed ja ametid on teatatud** tööinspeksiooni kohalikule asutusele?
4. Kas ettevõttes on tehtud **töökeskkonna riskianalüüs** õigusaktide nõuete järgi?
Riskianalüüsi käigus või alusel on vaja:
 - mõõta töökeskkonna füüsikalisi ja keemilisi ohutegureid;

Töökeskkonnaspetsialist

Töökeskkonnanõukogu

Töökeskkonnavolinik

Töökeskkonna riskianalüüs

Sisekontroll

- selgitada välja töökohad, mis ei vasta kehtestatud tööohutusnõuetele (masinate riskianalüüsi tegemisel on vaja hinnata ka nende vastavust masina ohutuse seaduse ja selle alusel kehtestatud õigusaktide nõuetele);
 - analüüsida plahvatusriski töötamisel plahvatusohtlikus keskkonnas;
 - selgitada välja, kas ja millised kantserogeensed ohtu põhjustavad tööprotsessid ja ained on ettevõttes;
 - selgitada välja ja kaardistada ehitiste asbesti sisaldavad konstruktsioonid ja konstruktsioonelemendid ning asbesti kasutamise ja ladustamise;
 - selgitada välja, kas ja millised bioloogilised ohutegurid on ettevõttes;
 - hinnata riski raskuste teisaldamisega seotud töötajate tervisele;
 - hinnata kuvariga töötamise töökohtade vastavust kehtivatele nõuetele;
 - määrata ohumärguannete kasutamise, sh ohutusmärkide paigaldamise vajadus kõigis töökohtades;
 - selgitada välja ohutegurid, mille mõju ei saa vältida või vähendada muul moel kui isikukaitsevahendit kasutades ning valida selle alusel nõuetekohased isikukaitsevahendid;
 - selgitada välja ohutegurid, millega töötajad töökohal kokku puutuvad ja mis võivad põhjustada töötajate tööga seotud haigestumist ning koostada tervisekontrollile suunatavate isikute nimekiri.
5. Kas töökeskkonna riskianalüüsi alusel on koostatud **kirjalik tegevuskava**, milles on ette nähtud abinõud terviseriski vältimiseks või vähendamiseks, sh kas tegevuskavva on lülitatud abinõud kõigi soovitude punktis 4 märgitud ohutegurite mõju vältimiseks või vähendamiseks ning kas **töötajaid on nende esindajate kaudu teavitatud** ohuteguritest ja nende vältimiseks rakendatavatest abinõudest?
6. Kas ettevõttes on määratud töökeskkonna **sisekontrolli korraldamise kord** (kes, millal ja mida kontrollib, kes ja millal analüüsib kontrolli tulemusi ning kavandab ja rakendab abinõud avastatud puuduste kõrvaldamiseks) ning kas sisekontroll toimib nõuete järgi?

7. Kas ettevõttes on korraldatud töötervishoiuteenuste osutamist, sh töötajate **tervisekontroll**, terviskontrolli korda reguleerivate õigusaktide nõuetest lähtudes?
8. Kas ettevõtte igas allüksuses ja vahetuses on määratud **esmaabiandjad**, korraldatud nende väljaõpe ning tagatud esmaabivahendite kättesaadavus?
9. Kas ettevõttes on koostatud ja kinnitatud **ohutusjuhendid** tehtavate tööde ja kasutatavate masinate, seadmete muude töövahendite kohta?
10. Kas ettevõtte kõik töötajad on enne tööle asumist või töö vahetamist läbinud töökohale ja ametile vastava **tööohutus- ja töötervishoiualase juhendamise** töötajate väljaõpet puudutavate õigusaktide nõuete järgi?
11. Kas töötajatele, kelle töökohtades on riskianalüüsi käigus välja selgitatud ohutegurid, mille mõju ei saa vältida või vähendada muul moel kui isikukaitsevahendit kasutades, on antud vajalike kaitseomadustega **isikukaitsevahendid** ning kas nende vahendite kasutamine ja hooldamine on korraldatud nõuetekohaselt?
12. Kas ettevõttes toimunud **tööõnnetusi** ja **kutsehaigestumisi** on uuritud ja registreeritud kehtestatud nõuete alusel? Kas on täidetud samalaadsete tööõnnetuste kordumise vältimiseks kavandatud abinõud? Soovitused tööõnnetuse raporti koostamiseks on antud "Tööõnnetuse raporti täitmise juhendis", mis on avaldatud tööinspektsiooni koduleheküljel rubriigi "Õigusaktid" alajaoituses "Tööõnnetuste ja kutsehaigestumiste uurimine".

Need on esmased nõuded, mille täitmisega luuakse alus töötervishoiu- ja tööohutuslase töö korraldamiseks ettevõttes ning tagatakse tööinspektsiooni teavitamine õigusaktides ettenähtud juhtudel. Kuid töötervishoiu- ja tööohutusalane töö on ainult siis edukas, kui see on seotud ettevõtte igapäevase juhtimisega. Arvestades asjaolu, et ohtlikud olukorrad tekivad vahetult tööprotsessis, on oluline, et ohutute ja tervislike töötingimuste tagamisel osaleksid kõigi tasandite juhid. Seepärast on otstarbekas korraldusliku dokumendiga (juhatus otsus, käskkiri) määratleda igas ettevõttes (asutuses) töötervishoiu- ja tööohutuslase töö korraldamise kord (sh süstemaatilise töökeskkonna sisekontrolli kord) ning määrata tööde juhtide ametijuhendites nende kohustused, õigused ja vastutus ohutute ja tervislike töötingimuste tagamisel.

Tervisekontroll

Esmaabi andja

Ohutusjuhend

Isikukaitsevahend

**Tööõnnetus
Kutsehaigus**

	<p>Ohutu töö tegemise tagamiseks peab iga töötaja tööandja kehtestatud reegleid ja kordasid järgima ning kandma talle eraldatud isikukaitsevahendeid.</p> <p>Kõik tervishoidu ja tööohutust reguleerivad õigusaktid saab kätte tööinspeksiooni koduleheküljelt http://www.ti.ee rubriigis “Õigusaktid”.</p>
<p>Töösuhted</p>	<p style="text-align: center;">Töösuhted</p> <p>Töö tegemine tööandja juhtimise ja kontrolli all saab toimuda ainult töölepingulise suhte alusel. Töötamisel töölepingu alusel on peavad pooled juhinduma Eesti Vabariigi töölepingu seadusest (TLS), töö- ja puhkeaja seadusest, palgaseadusest, puhkuseseadusest ja teistest õigusaktidest.</p>
<p>Tööleping</p>	<p>Tööleping on töötaja ja tööandja kokkulepe, mille kohaselt töötaja kohustub tegema tööandjale tööd, alludes tema juhtimisele ja kontrollile, tööandja aga kohustub maksma töötajale töö eest tasu ning kindlustama talle poolte kokkuleppe, kollektiivlepingu, seaduse või haldusaktiga ettenähtud töötingimused.</p> <p>Tööleping sõlmitakse kahe eksemplaris, millest üks jääb töötajale, teine tööandjale. Ainult sellise töö tegemiseks, mis ei kesta üle kahe nädala, võib töölepingu sõlmida suuliselt.</p>
<p>Tööandja</p>	<p>Tööandja võib olla juriidiline isik või teovõimeline füüsiline isik. Seadusega ettenähtud juhtudel peab tööandja olema vanem kui 18aastane.</p>
<p>Töötaja</p>	<p>Töötaja saab üldjuhul olla 18aastaseks saanud teovõimeline või piiratud teovõimega füüsiline isik. Töölepingu võib sõlmida ka välismaalasega, kellel peab töötamiseks olema tööluba. Nõue ei kehti, kui töötaja on Euroopa Liidu kodanik. Eestis alaliselt elavatel välisriigi kodanikel ja kodakondsuseta isikutel on Eesti kodanikuga võrdsed tööalased õigused.</p> <p style="text-align: center;">Töölepingu kohustuslikud tingimused</p> <p>Töölepingus peavad olema järgmised tingimused ja andmed:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) poolte andmed (nimi, isikukood või registreerimisnumber, elu- või asukoht); 2) töölepingu sõlmimise ja töötaja tööleasumise aeg; 3) tähtajalise töölepingu korral töölepingu kestus ja alus; 4) ameti- või kutsenimetus või kvalifikatsiooninõuded ja tööülesannete kirjeldus;

- 5) töö tegemise koht või piirkond;
- 6) palgatingimused;
- 7) tööajanorm;
- 8) töötaja põhi- ja lisapuhkuse kestus, samuti alused lisapuhkuse andmiseks;
- 9) töölepingu lõpetamise etteteatamistähtajad või nende tähtaegade määramise alused;
- 10) viide kollektiivlepingu rakendatavuse kohta töölepingule.

Töötaja töötamise korral välisriigis üle ühe kuu sisalduvad töölepingus ka välisriigis töötamise kestus, palga maksmise vääring, välisriigis viibimisega seotud lisatasud, hüvitised ja erisoodustused, töötaja välisriiki tööle suundumise ja välisriigist tagasipöördumise tingimused. Töölepingus võib täiendavalt kokku leppida ka muudes küsimustes.

Üldjuhul sõlmitakse tööleping määramata ajaks. Määratud ajaks võib töölepingu sõlmida:

- 1) teatud töö tegemise ajaks;
- 2) ajutiselt äraoleva töötaja asendamiseks;
- 3) tööde mahu ajutisel suurenemisel;
- 4) hooajatööde tegemiseks;
- 5) kui töölepingus nähakse töötajale ette erisoodustused (nt väljaõpe tööandja kulul);
- 6) seadusega, samuti Vabariigi Valitsuse määrustega ettenähtud juhtudel.

Töölepingu muutmine ja lõpetamine

Töölepingu muutmine on lubatud vaid poolte kokkuleppel, välja arvatud seaduses ette nähtud juhtudel, kui töötajal või tööandjal on õigus nõuda töölepingu ühepoolset muutmist. Töölepingu tingimuste muutmine tuleb vormistada kirjalikult töölepingus. Muudatustele kirjutavad alla nii tööandja kui ka töötaja.

Töölepingu lõpetamist reguleerivad TLS §-d 71–119. Töölepingu lõpetamisest on tööandja ja töötaja kohustatud teineteisele ette teatama kirjalikult (§-d 77, 79, 80, 82, 85 ja 87). Poolte kokkuleppel võib töölepingu lõpetada igal ajal, kui üks pooltest esitab sellekohase kirjaliku taotluse ja teine pool annab lepingu lõpetamiseks kirjaliku nõusoleku.

**Töölepingut
ei saa lõpetada**

Tööandja teeb töölepingu muutmise ja lõpetamise kohta lepingusse kande, milles näitab ära lepingu lõpetamise aluse formuleeringu viitega seaduse paragrahvile, lõikele ja punktile, samuti töölepingu lõpetamise päeva, töötajale või tööandjale hüvituse maksmise ja lepingu järgi saadu tagastamise.

**Juhud, millal töölepingu lõpetamine
tööandja algatusel on keelatud või
vajab tööinspektori nõusolekut**

Töölepingu lõpetamine tööandja algatusel ei ole lubatud:

- 1) töötaja ajutise töövõimetuse ajal (välja arvatud TLS-i § 86 punkt 9);
- 2) töötaja puhkusel (sh lapsehooldus- ja palgata puhkusel) viibimise ajal ning perioodil, mille kestel töötajale oli kehtestatud osaline tööaeg või ta oli saadetud osaliselt tasustatavale puhkusele TLS-i § 68 lõikes 1 ettenähtud korras;
- 3) seadusliku streigi ajal, kui töötaja osaleb selles streigis seadusega ettenähtud korras;
- 4) ajal, mil töötaja täidab talle riigi- või kohaliku omavalitsusorgani pandud ülesandeid või esindab seaduse või kollektiivlepinguga ettenähtud korras töötajaid.

Tööandjal on keelatud lõpetada tööleping raseda või isikuga, kes kasvatab alla 3aastast last, välja arvatud § 86 punktides 1–2 ja 5–8 ettenähtud alusel. Seejuures töölepingu lõpetamine nimetatud töötajatega TLS-i § 86 punktides 1–2 ja 5–8 ettenähtud alustel on lubatud üksnes tööandja asukoha (elukoha) tööinspektori eelneval nõusolekul. Eeltoodud tingimused kehtivad ka töölepingu lõpetamisel isikuga, kes ilma emata kasvatab lapsinvaliidi või alla 3aastast last, samuti alla 3aastase lapse eestkostjaga ning lapsinvaliidi eestkostja või hooldajaga.

Alaealisega töölepingu lõpetamine koondamise tõttu või tema mittevastavusel oma ametikohale või tehtavale tööle töösuse või tervise tõttu on lubatud üksnes tööandja asukoha (elukoha) tööinspektori nõusolekul.

Töölepingu lõpetamine tööandja algatusel töötajaga, kes on valitud tööandja juures töötajaid esindavasse organisatsiooni, samuti töötajaid esindava isikuga, on lubatud töötaja volituste ajal ja ühe aasta jooksul pärast volituste lõpetamist vaid tööand-

ja asukoha (elukoha) tööinspektori nõusolekul. Tööinspektori nõusolekut ei ole vaja üksnes siis, kui leping lõpetatakse ettevõtte likvideerimise või töötaja pikaajalise töövõimetuse tõttu.

Alaealine töötaja

Üldjuhul alla 15aastased ja koolikohustuslikud alaealised töötada ei tohi. Eesti Vabariigi haridusseaduse järgi on alaealine koolikohustuslik põhihariduse omandamiseni või 17aastaseks saamiseni.

Alaealisega töölepingu sõlmimiseks nõutakse alaealise seadusliku esindaja kirjalikku nõusolekut. 13–14aastase alaealisega töölepingu sõlmimiseks taotleb tööandja oma elu- või asukohajärgse tööinspektori kirjalikku nõusolekut. Kõik alaealised peavad enne tööleasumist läbima arstliku kontrolli.

13–14aastastel alaealistel ja 15–16aastastel koolikohustuslikel alaealistel on lubatud teha töid, kus täidetavad tööülesanded on lihtsat laadi ega nõua suurt kehalist või vaimset pingutust. Kergete tööde loetelu, mida alaealisel on lubatud teha, kehtestab valitsus määrusega. Tööandja ei tohi alaealist tööle võtta ega rakendada tööl, mis ohustab alaealise tervist töö laadi või töökeskkonnas toimivate ohutegurite tõttu. Töökeskkonna ohutegurite ja tööde loetelu, mille puhul alaealise töötamine on keelatud, kehtestab valitsus määrusega.

Alaealisele ei rakendata katseaega, samuti ei ole lubatud saata alaealist töölahetusse.

Kui probleemid tekivad töökeskkonna või töösuhete tõttu, on isikul õigus pöörduda abi saamiseks tööandja asukoha või töötaja elukoha järgsesse tööinspeksiooni kohalikku asutusse.

Töövaidluskomisjon

Tööandja ja töötaja vahel tekkinud erimeelsused tuleks üldjuhul lahendada läbirääkimiste teel. Kui pooled omavahel kokkuleppele ei jõua, on neil võimalus pöörduda töövaidlusi lahendava organi poole.

Töötaja ja tööandja vahel tekkinud individuaalse töövaidluse lahendamise korra ja tingimused sätestab **individuaalse töövaidluse lahendamise seadus**.

Alaealine
töötaja

Töövaidlus-
komisjon

Töötaja ja tööandja võivad pöörduda individuaalse töövaidluse lahendamiseks töövaidluskomisjoni või kohtusse. **Töövaidluskomisjonides lahendatakse vaidlusi rahaliste nõuete üle summas kuni 50 000 krooni.**

Töösuhetest tulenevate õiguste tunnustamiseks ja rikutud õiguste kaitseks nõude esitamise tähtaeg töövaidluskomisjoni või kohtusse pöördumiseks on üldjuhul neli kuud, töölepingu lõpetamise õigsuse vaidlustamise nõude esitamise tähtaeg on üks kuu, palga maksmise nõude esitamise tähtaeg on aga kolm aastat.

Töövaidlusorgan ei kohalda aegumist tööandjalt tööraamatu kättesaamise nõudele.

Tööturuteenused

Tööturuameti eesmärk on pakkuda töötajatele nõuannet, tuge ja tööturuteenuseid sobiva töö saamisel ning tööandjatele infot ja abi tööjõu leidmisel.

Tööturuamet tegutseb sotsiaalministeeriumi valitsemisalas. Tööturuametil on 19 osakonda: tööturuteenuste ja -toetuste osakond, Euroopa Sotsiaalfondi osakond, personali- ja koolitusosakond, haldus- ja finantsosakond ning 15 osakonda maakondades. **Tööturuameti esindused** asuvad igas maakonnas ja Tallinnas ning vajadusel asuvad bürood või klienditeenindused väiksemates linnades ja valdades.

Tööturuameti peamine ülesanne on korraldada tööturuga seonduvaid tegevusi:

- võtta isikuid töötuna ja töötajana arvele;
- hallata töötuna ja töötajana arvel olevate isikute ning tööturuteenuste osutamise riiklikku registrit koostöös sotsiaalministeeriumiga;
- korraldada riikidevahelise EURES (European Employment Services) võrgustiku raames pakutavaid teenuseid;
- täita Euroopa Sotsiaalfondi ning Euroopa ühenduse algatuse EQUAL rakendusüksuse ülesandeid.

Tööturuteenused töötule

Tööturuteenuste pakkumist reguleerib tööturuteenuste ja -toetuste seadus.

Tööturuteenust osutatakse töötule ja töötajale töö leidmiseks ja tööalase arengu soodustamiseks ning tööandjale sobiva tööjõu saamiseks.

Töötule on isik, kes ei tööta, on tööturuametis arvele võetud ja otsib tööd (täidab töötusimiskava, on valmis vastu võtma sobiva töö ning on valmis kohe tööle asuma).

Tööturuamet

Tööturuteenused töötule

Tööturuteenus

Tööturuamet pakub ennast töötuna arvele võtnud inimesele järgmisi teenuseid:

- teave tööturu olukorrast ning tööturuteenustest- ja toetustest;
- töövahendus;
- tööturukoolitus;
- karjäärinõustamine;
- tööpraktika;
- avalik töö;
- toetus ettevõtluse alustamiseks;
- tööharjutus;
- palgatoetus;
- tööruumide ja -vahendite kohandamine;
- töötamiseks vajaliku tehnilise abivahendi tasuta kasutada andmine;
- abistamine tööintervjuul;
- tugiisikuga töötamine.

Tööturuteenused puudega inimestele

Viimased kaks aastat on tööturuamet pakkunud eraldi tuge puudega inimestele. Puudega inimestele on välja töötatud 4 tööturuteenust.

Puudega töötu on töötu, kellel on puue või kes on tunnistatud osaliselt või täielikult töövõimeetuks. Teenused, mida tööturuamet pakub ainult puudega töötule või tema tööandjale.

- **Tööruumide ja vahendite kohandamine.** Töökoha muutmisel puudega isikule ligipääsetavaks ja kasutatavaks hüvitab tööturuamet tööandjale pärast puudega isiku tööandja juures tööle või teenistusse asumist töökoha ja -vahendi kohandamise maksumusest 50%, kuid mitte rohkem kui 30 000 krooni.
- **Töötamiseks vajaliku tehnilise abivahendi tasuta kasutada andmine** töötajale, kellel puudest tulenevalt ei ole võimalik tööülesandeid täita. Abivahendi vajalikkus selgitatakse välja individuaalses töötusiskavas, mille koostavad tööturuameti konsultant ja töötu üheskoos.
- **Abistamine tööintervjuul**, kui isik on näiteks kuulis- või kõnepuudega, samuti ka muude suhtlemis-

probleemidega puudega töötu puhul, kui ta loob esmast kontakti tööandjaga. Tööturuamet leiab abilise, kes on toeks tööintervjuul.

- **Tugiisikuga töötamine.** Teenust osutatakse töötule, kes vajab puudest tulenevalt töötamisel abi ja juhendamist, kui tööandja võtab puudega töötu tööle või teenistusse määramata tähtajaks. Inimesele leitakse abiline, kes teda esimese tööaasta jooksul juhendab ja kohaneda aitab.

Tööturuteenused töötajale

Inimene, keda ei saa töötuna arvele võtta, võib ennast võtta tööturuametis arvele töötajana. Töötaja on isik, kes otsib tööd ja on töötajana arvele võetud. Töötaja otsib tööd, kui ta pöördub vähemalt kord 30 päeva jooksul töövahendusteenuse saamiseks tööturuametisse.

Samuti on töötajal võimalik saada teavet tööturu olukorrast, tööturuteenustest ja toetustest ning karjäärinõustamist, kui ta esitab teate töö- või teenistussuhte lõpetamise kohta.

Inimeselt, kes ei ole töötuna või töötajana arvele võetud, teavitatakse ainult tööturu olukorrast ning tööturuteenustest ja -toetustest.

Töötuna arvele võtmine

Töötuna arvelevõtmiseks pöördub taotleja isiklikult tööturuameti esindusse (asuvad maakonna keskustes). Taotleja võib valida, millises esinduses on tal kõige sobivam ennast arvele võtta – valiku võib teha selle järgi, millises piirkonnas inimene soovib tööd leida või koolitustel osaleda.

Arvele võtmiseks tuleb esitada:

- kehtiv isikut tõendava dokument;
- tööraamat;
- töövõtu-, käsundus- või muu teenuse osutamiseks sõlmitud võlaõigusliku leping.

Kui taotlejal on vastunäidustusi või piiranguid, mis takistavad teatud töö tegemist, tuleb esitada sellekohane arstitõend.

Puudega töötuna arvelevõtmiseks tuleb esitada lisaks eelnimetatule dokumendid töövõime kaotuse protsendi ja puude raskusastme kohta. Esitada võib ka rehabilitatsiooniplaani.

Tööturuteenused töötajale

Töötuna arvele võtmine

Töövahendus

Alates 2007. aastast tagab riik tööturuametis arvel olevatele aktiivselt tööd otsivatele inimestele ravikindlustuse alates 31. töötuna arveloleku päevast.

Töövahendus

Töövahendus on töötule ja tööotsijale sobiva töö ning tööandjale sobiva töötaja leidmine.

Töövahenduse käigus suunab tööturuamet töötuid ning tööotsijaid sobivatele tööpakkumistele ning otsib tööandjale tema esitatud nõuete järgi sobivat töötajat. Tööturuamet ei sekku tööandja ja töövõtja vahelistesse läbirääkimistesse.

Töövahendust kui teenust tuleb osutada tööotsijale tasuta. Ka eraõiguslik juriidiline isik ja füüsilisest isikust ettevõtja ei tohi nõuda tema poole tööleidmise sooviga pöördunud inimeselt tasu töövahendusteenuse eest. Seda võib nõuda üksnes tööandjalt või teiselt eraõiguslikult juriidiliselt isikult või füüsilisest isikust ettevõtjalt.

Sobiv töö**Sobiv töö**

Sobivaks tööks peab seadus tööd, mis ei ole tööotsijale tervislikult vastunäidustatud ning mille puhul transpordiks elukoha ning töökoha vahel ei kulu üle 2 tunni päevas ega 10% palgast.

Kui töötu sobivat tööd vastu ei võta, kaotab ta saadava rahalise toetuse.

Esimese 20 nädala jooksul alates töötuna arvele võtmisest on sobiv töö selline, mis vastab töötu haridusele, erialale ning kogemustele ning mille eest pakutav töötasu on vähemalt 60% isiku senisest töötasust, kuid mitte alla valitsuse kehtestatud kahe kuupalga alammäära.

Pärast 20ndat nädalat alates töötuna arvelevõtmisest, peetakse sobivaks ka tähtjalist tööd, ning see ei pea enam vastama isiku haridusele, erialale ega kogemustele. Palk tehtava töö eest peab olema vähemalt üks valitsuse kehtestatud palga alammäär ning peab olema suurem samal perioodil saadavast töötuskindlustushüvitisest.

Töötuskindlustushüvitisest peetakse sobivaks iga töö, mida ta ise endale sobivaks peab.

Sobivast tööst keeldumise puhul võib tööturuamet lõpetada töötuskindlustushüviteise maksmise või peatada töötutoetuse

maksmise 10 päevaks. Teisel põhjendamata keeldumisel lõpetatakse ka töötutoetuse maksmine ning kolmandal korral lõpetatakse töötuna arvelolek.

Tööturukoolitus

Tööturukoolituse eesmärk on kutseoskuste täiendamise või ümberõppega tõhustada töötü konkurentsivõimet tööturul ehk parandada töö leidmise võimalusi. Peale erialaste oskuste on töökoha leidmiseks vajalikud ka teadmised tööotsingu üldistest põhimõtetest ning ootustest, mis tulevasel tööandjal on juba elulookirjeldusest (CV) või tööintervjuust alates.

Tööturukoolitus jaguneb töö- ning kohanemiskoolituseks. Töökoolitus on otseselt seotud ametioskuste omandamisega, kas esmase-, ümber- või täiendõppe teel. Kohanemiskoolituse eesmärk on tutvustada tööturu nõudeid ja valmistada klient psühholoogiliselt ette tööotsinguteks.

Töötü suunatakse tööturukoolitusele individuaalse tööotsimiskava alusel. Tööturukoolituse pikkus on kuni 1 aasta.

Soovitused tööturukoolituse taotlejale

- Tutvuge ajalehtede, interneti, meediakanalite ja tööturuameti tööpakkumistega.
- Kujundage endale ülevaade, keda vajatakse tööturul ja millise pakutava töö vastu tunned huvi.
- Kaalutlege, kas pakutav töö sobib teile ja milliseid lisaoskusi vajate.
- Vajadusel abistab teid karjääri planeerimisel või õppesoovi täpsustamisel karjäärinõustaja.

Soovitused koolitusel osalejale

- Osalege kõigis õppetundides ja omandage õppekavas ettenähtud oskused.
- Mõjuval põhjusel, näiteks haiguse tõttu puudumisest teatage kohe kursuse korraldajale ja tööturuameti konsultandile.
- Haiguse tõttu puudumise kohta esitage tööturuameti konsultandile arstitõend.
- Pöörduge tööturuametisse konsultandi määratud ajal.
- Pärast kursuse lõpetamist esitage konsultandile koolituse läbimist tõendav dokument.
- Täitke kursuse lõpetamisel küsitlusleht.

Tööturu-
koolitus

Tööturukoolitusel osalemise toetused

Stipendium

Stipendiumi on õigus saada töötul, kes osaleb vähemalt 40 tundi kestval tööturukoolitusel. Stipendium arvutatakse koolitaja esitatud andmete alusel iga õppetööl osaletud tunni eest. Ühe osaletud tunni eest saab stipendiumi 3,75 krooni. Stipendiumi makstakse kord kuus töötü soovi alusel tema pangakontole või posti teel.

Sõidutoetus

Sõidu- ja majutustoetuse saamiseks esitab tööturukoolitusel osaleja iga kuu kohta avalduse. Toetust makstakse koolitaja esitatud osavõtutabeli alusel. Sõidu- ja majutustoetust ei maksta päevade eest, mil töötü tööturukoolitusel ei osalenud.

Majutustoetus

Ühes kuus hüvitatakse nii sõidu- kui majutuskulusid kokku kuni 1200 krooni eest. Ühe päeva eest hüvitatakse kas sõidu- või majutuskulud.

Sõidukulude hüvitamine

Sõidukulude hüvitamine

Sõidukulude arvutamisel arvestatakse lühimat teed töötü elukohta ja koolituskoha vahel. Toetust makstakse läbitud kilomeetrite alusel. Vahemaad alla 500 meetri ei arvestata ning vahemaa 500 meetrit ja üle selle ümardatakse kilomeetrini.

Sõidukulusid hüvitatakse iga läbitud kilomeetri kohta 1,50 krooni, kuid mitte rohkem, kui kuu päevamäär. Kuu päevamäär leitakse kuu ülemäär jagamisel tööpäevade arvuga vastaval kalendrikuul.

Näide. Kuu ülemäär on 1200 krooni. 2007. aasta juulis on 22 tööpäeva. Maksimaalne päevamäär selles kuus on $1200 : 22$ ehk 54,50 krooni. Kuna ühe sõidukilomeetri hüvitise suurus on 1,50 krooni, siis juulis 2007 hüvitatakse sõidukulusid maksimaalselt 36 km eest päevas.

Juunis 2007 on 21 tööpäeva, seega maksimaalne päevamäär juunis on $1200 : 21$ ehk 57,10 krooni. Sõidukulusid hüvitatakse $57,10 : 1,50 = 38$ km kohta päevas.

Majutuskulude hüvitamine

Majutuskulude hüvitamine

Majutusteenuse osutaja võib turismiseaduse järgi olla registreeritud majutusettevõtte või majutust pakkuv õppeasutus. **Majutuskulusid** hüvitatakse tasutud arve alusel, kuid ühe päeva kohta mitte rohkem kui kuu päevamäär. Kuu päevamäär leitakse sarnaselt sõidukulude päevamäärale. Ühe päeva kohta hüvitatakse ainult kas sõidu- või majutuskulusid. Mõlemat kulu sama päeva kohta ei hüvitata.

Karjäärinõustamine

Kiiresti arenev töömaailm nõuab inimeselt pidevate valikute ja otsuste tegemist läbi kogu elu. Teadlikkus töö- ja õppimisvõimalustest, iseenda eeldustest ja vajadustest tõstab inimese suutlikkust kohaneda toimivate muutustega ning võimaldab teha asjakohaseid otsuseid, seada eesmärged ja nende nimel tegutseda. Nendele probleemidele lahendusi otsides tekib inimesel sageli vajadus asjatundlike nõuanne järel. Töö valiku, tööalase karjääriga ning töö saamise või kaotamisega seoses tekkinud küsimustele võib lahendusi leida karjäärinõustamise käigus.

Karjäärinõustamine on haridusele, tööoskustele ja isikomadustele vastava haridustee, töö, tööalase valiku või tööle saamiseks vajaliku koolituse soovitamise.

Karjäärinõustamist tehakse kõikides tööturuameti esindustes, kus töötavad spetsiaalse ettevalmistusega karjäärinõustamiskonsultandid.

Karjäärinõustamist osutatakse siis, kui inimene on end arvele võtnud tööturuametis

- töötuna;
- töölepingu lõpetamise kohta teate saanud tööotsijana.

Karjäärinõustamise kasulikkus

Karjäärinõustamine võib kasulik olla eelkõige siis, kui:

- puudub tööks vajalik väljaõpe;

Karjäärinõustamine võib kasulik olla eelkõige siis, kui Te ei leia tööd oma kutsealal, kuna tööturul puudub selle järel nõudmine

Karjäärinõustamine

Individuaalne nõustamine**Grupi-
nõustamine**

- puudub varasem töökogemus ja teadmised töömaailmast on vähesed;
- ei ole pikemat aega töötanud ja kutseoskused on vananenud;
- tervislikel või teistel olulistel põhjustel ei saa enam töötada oma kutsealal;
- ei leia tööd oma kutsealal, sest tööturul puudub selle järele nõudlus;
- soovitakse hinnata oma eeldusi kutsevaliku tegemiseks, sobiva koolituse ja töö leidmiseks;
- vajatakse nõuandeid tulemuslikumaks tööotsimiseks.

Individuaalne ja grupinõustamine

Individuaalne vestlus toimub koostöös karjäärinõustajaga. Üldjuhul on nõustamisvestluse pikkus üks tund. Soovitud tulemuse saavutamine võib võtta aga vähem või rohkem aega. Kui tulemuse saavutamine võtab rohkem aega, kujuneb nõustamine mitmeks järjestikuseks konsultatsiooniks.

Grupinõustamisest võtab osa rohkem inimesi (tavaliselt 8–16). Grupis suheldes saab õppida teiste kogemustest ja jagada oma kogemusi, arendada koostöö- ja eneseväljendusoskusi ning leida tuge grupikaaslastelt.

Tegevused karjäärinõustamisel

Karjäärinõustamise käigus on võimalus:

- saada teavet tööturul toimuvast, õppimisvõimalustest, elukutsetele esitatavatest nõuetest ja tööotsimisallikat-est;
- täpsustada oma töö- ja õppesoove;
- hinnata enda olemasolevaid ja edasiarendamist vajavaid teadmisi ja oskusi;
- saada nõuandeid kutse-, õppe- ja töövaliku otsuste tegemiseks;
- saada juhtnööre edasiste tegevuste kavandamiseks ja töö otsimiseks;
- hinnata oma kutsesobivust testimise teel.

Kutsesobivuse testimine aitab selgusele jõuda enda tugevates külgedes – võimetes, isiksuseomadustes ja huvides. Tes-

timine on siiski vaid nõustamist toetav tegevus ja selle vajaduse otsustab karjäärinõustaja.

Karjäärinõustamise tulemusena:

- osatakse paremini hinnata enda tööalaseid eeldusi ja võimalusi tööturul;
- orienteerutakse õppimisvõimalustes ja osatakse selle põhjal teha enda jaoks sobiva valiku;
- suudetakse teha sobivamaid kutse- ja töövaliku otsuseid;
- osatakse koostada elulookirjeldust (CV) ja avaldust töökoha taotlemiseks ning valmistuda tööintervjuuks;
- osatakse kavandada oma tööalast karjääri pikemas perspektiivis.

Tööpraktika

Teenus on mõeldud eelkõige noortele töötutele, kes on omandanud eriala, kuid kellel puudub töö leidmiseks vajalik praktiline töökogemus. Tööpraktika teenus annab tööandja juures praktiseerimise ja õppimise võimaluse ka nendel erialadel, kus puudub koolitusvõimalus koolitusasutustes, kuid samas on vabu töökohti.

Tööpraktika jooksul omandab töötu asjaomasel töö- või ametikohal töötamise oskused. Tööandja juures tööpraktikal viibimine suurendab töötule võimalusi pärast teenuse lõppemist saada tööd sama tööandja juures.

Tööpraktika kestab kuni 4 kuud. Töötule osaleb tööpraktikal kuni 8 tundi päevas ehk kuni 40 tundi nädalas. 16–17aastane töötule osaleb tööpraktikal kuni 7 tundi päevas ehk kuni 35 tundi nädalas.

Tööpraktikal osaleja on kohustatud:

- osalema tööpraktikal kokkuleppe alusel tööturuameti ja tööandjaga;
- pidama praktikapäevikut, mis sisaldab täidetud tööülesannete kirjeldust ning esitama selle tööturuameti esindusele hiljemalt iga kuu 5. kuupäeval;
- teatama kohe mõjuvast põhjusest, näiteks haiguse tõttu puudumisest, tööandjale ja tööturuameti esindusele. Haiguse tõttu puudumise kohta tuleb esitada tööturuameti esindusele arstitõend;

Tööpraktika

Avalik töö

- pöörduma tööturuameti konsultandi poole määratud ajal.

Tööpraktikal osalejäl on õigus saada samasid toetusi, mis tööturukoolitusel osalejälgi (vt lk. 200).

Avalik töö

Avalik töö on ajutine tasuline töö, mis ei eelda töötul kutse-, eri- ega ametialase ettevalmistustuse olemasolu. Avalik töö on mõeldud peamiselt pikaajaliste töötute tööharjumuse taastamiseks ja nende sotsiaalseks kaasamiseks.

Avalikule tööle ei kohaldata tööõigusakte, välja arvatud töötervishoiu ja tööohutuse seadus ning töö- ja puhkeaja seaduse §-d 1–5 ja 12–35.

Avalikku tööd korraldab tööturuamet koos avaliku töö korraldajaga, milleks võib olla kohaliku omavalitsuse üksus (linna- või vallavalitsuse), mittetulundusühing või sihtasutus.

Avaliku töö tunnipalga alammäär on valitsuse kehtestatud tunnipalga alammäär. 2007. aastal on kehtestatud tunnipalga alammääraks 21 krooni ja 50 senti.

Avalikul tööl osalemise aeg

Avalik töö asendab senised hädaabitööd. Avalik töö parandab töötulekuvõimalusi, sest osalejale tuleb maksta kehtestatud tunnipalga alammäära. Avalikule tööle suunatakse töötute tema nõusolekul kümneks tööpäevaks, kuid mitte kauemaks kui 50 tunniks ühe kuu jooksul. Töötute osaleb avalikus töös kuni 8 tundi päevas. 16–17aastane töötute osaleb avalikus töös kuni 7 tundi päevas.

Kui avaliku töö korraldaja soovib töötut tööle võtta pikemaks ajaks kui tööturuteenuste ja -toetuste seaduses ette nähtud, peab ta sõlmima töötuga lepingu. Töötute on kohustatud sellest teavitama tööturuametit ja tema töötuna arvelolek lõpetatakse. Pärast töö lõppemist saab isik uuesti taotlema töötuna arvelevõtmist.

Ettevõtluse alustamise toetus

Tööotsing pole sugugi ainuke võimalus tööd leida. Ettevõtlilikud töötud võivad saada oma hea äriidee teostamiseks tagastamatut toetust ning töö otsimise asemel luua endale või mitmele ini-

**Ettevõtluse
alustamise
toetus**

mesele võimalus töötamiseks. Stardiraha suurus on maksimaalselt 20 000 krooni. Kindlasti on mõistlik tutvuda ka Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse pakutavate võimalustega (lisainfo internetis www.eas.ee; www.aktiva.ee).

Õigus ettevõtluse alustamise toetust saada on tööturuametis arvele võetud töötul, kes on vähemalt 18aastane ja kes on läbinud ettevõtluskoolituse või kellel on kutse- või kõrgharidus majanduse alal või kellel on ettevõtluskogemus.

Toetuse saamiseks tuleb tööturuametile esitada avaldus, äriplaan ning dokumendid, mis tõendavad ettevõtluskoolituse läbimist või ettevõtluskogemust.

Otsus toetuse saamise kohta tehakse 30 tööpäeva jooksul arvates avalduse esitamisest.

Kui otsus on positiivne, kannab tööturuamet toetuse töötü pangakontole 10 tööpäeva jooksul pärast otsuse langetamist.

Toetuse laekumisega pangakontole kaasneb töötuna arveloleku lõpetamine ning töötutoetuse maksmise lõpetamine.

Ettevõtluse alustamise toetust saanu peab:

- alustama majandustegevusega 6 kuu jooksul toetuse saamisest;
- kasutama toetust sihtotstarbeliselt esitatud äriplaani järgi;
- tagastama toetuse täies ulatuses, kui majandustegevuse alustamata jätmise või lõpetamise ei ole seotud mõjuvate põhjustega.

Tööharjutus

Tööharjutuse eesmärk on aidata tööelust pikalt eemal olnud töötutel omandada või taasomanda esmast tööharjumust. Rõhk ei ole selle teenuse puhul mitte kindlate tööoskuste õppimisel, vaid pigem tööalase vastutuse ja kohusetunde ning kaastöötajatega arvestamisoskuse kujundamisel.

Tööharjutuse teenus on eelkõige suunatud töötule, kes pole pikka aega töötanud, kellel puudub töökogemus ning kes ei ole valmis töötama iseseisvalt avatud tööturul.

Tööharjutus on esimene samm uuesti tööturule tulemisel. Selle käigus tehakse kergemaid töid, mis ei nõua erialaseid teadmisi

Tööharjutus

Palgatoetus**Töötuskind-
lustushüvitis**

või milleks vajalikud oskused on omandatavad tööharjutuse käigus juhendaja nõustamisel.

Tööharjutuse kestus on kuni kolm kuud. Tööharjutuse teenuse osutaja võib olla nii eraõiguslik juriidiline isik, füüsilisest isikust ettevõtja kui kohaliku omavalitsuse üksus.

Tööharjutuses osaleval töötul on õigus stipendiumile. Stipendiumi makstakse kord kuus töötü soovi järgi tema pangakontole või posti teel. (Vt täpsemalt tööturukoolituse toetused)

Pärast tööharjutuse läbimist võib taotleda teisi tööturuteenuseid nagu tööturukoolitus ja tööpraktika.

Toetused

Palgatoetus

Palgatoetuse eesmärk on aidata tööle pikaajalisi ja noori töötuid. Pikaajaliselt töötanud inimesed on tihtipeale kaotanud tööoskused ja enesekindluse. Vahepealne töökogemus aitab inimesed taas tööturule.

Palgatoetust saab taotleda tööandja, kes rakendab tööle isikuid, kes on olnud töötuna arvel järjest üle 12 kuu või kes on töötuna arvelevõtmisele eelnud 12 kuu jooksul vabanenud vanglast ning noori, 16–24-aastaseid töötuid, kes on töötuna arvel olnud järjest üle kuue kuu.

Palgatoetuse maksmine

- Palgatoetusega toetatakse tööandjat kuue kuu jooksul poole töötajale makstava palga ulatuses (kuid mitte rohkem kui miinimumpalga ulatuses).
- Palgatoetust makstakse riskirühma kuuluva töötü tähtsatu töölepinguga rakendamise eest.
- Palgatoetust makstakse tööandja pangaarvele esitatud palgatõendi alusel kord kuus.

Tööandja peab tagastama palgatoetuse täies ulatuses, kui töö- või teenistussuhe lõpetatakse tööandja algatusel enne ühe aasta möödumist töölepingu sõlmimisest või kui tööandja on teadlikult esitanud valeandmeid palgatoetuse saamiseks.

Töötuskindlustushüvitis

Esimesed 100 töötüks olemise päeva makstakse töötuskind-

lustushüvitist 50% töötaja varasemast töötasust. Alates 101. päevast langeb hüvitis 40% töötaja varasemast töötasust.

Hüvitise suurus arvutatakse keskmisest ühe kalendripäeva töötasust viimasel 12 töötatud kuul. Seejuures ei võeta arvesse kindlustatule töölepingu või teenistussuhte lõpetamisel makstud hüvitisi, kuna koondamistasud on juba iseenesest üks hüvitise liik töö kaotamise korral.

Töötuskindlustushüvitisele ei ole õigust inimesel, kes lahkus töölt poolte kokkuleppel, omal soovil või kelle tööleping lõpetati töötaja vääritu teo, töökohustuste mittetäitmise või usalduse kaotuse tõttu.

Töötutoetus

Töötutoetust on õigus saada töötul

- kellel puudub sissetulek töötutoetuse ulatuses ja
- kes töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul vähemalt 180 päeva:
 1. töötas või oli hõivatud tööga võrdsustatud tegevusega või
 2. muu tööturuteenuste ja -toetuste seaduse § 26 lg 4 loetletud hõivega.

Kui töötul oli hõivatud töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul mitme tegevusega, liidab tööturuamet erinevate tegevustega hõivatuse ajavahemikud, kui need ei kattu.

Töötutoetust makstakse töötule, kes:

- täidab tööotsimiskavas kokkulepitud tegevusi ja
- tuleb talle määratud ajal isiklikult tööturuametisse vastuvõtule. Kui tööotsimiskavas on kokku lepitud, et töötul võtab tööturukoolitusel või tööpraktikal osalemise ajal vastuvõtul käimise asemel ühendust tööturuametiga telefoni teel, võrdsustatakse telefoni teel ühenduse võtmise vastuvõtule tulemisega.

Töötutoetuse suurus ja arvutamine

Tööturuamet arvutab töötutoetust tagasiulatuvalt. Töötutoetuse arvutamisel korrutatakse töötutoetuse päevamäär töötul eelviimase ja viimase vastuvõtul käimise vaheliste päevade arvuga.

Töötutoetus

Töötutoetuse
suurus

**Töötutoetuse
arvutamine**

Töötutoetuse arvutamise aluseks on töötoetuse päevamäär, mis kehtestatakse riigieelarve seadusega. 1. jaanuarist 2007. a on töötutoetuse päevamäär 32,9 krooni. Nt 30 päeva eest saab töötü 987 krooni töötutoetust.

Tööturuamet maksab töötutoetuse töötü isiklikule pangakontole või posti teel. Posti teel maksmise korral lisandub Eesti Posti kehtestatud teenustasu. Toetuse arvutamisest kuni raha laekumiseni töötü pangakontole või postkontorisse kulub umbes 8 tööpäeva.

EURES

EURES

EURES (European Employment Services) on Euroopa tööturu võrgustik, mis asutati 1993. aastal. EURES toetab töötajate vaba liikumist Euroopa Liidu ja Euroopa Majanduspiirkonna (EL/EMP) riikides (Austrias, Belgias, Bulgaarias, Eestis, Hispaanias, Hollandis, Iirimaa, Islandil, Itaalias, Kreekas, Küprosel, Leedus, Liechtensteinis, Luksemburgis, Lätis, Maltal, Norras, Poolas, Portugalis, Prantsusmaal, Rootsis, Rumeenias, Saksamaal, Slovakkias, Sloveenias, Soomes, Suurbritannias, Šveitsis, Taanis, Tšehhis ja Ungaris).

EURES-e eesmärk on pakkuda:

- töötajale infot ja nõustamisteenust töövõimaluste ning elamis- ja töötingimuste kohta Euroopas;
- olla toeks tööandjatele töötajate värbamisel Euroopast;
- pakkuda informatsiooni piirialade elanikele töötamiseks naaberriigis.

Rahvusvahelisest EURES-e tööotsinguportaalist (<http://eures.europa.eu>) on võimalik informatsiooni saada osaliselt ka eesti keeles, tehes esilehelt valiku „et“. Eesti EURES-e kodulehekülge on aadressil www.eures.ee.

Töötajatel, kes on huvitatud töötamisest mõnes teises EL-i liikmesriigis, soovitatakse kasutada EURES-e osutatavaid teenuseid. Need teenused on tasuta töötajatele ja tööandjatele ning neid osutatakse nii personaalnõustamis- kui ka internetiteenusena. 5 EURES-e nõustajat tegutsevad Eestis alates Euroopa Liiduga liitumisest. EURES-e nõustajad töötavad tööturuameti Tallinna, Narva, Tartu ja Pärnu esindustes. Igas tööturuameti esinduses on EURES-e võrgustikuga kursis olev konsultant.

EURES-e nõustajad on omandanud eriteadmised töötajate liikumist puudutavates praktilistes, juriidilistes ja administratiivsetes küsimustes. Nad on koolitatud spetsialistid, kes osutavad Euroopa tööturul töö leidmisest huvitatud isikutele kolme põhiteenust – teabe-, suunamis- ja töövahendusteenust.

Tööpakkumiste ja tööotsijate andmebaas

Nii tööotsijate kui ka tööandjate vajaduste rahuldamiseks on loodud tööpakkumiste andmebaas. Selles sisalduvad Euroopas pakutavad töökohad, millele võivad kandideerida ka isikud, kes ei ole vastava riigi kodanikud. Andmebaas on internetis aadressil <http://eures.europa.eu/>. Selle kaudu on tööotsijatel võimalik leida tööd kõigis EL-i liikmesriikides.

Peale tööpakkumiste on leheküljel ka CV-de otsingu andmebaas. Tööotsijad saavad kasutada seda andmebaasi oma CV-de kättesaadavaks tegemiseks laiale tööandjate ringile, kes otsivad andmebaasist sobivaid kandidaate ning võtavad nendega ise ühendust.

Leheküljel on ka andmebaasid, mis sisaldavad informatsiooni elu- ja töötingimuste kohta EL-i riikides ning tööjõunõudluse kohta EL-i regioonides.

Kuidas välismaal tööd otsida?

Kõige tavapärasem ning tõenäolisem viis saada infot vabade töökohtade kohta on riikliku tööturuasutuse kaudu.

Töö leidmiseks peaks:

- külastama EURES-e tööalast liikuvust käsitlevat Interneti-lehekülge <http://eures.europa.eu/>, kust võib leida tööpakkumisi ning muud kasulikku infot;
- pöörduma vastuvõtja riigi tööturuasutuste poole, soovitatavalt EURES-e nõustaja poole, kellel on välisriikide kodanike abistamise kogemus ning on suuteline tööotsijat nõustama. Üldmainitud Interneti-leheküljelt leiab kõigi EL-i tööturuasutuste kontaktaadressid. Tuleb meeles pidada, et EL-i riigi kodanikul on teises liikmesriigis võrdsed õigused teise riigi kodanikega.
- Eestis pöörduma nõuande saamiseks tööturuametisse.

Tööpakkumiste
ja tööotsijate
andmebaas

Tööotsimine
välismaal

Välismaale kolimine on suur samm

Tuleb teada ka probleeme, mis võivad esile kerkida teise riiki kolimisel. Eri riikide elu- ja töötingimused võivad tekitada mõningaid raskusi – uue kultuuriga kohanemine, võõrkeeles tööalane suhtlemine ning harjumine uue maksu- ja sotsiaalkindlustussüsteemiga. Kõige paremini aitab end selleks ette valmistada iga-külgse teabe kogumine välja valitud riigi kohta. Kvalifikatsiooni ja võõrkeelte oskuse kõrval on töö leidmisel tähtsad ka isikuomadused ning otsusekindlus. Vastuvõtjariigi keele oskus on töö leidmise eeltingimus.

Enne, kui alustada töö otsimist, peab endale teadvustama, et välisriigis töö leidmine ei pruugi olla lihtsam kui kodumaal. Üldine töötute arv Euroopa Liidus on ikka veel kõrge. Sellele vaatamata võivad Euroopa tööturul mõned tegevusharud nagu turism, finantsteenused, juhtimiskonsultatsioonid, ehitussektor, info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ning mõned tervishoiusfäärid, aga ka hooajatööd põllumajanduses, pakkuda avaraid töövõimalusi. Tuleb mees pidada, et töösaamisvõimalused eri Euroopa regioonides erinevad märkimisväärselt ning olukord tööturul võib muutuda väga kiiresti.

Sotsiaalhoolekanne ja -kindlustus

Põhiseaduse järgi on Eesti kodanikul õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral.

Need õigused tagatakse sotsiaalse kaitse meetmete kaudu, mis jagunevad sotsiaalhoolekandeks ja sotsiaalkindlustuseks.

Sotsiaalhoolekande seadus

Sotsiaalhoolekanne on erinevate toimingute süsteem, mis soodustab isiku toimetulekut. Sotsiaalhoolekande organisatsiooniliisi, majanduslikke ja õiguslikke aluseid reguleerib „Sotsiaalhoolekande seadus“.

Sotsiaalhoolekande ülesanded on isikule või perekonnale toimetulekuraskuste ennetamiseks, kõrvaldamiseks või kergendamiseks abi osutamine ja sotsiaalsete erivajadustega isiku sotsiaalsele turvalisusele, arengule ja ühiskonnas kohanemisele kaasaaitamine. Seda tehakse sotsiaalteenuste osutamise, toetuste maksmise või muu abi osutamise kaudu. Sotsiaalabina makstakse toetusi abistatava puuduse korral, kusjuures toetuse suurus sõltub isiku individuaalsest abivajadusest.

Riigi sotsiaalhoolekande poliitika töötab välja **sotsiaalministeerium**. **Maavanem** töötab koostöös kohalike omavalitsustega välja maakonna sotsiaalhoolekandepoliitika, teostab järelevalvet maakonnas osutatavate sotsiaalteenuste ja muu abi kvaliteedi, samuti riigi eraldatud raha kasutamise üle ning korraldab mõnede teenuste osutamist.

Kohalik omavalitsus korraldab abi vajavatele inimestele sotsiaalteenuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise, määrab ja maksab sotsiaaltoetusi.

Õigus sotsiaalabile

Sotsiaalhoolekandest saavad abi Eesti Vabariigi alalised elanikud, Eestis elamisloa või elamisõiguse alusel elavad välismaa-

Sotsiaal-
hoolekanne

lased ja Eestis viibivad rahvusvahelise kaitse saajad. Vältimatut sotsiaalabi on õigus saada igal Eestis viibival isikul.

Sotsiaalhoolekannet rahastatakse kohaliku omavalitsuse eelarvest, riigieelarvest või muudest vahenditest. Osa teenuste puhul on ka isiku omaosalus.

Kuidas abi saada?

Sotsiaalteenuste, -toetuste ja muu abi saamiseks tuleb pöörduda valla- või linnavalitsusse.

Valla- või linnavalitsus on kohustatud:

- andma teavet võimaluste ja asjaajamise kohta;
- vajaduse korral suunama inimese mõne muu asjaomase ametiasutuse või -isiku poole;
- andma võimaluse tuua puudulikult esitatud taotluse juurde täiendavaid dokumente.

Inimene peab esitama valla- või linnavalitsusele andmeid sissetulekute, perekonna suuruse, töötamise, tervisliku seisukorra jmt kohta, mis on vajalikud sotsiaalteenuste, -toetuste ja muu abi saamiseks.

Abi vajavast isikust või perekonnast peavad linna- või linnavalitsust (sotsiaaltöötajat) teavitama kõik, kellel sellest infot on, nii perekonnaliikmed, politseinik, ravi- või haridusasutuse töötaja.

Täiendavat infot saab ka sotsiaalministeeriumi kodulehelt www.sm.ee.

Sotsiaalteenused

Sotsiaalteenused on:

- **Sotsiaalnõustamine** – isikule teabe andmine tema sotsiaalsetest õigustest ja abistamine konkreetsete probleemide lahendamisel.
- **Rehabilitatsiooniteenus** – soodustab puudega inimese iseseisvat toimetulekut, sotsiaalset lõimumist ja töötamist või tööle asumist. Puudega inimesele koostatakse rehabilitatsiooniplaan, teda juhendatakse ja osutatakse vajalikke teenuseid. Teenuse osutamise tagab sotsiaal-kindlustusamet.

- **Proteeside, ortopeediliste ja muude abivahendite andmine.** Haiguse, kõrge ea või puude tõttu tehnilist abivahendit vajaval isikul on õigus see osta või laenutada soodustingimustel.
- **Lapsehoiuteenus** – last hooldab, arendab ja tagab tema turvalisuse lapsehoidja kutsetunnistusega isik. Seadus ei pane kohalikule omavalitsusele kohustust oma eelarvest lapsehoiuteenust toetada, kuid paljud teevad seda, sest lasteaiakohtadest on puudus. Riik rahastab puudega lapse lapsehoiuteenust (2007. a. 2580 kr aastas, 21 kr 50 senti tunnis). Seda võib kasutada ka üksikute päevade kaupa.
- **Koduteenused** – isikule kodustes tingimustes osutatavad teenused, mis aitavad tal harjumuspärases keskkonnas toime tulla.
- **Eluasemeteenused** – kohalikud omavalitsusorganid on kohustatud andma eluruumi isikule või perekonnale, kes ise ei ole suuteline ega võimeline seda endale või oma

Seaduse kohaselt on abivajajal õigus saada proteese, ortopeedilisi ja muid abivahendeid

perekonnale tagama, luues vajaduse korral võimaluse sotsiaalkorterite üürimiseks.

- **Hooldamine perekonnas** – isiku hooldamine sobivas perekonnas, kelle liikmete hulka ta ei kuulu. Hooldamine perekonnas toimub kohaliku omavalitsusasutuse ja hooldamisele võtja vahel sõlmitud kirjaliku lepingu alusel.

Perekond on kohustatud oma abivajajate liikmete eest hoolitsema

- **Asenduskoduteenus** – orvule või vanemliku hoolitsuseta lapsele peresarnaste elutingimuste võimaldamine, arenguks soodsa elukeskkonna loomine ja tema ettevalmistamine võimetekohaseks toimetulekuks täiskasvanuna. Asenduskoduteenust rahastatakse riigieelarvest (2007. a kuni 8000 kr kuus, alla 3aastase või puudega lapse puhul kuni 11 115 kr kuus).
- **Hooldamine hoolekandetasutuses** – hoolekandetasutuses viibivatele isikutele nende eale ja seisundile vastava hooldamise, sh põetamise ja kasvatamise, tagamine.
- **Muud sotsiaalteenused** – toimetulekuks vajalikud muud sotsiaalteenused, mida võib osutada kohalik omavalitsus.

Sotsiaaltoetused

Sotsiaaltoetused on:

- **toimetulekutoetus;**
- **välisriigist Eestisse elama asunud Eesti kodanikule või eesti rahvusest isikule ja tema abikaasale, lastele**

ja vanematele makstav sotsiaaltoetus – makstakse vanaduspensionieas olevale isikule rahvapensioni määras, kui tema kuusissetulek on alla selle;

- **kohaliku omavalitsuse eelarvest makstavad täiendavad sotsiaaltoetused.**

Toimetulekutoetus

Toimetulekutoetust on õigus saada üksi elaval isikul või perekonnal, kelle kuu netosissetulek pärast eluruumi alaliste kulude mahaarvamist on alla kehtestatud toimetulekupiiri. Toimetulekutoetust määravad ja maksavad valla- ja linnavalitsused, vahendid selleks eraldatakse riigieelarvest.

Toimetulekupiiri määra üksi elavale isikule või perekonna esimesele liikmele kehtestab riigikogu igaks eelarveaastaks riigieelarvega. **2007. aastal on toimetulekupiiri määr 900 krooni kuus.** Perekonna teise ja iga järgneva liikme toimetulekupiiri suurus on 80 protsenti perekonna esimese liikme toimetulekupiirist, 2007. a 720 krooni kuus. Seega on 4-liikmelise pere toimetulekupiir 3060 krooni kuus. Toimetulekutoetuse maksmise regulatsioon on sätestatud sotsiaalhoolekande seaduses.

Sotsiaalkindlustus

Sotsiaalkindlustus on riigi antud garantii, et teatud sotsiaalsete riskide puhul on isikule tagatud täiendav sissetulek või sissetulekute jätkumine vähemalt tasemel, mis võimaldab inimväärsel äraelamisel. Sotsiaalkindlustus jaguneb kindlustushüvitisteks ja riiklikeks toetusteks. Nende puhul on erinevalt sotsiaalhoolekandest vaja vaid teatud riski realiseerumist (toitjakaotus, töötus, teatud vanuse saabumine jne), kusjuures isiku individuaalseid vajadusi ei hinnata.

Eestis on kohustusliku kindlustusena loodud töötuskindlustus, ravikindlustus ja pensionikindlustus. Riiklikud toetused on töötua abiraha, peretoetused, puuetega inimeste sotsiaaltoetused, matustetoetus, kuriteoohvritele makstavad toetused.

Sotsiaalkindlustusskeeme rahastatakse kohustuslikest maksudest või maksetest (töötuskindlustus, ravikindlustus ja pensionikindlustus (I ja II sammu)), vabatahtlikest osamaksetest (III pensionisammu) või riigieelarvest üldistest maksudest.

Sotsiaalkindlustuspoliitika töötab välja sotsiaalministeerium.

Toimetulekutoetus

Toimetulekupiir

Sotsiaalkindlustus

Riiklik pension

Hüvitisi (pensione) ja toetusi maksavad välja sotsiaalkindlustusamet isiku elukohajärgse pensioniameti kaudu, tööturuamet (vt kodanik ja tööturg lk 195), töötukassa või haigekassa (vt kodanik ja tervis, ravikindlustus lk 242-243).

Täiendavat infot leiab sotsiaalministeeriumi ja eespool mainitud asutuste kodulehekülgedelt: www.sm.ee, www.ensib.ee, www.tta.ee, www.tootukassa.ee, www.haigekassa.ee. Seadused on aadressil www.riigiteataja.ee.

Pensionid

Riiklik pension

Riiklik pension ehk **I samm** on igakuine rahaline sotsiaalkindlustushüvitis vanaduse, töövõimetuse või toitja kaotuse korral. Riiklikku pensioni finantseeritakse sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osast, mis on 20% töötasult ja muudelt tuludelt, ning osaliselt ka riigieelarvest.

Riiklikule pensionile on õigus:

- Eesti alalisel elanikul;
- tähtjalise elamisloa või elamisõiguse alusel Eestis elaval välismaalasel.

Riikliku pensionikindlustuse seaduse alusel makstavad pensioni liigid on:

- vanaduspension;
- töövõimetuspension;
- toitjakaotuspension;
- rahvapension.

Iga aasta 1. aprillist määratakse pensionile indeks, mille väärtus on eelmise aasta tarbijahinnaindeksi aastase kasvu ja sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osa aastase laekumise kasvu aritmeetiline keskmine. Näiteks, kui tarbijahinnaindeks kasvas aastast 4% ja sotsiaalmaksu laekumine 10%, siis tõuseb pension 1. aprillist 7% võrra. Viimastel aastatel on pension täiendavalt tõusnud kas 1. aprillist või 1. juulist.

Pensionistaaž

Pensionistaaž jaguneb kaheks:

- 1) pensioniõiguslik staaž, mida arvestatakse kuni 1998. aasta 31. detsembrini;

- 2) pensionikindlustusstaaž, mida arvestatakse alates 1999. aastast.

Pensionioiguslik staaž oleneb töötatud ajast, mitte saadud töötasu suurusest. Lisaks arvatakse pensionioigusliku staaži hulka:

- väikelapse eest hooldamise aeg kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni;
- lapsinvaliidi eest hoolitsemise aeg;
- teenistusaeg Eesti kaitseväes ja kohustusliku sõjaväeteenistuse aeg, kui isik suunati teenistusse Eestist;
- õpiaeg kutseõppeasutuse päevases õppevormis või ülikooli statsionaarses õppevormis;
- töötu abiraha saamise aeg;
- töötamise aeg talus;
- tegevuse aeg loomeliidu liikmena, töötamise aeg kirikus, kusjuures alates 1991. aastast juhul, kui maksti sotsiaalmaksu;
- töötamise aeg füüsilisest isikust ettevõtjana, kui maksti sotsiaalmaksu;
- ühel vanemal (eestkostjal, hooldajal) kaks aastat iga lapse kohta, keda ta on kasvatanud vähemalt 8 aastat (st laps pidi 1998. a lõpuks olema vähemalt 8aastane);
- muud juhud.

Tegevuse aeg endise Nõukogude Liidu territooriumil kuni 1991. aasta 1. jaanuarini arvatakse pensionioigusliku staaži hulka, kui isikul on vähemalt 15 aastat Eestis omandatud pensionistaaži.

Üks aasta **pensionikindlustusstaaži** arvatakse isikule, kelle eest on makstud sotsiaalmaksu vähemalt kuupalga alammääralt (aasta arvestuses) või kelle eest on riik maksnud sotsiaalmaksu. Seda arvestust kasutatakse selleks, et teha kindlaks, kas isikul on üldse õigus pensionile.

Pensioni suurus sõltub alates 1999. aastast ainult isiku eest või tema makstud sotsiaalmaksust. Iga aasta kohta arvutatakse laekunud sotsiaalmaksu järgi isiku aastakoeffitsient. See saadakse isiku sotsiaalmaksu pensionikindlustuse summa jagamisel vabariigi keskmise summaga. Näiteks oli 2006. a keskmine sotsiaalmaksu summa aastas 20 168 krooni, mis vastas keskmisele palgale 8403 krooni kuus. Kui inimese keskmine palk oli 2006. aastal sellest suurem, oli ta aastakoeffitsient üle 1, kui väiksem, siis alla 1.

Pensionistaaž

Vanaduspension

Pensiooni baasosa ja aastahinde väärtus on kehtestatud riikliku pensionikindlustuse seadusega. Igal aastal indekseeritakse neid sarnaselt eespool toodud juba määratud pensionide indekseerimisega.

Pensiooni taotlemine

Riikliku **pensiooni taotlemiseks** tuleb pöörduda elukohajärgsesse pensioniametisse. Teavet pensionide taotlemise, taotlemiseks vajaminevate dokumentide ning pensionide suuruste arutamise kohta saab sotsiaalkindlustusameti kodulehelt www.ensib.ee pensionide ja toetuste all.

Vanaduspension

Õigus vanaduspensionile on isikul, kes on saanud 63-aastaseks ja kellel on 15 aastat Eestis omandatud pensionistaaži.

Meeste vanaduspensioniga on juba 63 aastat, kuid naistel saabub see 2016. aastal. Seni tõuseb enne 1953. aastat sündinud naiste vanaduspensioniga järgmiselt:

Sünniaasta	Vanus
1947	60 a
1948	60 a 6 kuud
1949	61 a
1950	61 a 6 kuud
1951	62 a
1952	62 a 6 kuud
1953	63 a

Vanaduspension koosneb kolmest osast:

- 1) põhiosa ehk baasosa, mille suurus on kõigil ühesugune, 2007. aasta II poolaastal 1374 krooni kuus;
- 2) staažiosak, mille suurus võrdub pensioniõigusliku staaži aastate arvu ja aastahinde korrutisega (aastahinde väärtus on 2007. a II poolaastal 54 krooni ja 43 senti);
- 3) kindlustusosak, mille suurus sõltub alates 1999. aastast kogunenud aastakoeffitsientide summa ja aastahinde korrutisega.
 - Staažiosaku suurus sõltub sellest, kui palju on isikul kogunenud kuni 31. detsembrini 1998. a pensioniõi-

guslikku staaži ehk tööaastaid ja töötamisega võrdustatud aastaid (näiteks laste kasvatamine, ajateenistus jms).

Kindlustusosaku suurus oleneb sellest, kui suur on isiku aastakoefitsientide summa ehk kui palju on tema eest makstud sotsiaalmaksu. Kindlustusosaku osatähtsus töötavatel isikutel aasta-aastalt kasvab, see tähendab, et riikliku vanaduspensioni suurus sõltub üha enam sellest, kui suur on olnud tema palk kogu tööelu vältel. Kui pensionär pole pärast 1998. aastat töötanud (pole makstud sotsiaalmaksu), koosneb tema pension kahest esimesest osast.

- Interneti-aadressil <http://www.eesti.ee>, X-tee teenused kodanikule, pensionikindlustuse registri teenuste alt leiab pensionikindlustuse registri teatise, kust saab infot oma pensionikindlustuse aastakoefitsientide kohta. Kodanikuportaali sisenemiseks peab isik end tuvastama ID-kaarti kasutades või oma internetipanga kaudu.

Ennetähtaegne vanaduspension

Ennetähtaegse vanaduspensioni puhul pension väheneb.

Eestis on õigus minna pensionile ka kuni 3 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist, kui isikul on vähemalt 15 aastat Eestis omandatud pensionistaaži. See tagab sissetuleku inimesele, kes vahetult enne pensioniea saabumist on jäänud tööta ja ei leia enam tööd. Ennetähtaegse vanaduspensioni arvutamisel vähendatakse iga varem pensionile jäädud kuu eest pensioni suurus 0,4% võrra. Pensionivähendus on püsiv, sest **ennetähtaegset vanaduspensioni ei arvutata hiljem ümber tavaliseks vanaduspensioniks.**

Edasilükatud vanaduspension

Edasilükatud vanaduspensioni puhul pension suureneb.

Pensioniiikka jõudnud inimene võib oma pensioni määramise edasi lükata ning sellega suurendada oma vanaduspensioni. Edasilükatud vanaduspensioni puhul suurendatakse pensionit 0,9% võrra iga kuu eest, mille võrra inimene oma pensioni taotlemist edasi on lükanud.

Soodustingimustel vanaduspension

Puudega ning 3 ja enama lapse puhul varem pensionile.

Ennetähtaegne
vanadus-
pension

Edasilükatud
vanadus-
pension

Eestis on õigus minna pensionile ka ennetähtaegselt

Inimesel, kellel on olemas vanaduspensionimääramiseks vajalik staaž, õigus jääda pensionile enne vanaduspensioniiikka jõudmist:

- 1) ühel vanematest, kes on kasvatanud vähemalt 8 aastat:
 - alla 18aastast keskmise, raske või sügava puudega last või viit või enam last – 5 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist;
 - nelja last – 3 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist;
 - kolme last – 1 aasta enne vanaduspensioniiikka jõudmist.

Selle, kumb vanem kasutab seda õigust, peavad nad ise kokku leppima ning esitama sellekohase kirjaliku nõusoleku pensioniametile. Õigus soodustingimustel vanaduspensionile on ka lapse võõrasvanemal, hooldajal või eestkostjal.

- 2) hüpovüsaarse kääbuskasvuga isikul – 45 aastaselt.

Töövõimetuspension

Töövõimetuspension

Õigus **töövõimetuspensionile** on püsivalt töövõimetuks tunnistatud isikul alates 16. eluaastast kuni vanaduspensionieani, kui ta töövõime kaotus on 40–100 % ning kui tal on olemas töövõimetuspensionimääramiseks vajalik staaž. Nõutava staaži pikkus oleneb inimese vanusest. Alla 21aastastel staažinõue puudub, kuid näiteks 30aastaselt peab olema 4 ja 50aastaselt 10 aastat staaži.

Töövõime kaotuse või kutsehaiguse tagajärjel tekkinud püsiva töövõime kaotuse puhul staažinõuet ei ole. Selle taotlemisel esitatakse täiendavalt tööõnnetuse või kutsehaigestumise raport või muu dokument, millest nähtub Eesti õigusaktide alusel tuvastatud tööõnnetus või kutsehaigus.

Töövõime kaotuse protsent määratakse arstliku töövõimetuse ekspertiisiga.

Töövõimetuspensioni arvutamine

Töövõimetuspensioni arvutamise aluseks võetakse **suurem** järgmistest vanaduspensionidest:

- isiku enda vanaduspension töövõimetuspensioni määramise hetkel;
- vanaduspension 30aastase pensioniõigusliku staaži korral.

Töövõimetuspensioni suurus on eelnimetatud kahest summast suurema ja töövõime kaotuse protsendi korrutis.

Kui arvutatud töövõimetuspension jääb väiksemaks kui rahvapensioni määr (2007. aasta II poolaastal 1573 krooni), **siis makstakse töövõimetuspensioni rahvapensioni määras.**

Vanaduspensioniea saabudes määratakse isikule vanaduspension. Kui arvutatud vanaduspension on väiksem kui varem makstud töövõimetuspension, makstakse vanaduspensioni varasemas pensioni suuruses.

Toitjakaotuspension

Toitjakaotuspensionile on õigus toitja surma korral tema ülalpidamisel olnud perekonnaliikmetel. Lapsele, vanemale või lesele määratakse pension sõltumata sellest, kas nad olid toitja ülalpidamisel või mitte.

Toitjakaotuspension määratakse ülalpeetavatele, kui toitjal oli täidetud vanusest olenev staažinõue sarnaselt töövõimetuspensioni määramisega. Kui toitja suri töövigastuse või kutsehaiguse tõttu, määratakse toitjakaotuspension staažinõuet esitamata.

Toitjakaotuspensioni suurus

Toitjakaotuspensioni arvutamisel võetakse nagu töövõimetuspensioni puhulgi aluseks **suurem** vanaduspension, kas toitja staaži ja aastakoefitsientide summa järgi arvutatud või 30aastase pensioniõigusliku staaži korral.

Toitjakaotuspensioni suurus oleneb perekonnaliikmete arvust.

Toitjakaotuspensioni suurus on:

- kolmele ja enamale perekonnaliikmele **100%**,

Toitjakaotuspension

Rahvapension

- **kahele perekonnaliikmele 80%** ning
- **ühele perekonnaliikmele 50%** arvutamise aluseks võetud vanaduspensionist.

Rahvapension

Vajaliku pensionistaaži puudumisel makstakse rahvapensioni.

Õigus rahvapensionile

- **63-aastaseks saanud inimesel**, kellel puudub vanaduspensioni saamiseks nõutav 15aastane pensionistaaž ja kes on elanud Eestis alalise elanikuna või tähtjalise elamisloa või elamisõiguse alusel vähemalt 5 aastat vahetult enne pensioni taotlemist. Pensioni suurus on 100% rahvapensioni määrast.
- **Püsiva töövõime kaotuse korral isikul**, kelle töövõime kaotuse protsent on vähemalt 40 ja kellel puudub töövõimetuspensioni saamiseks nõutav pensionistaaž ning kui ta on elanud Eestis alalise elanikuna või tähtjalise elamisloa või elamisõiguse alusel vähemalt 1 aasta vahetult enne pensioni taotlemist. Rahvapensioni suurus püsivalt töövõimetule isikule moodustab töövõime kaotusele vastava protsendi rahvapensioni määrast. Kui isikul täitub vanusele vastav staažinõue, tekib tal (avalduse alusel) õigus töövõimetuspensionile.
- **Toitja surma korral** tema perekonnaliikmetel, kellel seoses toitja nõutava pensionistaaži puudumisega ei ole õigust toitjakaotuspensionile, kui toitja oli elanud Eestis alalise elanikuna või tähtjalise elamisloa või elamisõiguse alusel vähemalt 1 aasta enne surma. Toitja kaotanud perekonnaliikmetele arvestatakse rahvapensioni selle määrast sõltuvalt ülalpeetavate arvust sarnaselt toitjakaotuspensioniga.
- **Vanaduspensioniiikka jõudnud isikul**, kellele maksti püsiva töövõimetuse alusel rahvapensioni. Pensioni suurus on 100% rahvapensioni määrast.

Rahvapensioni määr

Rahvapensioni määr on kehtestatud „Riikliku pensionikindlustuse seadusega“. Seda indekseeritakse igal aastal sarnaselt teiste pensioniliikidega. 2007. aasta II poolaastal on rahvapensioni määr 1573 krooni kuus.

Inimesele, kes saab mõne teise riigi pensioni, rahvapensioni ei määrata.

Pensionilisad

„Riikliku pensionikindlustuse seaduse“ alusel määratud pensionile arvutatakse juurde järgmised pensionilisad:

- 1) Vabadussõjast osavõtnule või tema lesele 100 protsenti rahvapensioni määrast (2007. a II poolaastal 1573 krooni kuus);
- 2) II maailmasõjast osavõtnule ja omakaitse liikmele 10 protsenti rahvapensioni määrast (157 krooni).

Pensioni maksmine töötamise korral

Üldjuhul makstakse pensioni ka pensionäri töötamisel. Töötamise korral ei maksta ennetähtaegset vanaduspensioni kuni isiku vanaduspensioniiikka jõudmiseni ja toitjakaotuspensioni ning rahvapensioni toitja surma korral, välja arvatud alla 18aastasele lapsele või alla 24aastasele päevases õppevormis, meditsiinilistel näidustustel muus õppevormis või täiskoormusel õppijale.

Pensionide tulumaksustamine Mittetöötav pensionär

„Tulumaksuseaduse“ kohaselt maksustatakse **tulumaksuga** see osa pensionist, mis ületab 3000 krooni kuus ehk 36 000 krooni kalendriaastas. Lisaks on igal inimesel õigus saada maksuvaba tulu, mis 2007. aastal on 2000 krooni kuus (24 000 kr aastas). Seega on pensionäril tulumaksuvaba kokku 5000 krooni kuus. Kui pension ületab 3000 krooni kuus, peaks **mittetöötav pensionär** esitama elukohajärgsele pensioniametile avalduse tulumaksuvabastuse kasutamise kohta. Selle võib saata ka posti teel. Kui avaldust esitatud ei ole, siis maksustatakse üle 3000kroonine pensioniosa tulumaksuga, mis 2007. aastal on 22%. Enammakstud tulumaks on võimalik sel juhul tagasi saada järgmisel aastal pärast tuludeklaratsiooni esitamist.

Töötav pensionär

Töötav pensionär peab valima, kas ta soovib maksuvaba tulu maha arvata töötasult või pensionist, ja esitama selle kohta avalduse tööandjale või elukohajärgsele pensioniametile. Üldjuhul toimub see töökohas ning siis pole pensioniametile avaldust vaja esitada, sest kahest kohast vabastust ei saa.

Represseeritud isikute soodustused

„Okupatsioonirežiimide poolt represseeritud isiku seadus“ näeb

Pensionilisad

Pensionide
tulumaksus-
tamine

Represseeritud
isik

ette rea toetusi ja soodustusi natsi-Saksamaa või Nõukogude Liidu okupatsiooniperioodil represseeritud ja represseerituga võrdsustatud isikutele. Need pakuvad üksnes leevendust kannatanud isikutele, kuid pole kannatuste hüvitamine. Ka leevendust saavatel inimestel säilib õigus saada või nõuda Eestit okupeerinud riikidelt hüvitust tekitatud kannatuste eest.

Represseeritutele on kehtestatud pensionisoodustused, neile hüvitatakse kehtestatud määras tervishoiuteenuste ja ravimite maksumus ning sõidukulud, samuti saavad nad tasuta külastada teatud kultuuriüritusi.

Pensionisoodustused

Represseeritutele arvestatakse kolmekordselt pensioniõigustlikku staaži õigusvastaselt vahi all, kinnipidamiskohas või asumisel oleku, sõjavangis, II maailmasõja ajal koonduslaagris, getos, samuti aastatel 1941–1942 töö- ja ehituspataljonis või töö- ja ehituskolonnis viibimise aeg kui represseeritud isikul oli keelatud Eestisse elama asumine, kinnipidamiskohas sündinud lastele vanema asumisel või kinnipidamiskohas oleku aeg kuni lastele Eestisse naasmise loa ja reaalse võimaluse andmiseni.

Represseeritul tekib õigus vanaduspensionile nii mitu aastat enne üldisesse vanaduspensioniiikka jõudmist kui mitu täisaastat isik kinnipidamiskohas või asumisel viibis, **ent mitte varem kui 5 aastat enne vanaduspensioniiikka jõudmist.**

Tšernobõli avarii likvideerijad

Isikutele, kes võtsid osa Tšernobõli aatomielektriijaama avarii tagajärgede likvideerimisest, määratakse soodustingimustel vanaduspension **5 aastat enne üldisesse vanaduspensioniiikka jõudmist.**

Represseeritute töövõimetuspensionile makstakse juurde ka mõningast pensionilisa.

Represseeritud isikutele ettenähtud pensioniõigused laienevad ka Eesti õigusaktide alusel rehabiliteeritud isikutele.

Represseeritute soodustusi saab taotleda pensioniameti kaudu represseeritu tunnistuse alusel.

Eriseaduste alusel makstavad pensionid

Soodustingimustel vanaduspensionide seaduse ja väljateenitud aastate pensionide seaduse alusel on teatud kutsealade

töötajatel (töötamine rasketes, tervist kahjustavates või muudes tingimustes) õigus jääda pensionile enne kehtestatud pensioniiga, kui on täidetud staažinõue ning lõpetatakse sel kutsealal töötamine.

Erinevate seaduste alusel on kehtestatud mõningad ametipensionid, mille suurus sõltub palgast. Pensioniõigus tekib nõutava staaži olemasolul kas teatavas vanuses enne riikliku pensioni-kindlustuse seadusega kehtestatud vanaduspensioniga (politsei-ametnikud, kaitseväelased, piirivalveametnikud) või pensionieas.

Eripensionid on :

- presidendi ametipension („Vabariigi Presidendi ametihüvede seadus“) – 75% kehtivast presidendi ametipalga määrast;
- riigikogu liikme ametipension („Riigikogu liikmete ametipalga, pensioni ja muude sotsiaalsete garantiide seadus“) – alates X koosseisust eripension puudub; IX koosseisu liikmel, kes töötas vähemalt 3 aastat Riigikogus, olenevalt seal töötamise ajast 40–75 % ametipalgast; varasemad koosseisud 75% ametipalgast;
- kohtuniku vanaduspension („Kohtute seadus“) – 75% viimasest ametipalgast;
- riigikontrolöri ametipension („Riigikontrolli seadus“) – 50–70% ametipalgast;
- riigikontrolli peakontrolöri (varem oli see õigus ka ametnikul) ametipension („Riigikontrolli seadus“) – 60% viimasest ametipalgast;
- õiguskantsleri ametipension („Õiguskantsleri seadus“) – 70% ametipalgast;
- prokuröri vanaduspension („Prokuratuuriseadus“) – 65% viimase ametikoha minimaalsest palgamäärast;
- kaitseväelase väljateenitud aastate pension („Kaitseväeteenistuse seadus“) – 30–75% auastmele vastava palgataseme keskmise ja auastmetasu summast;
- politseiametniku pension („Politseiteenistuse seadus“) – 30–75% ametipalgast;
- piirivalveametniku väljateenitud aastate pension („Piirivalveteenistuse seadus“, varem maksti kaitseväeteenistuse seaduse alusel) – 30–75% ametipalga ja auastmetasu summast.

Eripension

Pensiooni maksmine, kui inimene on töötanud mitmes riigis

Sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimine EL-i riikides, Norras, Liechtensteinis, Islandil ja Šveitsis.

Kuna erinevates riikides on erinevad sotsiaalkindlustusskeemid, on välja töötatud reeglid Euroopa Liidu riikide sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimiseks, mis sisalduvad Euroopa Liidu Nõukogu määrustes nr 1408/71 ja 574/72 "Sotsiaalkindlustusskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate, füüsilisest isikust ettevõtjate ja nende pereliikmete suhtes". Need reeglid kohalduvad liidu piires liikuvate kodanike, kodakondsuseta isikute, pagulaste ja kolmandate riikide kodanike suhtes, kes elavad legaalselt EL-i liikmesriikides. Koordineerimisreeglid kehtivad kõigis EL-i riikides, Norras, Liechtensteinis, Islandil ja Šveitsis.

Põhireeglid pensiooni kohta.

- 1) Kui pensionär siirdub elama teise liikmesriiki, kantakse ta pension sinna üle. Teise riiki oma vanaduspõlve veetma asunud EL-i pensionäriil on õigus seal saada raviteenuseid, kuid nende teenuste eest tasub pensiooni maksva riigi ravikindlustusasutus.
- 2) Kui isik on töötanud mitmes liikmesriigis, tuleb pensiooni määramiseks taotlus esitada elukohariigi sotsiaalkindlustusasutusse.
- 3) Selle kindlakstegemiseks, kas isikul on üldse õigus pensionile, liidetakse (vajaduse korral) erinevates riikides omandatud staažid.
- 4) Iga riik määrab pensiooni seal töötatud aastate eest (Eesti näiteks 10 aasta eest, kui inimene on töötanud Eestis 10 aastat, kuid erinevates riikides omandatud staažide liitmisel on täitunud Eestis vajalik 15-aastane staažinõue) oma riigisiseste seaduste alusel ning kannab selle üle taotleja pangakontole.

Sotsiaalkindlustuslepingud teiste riikidega

Eesti on sõlminud sotsiaalkindlustuslepingu **Ukrainaga** ja **Kanadaga**.

Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni vahel on sõlmitud **kokkulepe Vene Föderatsiooni relvajõudude pensionäride sotsiaalsete tagatiste küsimustes** Eesti Vabariigi territooriumil.

Täiendavat infot saab www.ensib.ee

Kohustuslik ja täiendav kogumispension

Kogumispensionide seadus loob kogumispensioni sissemaksleid teinud isikule võimalused pensionieas täiendavaks sissetulekuks peale riikliku pensionikindlustuse. Kogumispensioni liigid on kohustuslik kogumispension ja täiendav kogumispension.

Kohustuslik kogumispension (nn II samm) on perioodiline hüvitis, mille saamiseks omandatakse isiku eest makstud sotsiaalmaksu ja isiku enda kohustusliku kogumispensioni maksete eest kohustusliku pensionifondi osakuid, mille maksab välja pensionifond või kindlustusandja.

Kohustusliku kogumispensioniga **liitumine on vabatahtlik enne 1983. aastat sündinud inimestele. 1983. aastal ja hiljem sündinutele on see kohustuslik.** Makse tasumise õigus ja kohustus tekib isiku 18aastaseks saamisele järgneva aasta 1. jaanuaril.

Kogumispensioniga liitumiseks on lepinguid võimalik sõlmida kõigis Eesti suuremates pankades. Liitunu peab välja valima ühe pensionifondi. Kui inimene pole valikut teinud, loosib selle pensionifondi registripidaja. Isikule avatakse pensionikonto, kuhu laekuvad tema sissemaksed (pensionifondi osakud).

Pensionifondi läheb igakuiselt **4% tööandja makstud sotsiaalmaksust ja 2% inimese brutopalgast.** See tähendab, et kogumispensioniga liitunud inimese riikliku pensioni kindlustusosak (I samm) väheneb nende aastate eest, sest riiklikuks pensioniks laekub 20% asemel 16%.

Riik maksab vanemahüvitiselt 1% II sambasse.

Kui vanemahüvitise saaja on liitunud kohustusliku kogumispensioniga, maksab riik vanemahüvitise pealt ühe protsendi II samba pensionifondi iga sündinud lapse kohta.

Õigus saada kohustusliku kogumispensioni väljamakseid tekib inimesel, kel on täidetud 3 tingimust:

- 1) on jõudnud vanaduspensioniiikka;
- 2) talle makstakse riiklikku pensioni;
- 3) sissemaksete alustamise aastale järgneva aasta 1. jaanuarist on möödunud vähemalt 5 aastat.

Esimesi II samba pensioni väljamakseid hakatakse tegema 2009. aastal (pärimise puhul 2007. aastal).

**Kohustuslik
kogumis-
pension**

Vanemahüvitis

Täiendav kogumispension

Kohustusliku kogumispensioniga oli 2005. a lõpus liitunud 481 000 isikut.

Aadressil www.eesti.ee, X-tee teenused kodanikule, kohustusliku kogumispensioni registri alt leiab iga liitunu oma pensionikonto saldoteatise ja väljavõtte.

Täiendav kogumispension (III samm) on hüvitis, mille saamiseks omandatakse vabatahtliku pensionifondi osakuid või sõlmitakse täiendava kogumispensioni kindlustusleping isiku valitud kindlustusandjaga.

Vabatahtliku kogumispensioni sissemaksed on tulumaksuvabad kuni 15% ulatuses inimese brutotulust, st järgmisel aastal on võimalik neilt sissemaksetelt saada tulumaksu tagasi.

Pension 55aastaselt

Pensionile jäädes saab inimene valida, kas võtta säästetud raha korraga välja või sõlmida kindlustusseltsiga leping, mille alusel makstakse pensioni perioodiliste summadena elu lõpuni. Esimesel juhul tuleb kogutud pensionilt maksta tulumaksu 10%, teisel juhul on pension tulumaksuvaba. Kui vabatahtlikust pensionifondist võetakse raha välja enne 55. eluaastat, siis maksustatakse kogu summa tulumaksuga (2007. aastal on see 22%).

Hüvitised ja toetused

Peretoetused

Peretoetuste maksmist reguleerib „Riiklik peretoetuste seadus“.

Õigus peretoetustele on Eesti alalisel elanikul, Eestis elaval välismaalasel, kellel on tähtajaline elamisluba või elamisõigus või kes viibib Eestis välismaalaste seaduse alusel. Õigus taotleda peretoetust on lapse emal, isal, eestkostjal, hooldajal, võõrasvanemal, kasuvanemal, mõningal juhul ka teistel isikutel (lapsehoolduspuhkust kasutav isik) või lapsel endal.

Peretoetuste taotlemiseks tuleb pöörduda elukohajärgsesse pensioniametisse, esitada avaldus ja isikut tõendav dokument ning vajaliku lisadokumendid.

Taotlust saab esitada ka elektroonselt aadressil www.eesti.ee, X-tee teenused kodanikule, pensionikindlustuse registri teenuste alt.

Peretoetusi finantseeritakse riigieelarvest. Enamik peretoetustest arvestatakse riigieelarvega kehtestatava lapsetoetuse määra (2007. a 150 krooni) või lapsehooldustasu määra (2007. a 1200 krooni) alusel.

Igakuulised peretoetused

Lapsetoetust makstakse lapse sündimisest kuni 16aastaseks saamiseni. Kui laps õpib põhikoolis, gümnaasiumis või põhihariduse baasil (või ilma selleta) kutseõppeasutuses, makstakse toetust lapse 19aastaseks saamiseni. 19aastaseks saamisel makstakse toetust jooksva õppeaasta lõpuni. Lapsetoetuse suuruseks on pere esimese ja teise lapse kohta kahekordne lapsetoetuse määr (2007. a 300 krooni), iga järgmise lapse kohta kuuekordne lapsetoetuse määr (900 kr).

Lapsehooldustasule on õigus ühel vanematest, kes kasvatab:

- 1) kuni 3aastast last – pooles lapsehooldustasu määras iga kuni 3aastase lapse kohta (600 kr);

Peretoetused

Lapsetoetus

Lapsehooldustasu

	<ol style="list-style-type: none">2) lisaks ühele või enamale kuni 3aastasele lapsele ka 3–8aastaseid lapsi – ¼ lapsehooldustasu määras iga 3–8aastase lapse kohta (300 kr);3) kolme ja enamalapselises perekonnas kolme või enamat vähemalt 3aastast lapsetoetust saavat last – ¼ lapsehooldustasu määras iga 3–8aastase lapse kohta (300 kr). <p>Kui laps läheb esimesse klassi ja saab jooksva aastal 8aastaseks, makstakse tema kohta lapsehooldustasu kuni jooksva õppeaasta lõpuni.</p> <p>Isikul, kellele makstakse lapsehooldustasu, on õigus täiendavale lapsehooldustasule 100 krooni kuus iga kuni 1aastase lapse kohta.</p> <p>Lapsehooldustasu ei maksta lapse kohta, kelle sünniga seoses makstakse vanemale sünnitushüvitist (lapsendamise puhul lapsendamishüvitist) või vanemahüvitist.</p> <p>Kui üks vaematest on lapsehoolduspuhkusel, on temal õigus lapsehooldustasule. Lapsehoolduspuhkust antakse lapse emale (isale, hooldajale) lapse kuni 3aastaseks saamiseni.</p>
Üksikvanema lapse toetus	<p>Üksikvanema lapse toetust makstakse juhul, kui lapse sünniaktis puudub kane isa kohta, see on tehtud ema ütluste alusel või vanem on tunnistatud tagaotsitavaks. Toetuse suurus on kahekordne lapsetoetuse määr (300 kr).</p>
Ajateenija lapse toetus	<p>Ajateenija lapse toetust makstakse kaitsejõudude ajateenistuses oleva vanema lapsele lapsetoetuse viiekordses määras (750 kr).</p>
Eestkoste	<p>Eestkostel või perekonnas hooldamisel oleva lapse toetust makstakse vanemliku hoolitsuseta jäänud lastele, kelle üle on seatud eestkoste või kelle suhtes on sõlmitud perekonnas hooldamise leping. Toetuse suurus on kümnekordne lapsetoetuse määr (1500 kr).</p>
	<p>Seitsme- ja enamalapselise pere vanema toetusele on õigus ühel vanematest, kes kasvatab peres seitset või enamat last. Toetuse suurus on 2,2 lapsehooldustasu määra (2640 krooni).</p>
	<h3>Ühekordsed peretoetused</h3>
Sünnitoetus	<p>Sünnitoetust makstakse ühele vanematest lapse sünni korral. Sünnitoetus on 5000 krooni iga lapse kohta.</p>

Lapsendamistoetust makstakse lapsendajale, kellest lapsendatav laps ei põlvne ja kes ei ole selle lapse võõrasvanem, kui varem ei ole sellele perele sama lapse kohta sünnitoetust makstud. Lapsendamistoetus on 5000 krooni iga lapsendatud lapse kohta.

Lapsendamis- toetus

Elluastumistoetus

Elluastumistoetust makstakse vanemliku hoolitsuseta isikule, kes lapsena kasvas hoolekandeesutuses või erivajadustega õpilaste koolis või kelle üle oli seatud eestkoste või kelle suhtes oli sõlmitud kirjalik perekonnas hooldamise leping, kui ta asub uude elukohta iseseisvalt elama. Elluastumistoetust makstakse 40kordses lapsetoetuse määras (6000 kr).

Muud peretoetused

Koolitoetus

Lapse **koolitoetust** makstakse lapsetoetust saavale lapsele iga õppeaasta alustamiseks kolmekordses lapsetoetuse määras (450 kr).

Koolitoetus

Vanemahüvitis

Vanemahüvitise maksmist reguleerib „Vanemahüvitise seadus“.

Õigus vanemahüvitisele on last kasvataval vanemal, lapsendajal, võõrasvanemal, eestkostjal või hooldajal, kes on Eesti alaline elanik, Eestis tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel elav välismaalane või kes elab Eestis püsivalt välismaalaste seaduse alusel.

Vanemahüvitis

Üldjuhul on kuni lapse 70 päevaseks (alates 1.09.2007, varem 6kuuseks) saamiseni õigus hüvitisele last kasvataval emal, edasi on vanemate endi otsustada, kellele seda makstakse. Kui üks vanematest on pärast lapse 70 päevaseks saamist lapsehoolduspuhkusel, on õigus hüvitisele sellel vanemal.

Õigus vanemahüvitisele tekib sünnitus- või lapsendamislehe lõpupäevale järgnevast päevast. Vanemahüvitist makstakse ajani, mil täitub 455 päeva sünnitushüvitise algusest. Kui lapse ema ei tööta ning tal polnud õigust sünnitushüvitisele, makstakse hüvitist kuni lapse 14 kuu vanuseks saamise päevani. 1. jaanuarist 2008 pikenevad eespool toodud perioodid 120 päeva ja 4 kuu võrra.

Vanemahüvitist makstakse igas kuus eelmise kalendrikuu eest.

Vanemahüvitise saamise aja saab täpselt välja arvutada sotsiaalministeeriumi koduleheküljel www.sm.ee

Vanemahüvitise suurus arvutatakse taotleja hüvitisele õiguse tekkimise päevale eelnenud kalendriaasta sotsiaalmaksu andmete alusel.

Hüvitise suurus on üldjuhul 100% hüvitise saaja ühe kalendrikuu tulust, kuid mitte rohkem kui hüvitise maksimaalsuurus. Hüvitise maksimaalne suurus kuus on üle-eelmise aasta kolmekordne vabariigi keskmine sotsiaalmaksuga maksustatud ühe kalendrikuu tulu. 2007. aasta maksimumhüvitis on 21 624 krooni.

Kui hüvitise taotleja eelmise kalendriaasta kuu keskmine tulu oli väiksem kuupalga alammäärast, makstakse vanemahüvitist kuupalga alammääras. 2007. aastal on see 3600 krooni. Kuupalga alammäär alusel makstav vanemahüvitis arvutatakse selle muutumisel ümber.

Kui hüvitise taotleja ei saanud eelmisel kalendriaastal sotsiaalmaksuga maksustatavat tulu, on vanemahüvitise suuruseks hüvitise määr, mis kehtestatakse igaks aastaks riigieelarvega. 2007. aastal on see 2690 krooni.

Vanemahüvitise saamise ajal võib vanem töötada. Kui töötasu jääb alla hüvitise määra, siis vanemahüvitis ei muutu. Üle 2690 kroonise kuu tulu puhul vähendatakse hüvitist. Vanemahüvitist ei maksta, kui tulu ületab viiekordset hüvitise määra (13 450 krooni kuus). Tulu saamise korral tuleb sellest teavitada pensioniametit igal kuul, mil tulu saadi. Kui pensioniametit tulu saamisest ei teavitata, tehakse hüvitisesaajale ettekirjutus vanemahüvitise tagasimaksmiseks, kuna andmed tulude kohta saab pensioniamet hiljem ka maksu- ja tolliameti andmebaasist.

Vanemahüvitise seadusega soositakse **laste järjestikuseid sündi**. Kui ühe lapse eest on vanemale hüvitist makstud ning järgmine laps sünnib alla 2 ja poole aastase vahega ning arvutatud vanemahüvitis järgmise lapse kohta on väiksem kui eelmise lapse kohta, määratakse hüvitis varasemate tulude alusel.

Vanemahüvitise saamiseks tuleb hüvitise taotlejal esitada elukohajärgsele pensioniametile avaldus ja isikut tõendav dokument. Mõnel juhul on vaja esitada ka lisadokumente.

Avalduse vanemahüvitise saamiseks saab esitada ka elektroonselt kodanikuportaali kaudu (toodud peretoetuste juures).

Vanemahüvitis maksustatakse tulumaksuga. Kui vanemahüvitise saaja soovib, et talle hüvitise maksmisel rakendataks tulumaksuvaba miinimumi, peab ta selleks esitama avalduse pensioniametile.

Õppelaenu osaline kustutamine

Riik kustutab õppetoetuste ja õppelaenu seaduse alusel **lapse sündimise puhul osaliselt ühe vanema õppelaenu**. Ühe lapse kohta kustutatakse 50% (kaksikute puhul 75%, kolmikute puhul 100%) ulatuses laenujäägist ehk sellest osast, mis taotlemise hetkeks on veel maksmata jäänud. Iga järgmise lapse kohta kustutatakse pool sellest laenuosast, mis laenuvõtjal on selleks ajaks maksta jäänud.

Kustutatakse ainult laenud, mis on võetud lõpetatud õppe nominaalaja kohta. Laenuvõtja peab olema lõpetanud õpingud ning tal peab olema kuni 5aastane laps (2007. aastal kuni 4aastane laps).

Riik kustutab laenu kuni 6 õppeaasta eest. Laenu kustutamise periood on kahekordne õpingute nominaalaeg, mida arvestatakse õpingute lõpetamisest arvates, kuid mitte pikem kui 12 aastat.

Lapse sündides saab laenuvõtja kasutada **3aastast laenupuhkust**, mille ajal tasub õppelaenu intressid riik. 3aastase laenupuhkuse ajal kustutab riik ka omapoolset laenuosa.

Laenu kustutamiseks, samuti ka kustutamise lõpetamiseks (näiteks kui inimene asub tööle riigiteenistusse ning tekib õigus laenu kustutamiseks avaliku teenistuse seaduse alusel) tuleb **esitada taotlus pank**a, kellega laenuleping on sõlmitud. Täpsemat informatsiooni esitatavate dokumentide kohta leiab sotsiaalkindlustusameti kodulehelt „Pensionide ja toetuste” alt. Otsuse laenu kustutamise kohta teeb sotsiaalkindlustusamet.

Puuetega inimeste sotsiaaltoetused

Toetusi määratakse ja makstakse „Puuetega isikute sotsiaaltoetuste seaduse” alusel Eesti alalisele elanikule, tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel Eestis elavale isikule või pagulasele lisakulutusi põhjustava keskmise, raske või sügava puude korral.

Toetuse saamiseks vajalike dokumentide loetelu on kehtestatud sotsiaalministri 16.01.2002. a määrusega nr 16 „Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste taotlemiseks vajalike täiendavate dokumentide loetelu ja dokumentide vormid”.

Õppelaenu
kustutamine

Puuetega
inimeste
sotsiaal-
toetused

Toetuse arvestamise alus on **sotsiaaltoetuse määr**, mis kehtestatakse igaks aastaks riigieelarvega. 2007. aastal on see **400 krooni**.

Puudega lapse toetust makstakse kord kuus kuni 16aastase puudega lapse vanemale puudest tingitud lisakulude hüvitamiseks ja rehabilitatsiooniplaanis ettenähtud tegevusteks. Selle suurus on

- keskmise puudega lapsele – 270 % sotsiaaltoetuste määrast (2007. aastal 1080 krooni);
- raske või sügava puudega lapsele – 315 % sotsiaaltoetuste määrast (1260 krooni).

Puudega täiskasvanu toetust makstakse kord kuus puudega 16aastasele ja vanemale inimesele puudest tingitud lisakulude kompenseerimiseks ja rehabilitatsiooniplaani olemasolu korral selles ettenähtud tegevusteks:

- sügava puudega inimesele 160% sotsiaaltoetuste määrast (640 krooni);
- raske puudega inimesele 105% sotsiaaltoetuste määrast (420 krooni);
- keskmise puudega inimesele 50% sotsiaaltoetuste määrast (200 krooni).

Hooldajatoetust makstakse igal kuul puudega lapse vanemale või võõrasvanemale, kes ei saa töötada puudega lapse kasvatamise tõttu:

- 3–16aastase keskmise, raske või sügava puudega lapse puhul – 75% sotsiaaltoetuste määrast (300 krooni);
- 16–18-aastase raske puudega lapse puhul – 60% sotsiaaltoetuste määrast (240 krooni);
- 16–18aastase sügava puudega lapse puhul – 100% sotsiaaltoetuste määrast (400 krooni);

2005. aasta 1. aprillist maksavad puuetega täiskasvanud inimeste hooldajatoetust kohalikud omavalitsused.

Kui üksikvanem või üks abikaasadest on puudega (ka last üksi kasvatav võõrasvanem, eestkostja või hooldaja) makstakse igal kuul kuni lapse 16aastaseks (põhikoolis, gümnaasiumis või kutseõppeasutuses õppimise korral kuni 19aastaseks) saamiseni **puudega vanema toetust** 75% sotsiaaltoetuste määrast (2007. aastal 300 krooni).

Õppetoetust makstakse igal kuul (v.a juuli ja august) mittetöötavale puudega õppurile, kes õpib gümnaasiumi 10.–12. klassis, kutseõppeasutuses või kõrgkoolis ja kellel on puudest tingituna õppetöoga seotud lisakulutusi. Õppetoetuse suurus on 25–100% sotsiaaltoetuse määrast tegelikele lisakulutuste alusel (2007. aastal 100–400 krooni).

Rehabilitatsioonitoetust makstakse 16–65aastasele puudega inimesele rehabilitatsiooniteenuse saamiseks. Rehabilitatsioonitoetust makstakse tegelike rehabilitatsioonikulude osaliseks hüvitamiseks kuni 200% sotsiaaltoetuste määrast kalendriaasta jooksul (800 krooni).

Täienduskoolitustoetust makstakse töötavale puudega inimesele tööks vajalikuks ja tasemekoolituseks. Täienduskoolitustoetust makstakse tegelike koolituskulude osaliseks hüvitamiseks kuni 24kordses sotsiaaltoetuste määras kolme kalendriaasta jooksul, arvates toetuse esmakordsest määramisest.

Tööülesannete täitmisel saadud tervisekahjustusega tekitatud kahju hüvitamine

Eestis puudub tööõnnetus- ja kutsehaiguskindlustus. Töötajal, kes on saanud tööülesannete täitmisel tervisekahjustuse, on õigus nõuda tööandjalt tervisekahjustusega tekitatud kahju hüvitamist. Tervisekahjustus võib olla tekkinud tööõnnetuse või kutsehaigestumise tagajärjel.

Kahju hüvitatakse võlaõigusseaduse alusel. Enne 2002. aasta 1. juulit toimunud juhtumid hüvitatakse sel ajal kehtinud seaduste alusel.

Kui tervisekahjustuse põhjuseks on tööandja, st asutus või ettevõtte, on likvideeritud ja õigusjärglane puudub, samuti endistele põllumajandustöötajatele, kellel põllumajandusreformi käigus ühismajandi reorganiseerimise käigus säilis tööandja õigusjärglane, maksab hüvitist riik. Selleks peab kannatanu pöörduma elukohajärgsesse pensioniametisse.

Töötuskindlustus

Töötuskindlustus on sundkindlustus, mille eesmärk on kindlustatule töötuse korral tööotsingute ajaks kaotatud sissetuleku osaline kompenseerimine, tööandjale töölepingute ja teenistussuhete kollektiivse ülesütlemisega seotud kulude osaline hüvitamine ning

**Töötus-
kindlustus**

töötajate nõuete kaitse tööandja maksejõuetuse korral. Seda reguleerib töötuskindlustuse seadus.

Töötuskindlustuse makset maksavad nii tööandjad kui ka kindlustatud (st töötajad). Kindlustatu on töötaja, avalik teenistuja, võlaõigusliku lepingu alusel teenust osutav füüsiline isik või Eesti Vabariigi välisesinduses töötava teenistujaga kaasasolev mittetöötav abikaasa, kui nad on maksnud töötuskindlustusmaksid.

Tööandja töötuskindlustuse makse määr on 2007. aastal 0,3% ja töötajal 0,6% töötajale või teenistujale makstud palgalt ja muudelt tasudelt ning võlaõiguslepingu alusel makstud tasudelt. Töötuskindlustusmaks ei maksa vanaduspensionieas töötaja ning füüsilisest isikust ettevõtjad, seega pole nad ka kindlustatud.

Hüvitiste liigid on:

- 1) töötuskindlustushüvitis;
- 2) hüvitis töölepingute kollektiivse ülesütlemise korral;
- 3) hüvitis tööandja maksejõuetuse korral.

Töötuskindlustushüvitis

Alates 2007. aasta 1. jaanuarist muutusid töötajale töötuskindlustuse tingimused soodsamaks ja hüvitise taotlemine lihtsamaks. Pikenes periood, mille jooksul peab olema täitunud nõutav kindlustusstaaž ning kindlustatul, kes jäi 12 kuu jooksul pärast töötuskindlustushüvitise määramist ja kindlustusstaaži nullimist uuesti töötuks, tekkis võimalus saada töötuskindlustushüvitist selle perioodi osas, mis tal eelnevalt kasutamata jäi. Töötuskindlustusstaaži ja hüvitise suurust hakati arvestama töötuskindlustuse andmekogu andmete alusel.

Töötuskindlustushüvitisele tekib õigus töötul, kellel on kindlustusstaaži vähemalt 12 kuud töötuna arvelevõtmisele eelnenud 36 kuu (varem 24 kuu) jooksul. Töötuskindlustushüvitisele ei ole õigust inimesel, kelle töö- või teenistussuhe lõpetati poolte kokkuleppel, töötaja algatusel, töö- või teenistuskohustuste rikkumise, usalduse kaotamise, vääritud või korruptiivse teo tõttu.

Hüvitist arvutatakse viimasele kolmele töötamise kuule eelnenud üheksal töötamise kuul kindlustatule makstud tasude alusel,

millelt on kinni peetud töötuskindlustusmaks. Kui kindlustatu keskmine ühe kalendripäeva töötasu ületab hüvitise arvestamise alguspäevale eelnenud kalendriaasta Eesti keskmise ühe kalendripäeva töötasu kolmekordset suurust, arvestatakse hüvitis viimati nimetatul alusel. Hüvitise minimaalsuurus on töötutoetuse päevamäär (2007. a 32,9 krooni).

Töötuskindlustushüvitis on **esimesel 100 kalendripäeval 50%, edasi 40% kindlustatu töötasust**. 2007. aastal on maksimumhüvitis 11 884 krooni, miinimumhüvitis ligikaudu 1000 krooni kuus.

**Töötus-
kindlustus-
hüvitise suurus**

Töötuskindlustushüvitise maksmise periood

Kindlustatule määratakse hüvitis:

- kuni 180 kalendripäevaks, kui kindlustusstaaži on vähem kui 56 kuud;
- 270 kalendripäevaks, kui kindlustusstaaži on 56–110 kuud;
- 360 kalendripäevaks, kui kindlustusstaaži on 111 kuud või enam.

2007. aastal täitub inimestel, kes on alates 2002. aastast pidevalt töötanud, 56 kuune kindlustusstaaž, millega tekib õigus saada hüvitist 270 kalendripäeva.

Töötuskindlustushüvise saamiseks peab inimene olema tööturuameti piirkondlikus osakonnas töötuna arvele võetud, aktiivselt tööd otsima ning olema valmis võimalusel kohe tööle asuma. Töötuskindlustushüvitise maksmine lõpetatakse, kui töötuna arvelolek lõpetatakse, kui kindlustatu keeldub mõjuva põhjuseta individuaalse tööotsimiskava täitmisest või sobivast tööst või ei tule mõjuva põhjuseta talle määratud ajal tööturuameti piirkondlikku struktuuriüksusesse vastuvõtule.

Töötuskindlustushüvitist saab taotleda tööturuameti piirkondlike osakondade kaudu, kuid seda maksab välja töötukassa.

Hüvitis töölepingu kollektiivse ülesütlemise korral

Kui tööandja lõpetab 30 päeva jooksul arvukalt töötajate töö- või teenistussuhte koondamise või asutuse likvideerimise tõttu, mille arv sõltub ettevõtte suuruselt, siis hüvitab riik osa

koondamishüvitisest. Tööandja esitab töötajate kohta andmed töötukassale ja taotleb hüvitist, määratud hüvitis makstakse töötajale hiljemalt töösuhte lõpetamise päeval. Töötajal on õigus töötukassalt saada hüvitist oma ühe keskmise kuupalga ulatuses, kui tema töösuhe on selle tööandja juures kestnud kuni 5 aastat, 1,5 kuupalka, kui töösuhe on kestnud 5–10 aasta. Üle 10 aasta kestnud töösuhte puhul on hüvitis 2 keskmist kuupalka.

Hüvitis tööandja maksejõuetuse korral

Tööandja maksejõuetuse korral on töötajal õigus saada riigilt hüvitist saamata jäänud palga ja puhkusetasu ning töölepingu lõpetamisel saamata jäänud hüvitise eest.

Töötukassa makstava hüvitise **piirmäärad** on nõuete kaupa järgmised:

- saamata jäänud palk – kuni kolm töötaja brutokuupalka, kuid kokku mitte rohkem kui kolm Eesti keskmist brutokuupalka tööandja maksejõuetuks tunnistamisele eelnenud kvartalis statistikaameti avaldatud andmete alusel;
- saamata jäänud puhkusetasu – kuni töötaja ühe kuu puhkusetasu, kuid mitte rohkem kui üks Eesti keskmine brutokuupalk;
- saamata jäänud töölepingu lõpetamise hüvitis – kuni kaks töötaja keskmist brutokuupalka, kuid mitte rohkem kui üks Eesti keskmine brutokuupalk.

Kui töötajal on saamata nii palka, puhkusetasu kui ka töölepingu lõpetamise hüvitist, on tal võimalik maksejõuetuse hüvitist saada kokku mitte rohkem kui viis Eesti keskmist brutokuupalka tööandja maksejõuetuks tunnistamisele eelnenud kvartalis.

Töötuskindlustus Euroopa Liidus liikudes

Euroopa Liidu piires liikudes on liikmesriikide, sealhulgas Eesti kodanikel, ning ka Eestis seaduslikult elavatel kolmandate riikide, näiteks Venemaa kodanikel, järgmised õigused.

1. Töötul on õigus taotleda töötushüvitist sellest liikmesriigist, kus ta viimati töötas ja makse või makseid tasus, samadel alustel selle liikmesriigi kodanikega.

Erand on nn piirialatöötaja (näiteks töötaja elab Eestis, aga käib tööil Lätis), kes saab töötuks jäädes töötushüvitist oma elukohariigist, nii nagu oleks ta seal töötanud. Ka lähetatud töötajale (näiteks töötaja, kes on tööle võetud Soomes, aga tööandja lähetab ta tööle Eestisse) kehtivad kuni 12 kuud lähetaja-riigi töötushüvitiste maksmist reguleerivad õigusaktid.

2. Kui hüvitise saamiseks peab töötu olema teatud aja selles riigis töötanud või kindlustusmaksleid tasunud (nt Eesti puhul), võetakse arvesse ka teistes liikmesriikides täitunud töötamis- või kindlustusperioodid. Kindlustusstaaži pikkusest oleneb, kas töötul on õigus hüvitisele ja kui kaua tal on õigus seda saada. Hüvitise suuruse arvutamisel võetakse arvesse üksnes Eestis viimase töötamise ajal teenitud palk. Kui töötu jõudis Eestis töötada vähem kui neli nädalat, arvutatakse talle hüvitis palga põhjal, mida tavaliselt selle töö eest Eestis makstakse.
3. Töötule, kes saab töötuskindlustushüvitist, makstakse hüvitist edasi ka siis, kui ta läheb tööd otsima mõnda teise liikmesriiki. Õigus töötuskindlustushüvitisele säilib kuni kolm kuud pärast Eestist lahkumist, kuid kokku mitte kauem, kui tal oleks olnud õigus hüvitisele Eestis tööd otsides. Eestis määratud hüvitist maksab sel ajal liikmesriigi, kus isik tööd otsib, vastav asutus, kellele Eesti töötukassa hiljem kulud hüvitab.
4. Teises liikmesriigis tööd otsides kehtib Eesti töötul Eesti ravikindlustus. Tal on vajadusel õigus saada teises liikmesriigis arstiabi ning selle eest maksab Eesti haigekassa.
5. Töötu abiraha makstakse ainult Eestis, mitte aga teistes liikmesriikides tööd otsides, kuid töötu abirahale õiguse kindlakstegemisel võetakse arvesse ka teistes liikmesriikides töötatud aeg.

Täiendav info: www.tootukassa.ee

Ohvriabiteenus ja hüvitis

Ohvriabiteenus on tasuta avalik sotsiaalteenus, mille ülesanne on säilitada või parandada ohvri toimetulekuvõimet. Seda valdkonda reguleerib ohvriabi seadus.

Õigus ohvriabile on kõikidel inimestel, kes on langenud hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks, olenemata sellest, kas kahju tekitaja on tulnud

Ohvriabiteenus

**Kuriteo-
ohvrile riiklik
hüvitis**

avalikuks ja kas tema vastu on algatatud kriminaalasi. Ohvriabi osutavad ohvriabitöötajad üle kogu Eesti. Nad pakuvad emotsionaalset tuge, jagavad informatsiooni abi saamise võimaluste kohta, juhendavad suhtlemisel riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning teiste ohvrile teenuseid osutatavate asutustega. Ohvriabi osutajate nimekiri on sotsiaalkindlustusameti kodulehel.

Kuriteoohvritele makstavad riiklikud hüvitised

„Ohvriabi seadus“ võimaldab taotleda ohvri matusekulutuste ja ravikulutuste hüvitamist inimestel, kes on neid kulutusi tegelikult kandnud. Hüvitist makstakse nii tahtlikult kui ka ettevaatamatuse tõttu toimepandud kuriteo tagajärjel tekkinud raske tervisekahjustuse, vähemalt kuus kuud kestva tervisehäire või ohvri surma korral. Süüteo ohvritele ja nende perekonnaliikmetele hüvitatakse vajaduse korral psühholoogilise abi kulutused.

Kuriteo raskus tehakse kindlaks kohtuarstliku ekspertiisiga. Pärast kohtuarstliku ekspertiisi akti koostamist tuleb hüvitise taotlemiseks pöörduda elukohajärgsesse pensioniametisse.

Õigus saada hüvitist on Eesti kodanikul, välismaalasel, kes elab Eestis pikaajalise elaniku elamisloa või elamisõiguse; tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel, Euroopa Liidu kodanikul (nt turistil), vägivallakuritegude ohvritele hüvitise maksmise Euroopa konventsiooniga ühinenud riigi kodanikul ja Eestis viibival rahvusvahelise kaitse saajal.

Hüvitist makstakse Eesti Vabariigi territooriumil toimunud vägivallakuritegude eest, kuid ohvritel on võimalus Euroopa Liidu piires liikudes pöörduda hüvitise taotlusega oma elukohariigi pädeva (selle probleemiga tegeleva) asutuse poole.

Hüvitise suuruse määramise aluseks võetakse vägivallakuriteoga tekitatud järgmine varaline kahju:

- 1) töövõimetusel tulenev kahju;
- 2) ohvri ravikulud;
- 3) ohvri surmast tulenev kahju;
- 4) prillidele, hambaproteesidele, kontaktläätsedele ja muudele keha funktsioone asendavatele abivahenditele ning riiete tekitatud kahju;
- 5) ohvri matusekulud.

Nimetatud asjaoludel tekkinud varalisest kahjust hüvitatakse 80%, v.a matusekulude hüvitis, mis on kindel summa – 7000

krooni, millest arvutatakse maha riiklik matusetootus (2007. a 2600 krooni).

Hukunud ohvri ülalpeetavatele makstakse hüvitist ohvri eelnevast töötasust järgmiselt:

- ühele ülalpeetavale 75%;
- kahele ülalpeetavale 85%;
- kolmele või enamale ülalpeetavale kokku 100%.

Ühele ohvrile ja kõigile ülalpeetavatele kokku makstava hüvitise piirmäär on **150 000 krooni**.

Sotsiaalkindlustusameti kodulehekülg www.ensib.ee, sotsiaalministeeriumi kodulehekülg www.sm.ee

Matusetootus

Riiklik matusetootus on Eesti territooriumil korraldatava matuse kulude osaliseks kompenseerimiseks ettenähtud ühekordne toetus. Riikliku matusetootuse saamise tingimused ning määramise ja maksmise kord on sätestatud „Riikliku matusetootuse seaduses“.

Matusetootust makstakse:

- Eestis registreeritud surma korral;
- Eesti alalise elaniku, tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel Eestis elava välismaalase väljaspool Eestit registreeritud surma korral.

Matusetootust ei maksta:

- isiku surnuks tunnistamise korral;
- kui matusekulud hüvitatakse mõne teise seaduse (näiteks kaitseväeteenistuse seaduse alusel).

Matusetootust makstakse matuse korraldajale, st isikule, kes kannab surnu transportimise, tuhastamise või matmise ning leinatalituse kulud. Matusekorraldaja võib olla ka valla- või linnavalitsus, kui ta korraldab tundmatu või omasteta isiku matuse.

Matusetootust maksab matusekorraldaja elukohajärgne või surmaakti koostanud perekonnaseisuasutuse asukohajärgne pensioniamet. Matusetootuse suuruse kehtestab riigikogu igaks eelarveaastaks riigieelarvega. 2007. aastal on matusetootus **2600** krooni.

**Hüvitise
maksimumpiir
on 150 000
krooni**

Matusetootus

**Matusetootuse
suurus**

Kodanik ja tervis

Ravikindlustus

Eestis kehtib kohustuslik ravikindlustus. 13% iga töötava inimese brutopalgalt läheb maksu- ja tolliameti kaudu haigekassa ravikindlustuse eelarveks. Kohustuslikuks nimetatakse ravikindlustust Eestis seetõttu, et seadusega on tööandjale pandud kohustus maksta kõigi töötavate inimeste eest sotsiaalmaksu. Ettevõtlusega tegelevad üksikisikud peavad sotsiaalmaksu oma tulult ise maksma.

Eesti ravikindlustus on **solidaarne** – haigestumise korral ei sõltu raviteenuse maksumus, mille haigekassa inimese eest raviasutusele tasub, konkreetse inimese eest makstud sotsiaalmaksu suurusest. Töötava elanikkonna eest makstud sotsiaalmaksust tasub haigekassa ka mittetöötavate inimeste (lapsed, vanurid) ravikulud.

Vältimatut abi on Eestis õigus saada kõigil inimestel. Vältimatut abi tuleb osutada olukorras, kus abi edasilükkamine või selle andmata jätmine võib põhjustada abivajaja surma või püsiva tervisekahjustuse. Seda, kas tegu on vältimatu abiga või mitte, otsustab arst.

Kindlustatud inimesed

Ravikindlustuse seaduse järgi on õigus ravikindlustusele Eesti alalistel elanikel, tähtajalise elamisloa või elamisõiguse alusel Eestis elavatel inimestel, kelle eest makstakse või kes iseenda eest maksavad sotsiaalmaksu, samuti nende inimestega ravikindlustuse seaduse või sellekohase lepingu alusel võrdsustatud inimestel.

Kindlustuse võib saada:

- **tööandja kaudu** (nt üle ühekuulise tähtajaga või tähtajatu töö- või ametilepingu alusel töötav, avalikus teenistuses töötav isik või kaadrikaitsevæelasena lepinguliselt teenistusse võetud või asendusteenistuses olev isik; juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorgani liige; üle kolmekuulise

tähtajaga või tähtajatu töövõtu-, käsundus- või muu teenuse osutamiseks sõlmitud võlaõigusliku lepingu alusel töö või teenustasusid saav isik)

- **enda eest sotsiaalmaksu makstes** (nt füüsilisest isikust ettevõtjana äriregistrisse kantud või elukohajärgses maksu- ja tolliameti piirkondlikus maksukeskuses registreeritud isik)
- **riigi kaudu** (nt kaitsejõududes ajateenistuses olev ajateenija; töötü abiraha saav isik; töötukindlustushüvitise saaja; tööturuteenuste ja -toetuste seaduse § 13 sätestatud vähemalt 80 tundi kestvas tööturukoolituses või sama seaduse § 15 sätestatud tööpraktikas osalev isik juhul, kui ta ei saa töötutoetust; kuni 3aastase lapsega lapsehoolduspuhkusel olev, mittetöötav kuni 3aastast last kasvatav vanem ja kolme- või enamalapselises perekonnas 3–8aastast last kasvatav mittetöötav isik, kes saab lapsehooldustoetust; vanemahüvitise saaja)
- **kindlustatutega võrdsustatud** (nt rase alates raseduse 12. nädalast; kuni 19aastane inimene; Eesti riiklikku pensioni saav inimene; õigusaktide alusel asutatud ja tegutsevas Eesti õppeasutuses või välisriigi samaväärses õppeasutuses põhiharidust omandav õpilane kuni 21 aasta vanuseni, üldkeskharidust omandav õpilane kuni 24 aasta vanuseni, kutseõpet omandav koolikohustuse ega ületanud põhihariduseta inimene, põhihariduse või keskhariduse baasil kutseharidust omandav õpilane ning Eesti alalisest elanikust üliõpilane; lepingu alusel võrdsustatud inimene)

Kõik võimalused ravikindlustuse saamiseks ning täpsem info, kuidas haigekassas arvele võetakse ning milliseid dokumente nõutakse, on kirjas haigekassa kodulehel <http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/>

Oma ravikindlustuse kehtivust saate kontrollida kodanikuportaalist (<http://x-tee.riik.ee/portaal/>), küsida infotelefoni numbril 16 363 või haigekassa klienditeenindusest.

Alates 1. augustist 2004 kontrollitakse Eestis ravikindlustatut isikut tõendava dokumendi alusel ja sellest ajast ei väljastata ka rohelist haigekassakaarte. See tähendab, et arsti juurde minnes peab kaasas olema pass, ID-kaart või mõni muu isikut tõendav pildiga dokument. Alla 15aastased noored võivad esitada isikut tõendava dokumendi või Euroopa ravikindlustuskaardi.

Perearst

Perearst

Eestis on **perearstisüsteem**, mis tähendab, et **haigestumise korral on inimese esimene kontaktisik perearst**. Ta osutab oma nimistusse kuuluvatele inimestele üldarstiabi, annab nõu, kuidas ennetada haigusi, vigastusi või mürgistusi. **Vajaduse korral suunab perearst patsiendi eriarsti juurde** konsultatsioonile või haiglasse. Ravikindlustuse seaduse järgi on patsiendil võimalik mõne eriarsti vastuvõtule minna ka **ilma perearsti saatekirjata**.

Need eriarstid on

- naistearst
- nahaarst
- silmaarst
- hambaarst
- psühhiaater
- tuberkuloosiarst
- ägedate traumade korral kirurg või traumatoloog.

Igal ravikindlustatul on olemas perearst, kelle ta on ise valinud või kelle on talle maavanem määranud. **Perearsti võib vajaduse korral** (elukoha vahetus jms) **ka vahetada**. Perearsti vahetamiseks või valimiseks kirjutage avaldus uue perearsti nimele. Kui perearst ei ole teile seitsme tööpäeva jooksul keeldumisest kirjalikult teatanud, kuulute tema nimistusse hiljemalt avalduse esitamisele järgneva kuu esimesest kuupäevast. Uue perearsti nimistusse arvamisel tuleb oma uuele perearstile esitada väljavõte või koopia oma tervisekaardist eelmise perearsti juures.

Ka **ravikindlustuseta inimene** võib pöörduda oma perearsti poole abi saamiseks. Ravikindlustuseta inimene **tasub aga osutatud arstiabi eest ise**, kusjuures teenuse hinna kehtestamise õigus on perearstil. Ravikindlustuseta inimesed võiksid pöörduda ka kohaliku omavalitsuse poole abi saamiseks, sest nii mitmedki tasuvad oma piirkonna elanike perearstiabi eest. Samuti saavad ravikindlustuseta inimesed küsida nõu **perearsti nõuandetelefonilt 1220**.

Vältimatu abi eest ravikindlustuseta haige ise tasuma ei pea. Niisugustel juhtudel tasutakse perearstile riigieelarves ette nähtud vahenditest sotsiaalministeeriumi ja Eesti haigekassa lepingu alusel.

Oma perearsti nime saate kontrollida kodanikuportaalist (<http://x-tee.riik.ee/portaal/>), küsida infotelefoni numbril 16 363 või haigekassa klienditeenindusest. Täpsemalt saab lugeda perearstiabist haigekassa kodulehel <http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/perearstid/>. Samal kodulehel on ka perearstide nimekirjad maakondade kaupa.

Perearsti nõuanne 1220

Üle riigi saab helistada perearsti nõuandetelefonile 1220 ning eesti ja vene keeles küsida meditsiinilist nõu 24 tundi ööpäevas. Sellelt numbrilt saab nõu lihtsamate terviseprobleemide korral, juhiseid esmaseks abiks ning vajaduse korral ka infot tervishoiu korraldust puudutavates küsimustes.

Helistamisel ei tuvastata helistaja isikut, helistada ja nõu küsida võivad ka ravikindlustuseta inimesed. Numbrile 1220 on lauatelefonilt helistades esimesed 5 minutit helistajale tasuta, edasi kehtib kohaliku kõne hind. Mobiiltelefonilt helistades kehtib kohe helistamise algusest paketi põhine telefoniminuti hind.

Nõuandetelefon 1220 lihtsustab nõu ja abi saamist perearstilt:

- ka sellel ajal, kui enda perearst kätte ei saa;
- kui arvate, et terviseprobleem ei vaja perearsti poole pöördumist;
- kui viibite Eestis mõnes teises maakonnas;
- kui olete välismaal ega saa kohe oma perearsti poole pöörduda (välismaalt helistades +372 630 4107);
- kui vajate konsultatsiooni kellegi teise (lapse, lähedase) tervise küsimuses.

Kiirabi

Kiirabi kutsumiseks kehtib Eestis ühtne häirekeskuse telefoninumber **112**. Kiirabi osutab esmast arstiabi **kõigile** Eesti Vabariigi territooriumil viibivatele inimestele. Kiirabi poole tuleb pöörduda siis, kui haige vajab **erakorralist abi** ja tema seisund ei võimalda perearsti poole pöördumist.

Ajutise töövõimetuse hüvitis

Ajutise töövõimetuse hüvitis on rahaline kompensatsioon, mida haigekassa maksab töövõimetuslehe alusel kindlustatud inimesele, kellel jääb ajutise töövabastuse tõttu saamata sotsiaalmaksuga

Kiirabi

Ajutine
töövõimetus

Haigushüvitis**Sünnitushüvitis****Lapsendamishüvitis****Hooldushüvitis**

maksustatud tulu. Ajutise töövõimetushüvitise liigid on: haigushüvitis, sünnitushüvitis, lapsendamishüvitis, hooldushüvitis.

Ajutise töövõimetuse hüvitist makstakse töövõimetuslehe alusel inimestele, kes on kindlustatud tööandja või võlaõigusliku lepingupartneri kaudu või füüsilisest isikust ettevõtjana. Töövõimetushüvitise arvutamisel lähtub haigekassa maksu- ja tolliametist saadavatest andmetest.

Ajutise töövõimetuse hüvitise maksmine

Töövõimetuslehe väljastab arst. Lehe peab haigekassale esitama hiljemalt 90 kalendripäeva jooksul, alates töövõimetuslehel märgitud töö- või teenistuskohustuste täitmisele asumise päevast.

Töövõimetuslehe ning hüvitise määramiseks vajalikud muud dokumendid peab tööandja esitama haigekassale 7 kalendripäeva jooksul, alates inimeselt töövõimetuslehe saamise päevast.

Haigekassa maksab kindlustatud inimesele ajutise töövõimetuse hüvitist ka välisriigi arsti välja antud haigestumist tõendava dokumendi alusel (täpsemalt haigekassa kodulehel <http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/hyvitised/valisriigis/> või haigekassa infotelefonil 16 363).

Hüvitise arvestamise alus on ühe kalendripäeva keskmine tulu.

Ühe kalendripäeva keskmise tulu arvutamine

- Avalikus teenistuses töötava isiku ja töölepingu alusel töötava isiku kalendripäeva keskmine tulu võrdub töövõimetuslehel märgitud töö- või teenistuskohustuste täitmisest vabastuse alguspäeva kalendriaastale eelnenud kalendriaastal isikule arvestatud sotsiaalmaksu alusel arvutatud tulu ja arvu 365 jagatisega. Arvust 365 arvatakse maha nende päevade arv, mil inimene oli töövõimetuslehe alusel töölt vabastatud.
- Võlaõigusliku lepingu alusel töö- või teenustasusid saava isiku, juriidilise isiku juhtimisorgani liikme või FIE kalendripäeva keskmine tulu võrdub töövõimetuslehel märgitud töövabastuse alguspäevale eelnenud kalendriaastal isikule makstud sotsiaalmaksu alusel arvutatud tulu ja arvu 365 jagatisega. Arvust 365 arvatakse maha päevade arv, millal isik oli töövõimetuslehe alusel töölt ajutiselt vabastatud.

Ühe kalendripäeva keskmise tulu arvutamine, kui eelnenud kalendriaastal inimesel tulu puudus või see oli väga väike

- Kui eelnenud kalendriaastal inimesel tulu puudus, võrdub töölepinguga töötaja või avaliku teenistuja kalendripäeva keskmine tulu töötaja põhipalga ja arvu 30 jagatisega, kuid mitte üle Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäära ja arvu 30 jagatise. 2007. aastal on alampalk 3600 krooni. See tähendab, et kui inimese põhipalk on suurem kuupalga alammäärast, siis võrdub ühe kalendripäeva keskmine tulu kuupalga alammäära ja arvu 30 jagatisega. Kui inimese põhipalk on väiksem kuupalga alammäärast, siis ühe kalendripäeva keskmine tulu võrdub põhipalga ja arvu 30 jagatisega.
- Kui tulu oli väga väike, võrdub võlaõigusliku lepinguga tasu saava inimese, juriidilise isiku juhtimisorgani liikme või FIE isiku kalendripäeva keskmine tulu sotsiaalmaksuseaduses kehtestatud määra (2007. aastal 2000 krooni) ja arvu 30 jagatisega. Füüsilisest isikust ettevõtja puhul kehtib eelnev ainult siis, kui tal on kohustus maksta sotsiaalmaksu avansilisi makseid.

Kalendripäeva keskmise tulu arvestamisel lähtutakse maksu- ja tolliameti esitatud sotsiaalmaksu maksmist puudutavatest andmetest.

Tabel hüvitise määramise ja maksmise kestvuse ning hüvitise protsendi kohta kalendripäeva keskmisest tulust.

Töövabastuse põhjus	Lehe tüüp	%	Mitmendast päevast makstakse hüvitist	Hüvitist makstakse
1	2	3	4	5
Haigestumine	Haigusleht	80	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva (tuberkuloosi korral kuni 240 päeva)*
Kutsehaigestumine	Haigusleht	100	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva*

1	2	3	4	5
Olme- või liiklusvigastus	Haigusleht	80	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva*
Tööõnnetus	Haigusleht	100	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva*
Tööõnnetuse tagajärjel tekkinud tüsistus või haigestumine	Haigusleht	100	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva*
Vigastus riigi või ühiskonna huvide kaitsel või kuriteo tõkestamisel	Haigusleht	100	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 182 päeva*
Karantiin	Haigusleht	80	Esmane leht teisest päevast, järgnev leht esimesest päevast	Kuni 7 päeva*
Haige perekonnaliikme põetamine kodus	Hooldusleht	80	Esimesest päevast	Kuni 7 päeva
Alla 12aastase lapse põetamine	Hooldusleht	100 kodus, 80 haiglas	Esimesest päevast	Kuni 14 päeva
Alla 3aastase lapse või alla 16aastase puudega lapse hooldamine lapse ema haiguse või sünnitusabi osutamise ajal	Hooldusleht	80	Esimesest päevast	Kuni 10 päeva

1	2	3	4	5
Rasedus- ja sünnituspuhkus	Sünnitusleht	100	Esimesest päevast	140 päeva, mitmikute sünni või tüsistustega sünnituse puhul lisa 14 päeva**
Alla 10aastase lapse lapsendamine	Lapsendamisleht	100	Esimesest päevast	70 päeva
Üleviimine teisele tööle	Haigusleht	80 või palga vahe	Esimesest päevast, millal asuti kergemale tööle või uuele ametikohale	Haiguse korral kuni 60 päeva, raseduse korral kuni rasedus- ja sünnituspuhkuseni

* 65aastastel ja vanematel inimestel ning teatud juhtudel töövõimetuspensionäridel kuni 90 kalendripäeva eest ja ühe haiguse korral järjest kuni 60 kalendripäeva ulatuses

** Kui naine jääb sünnituslehele vähemalt 30 päeva enne eeldatavat sünnitust (töötingimuste kergendamisel või üleviimisel teisele tööle vähemalt 70 päeva enne eeldatavat sünnitust)

Ajutise töövõimetuse hüvitis **makstakse välja hüvitise saaja arvelduskontole** või hüvitise saaja haigekassas vormistatud kirjaliku avalduse alusel kolmanda isiku arvelduskontole Eestis või hüvitise saaja kulul hüvitise saaja arvelduskontole välisriigis. Hüvitis makstakse välja kuni 30 kalendripäeva jooksul, alates nõuetekohaselt vormistatud dokumentide laekumisest haigekassasse. Hüvitiselt peetakse kinni tulumaks.

Oma ajutise töövõimetuslehe seisuga saab teada kodanikuportaalil (<http://x-tee.riik.ee/portaal/>) või helistades haigekassa info-telefonil 16 363.

Ajutise töövõimetuse hüvitise saamise õiguse piirangud

Kindlustatud inimesel ei ole õigus saada hüvitist, kui:

- tema või tema hooldatava haigestumise või vigastuse

põhjustas isiku tahtlus või see on tingitud joobeseisundist;

- tema või tema hooldatav isik eirab arsti määratud meditsiiniliselt põhjendatud ravi, mille tõttu tervenemine on takistatud;
- ajutine töövõimetus algab hetkel, kui kindlustatud inimene on palgata puhkusel, lapsehoolduspuhkusel, osaliselt tasustataval puhkusel või lapsendaja puhkusel;
- töövabastus hoolduslehe alusel algab ajal, kui kindlustatud inimene on põhi- ja lisapuhkusel.

Kindlustatud inimesel ei ole õigus saada hüvitist rikkumise päevast alates, kui:

- kindlustatu jätab mõjuva põhjuseta määratud ajal arsti vastuvõtule minemata;
- kindlustatu täidab ajutise töövõimetusel ajal töö- või teenistuskohustusi ja saab selle eest sotsiaalmaksuga maksustatavat tulu või tegeleb ettevõtlusega.

Kindlustatul, kellel on õigus saada sünnitus- või lapsendamishüvitist, ei ole õigus saada sama aja eest haigus- või hooldushüvitist.

Kindlustatul, kellel on õigus saada haigushüvitist, ei ole õigus saada sama aja eest hooldushüvitist.

Täpsem info töövõimetus hüvitistest
<http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/hyvitised/>

Hambaravi

Hambaravi

Kuni 19aastastele noortele on hambaravi tasuta. Tasuta hambaravi saab ainult vabariigi valitsuse kehtestatud "Eesti Haigekassa tervishoiuteenuste loetelus" nimetatud teenustele ja tervishoiuteenuse osutaja juures, kellega haigekassal on ravi rahastamise leping.

Täiskasvanutel on õigus saada tasuta vaid vältimatut abi, mida osutatakse siis, kui abi edasilükkamine või selle andmata jätmise võib põhjustada abivajaja surma või püsiva tervisekahjustuse. Seda, kas tegemist on vältimatu abiga, otsustab arst.

Vähemalt 19aastasel kindlustatul on õigus hambaravi hüvitisele. Hüvitist taotleval inimesel peab hambaraviteenuse osutamise

hetkel olema **kehtiv ravikindlustus**. Rahaline hüvitis käib patsiendiga nii-öelda kaasas. See tähendab, et **patsient võib minna hambaarsti juurde ükskõik kus**.

Üldjuhul on hambaravi hüvitis kuni 300 krooni aastas. **Rasedate** puhul maksab haigekassa hambaarsti teenuse kasutamise eest tagasi kuni 450 krooni. Alla 1aastase lapse ema saab hambaravi hüvitist aastas kuni 450 krooni. Neil inimestel, kel on **suurenenud vajadus hambaravi järele**, hüvitab haigekassa hambaravi kulud aastas kuni 450 krooni ulatuses.

Hambaravi hüvitise taotlemise avaldus ja hambaravi eest tasumist tõendav dokument (nt tšekk) tuleb saata posti teel või tuua ise haigekassa klienditeenindusse. Avalduse blanketi saab haigekassa klienditeenindusest, koduleheküljelt www.haigekassa.ee ja postkontoritest. Rasedad ja suurenenud hambaravi vajadusega inimesed peavad lisama ka arstitõendi.

Haigekassa kannab hambaravi hüvitise inimese pangaarvele hiljemalt kalendriaasta **25. juuliks** või järgmise kalendriaasta **25. jaanuariks**. Hambaravi hüvitist saab taotleda ka tagantjärele kuni 3 aasta jooksul.

Kui kindlustatul tekib kalendriaasta jooksul **õigus erinevatele hüvitistele** (näiteks rasedad, alla 1aastase lapse emad), on tal õigus taotleda hüvitist kalendriaasta eest **ühe temale soodsama määra ulatuses**.

Täpsemalt hüvitisest

<http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/hambaravi/>

Hambaproteeside hüvitamine

63aastastele ja vanematele ning vanaduspensionäridele hüvitab haigekassa **kord kolme aasta jooksul 4000 krooni** hambaproteeside maksumusest. 2003.–2006. a oli hüvitise suurus 2000 krooni. Pensionäridele, kes saavad pensioni soodustingimustel vanaduspensionide seaduse või väljateenitud aastate pensionide seaduse alusel, hüvitist ei maksta (õigus hüvitisele tekib 63aastaseks saamisel).

Hüvitise saamiseks tuleb esitada avaldus hambaproteesi tegijale, kes omakorda esitab haigekassale arve ja raviarve. Hambaproteesi tegijale inimene esialgu maksma ei pea, proteesid maksab tegijale 4000 krooni ulatuses kinni haigekassa. Summa, mis ületab 4000 krooni, peab aga inimene ise kinni maksma.

Täiendav ravimihüvitis

Kui kindlustatu on tasunud kogu hambaproteesi maksumuse ja esitanud haigekassale taotluse hambaproteesi hüvitise saamiseks, kantakse hüvitis tema pangaarvele 90 päeva jooksul pärast nõutavate dokumentide laekumist haigekassa piirkondlikku osakonda.

Kui inimene saab proteesid odavamalt kui 4000 krooni, siis ülejäänud summa eest võib ta kolme aasta jooksul teha erinevaid proteesimis- ja parandustöid.

Lisainfo haigekassa kodulehel

<http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/hambaravi/proteesid/>

Täiendav ravimihüvitis

Täiendav ravimihüvitis on rahaline hüvitis, mida arvestatakse inimese ühel kalendriaastal **soodusravimitele tehtud kulutuste alusel**.

Täiendav ravimihüvitis on rahaline hüvitis, mis makstakse pangakontole lisaks eelnevatele haigekassa makstud soodustustele, kui **inimene ise on maksnud ravimite eest rohkem kui 6000 krooni aastas**.

Kui inimene on kalendriaastas ravimite eest ise tasunud 6000–10 000 krooni, hüvitab haigekassa 6000 krooni ületavast summast 50%. Seega võib maksimaalne haigekassa poolne täiendav hüvitis sellisesse vahemikku jäävate inimese enda tehtud kulutuste korral olla kuni 2000 krooni. Kui inimene on kalendriaastas tasunud 10 000–20 000 krooni, siis hüvitab haigekassa vahemiku 6000–10 000 krooni eest 2000 krooni ja lisaks 10 000 krooni ületavast summast 75%. Ravikindlustuse seaduse järgi ei arvestata täiendavat ravimihüvitist 20 000 krooni ületavate summade pealt.

Maksimaalne täiendav hüvitis soodusravimitele tehtud kulutuste eest ühele inimesele ühes kalendriaastas võib ulatuda 9500 kroonini.

Täiendavat ravimihüvitist arvutatakse ainult soodusravimite ostmisel inimese makstud summadelt. Arvesse ei lähe haigekassa poolt eelnevalt apteegile tasutud summad ja inimese poolt retsepti pealt makstav omaosaluse alusmäär ning summad, mis ületavad piirhinda või hinnakokkuleppes märgitud hinda. **Omaosaluse alusmäärad ühe retsepti kohta on 20 krooni 100%, 90% ja 75%-lise soodustuse korral ja 50 krooni 50%-lise soodustuse korral.**

Täiendava ravimihüvitise taotlemiseks piisab, kui kindlustatud inimene või tema seaduslik esindaja on ühe korra sellekohase avalduse esitanud haigekassale.

Avalduse esitamise võimalused:

- kodanikuportali (<http://x-tee.riik.ee/portaal/>) kaudu;
- saata avaldus posti teel klienditeenindusse;
- tuua avaldus klienditeenindusse;
- saata avaldus digitaalselt allkirjastatuna klienditeenindusse e-posti teel.

Täiendava ravimihüvitise taotlemise avalduse blanketi saab haigekassa klienditeenindusest, postkontoritest ja haigekassa koduleheküljelt www.haigekassa.ee.

Inimese soodusravimite ostmisel tasutud summade üle peab arvestust haigekassa. Kulused tõendavaid kviitungeid haigekassale esitama ei pea.

Inimene peab hoolitsema vaid selle eest, et isiku- või pangandmete muutumise korral haigekassa sellest teada saaks.

Haigekassa kannab hüvitise saamise õiguse tekkimisel raha inimese pangakontole kalendriaasta 25. aprilliks, 25. juuliks, 25. oktoobriks ja järgmise kalendriaasta 25. jaanuariks.

Kindlustatu võib avaldust esitada kogu kalendriaasta vältel ja täiendava ravimihüvitise arvestamisel lähtutakse alati tema kogu käesoleval kalendriaastal tehtud kulutustest.

Arstiabi Euroopa Liidus ja mujal välismaal

Arstiabi ulatus ajutiselt Euroopa Liidu riigis viibides

Eesti haigekassas kindlustatud inimesed, kes viibivad teises liikmesriigis ajutiselt, saavad vajaminevat arstiabi võrdsetel tingimustel selles riigis elavate kindlustatud inimestega.

See tähendab, et **vajaminev arstiabi ei ole tasuta – maksta tuleb patsiendi omavastutustasud asukohamaa tariifide järgi**. Patsiendi omavastutustasusid patsiendile ei korvata. Seepärast soovib haigekassa kõigil sõlmida lisaks ka **reisi-kindlustuse poliisi**.

Arstiabi
Euroopa Liidus

Enne teise liikmesriiki minemist tuleb Eesti haigekassast kaasa võtta **Euroopa ravikindlustuskaart või selle asendussertifikaat**.

Kui inimesel tekib teises riigis viibimise ajal vajadus vajamineva arstiabi järele, läheb teise riigi arsti jaoks vaja Euroopa ravikindlustuskaarti või selle asendussertifikaati. Vajadusel peab esitama ka isikut tõendava dokumendi.

Asendussertifikaadi ja kaardi alusel on inimesel täpselt samasugune õigus teises riigis viibimise jooksul vajaminevale arstiabile, kusjuures tervishoiuteenuse vajadus peab olema meditsiiniliselt põhjendatud ja arvesse tuleb võtta eeldatava viibimise kestust ja tervishoiuteenuse olemust.

Selle sätte alla ei kuulu teise riiki minek, et seal end ravida. Arstiabi vajadus peab olema tekkinud teises riigis viibimise ajal.

Euroopa ravikindlustuskaart

Ravikindlustuskaart antakse välja alla 19aastastele noortele kehtivusajaga 5 aastat, kuid mitte kauemaks kui 19aastaseks saamiseni. Vähemalt 19aastasele inimesele väljastatakse ravikindlustuskaart kehtivusajaga 1 aasta, kuid mitte kauemaks kui tema kindlustuskaitse eeldatav kestus.

Euroopa ravikindlustuskaardi asendussertifikaadi annab haigekassa välja siis, kui kindlustuskaitse kehtivus on lühem kui 3 kuud või inimesel on kiiresti vaja kindlustust tõendavat dokumenti. Euroopa ravikindlustuskaart ja asendussertifikaat kehtivad ainult koos isikut tõendava dokumendiga.

Euroopa ravikindlustuskaardi saab inimene kätte kuni 10 päeva jooksul, asendussertifikaadi aga kohe haigekassa piirkondlikus osakonnas.

Euroopa ravikindlustuskaarti saab taotleda vähemalt 15aastane inimene, kellel on pass või ID kaart. Lapsele saab kaarti taotleda kuni 18. eluaastani ka lapsevanem või esindaja.

Euroopa ravikindlustuskaardi taotlemise võimalused:

- kodanikuportaali kaudu <http://x-tee.riik.ee/portaal/>;
- tuua taotlus ise haigekassa klienditeenindusse;
- saata taotlus haigekassasse postiga;
- saata taotlus haigekassasse e-postiga digitaalselt allkirjastatuna.

Kaardi saab inimene kätte:

- lihtkirjaga sellel aadressil, mis on registreeritud haigekassa andmebaasis;
- haigekassa klienditeenindusest.

Taotluse vorm on haigekassa koduleheküljel www.haigekassa.ee, postkontorites ja haigekassa piirkondlikes osakondades. Lähemalt saab kaardist lugeda

<http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/haigekassakaart/> ja arstiabist Euroopa Liidus http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/arstiabi_val/

Info Eesti haigekassa välja antaval Euroopa ravikindlustuskaardil ja asendussertifikaadil on eesti keeles.

Riigid, kus Eesti haigekassas kindlustatud isikul on õigus arstiabile eelpool nimetatud reeglite järgi: Austria, Belgia, Bulgaaria, Hispaania, Holland, Iirimaa, Island, Itaalia, Kreeka, Küpros, Leedu, Liechtenstein, Luksemburg, Läti, Malta, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Rumeenia, Saksamaa, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Suurbritannia, Šveits, Taani, Tšehhi, Ungari. Täpsemalt saab eri liikmesriikides valitsevatest oludest ja korrast lugeda haigekassa kodulehelt http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/arstiabi_val/riigiti/.

Plaaniline arstiabi välismaal vaid haigekassa loal

Teises riigis plaanilise arstiabi saamiseks tuleb taotleda eelnevalt haigekassa luba. Vaid haigekassa garantii saanud inimeste ravikulud katab haigekassa. Kui inimene esitab plaanilise ravi hüvitamise taotluse või raviarve hiljem, ilma eelneva kokkuleppeta, siis haigekassa ravikulusid ei korva.

Lepingulist suhet arsti ja patsiendi vahel reguleerib võlaõiguseadus.

Arsti ja patsiendi vaheline suhe

§ 758. Tervishoiuteenuse osutamise lepingu mõiste

(1) Tervishoiuteenuse osutamise lepinguga kohustub üks isik (tervishoiuteenuse osutaja) osutama oma kutsetegevuses teisele isikule (patsient) tervishoiuteenust, eelkõige vaatama patsiendi arstiteaduse reeglite järgi tema tervise huvides läbi, nõustama ja ravima patsienti või pakkuma patsiendile sünnitabi, samuti teavitama patsienti tema tervisest ja ravi käigust ning

Tervishoiuteenus

tulemustest. Tervishoiuteenuse osutamine hõlmab ka patsiendi hooldamist tervishoiuteenuse osutamise raames, samuti muud tervishoiuteenuse osutamisega otseselt seotud tegevust.

(2) Tervishoiuteenuse osutamisel osalev kvalifitseeritud arst, hambaarst, iseseisvalt tervishoiuteenust osutav õde või ämmaemand, kes tegutseb tervishoiuteenuse osutajaga sõlmitud töölepingu või muu sellesarnase lepingu alusel, vastutab tervishoiuteenuse osutamise lepingu täitmise eest tervishoiuteenuse osutaja kõrval ka isiklikult.

§ 759. Lepingu sõlmimise erisused

Tervishoiuteenuse osutamise leping loetakse muu hulgas sõlmituks ka tervishoiuteenuse osutamise alustamisega või tervishoiuteenuse osutamise kohustuse ülevõtmisega patsiendi nõusolekul, samuti siis, kui otsusevõimetule patsiendile tervishoiuteenuse osutamise alustamine vastab tema tegelikule või eeldatavale tahtele.

§ 764. Patsiendi teabe andmise kohustus

Patsient peab tervishoiuteenuse osutajale avaldama oma parima arusaama järgi kõik tervishoiuteenuse osutamiseks vajalikud asjaolud ja osutama kaasabi, mida tervishoiuteenuse osutaja lepingu täitmiseks vajab.

§ 766. Patsiendi teavitamise ja tema nõusoleku saamise kohustus

(1) Tervishoiuteenuse osutaja peab patsienti teavitama patsiendi läbivaatamise tulemustest ja tervise seisundist, võimalikest haigustest ning nende kulgemisest, pakutava tervishoiuteenuse olemusest ja otstarbest, selle osutamisega kaasnevatest ohtudest ja tagajärgedest ning teistest võimalikest ja vajalikest tervishoiuteenustest. Patsiendi soovil peab tervishoiuteenuse osutaja esitama nimetatud teabe kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis.

(2) Tervishoiuteenuse osutaja ei või reeglina lubada patsiendi paranemist või operatsiooni edukust.

(3) Patsiendi võib läbi vaadata ja talle tervishoiuteenust osutada üksnes tema nõusolekul. Patsient võib nõusoleku mõistliku aja jooksul pärast selle andmist tagasi võtta. Tervishoiuteenuse osutaja nõudmisel peab nõusolek või selle tagasivõtmise avaldus olema vormistatud kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis.

(4) Piiratud teovõimega patsiendi puhul kuuluvad lõigetes 1 ja 3 nimetatud õigused patsiendi seaduslikule esindajale niivõrd, kui võrd patsient ei ole võimeline poolt- ja vastuväiteid vastutus-tundeliselt kaaluma. Kui seadusliku esindaja otsus kahjustab ilmselt patsiendi huve, ei või tervishoiuteenuse osutaja seda järgida. Patsienti ennast tuleb lõikes 1 nimetatud asjaoludest ja tehtud otsustest teavitada mõistlikus ulatuses.

(5) Tervishoiuteenuse osutaja ei või avaldada patsiendile käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud teavet, kui patsient keeldub teabe vastuvõtmisest ja sellega ei kahjustata tema ega teiste isikute õigustatud huve.

(6) Seadusega sätestatud juhtudel ja ulatuses ei ole patsiendi ega tema seadusliku esindaja nõusolek tervishoiuteenuse osutamiseks vajalik.

§ 768. Saladuse hoidmise kohustus

(1) Tervishoiuteenuse osutaja ja tervishoiuteenuse osutamisel osalevad isikud peavad hoidma saladuses neile tervishoiuteenuse osutamisel või tööülesannete täitmisel teatavaks saanud andmeid patsiendi isiku ja tema tervise seisundi kohta, samuti hoolitsema selle eest, et käesoleva seaduse §-s 769 nimetatud dokumentides sisalduvad andmed ei saaks teatavaks kõrvalistele isikutele, kui seaduses või kokkuleppel patsiendiga ei ole ette nähtud teisiti.

(2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud kohustuse täitmisest võib mõistlikus ulatuses kõrvale kalduda, kui andmete avaldamata jätmise korral võib patsient oluliselt kahjustada ennast või teisi isikuid.

§ 769. Dokumenteerimiskohustus

Tervishoiuteenuse osutaja peab patsiendile tervishoiuteenuse osutamise nõuetekohaselt dokumenteerima ning vastavaid dokumente säilitama. Patsiendil on õigus nende dokumentidega tutvuda ja saada neist oma kulul ära kirju, kui seadusest ei tulene teisiti.

Tervishoid: HIV/AIDSi ja tuberkuloosi ennetamine

HIV **HIV** (*human immunodeficiency virus*) ehk HI-viirus ehk inimese immuunpuudulikkuse viirus põhjustab inimesel AIDSi (*Acquired Immunodeficiency Syndrome*) ehk omandatud immuunpuudulikkuse sündroomi.

AIDS **AIDS ehk HIV-tõbi** on HIV-nakkuse lõppfaas. AIDS ei ole ise-seisev haigus, vaid avaldub mitmesuguste nakkushaigustena ja/või pahaloomuliste kasvajatena.

HI-viirust kandvat inimest nimetatakse HIV-positiivseks.

Kuidas HIV levib? HIV-i peamised ülekandeteed

1. Kaitsevahenditeta ehk kaitsmata seksuaalvahekord nakatunud inimesega. Eriti suure riskiga on kaitsevahendita tupe- ja pärakuseks. Kaua aega peeti suuseksi HIV-i suhtes ohutuks, kuid nüüd on arvukad uuringud näidanud, et nakkuse võib saada ka sel viisil. Risk on küll väiksem kui tupe- ja pärakuseksi korral, kuid siiski olemas.

2. Kontakt nakatunud verega

- Viirusega nakatatud nõeltega süstimine, torke- ja lõikehaavad – kõik tegevused, mille käigus nakatatud terariist või kehaeritis on kontaktis nakatumata inimese vereringega. Eriti on ohustatud narkomaanid, kes süstivad end kasutatud süstaldega.
- Nakatunud vere ülekanne või nakatunud organi siirdamine.
- Nn vertikaalne nakatumine ehk emalt-lapsele nakkuse levik. HIV-positiivne naine võib lapsele nakkuse edasi anda nii raseduse ajal, sünnituse käigus kui ka rinnaga toites. Õige ravi, sünnitusviisi ning rinnaga toitmisest loobumise korral võib nakatumisohtu vähendada.

Tavalise põsemusi või suudluse kaudu HIV ei levi. Kui suus on haavandeid või igemed veritsevad, siis on võimalik viirusega nakatuda avatud suuga suudeldes.

HIV ei levi õhu, vee ega tolmuga, sest see pole võimeline väliskeskkonnas pikalt elama. HIV-i ei ole võimalik nakatuda tavalise kodumajapidamise, ühistranspordi ning töökeskkonna igapäevategevuses. HIV ei levi ühiste käterättide, tualettruumide, toidunõude kasutamisel. Nakkus ei levi köhides ega aevastamisel, kättpidi tervitamisel ja embamisel. HIV ei levi ka verdimevate putukate vahendusel.

Kuidas ennast kaitsta HIV-i nakatumise eest?

- **Turvaline seksuaalelu.** Ärge laske oma partneri seemnevedelikul, verel ega tupevedelikul sattuda oma kehasse suu-, tupe- või pärakuseksi ajal. Selleks kasutage kaitsevahendeid – kondoomi või turvakilet. Rasestumisvastased tabletid, pessaar või spiraal aitavad ära hoida soovimatut rasedust, kuid sugulisel teel levivate nakkuste ja HIV-i vastu need mingit kaitset ei paku. Katkestatud suguühe ei kaitse HIV-i, suguhaiguste ega raseduse eest.
- **Valige partnereid.** Kui teie partner süstib narkootikume või tal on mitu seksuaalpartnerit, siis on nakatumisoht suurem. Pidage meeles, et mitmetel sugulisel teel levivate nakkustel võivad nähtavad haigustunnused puududa. Ka igati terve väljanägemisega inimene võib olla HIV-i või mõne sugulisel teel leviva nakkuse kandja.
- **Seksist hoidumine** on kõige kindlam viis kaitsta end nii HIV-nakkuse, soovimatu raseduse kui ka sugulisel teel levivate nakkuste eest. 100% saabki kindel olla vaid siis, kui ei ole kellegagi seksuaalvahekorras.
- **Monogaamia** – olge vahekorras vaid ühe inimesega, kes on omakorda seksuaalvahekorras ainult teiega ning kes ei süsti narkootikume.
- **Ärge süstige üldse või süstige steriilse süstlaga.** Teise inimese kasutatud süstal, nõel või muu süstimise varustus on väga ohtlik HIV-nakkuse ja muude vere kaudu levivate nakkuste (hepatiitid B ja C) suhtes. Ärge kunagi süstige narkootikume kellegi teise kasutatud süstlaga!

Kui te vähegi kahtlete, siis laske end testida HIV-nakkuse suhtes!

Sugulisel teel
levivad
nakkused

HIV-testimine**Kuidas kindlaks teha HIV-nakatumist?**

HIV-nakkuse diagnoos põhineb **laboratoorsetel uuringutel**. Iga-päevases praktikas kasutatakse vere uurimist. Testimise käigus otsitakse verest **HIV-vastaseid antikehi**. Nakatumata inimestel selliseid antikehi ei ole. Antikehade kindlakstegemiseks peab nakatumisest mööduma vähemalt neli kuni kuus nädalat.

Eestis on HIV-i testimine vabatahtlik ja seda võib teha ainult inimese enda nõusolekul. Kohustuslik on aga doonorvere ja siirdatavate organite testimine. Samuti on ka kõik välismaalased, kes taotlevad endale ajutist elamisluba Eestis, kohustatud tegema HIV-testi.

Kus saab Eestis HIV-testiks vereproovi anda?

Vereproovi HIV-antikehade määramiseks võib teha kõikides tervishoiuasutustes, AIDSi anonüümsetes kabinettides ja noorte nõustamiskeskustes.

Anonüümsed AIDSi nõustamiskabinetid

1. **Anonüümsed AIDSi nõustamiskabinetid.** Kabinet on avatud kõigile vanusest ja ravikindlustuse olemasolust sõltumata. Neid kabinette on Eestis praegu kuus (vt lk 263–264). Testimine on anonüümne ja tasuta. Lisaks HIV-le saab lasta end tasuta uurida ka süüfilise suhtes.
2. **Noorte nõustamiskabinetid.** Neid on Eestis praegu 18 (vt www.amor.ee). Noorte nõustamiskabinetid teenindavad kõiki kuni 24aastasi noori.
3. **Perearst või eriarst.** Näiteks perearsti, günekoloogi või suguhaiguste arsti juures saab end samuti HIV-nakkuse suhtes testida lasta.

Noorte nõustamiskabinetid**HIV-positiivne****Mida teha, kui testi tulemus on positiivne?**

Eestis jälgib, uurib täiendavalt, ravib ning nõustab HIV-nakatanud inimest infektsionist ehk nakkushaiguste arst. Seetõttu peaks iga nakatunu pöörduma talle lähimasse nakkushaiguste haiglasse (loetelu vt lk. 264) ning võtma end infektsionisti juures arvele.

Kuigi HI-viirusega nakatumisest AIDSi kujunemiseni võib kuluda kümmekond ja isegi enam aastat, ei kao viirus organismist kuhugi ning nõrgestab inimese immuunsüsteemi järk-järgult. Inimene on nakkusohtlik kogu aeg, kuigi võib end üsna hästi tunda pikka aega. Korrapärase raviga saab organismi nõrgenenud vastupanuvõimet muuta tugevamaks ja pidurdatakse haiguse

süvenemist. Kahjuks ei suudeta praegu kasutusel olevate ravimitega viirust organismis lõplikult hävitada. **HIV-nakkuse ravi ja ravimid on patsiendile tasuta.**

Kindlasti võiks **võtta ühendust** ka **HIV-positiivsete tugigruppidega**, mis tegutsevad mitmel pool Eestis (loetelu vt lk. 264). Tugigruppide peamised eesmärgid on HI-viirusega nakatunud inimeste ja nende lähedaste teavitamine ja nõustamine (psühholoogiline, tervislik toitumine ning eluviisid, sotsiaalsete probleemide lahendamisele suunatud).

Kuidas kaitsta end kutsetöö käigus verega levivate nakkustekitajate eest?

Verega levivad nakkustekitajad on inimese veres leiduvad mikroorganismid, mis võivad nakatunud verega kokku puutunud teisel inimesel põhjustada nakatumise. Sagedasemad nakkustekitajad on B-hepatiitiviirus (HBV), C-hepatiitiviirus (HCV) ja eelpool käsitletud inimese immuunpuudulikkuse viirus (HIV).

Kutsetöös ohustatud on need inimesed, kellel on oma igapäevatöö ülesannete täitmise käigus oht kokku puutuda nakkusohtrike kehavedelikega, eelkõige verega (politsei- ja päästeameti töötajad, vanglaametnikud, tervishoiutöötajad jne).

Kuna inimesed ei ole kohustatud rääkima oma nakkustest (ja nad ei pruugi sellest ise ka teadlikud olla), tuleb igapäevatöös eeldada, et iga inimese veri või muud kehavedelikud on potentsiaalselt nakkusohtrikud. Seetõttu peab järgima kõiki ohutusnõudeid nakatumise vältimiseks.

- Kaitsekinnaste kasutamine. Kindad ei väldi küll torkevigastusi, kuid vähendavad ülekantava vere hulka kokkupuute ajal.
- Kätel olevate marrastuste ja haavade katmine veekindla plaastriga.
- Otsese suust suhu hingamise vältimine (suu-ninamaskid).
- Käte ja muu nahapinna pesemine vahetult pärast kontakti vere või muude kehavedelikega. Nahale sattunud materjal tuleb uhtuda rohke jooksva veega ning seejärel pesta kokkupuutunud piirkond pesuvahendi ja veega ning veel kord loputada jooksva veega. Nahka läbivate vigastuste korral tuleb uhtuda vigastuse kohta jooksva vee all, lastes oma verel vabalt haavast väljuda (haavapiirkonda ei tohi pigistada). Seejärel tuleb vigastuse koht pesta pesuvahendi ja veega ning loputada jooksva veega.

**Kutsetöös
verega levivad
nakkused**

- Limaskestade pesemine rohke voolava veega pärast kontakti verepitsmetega. Silmade loputamisel tuleks seda teha suunaga silma sisenurgast välisnurga poole, et vältida saastunud materjali sattumist teise silma.
- Teravate esemete (nõelad, noad jne) ettevaatlik käsitsemine nii kasutamise ajal kui ka pärast seda.

Töötajate kaitsevahenditega varustamine on tööandja kohustus.

On olemas vakstiin, mis kaitseb B-hepatiiti nakatumise eest. Kõik töötajad, kellel on tööalane risk nakatuda HBV-infektsiooni, peaksid olema vaksineeritud B-hepatiidi vastu. Kahjuks ei ole praegu olemas tõhusaid HIV- ja HCV-vastaseid vaktsiine.

Kui inimene on kokku puutunud nakkusohtliku materjaliga, on võimalik saada profülaktilist ravi. Eesti Infektsioonhaiguste Seltsi on sellekohased juhendid välja töötanud ning profülaktiline ravi HIV ja HBV vastu on Eestis kättesaadav (vt HIV ravijuhend 2003 – <http://www.ltkh.ee/?id=1070>).

Iga nakkusohtliku juhtumi osas tuleb teavitada oma vahetut juhti ja töökeskkonna spetsialisti, registreerida kokkupuutejuhtum ning pöörduda nakkushaiguste arsti juurde (loetelu vt lk. 264). Nakkushaiguste arst hindab nakatumisriski, määrab vajalikud analüüsid ning otsustab profülaktilise ravi vajaduse üle. Töötajale peab olema tagatud konfidentsiaalsus kokkupuutejuhtumi osas. Töötajal on õigus pärast kokkupuutejuhtumit jätkata tööd.

Seadused, mis puudutavad kutsetöö ohutust nakkushaiguste valdkonnas.

- Nakkushaiguste tõrje ja ennetamise seadus (<http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=264826>)
- Bioloogilistest ohuteguritest mõjutatud töökeskkonna töötervishoiu ja tööohutuse nõuded (<http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=26328>)

Tuberkuloos

Tuberkuloos

Tuberkuloos on haigus, mida tuntakse ka tiisikuse nime all. Tuberkuloositekitaja levib inimeselt inimesele õhu kaudu. Kui inimene põeb nakkusohtlikku kopsutuberkuloosi, siis köhimisel, aevastamisel, rääkimisel, laulmisel satub õhku hulgaliselt röga-piisku, mis sisaldavad tuberkuloositekitajaid. Kui teine inimene hingab sellist õhku sisse, on võimalik nakkuse ülekandumine

ühelt inimeselt teisele. Tuberkuloositekitaja kahjustab eelkõige inimese kopsu, aga vahel võib esineda ka kopsuvälist tuberkuloosi. Kõik inimesed, kes tuberkuloosihaigetega kokku puutuvad, ei pruugi ise haigestuda. Haigestuvad pigem need, kelle organism on mingil põhjusel nõrgem, näiteks need, kes on nakatunud HI-viirusega, tarvitavad liigselt alkoholi või narkootikume, põevad mingeid kroonilisi haigusi (näiteks suhkurtõbe, vähkkasvajaid või kilpnäärme alatalitlust) või kes elavad niisketes ja külmades ruumides ning ei söö piisavalt täisväärtuslikku toitu.

Tuberkuloosi ei ole võimalik nakatuda kätlemisel, ühiste toidunõude, voodipesu ja tualeti kasutamise kaudu. Tuberkuloosihaigega kokku puutunud esemed (toidunõud, mööbel jne) ei vaja eritötlust.

Kopsutuberkuloosi sümptomite hulka kuuluvad köha, valu rinnus köhimisel ja hingamisel, röga eritus, veriköha. Samuti kaalulangus, väsimus, halb enesetunne, palavik ja öine higistamine. Tuberkuloosi suhtes peaksid laskma end uurida kõik need, kellel esineb eespool toodud kaebuseid ning need, kes on kokku puutunud mõne teadaoleva tuberkuloosihaigega.

Tuberkuloosi kahtlusel tuleb ühendust võtta perearstiga või pöörduda otse kopsuarsti poole (loetelu vt lk. 264–265). Kopsuarst teeb vajalikud uuringud, et teha kindlaks, kas inimene põeb tuberkuloosi või mitte. Kui inimene on tõesti haigestunud, määratakse talle ravi. Kuigi tuberkuloosist paranemine võib võtta mitmeid kuid, on ravi enamikul juhtudel väga tõhus ning inimene paraneb. Ravi tulemused on seda paremad ja kiiremad, mida varem haigus avastatakse.

Eestis on tuberkuloosi avastamiseks tehtavad uuringud ning kogu tuberkuloosi ravi kõigile inimestele tasuta, olenevata sellest, kas inimesel on ravikindlustus või mitte.

AIDSi NÕUSTAMISKABINETID

- **Tallinna AIDSi nõustamiskabinet Merimetsa Nakkuskeskuses**
Tallinn, Paldiski mnt 62, tel 645 5555
- **Tallinna AIDSi nõustamiskabinet AIDSi Ennetuskeskuses**
Tallinn, Mardi 3, tel 660 7871
- **Tartu AIDSi nõustamiskabinet Tartu Ülikooli Kliinikumi Nakkusosakonnas**
Tartu, Riia mnt 167, tel 742 7611

- **Pärnu AIDSi nõustamiskabinet SA Pärnu Haiglas**
Pärnu, Ristiku 1, tel 447 3388
- **Puru AIDSi nõustamiskabinet SA Ida-Viru Keskhaiglas**
Kohtla-Järve, Tervise 1, tel 337 8825
- **Narva AIDSi nõustamiskabinet Narva haiglas**
Narva, Karja 6, tel 356 0304

INFEKTSIONISTIDE VASTUVÖTUKOHAD

- **AS Lääne-Tallinna Keskhaigla nakkuskeskus**
Tallinn, Paldiski mnt 62, tel 659 8592
- **SA Ida-Viru Keskhaigla**
Kohtla-Järve, Tervise 1, tel 337 8798
- **SA Narva Haigla nakkusosakond**
Narva, Karja 6, 354 8802
- **SA TÜK Sisekliiniku nakkushaiguste osakond**
Tartu, Lina 7, tel 747 4250
- **SA Pärnu Haigla**
Pärnu, Ristiku 1, tel 447 3388

HIV-POSITIIVSETELE TUGIGRUPPE KORRALDAVAD ORGANISATSIOONID

- **MTÜ LIGO** (tugigrupp naistele)
Tallinn, Mardi 3, tel 660 7026
- **MTÜ ESPO Ühing** (tugigrupp kõigile, kes on nakkuse saanud sugulisel teel)
Tallinn, Mardi 3, tel 660 7707
- **MTÜ Convictus** Eesti (tugigrupp neile, kellel esinevad sõltuvusprobleemid)
Tallinn, Gonsiori 31–2, tel 641 0133
- **MTÜ Sind ei jäeta üksi** (tugigrupp kõigile HIV-positiivsetele)
Narva, Karja 6c, tel 354 8344
- **OÜ Corrigo** (tugigrupp kõigile HIV-ga inimestele)
Jaama 34, Jõhvi, tel 337 0360 (Ljudmila)

TUBERKULOOSIUURINGUID ON VÕIMALIK TEHA

- **SA PERH**
Tallinn, Hiiu 39,
registratuuri tel 651 9529

- **SA TÜK Kopsukliinik**
Tartu, Riia 167
Dr A. Albrecht, tel 731 8949
- **SA Pärnu Haigla**
Pärnu, Ristiku 1
Dr U. Moon, tel 447 3381
- **SA Ida-Viru Keskhaigla**
Kohtla-Järve, Torujõe 15
registratuuri tel 334 4300,
kopsukabineti tel 337 3821
- **SA Narva Haigla**
Narva, Karja 6, tel 354 7900
- **MTÜ Rakvere Haigla**
Rakvere, Lõuna põik 1
Dr P. Stamm, tel 322 3983
- **AS Järvamaa Haigla**
Paide, Tiigi 8
Dr Ü. Kirs, tel 384 8117
- **SA Kuressaare Haigla**
Kuressaare, Aia 25
Dr J. Suluste, tel 452 0124
- **SA Läänemaa Haigla**
Haapsalu, Vaba 6
Dr M. Ratt, tel 472 5855
- **SA Jõgeva Haigla**
Jõgeva, Piiri 2
Dr P. Kivi, tel 776 6217
- **AS Lõuna-Eesti Haigla**
Meegomäe
Dr U. Tiidla, tel 786 8591
- **AS Põlva Haigla**
Põlva, Uus 2
Dr T. Toss, tel 799 9162
- **SA Viljandi Haigla**
Pärsti vald
Dr A. Rosenfeld,
registratuuri tel 435 2050
- **AS Valga Haigla**
Valga, Peetri 2
Dr L. Praks, tel 766 5140

Kodanik ja vara Maksud¹

Riiklikud maksud

Eesti maksusüsteem koosneb riiklikest ja kohalikest maksudest. Seadused võimaldavad praegu Eestis kehtestada 8 riiklikku ning 8 kohalikku maksu. **Riiklikud maksud** kehtestab riigikogu seadusega ning need laekuvad riigieelarvesse. Osa füüsilise isiku tulumaksust ning maamaks tervikuna laekub kohaliku omavalitsusüksuse eelarvesse. Praegu kehtivad riiklikest maksudest tulumaks, sotsiaalmaks, käibemaks, aktsiisid (alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja pakendiaktsiis, alates 01.01.2008 ka elektrienergiaaktsiis), maa-

Kohalikud maksud

maks, raskeveokimaks, hasartmängumaks ja tollimaks. Tollimaksuna on käsitatav Eesti Euroopa Liiduga liitumisel kehtestatud üleliigse laovarude tasu. **Kohalikud maksud** kehtestab iga kohalik omavalitsusüksus volikogu määrusega kohalike maksude seaduses sätestatud korras². Kohalikud maksud (nt parkimistasu, reklaamimaks, teede- ja tänavate sulgemise maks, müügitasud, mootorsõidukimaks ja loomapidamismaks) laekuvad kohaliku omavalitsuse eelarvesse. Kuna tulu saaja on kohalik omavalitsusüksus, siis on ka volikogu otsustada, kas ja milliseid seaduses sätestatud kohalikke makse kehtestada. Riiklike **maksud haldaja on maksu- ja tolliamet** (maksuhaldur). Kohalike maksude haldaja on **valla- või linnavalitsus** või muu valla või linna ametiasutus.

Maksud haldaja

Maksumaksja

Makse peavad tasuma nii juriidilised kui ka füüsilised isikud. Teatud juhtudel on maksumaksjad ka n-ö erisubjektid, kellel ei ole isiku staatust – nt riigiasutused. Juriidiliseks isikuks peetakse seaduse alusel loodud õigussubjekti (nt äriühing, mittetulundusühing, sihtasutus, kuid ka riik ja kohaliku omavalitsuse üksus).

Maksud kohustuslane

Füüsiline isik on inimene. Maksude arvestamise ja tasumisega seotud isikud on hõlmatud üldnimetusega – maksud kohustuslane.

¹ NB! Käesolev ülevaade maksudest on koostatud ettevõtlusega mittetegelevale residendist füüsilisele isikule. Käsitlemist ei leia ettevõtjatega seonduvad küsimused ja mitteresidentide maksustamisega seotud probleemid. Käesolevate nõuannete kasutamine toimub kasutaja enda vastutusel. Autor ei pretendeeri toodud seisukohtade täielikkusele, vaid on välja toonud enda arvates olulisema, mis puudutab residendist füüsilise isiku maksustamist.

² Linna- ja vallavolikogude maksumäärused on ära toodud MTA veebilehel <http://www.emta.ee/?id=1721>

Maksukorraldus

Maksukorralduse seadus (MKS) on üldseadus, mis sätestab kõikide maksude suhtes **maksumenetluse korra**, aga ka maksuhalduri (maksu- ja tolliameti) ning maksukohustuslase (maksu- maksja ja maksu kinnipidaja) õigused, kohustused ning vastutuse. Samuti reguleerib MKS maksuvaidluste lahendamise korda.

MKS-st leiab täpsed reeglid, kuidas **maksuhaldur** alustab **maksumenetlust**, kuidas **maksukohustused tuvastatakse** ning mil viisil on maksuhalduril võimalik maksuvõlg **sundtäita**, nt anda krediitiasutusele korraldus võlgniku pangakonto arestimiseks või tema kontolt raha ülekandmiseks maksuhalduri pangakontole võla summa suuruses. Samuti sätestab MKS nii maksukohustuslase kui ka maksuhalduri kasuks makstava intressi arvestamise alused. Lisaks eelnevale on MKS-is mitmesugused menetlustähtajad ning maksunõuete aegumise tähtajad (nt maksusumma määramine aegub üldjuhul 3 aastaga, tahtliku seaduserikkumise puhul 6 aastaga).

Maksukorralduse seadus ise ei sätesta ühtegi maksu. Iga konkreetne riiklik maks sätestatakse selle kohta käiva seadusega (nt tulumaksuseadus ja käibemaksuseadus). Kohalikud maksud (kehtivad üksnes valla või linna haldusterritooriumil) kehtestatakse kohaliku omavalitsusüksuse volikogu määrusega.

Füüsilist isikut puudutavad riiklike maksudena eelkõige **tulumaks, sotsiaalmaks ja maamaks**. Lisaks kehtivad sundkindlustusena **töötuskindlustus ja kohustuslik kogumispension**. Viimased on küll sundkindlustused, kuid nende suhtes rakendatakse maksukorralduse seaduses sätestatud.

Küsimused maksukorralduse seaduse kohta

Millist infot peab väljastama maksuhaldur?

Maksu- ja tolliamet annab maksu maksja taotlusel teavet, milliseid makse peab ta tasuma, maksusumma arvutamise korra ja määramise aluse kohta ning selgitusi maksudeklaratsiooni täitmise ja vaide või taotluse esitamise kohta. Samuti on maksuhalduril kohustus vajaduse korral tutvustada inimesele tema õigusi ja kohustusi maksumenetluses. Maksu maksjal on õigus tutvuda andmetega, mida maksuhaldur on tema kohta kogunud, ning teha neist koopiaid või väljavõtteid. Maksu- ja tolliamet on kohustatud maksukohustuslase taotlusel väljastama talle kirjaliku tõendi või tegema elektrooniliselt kättesaadavaks andmed ka maksukohustuslase maksuvõlgade suuruse, samuti tema tasutud, temale tagastatud või tasaarvestatud maksusummade ja intressi kohta, mille sundtäitmise aegumistähtaeg ei ole möödunud.

Maksumenetlus

Maksuhaldur

Maksukohustuse tuvastamine

Sundtäitmine

Pangakonto arestimine

Menetlustähtaeg

Tähtaeg

**Tulumaks
Sotsiaalmaks**

**Maamaks
Töötuskindlustus**

Kohustuslik kogumispension

<p>Enammakse</p>	<p><i>Olen ekslikult tasunud maksuhaldurile ettenähtust suurema maksusumma, kas mul on võimalik enammakstud summa kuidagi tagasi saada?</i></p> <p>Maksumaksjal, kes on tasunud ettenähtust suurema maksusumma, on õigus taotleda kolme aasta jooksul enammakse tekkimise päevast arvates maksuhaldurilt enammakstud summa tagastamist või tasaarvestamist enda mõne muu sama maksuhalduri hallatava maksu maksukohustusega. Tagastusnõue tuleb esitada maksuhaldurile kirjalikult, märkides selles nõude täitmise viisi (tasumine, tasaarvestus). Enammakstud maksusumma tagastamist võib taotleda ka maksudeklaratsioonis.</p>
<p>Tuludeklaratsioon</p>	<p><i>Milline on vastutus tuludeklaratsiooni esitamatajätmise või valeandmete esitamise korral?</i></p> <p>Kõigepealt tuleks tuludeklaratsioon viivitamata ära esitada. Maksukorralduse seaduses on sätestatud, et maksudeklaratsiooni, dokumentide, asjade või muu teabe tähtpäevaks esitamata jätmise, maksuhalduri juures enda registreerimata jätmise, maksuhaldurile valeandmete, teadvalt ebaõigete dokumentide esitamise, arvestuse pidamise nõuete eiramise, maksuhalduri korralduse täitmata jätmise või muul viisil maksuhalduri tegevuse takistamise eest karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut (trahviühik on rahatrahvi baassumma, mille suurus on 60 krooni). Kui maksukohustuslane enne maksusumma määramise aegumist avastab, et tema esitatud või tema nimel esitatud deklaratsioonis esinevate vigade või andmete puudulikkuse tõttu on deklareeritud maksusumma väiksem maksuseaduse alusel tasumisele kuuluvast maksusummast, tuleb tal sellest viivitamata maksuhaldurit kirjalikult teavitada.</p>
<p>Valeandmed</p>	<p>Kui maksukohustuslane ei ole tasunud maksu seaduses sätestatud tähtpäevaks, on ta kohustatud arvestama ja tasuma tähtpäevaks tasumata maksusummalt intressi. Intressi arvestatakse alates päevast, mis järgneb päevale, mil maksu tasumine seaduse järgi pidi toimuma, kuni tasumise või tasaarvestamise päevani, viimane kaasa arvatud. Tasumata maksusummadelt arvestatakse intressi 0,06% päevas.</p>
<p>Rahatrahv</p>	<p><i>Kas maksuhaldur võib nõuda originaaldokumentide äraandmist?</i></p> <p>Üldiselt võib väita, et dokumentide esitamisel maksuhaldurile ei ole vaja ära anda originaaldokumente. Enamasti teeb maksuhaldur vajaduse korral dokumentidest ärakirjad. Juhud, kui mak-</p>
<p>Intress</p>	

suhaldur võib maksumaksja **originaaldokumendid ära võtta**, on **sätetatud** ammendavalt **maksukorralduse seaduses** (s.o maksuhalduri põhjendatud kahtlus, et hiljem ei ole tõendid talle kättesaadavad, see on vajalik dokumentidest väljavõtete või ärakirjade tegemiseks või kui dokumendid ja asjad viitavad arvatavalt toimepandud õigusrikkumisele).

Kas maksuametniku telefoni teel esitatud väljakutse peale peab ilmuma maksu- ja tolliametisse?

Võib minna kohale ka telefonikõne peale, kuigi seadus sätestab siiski kohustuse väljastada isiku ametiasutusse kutsumiseks kirjalik korraldus.

Kuidas toimub maksuhalduri toimingute ja haldusaktide vaidlustamine maksuhalduri asutuses ja kohtus?

Kõiki maksuhalduri haldusakte ja toiminguid saab vaidlustada ettenähtud aja jooksul **kohtuväliselt** (esitades MTA-le vaide 30 päeva jooksul haldusakti teatavaks tegemisest arvates või toimingust teadasaamisest piirkondliku struktuuriüksuse kaudu maksuhalduri keskasutusele) või **halduskohtus** (30 päeva jooksul haldusakti teatavastegemisest või toimingust teadasaamisest arvates). Kohtusse pöördumise korral tuleb maksta riigilõivu 3% vaidlustatavast summast, kuid mitte vähem kui 80 krooni ja mitte rohkem kui 5000 krooni. Toimingu vaidlustamise korral tuleb tasuda riigilõivu 80 krooni. Vaide esitamisel ei pea maksma riigilõivu ning vaide vormistamine ja lahendamine on kohtumenetlusest tunduvalt lihtsam. Kui vaidemenetluse tulemusena isiku taotlust ei rahuldatud, on tal õigus pöörduda halduskohtu poole. Vaidemenetlus on üldiselt soovitatav olukorras, kui vaieldakse faktilistes küsimustes, nt maksusumma arvutusviga. (*Eesti Maksumaksjate Liit pakub oma liikmetele tasuta õigusabi nii vaide- kui ka kohtumenetluses*).

Mida peab veel silmas pidama maksuhalduriga suhtlemisel?

Soovitatav oleks säilitada maksuhalduriga toimunud suhtlemist kajastavad dokumendid (nt kirjaümbrikud, tähitult saadetud kirjade kviitungid jne). **Olulistes küsimustes on soovitatav küsida maksuametnikult kirjalikku vastust** (maksuhalduril on selgituste ja juhendite andmise kohustus). Probleemide tekkimisel on mõistlik aegsasti pöörduda maksukonsultantide poole, et vältida kiirustamist, mille tõttu võib kannatada maksukonsultantide töö kvaliteet. **Alates 2008. aastast on võimalik maksu- ja tolliametilt küsida siduvaid eelotsuseid**, mille

Originaal-
dokument

Väljakutse

Vaidlustamine

Halduskohus

Kirjalikku
vastus

Siduv eelotsus

korral maksu- ja tolliamet annab maksukohustuslase taotlusele MTA jaoks (maksumaksjal ei ole kohustust sellest otsusest lähtuda) siduva hinnangu tulevikus sooritatava toimingu või toimingute kogumi maksustamise kohta. Siduva eelotsuse taotluse läbivaatamise eest tuleb tasuda füüsilisel isikul 3000 krooni riigilõivu. MTA-l on õigus keelduda eelotsuse tegemisest, kui maksustatava toimingu maksustamist reguleerivate õigusnormide kohaldamine on objektiivsetel asjaoludel selge, toiming on oletuslik või toimingu eesmärk on maksudest kõrvalehoitudumise. Seega on maksumaksjal siduva eelotsuse taotlemine õigustatud eelkõige olukorras, kus tegemist on keerulise ning suuremahulise tehinguga. Muul juhul võib maksuhaldurilt küsida oma küsimusele (olukorda täpselt kirjeldades) kirjalikku vastust, mis ei ole aga maksuhalduri jaoks siduv (kuid võib maksumaksja vabastada intressi maksmise kohustusest).

Tulumaks

Resident

Tulumaksuga maksustamisel liigitatakse isikud residentideks ja mitteresidentideks. **Füüsiline isik on resident**, kui tema elukoht on Eestis või kui ta viibib Eestis 12 järjestikuse kalendrikuu jooksul vähemalt 183 päeval. Residentid on piiramatult maksukohustusega isikud, st **tulumaksuga maksustatakse nende tulu, mis on saadud** maksustamisperioodil nii Eestis kui ka väljaspool Eestit **kõikidest tuluallikatest**. **Mitteresident** on Eestis **piiratud maksukohustusega isik** – tema maksab tulumaksu üksnes Eesti tuluallika tuludelt ning sellekohased maksuobjektid on tulumaksuseaduses ammendavalt sätestatud.

Mitteresident

Aktiivne tulu
Palgatulu
Ettevõtlustulu
Passiivne tulu
Kasu vara
võõrandamisest
Renditulu
Litsentsitasu
Intressitulu
Dividenditulu
Tulumaksu-
määr
Tulumaksu-
vaba tulu

Tulumaksuga maksustamisel liigitab kehtiv tulumaksuseadus tulud aktiivseks ja passiivseks. **Aktiivse tulu** liigid on nt palgatulu (§13) ja ettevõtlustulu (§14). **Passiivne ehk kapitalitulu** on nt kasu vara võõrandamisest (§15), renditulu ja litsentsitasu (§16), intressitulu (§17) ja dividenditulu (§18). Aktiivne tulu maksustatakse peale tulumaksu ka sotsiaalmaksuga.

Tulumaksuseaduse kohaselt on **tulumaksumäär** 2007. aastal 22%, mis langeb 1% võrra aastas kuni aastani 2011. Seega on tulumaksumäär 2008. aastal 21%, 2009. aastal 20%, 2010. aastal 19% ja 2011. aastal 18%. **Tulumaksuvaba tulu** on 2007. aastal 2000 krooni kalendrikuus (24 000 aastas) ning alates 2008. aastast 2250 krooni kalendrikuus (edaspidi 2009. aastal 2500 ja 2010. aastal 2750 krooni ning alates 2011. aastast on see 3000 krooni kalendrikuus). Füüsilise isiku tulumaksu

maksustamisperiood on kalendriaasta (ajavahemik, mis algab 1. jaanuaril ja lõpeb sama aasta 31. detsembril).

Tulumaksuga maksustatakse residendist füüsilise isiku kogu tulu. Erinevate tululiikide maksustamise osas on tulumaksuseaduses erisätted:

- 1) palgatulu (§13);
- 2) ettevõtlustulu (§14);
- 3) kasu vara võõrandamisest (§15);
- 4) renditulu ja litsentsitasud (§16);
- 5) intressid (§17);
- 6) dividendid (§18);
- 7) elatis, pensionid, stipendiumid, toetused, preemiad, loteriivõidud (§19);
- 8) kindlustushüvitised ja väljamaksed pensionifondist (§-d 20, 201 ja 21);
- 9) madala maksumääraga territooriumil asuva juriidilise isiku tulu (§22).

Ülaltoodud väljamaksete tulumaksuga maksustamisel on tulumaksuseaduses sätestatud hulk **erandeid**. Samuti on erisused tulumaksu tasumise viisides. Palgatulu puhul peab tööandja maksu kinni jooksvalt (väljamakse tegemisel). Füüsilisest isikust ettevõtja arvestab ning deklareerib ettevõtlustulu ning tasub avansiliselt nii tulu- kui ka sotsiaalmaksu, lõpliku maksukohustuse määrab maksu- ja tolliamet deklareeritud andmete põhjal maksuteates. Osa kapitalitulu liikide puhul on võimalikud mõlemad variandid: tulumaks peetakse kinni või maksab tulu saaja selle ise (nt renditulu). Kui väljamakse tegija kvalifitseerub tulumaksu kinnipidajaks, siis täidab maksukohustuse väljamakse arvelt tema. Muul juhul deklareerib füüsiline isik renditulu ning tulumaksu summa määrab maksu- ja tolliamet maksuteates. Kasu vara võõrandamisest deklareerib aga isik ise ning tulumaks tasutakse maksuteate alusel.

Tuleb silmas pidada, et juhul, kui tulu ei kvalifitseeru ühegi eelnevas loetelus toodud tulu alla, siis maksustatakse see üldreegli alusel – maksustatakse residendist füüsilise isiku kogu tulu (§12 lg 1 preambula).

Palgatulu puhul kasutatakse tihti mõisteid bruto- ja netopalk. **Brutopalgana** mõistetakse palgasummat, millelt tööandja ei ole

**Maksustamis-
periood**

Brutopalk

Netopalk

veel tulusaaja eest makstavaid makse kinni pidanud (tulumaks, töötuskindlustusmaks osa 0,6% ja kohustusliku kogumispensioniga liitunute² makse 2%) ja mille summalt maksab väljamakse tegija lisaks sotsiaalmaksu 33% ja tööandja töötuskindlustusmaks osa 0,3%. **Netopalk** on seevastu palgasumma, millest on maksukohustused maha arvestatud, seega saab töötaja kätte netopalga.

Näide. Inimene võetakse tööle brutopalgaga 10 000 krooni. Isik on liitunud kohustusliku kogumispensioniga ja esitanud töökohas avalduse maksuvaba tulu rakendamiseks. Töötaja netopalga arvutamiseks peab tööandja töötaja brutopalgast lahutama sundkindlustusmaksed – töötuskindlustuse makse osa (0,6% brutopalgast ehk 60 krooni) ja kohustusliku kogumispensionimakse (2% brutopalgast ehk 200 krooni). Seejärel tuleb tööandjal maksuvaba tulu (2000 krooni) ning juba maha arvatud sundkindlustusmaksed (200 + 60, kokku 260 krooni) arvestades kinni pidada tulumaks (2007. a 22% 7740-st on 1702,80 krooni). Seega saab töötaja kätte (10 000 – 60 – 200 – 1702,80) 8037,20 krooni. Samas ei tohi ära unustada, et tööandja peab brutosummalt tasuma riigile sotsiaalmaksu (33% brutosummalt ehk 3300 krooni) ja tööandja töötuskindlustuse makse osa (0,3% brutosummalt ehk 30 krooni). Seega on tööandja palgakulu kokku 13 330 krooni.

Mahaarvamised**Füüsilise isiku tulust tehtavad mahaarvamised**

Tulust tehtavad mahaarvamised võib jagada kaheks:

- 1) füüsilise isiku kohustuslikud maksed (kinnipeetud elatis, töötuskindlustuse makse, kohustusliku kogumispensionimakse);
- 2) maksusoodustused, mille mahaarvamise õigus on jäetud füüsilisele isikule (eluasemelaenu intressid, koolituskulud, kingitused, annetused, täiendava kogumispensionissemaksed).

Mahaarvamiseõiguse kasutamiseks peab isikul olema vajalik suuruses maksustatav tulu. Mahaarvatavad kulud tuleb mahaarvamiseks tuludeklaratsioonis kajastada ja neid **kulusid peab saama dokumentaalselt tõendada.**

² Isikud, kes on sündinud 1983. a või hiljem, muutuvad 18-aastaseks saamisel automaatselt kogumispensionide seaduse mõistes kohustatud isikuteks. Maksekohustus tekib 18-aastaseks saamisele järgneva aasta 1. jaanuaril.

***Millistelt väljamaksetelt on kohustatud tasuma (kinni pida-
ma) tulumaksu füüsilise isiku eest väljamakse tegija?
Millal peab füüsiline isik tulumaksu ise tasuma?***

Enamike füüsilistele isikutele tehtavate väljamaksete puhul täidetakse tulumaksukohustus **maksu kinnipidamise teel**. Kinnipidamist ei saa rakendada füüsilise isiku ettevõtlustulu ja vara võõrandamisel saadud kasu korral. Seejuures lubatakse nendest tuludest teha mahaarvamisi (tulumaksuseaduse §-d 32–35 ja 37). Renditasudelt ja litsentsitasudelt peetakse teatud juhul tulumaks kinni, kuid tulu saaja võib neid soovi korral deklareerida ka ettevõtlustuluna (tulu saajal on sellisel juhul võimalus teha tulust mahaarvamisi, kuid samal ajal peab ta arvestama sotsiaalmaksu tasumise kohustuse tekkimisega ja kohustusega registreerida ennast füüsilisest isikust ettevõtjaks) ning täita maksukohustus ise.

Kui füüsiline isik saab tulu selliselt isikult, kellel ei ole maksu kinnipidaja kohustusi (nt teine füüsiline isik, kes ei ole ettevõtja) või ei peeta tulumaksu muul alusel kinni, siis peab füüsiline isik tulumaksukohustuse ise deklareerima ja tasuma. Tulumaksukohustuse arvutab deklaratsiooni alusel maksu- ja tolliamet, kes koostab maksukohustuse kohta ka sellekohase maksuteate. **Ettevõtlusega mittetegelev füüsiline isik ei pea ise deklareerima ega tasuma sotsiaalmaksu, töötuskindlustusmakset ega kogumispensioni makset.** Need maksukohustused täidab tööandja.

Mida peab füüsiline isik maksuvaba tulu arvestamiseks tegema?

Maksuvaba tulu mahaarvamiseks peab isik esitama tulumaksu kinnipidajale (nt tööandja) kirjaliku avalduse. Seejuures saab **maksuvaba tulu maha arvata ainult ühe tööandja juures**. Maksuvaba tulu arvestatakse seejuures nii palgatulu puhul kui ka muu võlaõigusliku teenuse osutamise lepingu, üüri ja renditasu ning pensioni, vanemahüvitise jm väljamaksete puhul.

Mis on ettevõtlustulu ja mida ma pean selle saamisel silmas pidama?

Ettevõtlustulu on ettevõtlusest saadud sissetulek. Ettevõtlus on isiku iseseisev majandus- või kutsetegevus, mille eesmärk on tulu saamine kauba tootmisest, müümisest või vahendamisest, teenuse osutamisest või muust tegevusest, kaasa arvatud loominguuline või teaduslik tegevus. Enne ettevõtlusega tegelemise alustamist on füüsilisel isikul kohustus registreerida ennast

Maksu kinnipidamise

Maksuvaba tulu

Ettevõtlustulu

<p>Müümine</p> <p>Vahetamine</p> <p>Kasu</p> <p>Soetamis- maksumus</p> <p>Väärtpaber</p>	<p>äriregistris või maksu- ja tolliameti piirkondlikus struktuuriüksuses füüsilisest isikust ettevõtjana.</p> <p>Ettevõtlustulu maksustamisel peab arvestama, et tulu teenimiseks tehtud kulud arvatakse lõpliku maksukohustuse leidmiseks ettevõtlustulust maha. Mahaarvatavad kulud peavad olema dokumentaalselt tõendatud.</p> <p>Ettevõtlustulu maksustatakse nii tulu- kui ka sotsiaalmaksuga. Kui ettevõtja on liitunud kohustusliku kogumispensioni süsteemiga, siis peab maksma ka kogumispensioni makset, kuid töötuskindlustusmaksleid ettevõtlustulult ei maksta.</p> <p style="text-align: center;">Füüsilise isiku tulumaks vara võõrandamisest saadud kasult</p> <p>Tulumaksuga maksustatakse kasu võõrandatava ja varaliselt hinnatava eseme või muu varalise õiguse müügist või vahetamisest. Oluline on seejuures, et tulumaksuga ei maksustata mitte kogu müüdava asja hinda, vaid üksnes müügist saadud kasu. Kasu on vara müügihinna ja soetamismaksumuse vahe. Soetamismaksumus sisaldab kõiki dokumentaalselt tõendatud kulusid, mida isik on vara omandamiseks ning selle parendamiseks ja täiendamiseks teinud, sealhulgas makstud komisjonitasusid ja lõivusid. Müügi või vahetamisega otseselt seotud kulud arvatakse samuti tulemist maha. Kui vara müügist saadakse kahju, siis maksukohustust ei teki. Kui kahju tekib väärtpaberite võõrandamisel, siis saab kahju maha arvata tulevastel perioodidel tekkivast väärtpaberi võõrandamisel saadavast kasust.</p> <p style="text-align: center;">Millist kasu ei maksustata tulumaksuga?</p> <p>Tulumaksuga ei maksusta näiteks füüsilise isiku³:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) vastuvõetud pärandvara; 2) omandireformi käigus tagastatud vara; 3) tulu omandireformi käigus tagastatud maa võõrandamisest; 4) sundvõõranditasu ja hüvitisi sundvõõrandamisel; 5) teiselt inimeselt või residendist juriidiliselt isikult saadud kingitusi ja annetusi; 6) kindlustuslepingu alusel saadud kindlustushüvitisi; <hr style="width: 20%; margin-left: 0;"/> <p>³ NB, loetelu ei ole ammendav.</p>
--	--

- 7) tulu isiklikus tarbimises oleva vallasasja võõrandamisest;
- 8) suvila kui vallasasja müüki, kui see on olnud omanduses üle 2 aasta;
- 9) kasu kinnisasja (nt korteriomandi) või ehitise müügist, kui müüja kasutas eluruumi enne müüki oma alalise või peamise elukohana jne.

Füüsiline isik saadud kingitustelt tulumaksu tasuma ega kingitusi deklareerima ei pea

Tuludeklaratsioon

Tuludeklaratsioon on maksuhaldurile esitatav dokument, kuhu märgitakse üles kõik eelmise kalendriaasta jooksul teenitud tulud ja neilt makstud tulumaks. Maksu- ja tolliamet täidab tema käsutuses olevate andmete põhjal füüsilise isiku deklaratsiooni ning teeb **eeltäidetud deklaratsiooni** maksumaksjale kättesaadavaks. Asjaomast deklaratsiooni võib isik õigsuse korral aktsepteerida või vajaduse korral korrigeerida ja esitada täiendatud deklaratsiooni. Tuludeklaratsioon tuleb esitada eelkõige täiendava tulumaksu tasumiseks ning maksusoodustuste või mahaarvamiste rakendamiseks ning muul juhul seda ei esitata.

Tuludeklaratsiooni ei pea residentist füüsiline isik esitama kui:

- 1) tema tulu ei ületanud maksuvaba tulu määra (2007. a 24 000 kr aastas) koos täiendava maksuvaba tuluga pensioni puhul (2007. a 36 000 kr aastas) ning tööõnnetus- või kutsehaigushüvitisega (täiendavalt kuni 12 000 kr aastas);
- 2) kelle maksustamisperioodi tulult ei ole vaja täiendavalt tulumaksu tasuda (v.a FIE ja maksustamisperioodil väärt-pabereid võõrandanud isik, kes soovib võõrandamisest saadud kahju edasi kanda järgmistele maksustamisperioodidele⁴.)

⁴ Enammakstud tulumaksu tagasisaamiseks tuleks tuludeklaratsioon esitada juhul, kui tasult on küll tulumaks kinni peetud, kuid ilma maksuvaba tulu arvesse võtmata.

Tuludeklaratsioon

Eeltäidetud deklaratsioon

Juurdemakse**Tagasimakse****Abikaasa****Vabaabielu**

Deklaratsiooni peab aga kindlasti esitama isik, kelle välismaal teenitud tulu on tulumaksuseaduse järgi maksuvaba (vt „Välisriigid ja tulumaks“), samuti isik, kes on saanud välisriigist dividende, mida Eestis ei maksustata või kes on saanud sellist tulu, mida välislepingu kohaselt Eestis ei maksustata.

Silmas tuleb pidada, et kui väljamaksetelt ei ole tulumaksu kinni peetud või kinnipeetud tulumaksu summa on väiksem seaduses ettenähtust, on füüsiline isik kohustatud esitama tuludeklaratsiooni. Tuludeklaratsioon esitatakse maksu- ja tolliameti piirkondlikule struktuuriüksusele hiljemalt maksustamisperiodile järgneva aasta 31. märtsiks. Maksu- ja tolliameti e-teenuse vahendusel on tuludeklaratsiooni võimalik esitada alates maksustamisperiodile järgneva aasta 15. veebruarist.

Tuludeklaratsiooni alusel väljastab maksuhaldur vajaduse korral füüsilisele isikule maksuteate juurde- või tagasimakse kohta, näidates selles ka maksuhalduri pangakonto andmed ja raha ülekandmisel märgitava viitenumbri. Juurdemakse või tagasimakse tuleb üldjuhul teha 1. juuliks. Füüsiline isik, kes deklareeris ettevõtlustulu või kasu vara võõrandamisest, on kohustatud tasuma talle saadetud maksuteates näidatud juurdemakse hiljemalt maksustamisperiodile järgneva kalendriaasta 1. oktoobriks. Samaks ajaks tagastatakse ka enamakstud maksusumma maksumaksjale.

Tuludeklaratsiooni saavad **seaduslikud abikaasad** esitada ühiselt. **Vabaabielus** elavad isikud ühist tuludeklaratsiooni esitada ei saa, samuti ei saa ühist tuludeklaratsiooni esitada, kui abielu on lahutatud maksustamisperiodil. Ühise deklaratsiooni **esitamine on kasulik** näiteks siis, kui ühel abikaasast on sisetulek liialt väike kõikide tulumaksuseadusest tulenevate mahaarvamiste tegemiseks. Sellisel juhul saavad abikaasad tulust tehtavaid mahaarvamisi ja oma tulu summeerida, seega efektiivsemalt maksusoodustusi kasutada ja rohkem tulumaksu tagasi taotleda.

Tuludeklaratsiooni saavad seaduslikud abikaasad esitada ühiselt

Välisriigid ja tulumaks

Kui füüsiline isik saab välisriigis töötamise eest töötasu, siis ei maksustata seda tulu Eestis **tulumaksuga**, kui on **täidetud korraga** kõik alljärgnevad tingimused:

- 1) isik on viibinud töötamise eesmärgil välisriigis vähemalt 183 päeval 12 järjestikuse kalendrikuu jooksul;
- 2) välisriigis on nimetatud tulu olnud isiku maksustatav tulu ning see on dokumentaalselt tõendatud ja tõendil on näidatud tulumaksu summa (ka siis, kui summa on null).

Teistel juhtudel liidetakse kõik välisriikides saadud tulud isiku maksustatavale tulule ning tasumisele kuuluvast tulumaksust arvatakse maha nimetatud tuludelt välismaal tasutud või kinnipeetud tulumaks. Kui välisriigis saadud tulult arvatud Eesti tulumaks on suurem välisriigis tasutud tulumaksust, siis on isik kohustatud Eestis tulumaksuna tasuma välisriigi tulumaksu ja Eesti tulumaksu vahe.

Maha arvatakse ka välisriigis tasutud sotsiaalkindlustusmaksed, kui nende tasumine oli kohustuslik. Kui selline väljamakse on tasutud Eestis tulumaksuga mittemaksustatava tulu arvel, siis seda maha ei arvata.

Küsimused füüsilise isiku tulumaksu kohta

Kas ajateenija toetus on tulumaksustatav tulu?

Tulumaksuga **ei maksustata** seaduse alusel makstavat ajateenija toetust, kaasa arvatud ajateenistusest vabastamisel makstavat ühekordset toetust.

Kas töötutoetust maksustatakse tulumaksuga?

Töötutoetust tulumaksuga **ei maksustata**.

Kas riigi makstavat rahalist toetust peab arvestama kui maksustatavat tulu ja selle pealt tulumaksu maksma?

Toetusi, mida saadakse seaduse alusel, üldjuhul tulumaksuga **ei maksustata**.

Kas kuriteoohvrile makstavatelt hüvitistelt tuleb tulumaksu maksta?

Kuriteoohvritele seaduse alusel makstavaid hüvitisi tulumaksuga **ei maksustata**.

Ajateenija
toetus

Töötutoetus

Toetus

Kuriteoohvrile
makstav
hüvitis

<p>Stipendium</p>	<p><i>Kas ülikoolis makstavalt stipendiumilt tuleb tulumaksu maksta?</i></p> <p>Seaduse alusel või riigieelarvest makstavaid stipendiume tulumaksuga ei maksustata. Samuti ei maksustata stipendiumi, mida ülikool maksab selles ülikoolis õppijale.</p>
<p>Pensionär</p>	<p><i>Kuidas maksustatakse pension?</i></p> <p>Pension on maksustatav tulu, kuid Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigi seaduse alusel makstavat pensioni, nimetatud riigi õigusaktides sätestatud kohustuslikku kogumispensionit või tulenevalt sotsiaalkindlustuslepingust pensioni saava residendist füüsilise isiku tulust arvatakse täiendavalt maha maksuvaba tulu nimetatud pensionide summa ulatuses, kuid mitte rohkem kui 36 000 krooni maksustamisperioodil. Lisaks on pensionäriil võimalik iga-aastast maksuvaba tulu osa rakendada (2007. a 24 000 kr aastas). Tähelepanu väärib asjaolu, et pensioniametil on õigus üldine maksuvaba tulu (24 000 kr aastas) pensioni väljamakselt maha arvata ainult pensionäri isikliku kirjaliku avalduse alusel. Seega, kui mittetöötav pensionär sellist avaldust esitanud ei ole, siis on pensioniamet kohustatud ka 3000 krooni ületavalt pensioni summa tulumaksu kinni pidama ning tulumaksu tagastamiseks esitab sellisel juhul pensionär tuludeklaratsiooni. Kui pension ületab nii maksuvaba tulu kui ka täiendava mahaarvamise pensioni puhul, kuid tulumaks on sellelt korrektselt kinni peetud, siis tuludeklaratsiooni ei esitata (vt „Tuludeklaratsioon“).</p>
<p>Täiendav maksuvabastus</p>	<p><i>Mul on kolm alaealist last. Kas täiendavat maksuvabastust (2007. aastal 24 000 krooni) saab iga lapse kohta või saab kasutada ainult ühte lisamaksuvabastust?</i></p> <p>Lapse üks vanem, eestkostja või muu last ülalpidav isik, kes peab üleval kahte või enam alaealist last, võib alates teisest lapsest maksustamisperioodi tulust maha arvata täiendava maksuvaba tulu iga kuni 17aastase lapse kohta. Seega ei saa seda soodustust rakendada esimese lapse puhul, küll aga alates teisest lapsest. Seega on teie maksuvaba tulu suurus koos teie enda osaga kokku 72 000 krooni (3 × 24 000). Maksusoodustuse kasutamiseks peab esitama tuludeklaratsiooni. 1. jaanuaril 2008. a jõustuv tulumaksuseaduse redaktsioon võimaldab 2009. a esitatavas deklaratsioonis juba alates esimesest lapsest täiendavat maksuvaba tulu rakendada.</p>
<p>Kingitus</p>	<p><i>Kas sugulaste kingitud auto tuleb deklareerida?</i></p> <p>Füüsiline isik ei pea saadud kingitustelt tulumaksu tasuma ega kingitusi deklareerima.</p>

Pärisin sugulaselt eluruumi, mille müüsin hiljem maha. Kas ma pean saadud kasult maksma tulumaksu?

Maksudohustus sõltub sellest, kuidas on päranduseks saadud eluruumi kasutatud. **Kui päritud eluruumi kasutati kuni müümiseni oma alalise või peamise elukohana**, siis saadud kasu tulumaksuga ei maksustata. Kasutamise ajaline kestus ei ole seejuures oluline (v.a suvila ja aiamaa korral, mis peab olema olnud isiku omandis 2 aastat). Muul juhul maksustatakse. Seejuures on pärimise teel saadud vara soetamismaksumus 0, kuna kulutusi vara soetamiseks ei ole tehtud (v.a kui nt ümberregistreerimisega kaasnesid mingid kulud, nt notaritasu või riigilõiv).

Mulle on tagastatud omandireformi käigus maa. Kas maa müügist saadud tulult tuleb maksta tulumaksu?

Omandireformi käigus tagastatud maa võõrandamisest saadud kasu on **maksuvaba**.

Kas sõiduauto müügist saadav kasu maksustatakse tulumaksuga?

Kui kasutatud sõiduauto oli **isiklikus tarbimises** (st ei kasutatud nt ettevõtlustulu saamiseks), siis auto müügist saadud kasult **tulumaksu ei maksta**.

Olen õppurina võtnud õppelaenu ja maksnud õppelaenu intressid aasta lõpus. Kas ma saan nende pealt tulumaksu tagasi, kui ma esitan tuludeklaratsiooni, kuigi ma tööl pole käinud?

Kui isikul maksustatavat tulu ei olnud, siis tehtud kulutustelt (nt õppelaenu intressid) ta tulumaksu tagasi ei saa, sest tulumaksu tagasisaamise eelduseks on tulumaksu maksmine riigile. Samas on teisel isikul, nt vanemal või ülalpidajal õigus maksustamisperioodi tulust maha arvata maksustamisperioodil tasutud **alla 26 aasta vanuse ülalpeetava koolituskulud** või ühe alla 26 aasta vanuse Eesti alalise elaniku koolituskulud (sh õppelaenu intressid). **Maha saab arvata koolituskulud**, mis on kantud õppimise eest:

- 1) riigi või kohaliku omavalitsusüksuse haridusasutuses;
 - 2) avalik-õiguslikus ülikoolis;
 - 3) koolitusluba omavas erakoolis;
 - 4) samaväärises välismaa õppeasutuses.
- (Vt ka abikaasade ühise deklaratsiooni kohta käivat „Tuludeklaratsioon“).

Eluruum

Omandireform

Maa

Sõiduauto

Koolituskulud

Koolitusluba	<p><i>Käisin autokoolis ja tasusin ise kulud. Kas saan need kulud oma tulust maha arvata?</i></p> <p>Kui koolitajal oli koolitusluba, siis võib sellised kulud oma tulust maha arvata.</p>
Elatis	<p><i>Kui maksan oma naisele elatist (nn alimendid), kas saan siis need oma maksustatavast tulust maha arvata?</i></p> <p>Füüsilisel isikul on õigus maksustamisperioodi tulust maha arvata elatis, mille ta on maksustamisperioodil füüsilisele isikule maksnud, kui elatist makstakse kohtuotsuse, kohtumäärusega kinnitatud kokkuleppe või pooltevahelise notariaalselt kinnitatud kokkuleppe alusel. Sellisel juhul maksab elatise saaja elatiselt ise tulumaksu (tulumaksu peab väljamakse tegija kinni). Kui elatist makstakse teistsuguse pooltevahelise kokkuleppe alusel, siis ei saa elatise maksja neid oma tulust maha arvata ja seega pole see ka elatise saaja jaoks maksustatav tulu.</p>
Üürile andmine	<p><i>Üürisin suvel oma korterit välja. Kas saadud tulult peab maksma tulumaksu?</i></p> <p>Jah, tulumaksuga maksustatakse tulu kinnis- või vallasasja või selle osa üürile või rendile andmisest. Rentniku või üürniku asja kasutamisel tekkinud kulude hüvitamisel vastavat hüvitise osa tuluks ei peeta (nt elektri või vee eest tasu maksmine). Sellised kokkulepped peaksid sisalduma lepingus.</p>
Rendile andmine	<p><i>Sain pangast oma arveldusarvelt intresse, kas need tuleb deklareerida?</i></p> <p>Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigi krediidasutuselt (nt pank) saadud hoiuseintresse tulumaksuga ei maksustata ega deklareerita. Seevastu maksustatakse tulumaksuga kõik laenudelt, väärt-paberitelt või muudelt võlakohustustelt saadud intressid.</p>
Hoiuseintress	<p><i>Kas ma saan maha arvata oma elamuaseme ostuks või laiendamiseks või rekonstrueerimiseks võetud laenu intressid?</i></p> <p>Füüsiline isik saab oma tulust maha arvata endale eluaseme soetamiseks (st nii ostmiseks kui ka ehitamiseks) võetud laenu intressid, samuti nn rekonstrueerimiseks võetud laenult tasutud intressid, kui ehitus püstitatakse, laiendatakse ja rekonstrueeritakse ehitusloa või ehitusprojekti alusel. Seega on mahaarvamise tingimuseks ehitusloa või ehitusprojekti olemasolu. Mahaarvatavate intresside summa ei tohi ületada 50 000 kr või üle 50%</p>
Eluasemelaenu intress	

maksumaksja sama maksustamisperioodi tulust, millest on tehtud ettevõtlusega seotud mahaarvamised.

Maamaks

Maamaks on maa maksustamishinnast lähtuv maks, millega maksustatakse maad. Maamaksu maksab üks alltoodud isikutest:

- 1) maa omanik (v.a kui maa on koormatud hoonestusõiguse või kasutusvaldajaga);
- 2) kui maakasutus ei ole maareformi seadusega ettenähtud korras ümber vormistatud, siis maa kasutaja;
- 3) hoonestaja;
- 4) kasutusvaldaja.

Maamaksukohustuse tekkimiseks peavad olema täidetud kolm tingimust:

- 1) maatükile on määratud maksustamishind ning sellekohane haldusakt on isikule kätte toimetatud;
- 2) kohalik omavalitsusüksus on kehtestanud maksumäära ning
- 3) maksuhalduri piirkondlik struktuuriüksus on saatnud maksumaksjale maksuteate.

Maksumaksja peab maamaksu tasuma maksuteate alusel 1/3 suuruste osadena **15. aprilliks, 15. juuliks ja 15. oktoobriks**. Maksumäärad võivad olla kehtestatud olenevalt kohalikust omavalitsusüksusest vahemikus 0,1% kuni 2,5% maa maksustamishinnast aastas (haritava maa ja loodusliku rohumaa maamaksu määr on vahemikus 0,1–2,0%). **Maksumäära kehtestab kohaliku omavalitsuse volikogu** hiljemalt maksustamisaasta 31. jaanuariks (kui selleks ajaks ei ole maksumäära kehtestatud, siis rakendatakse eelmise aasta määra). Maksumaksjad, kes ei ole maamaksuteadet 15. aprilliks kätte saanud, on kohustatud sellest 30 päeva jooksul teavitama maa asukohajärgset maksuhalduri piirkondlikku struktuuriüksust. Kui maa omanik või kasutaja vahetub jooksval aastal enne 1. juulit, siis tekib uuel omanikul või kasutajal maksukohustus 1. juulist. Kui aga pärast esimest juulit, siis lasub terve aasta maksukohustus endisel omanikul või kasutajal.

Kohalik omavalitsus võib teatud tingimustel vabastada maamaksust pensioni saaja tema kasutuses olevalt elamumaalt linnas

Maamaks

Maksustamishind

Maksumäär

Maksuteade

kuni 0,1 ha või vallas kuni 1,0 ha ulatuses ning represseeritu ja represseerituga võrdsustatud isiku tema kasutuses oleva elamumaa osas. Isiku taotluse vaatab isiku kirjaliku avalduse alusel läbi ja otsustab valla- või linnavalitsus volikogu kehtestatud ulatuses ja korras.

Ülevaate koostamisel kasutatud kirjandus

1. Lasse Lehis, Martin Huberg, Madis Uusorg. 2007. Eesti maksuseadused koos rakendusaktidega. Tartu: OÜ Casus.
2. Maksu- ja tolliamet: korduma kippuvad küsimused. – Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.emta.ee/?id=3168>.

Kust on võimalik saada lisainformatsiooni?

Maksualast teavet füüsiliste isikute maksustamise kohta saab maksu- ja tolliameti telefoninumbri 8800 811 ja e-posti aadressilt fyysisik@emta.ee (maamaksu kohta saab infot telefoninumbri 8800 816 või e-posti aadressilt maa@emta.ee). Üldinfot saab numbrilt 1811.

Lisainfo, nagu maksuhalduri tulukontode numbrid, deklaratsioonivormid, õigusaktide kommentaarid, korduma kippuvad küsimused jms, on kättesaadav maksu- ja tolliameti kodulehel: <http://www.emta.ee>

Maksu- ja tolliameti keskuse aadress:
Narva mnt 9j, 15176 Tallinn
telefon 683 5700
faks 683 5709
e-post emta@emta.ee

Samuti leiab maksualast teavet rahandusministeeriumi kodulehelt: <http://www.fin.ee>

Suur-Ameerika 1, Tallinn 15006
telefon 611 3558
faks 696 6810
e-post info@fin.ee

Maksuõigusaktid on kättesaadavad kodulehelt <https://www.riigiteataja.ee>

Olulisemad maksuõigusaktid füüsilisele isikule on:

1. tulumaksuseadus;
2. maksukorralduse seadus;

3. maamaksuseadus;
4. sotsiaalmaksuseadus;
5. töötuskindlustuse seadus;
6. kogumispensionide seadus;
7. kohalike maksude seadus.

Mittetulundusühingu Eesti Maksumaksjate Liit kohta saab teavet kodulehelt <http://www.maksumaksjad.ee>

Maksumaksjate Liit annab oma liikmetele tasuta õigusabi (sealhulgas õigusabi maksuhalduri haldusakti ja toimingu vaidlustamisel).

MTÜ Eesti Maksumaksjate Liit
Ahtri 6a 10151 TALLINN
telefon 626 4190
faks 626 4199
e-post info@maksumaksjad.ee

Riigi õigusabi

Riigi õigusabi

Õigusriiki iseloomustab muu hulgas võimalus õigusprobleemide korral kohtusse pöörduda. Üksnes sellest jääb siiski väheks – enamik inimesi ei tunne seadusi nii hästi, et end ise kohtus esindada, advokaadi palkamine aga on kallid. Siin tuleb appi riik, kes võimaldab õigusabi saada ka neil, kellele advokaadi palkamine üle jõu käib.

Riigi õigusabi antakse kohtuasjade ajamiseks ja õigusnõustamiseks (sh dokumentide koostamiseks) nii tsiviil-, haldus- kui ka kriminaalasjades. Sisuliselt tähendab see võimalust senisest enam saada advokaadilt kvaliteetset õigusabi.

Riigi õigusabi antakse makseraskustes inimesele:

- tsiviil-, kriminaal- ja halduskohtumenetluses ning kohtulikus väärteomenetluses;
- kohtueelses menetluses, täitemenetluses ja haldusmenetluses;
- õigusdokumendi koostamiseks ja muuks õigusalasest nõustamiseks või esindamiseks.

Et riigi pakutava õigusabi kvaliteet oleks tagatud, osutavad riigi õigusabi üksnes advokaadid. Samuti on advokaadibürood kohustatud riigi õigusabi saamise kohta selgitusi andma ilma selle eest tasu võtmata.

Riigi õigusabi on riigi kulul õigusteenuse osutamine, mis ei tähenda siiski tingimata tasuta teenust. Pigem võib seda võrrelda protsendita laenuga: esialgu maksab õigusteenuse eest riik, kuid on võimalik, et teil tuleb hiljem riigi õigusabi kulud osaliselt või täielikult hüvitada.

Riigi õigusabi ei anta, kui olete ise võimeline oma õigusi kaitsma või teil on piisavalt vara ja sissetulekuid õigusabikulude tasumiseks, samuti äriavalduse või mittevaralise kahju hüvitamise korral ja muudel **riigi õigusabi seaduse** §-s 7 loetletud juhtudel (seaduse leiab seaduste andmebaasist www.riigiteataja.ee).

Riigi õigusabi ei anta

Kuidas taotleda riigi õigusabi?

1. Otsustage, kas vajate riigi õigusabi

Riigi õigusabi on mõtet taotleda, kui:

- 1) te vajate õigusnõu või kohtus esindamist, sest teil on tõsine õiguslik probleem, ning te ei ise suuda oma õigusi selles asjas kaitsta;
- 2) vajalik õigusabi maksab eeldatavalt rohkem kui teie kahe kuu sissetulek, millest on maha arvatud maksud, sünd-kindlustuse maksed ja ülalpidamiskohustuse täitmiseks vajalik summa;
- 3) teil pole õigusteenuse eest tasumiseks raha või ei jääks pärast õigusteenuse eest maksmist enam piisavalt raha toimetulekuks (nt eluasemekulude ja toidu jaoks) ning samuti ei ole teil vara, mida müües saaksite õigusteenuste eest ise tasuda (varana ei arvestata eluruumi ja vajalikku sõiduvahendit).

2. Täitke riigi õigusabi taotlus

Riigi õigusabi saamiseks tuleb esitada

- eestikeelne kirjalik taotlus;
- teatis oma majandusliku seisundi kohta.

Nii taotluse kui ka teatise näidisvorme saab kohtutest, advokaadibüroodest ning justiitsministeeriumi kodulehelt www.just.ee.

Võimaluse korral lisage teatise juurde ka muud tõendid, mis teie majanduslikku seisundit iseloomustavad (nt tõend töötü abiraha või sotsiaaltoetuste saamise kohta vms). Kui teil on olemas eelnev kokkulepe advokaadiga teie esindamiseks, lisage taotlusele advokaadi nõusoleku kinnitus.

3. Tasuge riigilõiv

Kui taotlete riigi õigusabi väljaspool kohtumenetlust ja te pole kriminaalmenetluses kahtlustatav, peate taotluse esitamise eest maksma riigilõivu 200 krooni. Muudel juhtudel riigilõivu maksma ei pea.

Riigilõivu saab tasuda konkreetse kohtu arvelduskontole, mille saate kohtust või kohtu kodulehelt (leiate www.just.ee).

4. Esitage kohtule õigusabi taotlus

- Tsiviilasja kohtueelses menetluses, haldusmenetluses või väärteoasja kohtuvälises menetluses, õigusdokumendi

Õigusabi
taotlus

Riigilõiv

koostamisena või muu õiguslase nõustamise või esindamiseks õigusabi soovides tuleb taotlus esitada maa-kohtule, mille tööpiirkonnas te elate või kus õigusteenust eeldatavalt osutatakse.

- (Hagi)avalduse või halduskohtumenetluses või väärteoasja menetluses kaebuse koostamisel õigusabi saamiseks esitage taotlus kohtule, mille pädevusse asi kuulub.
- Menetlusosalisena tsiviil-, haldus- või väärteoasja kohtumenetluses peate taotluse esitama kohtule, mis asja menetleb.
- Kriminaalmenetluses kannatanuna või tsiviilkostjana – riigi õigusabi osutamise otsustab asja menetlev kohus või kriminaalasja kohtueelses menetluses maakohus, mille pädevuses on kriminaalasja menetleda.
- Kui soovite vaidlustada kohtus kohtutäituri otsust ning soovite, et kohtumenetluses esindaks teid advokaat, tuleb teil esitada riigi õigusabi taotlus maakohtule, mille tööpiirkonnas kohtutäituri büroo asub. Soovi korral saate valida enne riigi õigusabi taotluse esitamist advokaadi, kes abistab teid kohtule kaebuse koostamisel. Riigi õigusabi taotluse rahuldamisel maksab riik teie eest advokaadikulud.

Kohus

5. Kohus otsustab riigi õigusabi andmise

Kui kohus rahuldab õigusabi taotluse, määrab ta teile õigusabi osutava advokaadi. Kui te olete juba advokaadiga teie esindamise asjus kokku leppinud, määrab kohus sellesama advokaadi.

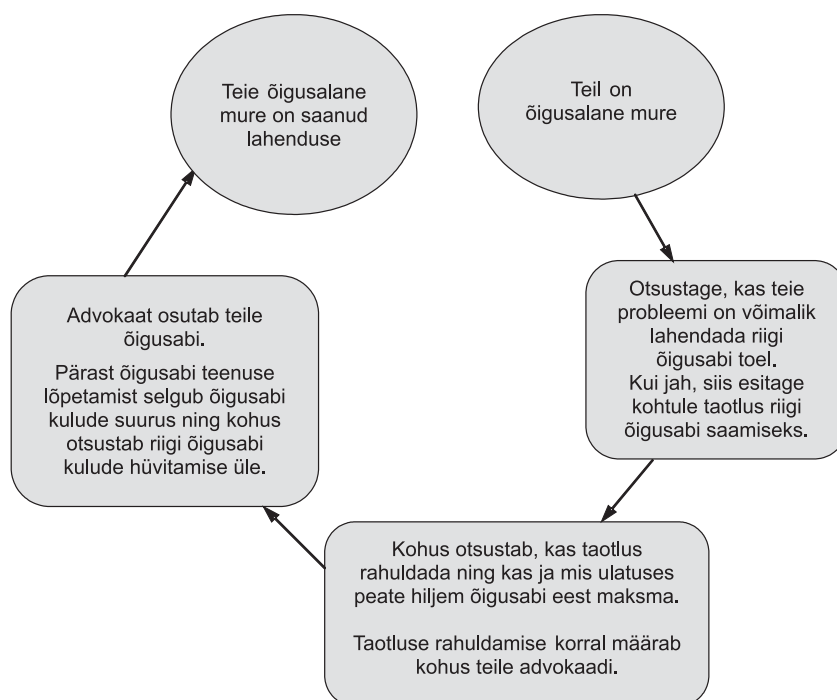
Samuti otsustab kohus, kas peate hiljem riigi õigusabi kulud riigile tagasi maksma või ei. Kui peate, siis määrab kohus, kas kuludest tuleb maksta mingi osa või kõik kulud.

Advokaat

6. Pöörduge advokaadi poole

Pöörduge teile kohtu määratud advokaadi poole, kes seejärel osutab teile õigusabi teenust.

Lisateavet riigi õigusabi kohta leiab ka justiitsministeeriumi kodulehelt www.just.ee, täpsemat teavet riigi õigusabi seaduse kohta saab seaduste andmebaasist www.riigiteataja.ee.

Kaupleja
Isiklik
tarbimine
Tarbija
Kaup
Teenus
Tarbija-
kaitseamet

Tarbijakaitse

Tarbijaõigused

Kui osta mingi toode või teenus kauplejalt isiklikuks tarbimiseks, käitutakse tarbijana ja rakendub tarbijakaitse seadus. Harilikult jäävad tarbijad ostetud kaupade ja teenustega rahule, vahel aga juhtub, et ostud ei ole kvaliteetsed või ei vasta lubatud tingimustele. Probleeme on kergem lahendada, kui teatakse oma õigusi. Kui kauplejaga ei õnnestu tekkinud probleemile lahendust leida, võib abi saamiseks pöörduda tarbijakaitseametisse. Tarbijakaitse ülesanne on turusuhetes nõrgema poole ehk tarbija huvide esindamine. Tehinguid, mis sõlmitakse kahe juriidilise isiku või kahe eraisiku vahel, ei lahendata tarbijakaitset puudutavate õigusaktide alusel.

Tarbijakaitseametil on kolm põhiülesannet tarbija elu ja tervise ning majanduslike huvide kaitse tagamisel:

- turujärelevalve teostamine;
- tarbija kaebuste lahendamise;
- tarbijate informeerimine, nõustamine ning koolitus.

Kui müüjaga ühist keelt ei leita, võib pöörduda tarbijakaitseametisse

Nende ülesannete täitmiseks on tarbijakaitseamet esindatud üle Eesti kõikides maakondades.

Tarbijakaitseameti kodulehekülg www.tka.riik.ee. Lisateave info-telefonil 620 1707 või e-posti aadressil info@consumer.ee.

Tarbijakaitseaduses on sätestatud tarbijate põhiõigused:

- 1) nõuda ja saada kaupa või teenust, mis vastab nõuetele, on ohutu tarbija elule, tervisele ja varale ning mille omamine ja kasutamine ei ole keelatud;
- 2) saada pakutavate kaupade ja teenuste kohta vajalikku ja tõest teavet teadliku valiku tegemiseks ning õigeaegset teavet kauba või teenusega seotud riskide kohta;
- 3) saada tarbijaõigus- ja tarbimisalast teavet;
- 4) saada nõu ja abi, kui tema õigusi on rikutud;
- 5) nõuda endale tekitatud varalise ja mittevaralise kahju hüvitamist;
- 6) taotleda oma huvide arvestamist ning olla oma ühingute ja liitude kaudu esindatud tarbijapoliitikat kujundavate otsuste tegemisel.

Tarbijakaitseaduse järgi

- vastutab müüja nende kaupade ja teenuste eest, mida ta müüb;
- peab kaup olema ohutu ja tavaliselt eeldatavate tarbimisomadustega;
- peab müüja andma tarbijale kauba kohta tõest infot.

Seadus kehtib iga kauplusest, tänaval, turult, kataloogi- või postimüügist ostetud kauba või teenuse puhul.

Teadmiseks tarbijale

- Probleemide ennetamiseks tuleb tarbijal alati korralikult läbi lugeda kaubaga kaasa antud kasutusjuhend ja panna tähele hooldustingmärke, et kaupa kasutataks sihipäraselt ega rikutaks oma oskamatusena. Kauba või teenuse omaduste ja kasutamistingimuste kohta tuleb teavet küsida **enne ostu sooritamist**.
- Soovi korral saab tarbija kontrollida enne kauplusest lahkumist ostetud kauba kaalu ja mõõdu õigsust. Selle võimaluse peab kindlustama müüja.

Müüja

	<ul style="list-style-type: none"> • Kaupmees ei tohi seada tingimust, et ühe kauba ostmisel peate ostma teise kauba. Näiteks kui kaupluses on kinkepakk kahest raamatust, peab saama neid raamatuid ka eraldi osta. • Kui tarbija ei ole teabe ebatõesuse või selle puudumise tõttu kasutanud kaupa sihipäraselt ja on saanud kahju, peab müüja kahju hüvitama. • Kui olete ostanud või tellinud kaupa või teenust ja hiljem avastanud, et vaatamata õigele kasutamisele ja hooldusele on ilmnenud mingi viga, on teil õigus esitada müüjale kaebus. • Et kõiki hilisemaid probleeme oleks lihtsam lahendada, säilitage kindlasti ostudokumendid (ostutšekk, leping jne), mis tõendavad, et olete ostu teinud just sellest poes või teenindusettevõttes. Ilma müüki tõendava dokumendita võib hilisemate pretensioonide lahendamine olla raske.
Kauba ümber- vahetamine	<p>Tavapärasel kaupluses sooritatud ostu puhul ei ole tarbijatel Eestis seaduslikku alust nõuda kvaliteetse kauba ümber- vahetamist või selle eest raha tagastamist. Alati tasub aga müüja käest enne ostmist küsida, kas ja millistel tingimustel on võimalik ostetud eset ümber vahetada või tagastada, kui peaks selguma, et see mingil põhjusel ei sobi. Samas tuleb meeles pidada, et ilma puuduseta kauba ümber vahetamise või raha tagastamise võimaldamine on müüja jaoks vabatahtlik.</p>
Hind	<h3 style="text-align: center;">Hind</h3>
Müügihind	<p>Iga müügiks välja pandud kauba peal või vahetus läheduses peab olema hind, millega see kavatakse müüa ehk kauba lõplik müügihind. Välja pandud hind peab olema lõpphind, mis sisaldab ka käibemaksu. Kui soovite osta kaupa, mille kogust mõõdetakse kilogrammides (nt kohv, leib), liitrites (nt piim, šampoon) või meetrites (nt lõng), siis peab lisaks pakutava koguse müügi- hinnale olema avaldatud ka kauba ühikuhind ehk kilogrammi, liitri või meetri hind. See aitab tarbijal kaupu paremini valida ning hindu võrrelda, sest sama tüüpi toode (nt leib) võib olla pakendatud 380, 425 või 500 grammisesse pakendisse. Kaubale märgitud hinda peab olema võimalik eemaldada kaupa kahjustamata.</p>
Ühikuhind	<p>Ka teenuste puhul peab kaupleja tarbijat teavitama teenuse müügihinnast. Kui teenuse müügihinda ehk lõpphinda ei ole võimalik eelnevalt kindlaks määrata (nt taksosõidu puhul), teavitab kaupleja tarbijat teenuse hinna komponentidest, tariifidest või hinna arvutamise alustest nii, et tarbijal on võimalik teenuse müügihinda</p>

piisava täpsusega arvutada. Teenuste hinnakiri peab olema välja pandud tarbijale nähtavale kohale.

Restoranis, baaris, kohvikus jne, tuleb esitatav arve koostada menüüs näidatud hindade alusel. Teenustasu ei ole lubatud arvele eraldi lisada. Meeldiva teeninduse eest kelnerile või ettekandjale lisatasu, nn jootraha andmine on aga kliendi otsustada. Toitlustuskohtade peasissekäigu läheduses peab olema pakutavate roogade ja jookide hinnakiri, et enne sisseastumist oleks võimalik valida endale meelepärane ja rahakotile sobiv söögikoht.

Ostu tõendav dokument

Müüja peab tarbijale tasumisel andma **maksmist tõendava dokumendi** ehk tšeki, kus peavad olema kirjas järgmised andmed:

- 1) kaupleja nimi või ärinimi ja tegevuskoha aadress;
- 2) müügikuupäev;
- 3) iga kauba või teenuse hind ja tasutud summa.

Kui tasutav summa on väiksem kui 300 krooni, antakse nimetatud dokument tarbija nõudmisel. Ostutšekk tuleb kindlasti säilitada, sest selle alusel on tarbijal õigus esitada kauba või teenuse puuduste osas kauplejale kaebus. Garantiiga kauba puhul peab tarbija saama kirjaliku tõendi garantii ning selle tingimuste kohta.

Märgistus

Kauba märgistus peab olema eestikeelne, kergesti mõistetav ja kantud nähtavale kohale selliselt, et ta oleks: **kergesti nähtav**,

Kaubale, mille kasutamine võib tekitada mis tahes ohtu, peavad olema lisatud ka ohutusele viitavad märgid

Ostu tõendav dokument

Märgistus

selgelt loetav, vastupidav ning ei tohi olla varjatud, peidetud või kaetud muu sildil oleva graafilise materjali või tekstiga.

Mürgistuse vajadus oleneb eelkõige kauba liigist, omadustest ja otstarbest. Seega tuleb tarbijakaitseaduse järgi enamikele kaupadele peale kauba nimetuse märkida ka kauba kogus või mõõtmed, kauba koostis ja koostisosade kogused. Samuti juhised kauba kasutamiseks, pesemiseks, puhastamiseks ja hooldamiseks, aga ka hoiatused ja ettevaatusabinõud kauba kasutamisega seotud ohtude vältimiseks, kauba säilimisaeg või põhilised tehnilised andmed kauba kohta. Samas leidub ka kaupu, millel piisab vaid kauba nimetuse märkimisest ning seda siis, kui selle puudumine võib tarbijat eksitada, näiteks raamatud, pastapliiatsid jms. Paljude kaupade mürgistust reguleerivad eriseadused või õigusaktid. Näiteks on eraldi mürgistamise reeglid kehtestatud toidu-kaupadele, jalatsitele, rõivastele, kemikaalidele jne.

Harilikult jääte ostetud kaupade ja teenustega rahule, vahel harva juhtub, et ostud ei ole kvaliteetsed

Kui kaupmees müüb **puudustega või kasutatud kaupa**, peab kauba juures olema kindlasti sellekohane teave. See annab ostjale võimaluse teha teadlik valik. Peale kirjaliku teabe peab müüja oskama anda täiendavat suulist teavet kauba omaduste, rahvusvaheliselt kasutatavate tingmärkide jms kohta.

Lisaks kauba mürgistusele, on tarbijakaitseaduse alusel tehniliselt keerukale, ohtlike aineid sisaldavale või kasutamisel erioskust nõudvale kaubale (nt kokkupandav mööbel, valgustid, kodutehnika jne) tootja kohustatud lisama **kasutusjuhendi**.

Tootja kasutusjuhendisse lisatud info peab olema tõlgitud eesti keelde selles ulatuses, et see sisaldaks tarbijale vajalikku teavet kauba õigeks ja sihipäraseks kasutamiseks ning ka selle õigeks hooldamiseks. Seega peaks tarbija saama nii originaaljuhendi kui ka eesti keelde tõlgitud kasutusjuhendi.

Arveldamine

Viiesendiste emiteerimise lõpetamisega ning sellest tuleneva viiesendiste vähesusega käibes, on kauplejal kaubandustegevuse seaduse järgi lubatud arveldamisel kauba või teenuse lõpphinda ümardada 10 sendiga täisarvuliselt jaguva summani:

- 1) ülespoole, kui enne ümardamist oleks kauba või teenuse lõpphind lõppenud viie või enama sendiga;
- 2) allapoole, kui enne ümardamist oleks kauba või teenuse lõpphind lõppenud vähem kui viie sendiga.

Näide. Kui kassas kujuneb ostetud kaupade kogumaksumuseks 80 krooni ja 5 senti, võib müüja ümardada arve summani 80 krooni ja 10 senti. Kui aga arve on 20 krooni ja 3 senti, tuleb see ümmardada 20 krooniks.

Samas on viiesendised endiselt Eesti Vabariigis kehtiv rahaühik ning seega võib viiesendiste müntidega ka arveid tasuda.

Lepingute sõlmimine

Lepingute sõlmimisel (sh laenulepingud, pakettreisilepingud, kindlustuslepingud, järelemaksulepingud, mobiilsideteenuse lepingud) peab olema väga tähelepanelik. Esmalt valige teenusepakkujate hulgast endale sobiv ja veenduge selle usaldusväärsuses. Enne lepingu allkirjastamist tuleb hoolikalt tutvuda lepingutingimustega. Veenduge, et need on arusaadavad. Kui ei ole, siis paluge asjatundjal neid selgitada. Lepinguga tutvudes pöörake erilist tähelepanu väikses kirjas olevale infole. Just selles osas on lepingu sõlmijad hooletud ja võivad endale pahaaimamatult ebasoodsaid lepinguid sõlmida.

Kuidas käituda, kui ostetud kaup või teenus ei vasta lepingutingimustele?

Kui ostetud kaubal ilmneb vaatamata õigele kasutamisele ja hooldusele mingi puudus (nt lakkab ostetud teler töötamast, uuel mööblil ilmnevad defektid, turismireisil ei pakutud lubatud tingimusi), siis tuleb pöörduda viivitamata kauplusse või teenindusettevõttesse tagasi, et seal probleem lahendada.

Arveldamine

Ümardamine

Lepingu
sõlmimine

Kaebus

Et kõiki hilisemaid probleeme oleks lihtsam lahendada, tuleb kindlasti säilitada ostudokumendid (ostutšekk, leping jne), mis tõendavad, et ost on tehtud just sellest poes või teenindusettevõttes. Ilma müüki tõendava dokumendita võib müüja või teenindaja probleemi lahendamata jätta.

Puudusega kauba või teenuse puhul on tarbijal õigus esitada kauplajale kaebus **kahe aasta jooksul** alates ostmise päevast. Puuduse tekkimise põhjuste tõendamise kohustus on **esimesel kuuel kuul** pärast ostu sooritamist **müüjal** ja **pärast kuue kuu möödumist** otsustatakse tõendamise üksikasjad **kokkuleppel**. Tarbijal on õigus esitada müüjale kaebus **kahe kuu jooksul** mittevastavuse avastamisest arvates.

Kuidas kaebust esitada?

Probleemi ilmnemisel tuleb pöörduda kohe müüja poole. Kui suulise kaebuse peale ei reageerita, tuleb esitada kaebus kirjalikult ja lisada juurde koopia müügidokumendist.

Kaebuses tuleb märkida:

- 1) oma nimi ning kontaktandmed;
- 2) kaebuse esitamise kuupäev;
- 3) kaubal või teenusel esinev puudus;
- 4) kauplajale esitatav nõue ehk omapoolne soovitatav lahend.

Müüja on kohustatud tarbijakaitseaduse alusel kaebuse vastu võtma ja 15 päeva jooksul alates kaebuse saamisest selle läbi vaatama. Kliendil on õigus nõuda müüjalt kirjalikku märget kaebuse vastuvõtmise kohta. Kui müüja keeldub kaebust lahendamast või klient ei ole nõus müüja pakutud lahendiga ja leiab, et tema õigusi on rikutud, võib abi saamiseks pöörduda tarbijakaitseametnike poole.

Mida on tarbijal õigus müüjalt nõuda?

Tarbijal on õigus **puudusega kauba korral**:

- nõuda esmalt asja tasuta parandamist või selle asendamist uue kaubaga
- nõuda ostuhinna alandamist või
- lepingust taganeda, kui:
 1. müüjal ei ole võimalik kaupa parandada või asendada;
 2. parandamine ebaõnnestub;
 3. müüja ei ole kauba puudust mõistliku aja jooksul kõrvaldanud;
 4. müüja on õigustamatult keeldunud asja parandamast või asendamast.

Puudusega kaup

Kauba puuduse kõrvaldamisega seotud kulutused nagu posti-, veo-, tööjõu- ja materjalikulu peab tasuma müüja.

Puudusega teenuse korral on tarbijal õigus nõuda:

- teenuse hinna alandamist;
- puuduse tasuta kõrvaldamist;
- samast või sama kvaliteediga teisest materjalist uue asja valmistamist või uue teenuse osutamist.

Kui tegemist on olulise lepingutingimustele mittevastavusega (olulise puudusega), siis saab lepingust taganeda ja nõuda teenuse osutamise eest tasutud summa tagastamist.

Mida peetakse oluliseks puuduseks?

Oluliseks puuduseks peetakse seda, kui:

- töö parandamine või uue töö tegemine ei ole võimalik või ebaõnnestub;
- kui töövõtja keeldub õigustamatult tööd parandamast;
- uut tööd tegemast või ei tee seda mõistliku aja jooksul;
- kui töö parandamise või uue töö tegemisega tekitati tarbijale põhjendamatuid ebamugavusi.

Neil juhtudel ei pea tellija määrama töövõtjale täiendavat tähtaega ning võib muu hulgas lepingust taganeda.

Näited

Näide 1. Jalatsitel tulid tallad liimist lahti. Neid on võimalik parandada ning kui tegemist ei ole jalatsite väärkasutamisest või -hooldamisest tuleneva puudusega, korraldab müüja jalatsite parandamise.

Näide 2. Äsjaostetud televiisor plahvatab tootmisdefekti tõttu. Asja parandamine ei ole võimalik ning kaupluses pole enam samasuguseid televiisoreid. Müüja võib pakkuda televiisori asendamist uue samaväärsega. Kui aga tarbija nõuab raha tagasi, siis peab müüja selle nõude rahuldama.

Näide 3. Äsjaostetud autol läks kütuse sissepritsesüsteem tootmisdefekti tõttu rikki. Autosalong, kust auto oli ostetud, teatas tarbijale, et see on parandatav viga, kuid võtab aega kolm kuud. Et mitte tekitada ostjale põhjendamatuid ebamugavusi, tuleb maksta ostjale raha tagasi juhul, kui ta seda nõuab.

Puudusega teenus

Näide 4. Kaupluses on müügil viimane muusikakeskus, mille magnetofoni lindistusrežiim ei tööta. Tarbija, olles seisukohal, et ta midagi lindistada ei kavatse, tahab just sellist keskust ja ostabki selle ära. Ostutšeki tagaküljele kannab müüja märkuse "Magnetofoni lindistusrežiim ei tööta". Mõne aja pärast tekib tarbijal siiski soov lindistamiseks. Ta pöördub kaupluse poole ja nõuab keskuse parandamist. Kauplus keeldub sellest ja täiesti põhjendatult, sest mittetöötav lindistusrežiim oli tehingu sõlmimise tingimus. Kui muusikakeskusel oleks aga ilmnenud mingi muu puudus, siis oleks tarbijal täielik õigus esitada pretensioon ilmnenud puuduse kohta.

Näide 5. Osteti kallis muusikakeskus, mis läks kuu aja jooksul rikki. Kas tarbija peab nõustuma garantiiremondiga või võib nõuda uut kvaliteetset muusikakeskust? Kui tegemist on tootmisdefektiga, on ostjal võlaõigusseaduse alusel õigus nõuda esmalt asja tasuta parandamist või asja asendamist. Kumma variandi kasuks otsustada, oleneb ostja ja müüja vahelisest kokkuleppesest. Kindlasti loeb ka müüja kui asjatundja arvamus, sest müüja kannab kõikvõimalikud materiaalsed kulud seoses asja parandamisega või asendamisega. Kui defekti saab kõrvaldada ja sellega ei kaasne müüjale ebamõistlike kulusid, siis tõenäoliselt asi parandatakse. Kui aga defekti ei saa kõrvaldada, asja parandamine ei ole otstarbekas või tekitab ostjale põhjendamatuid ebamugavusi, siis asi asendatakse.

Näide 6. Tarbijal läks ostetud asi (nt külmkapp) katki. Müüja otsustas kauba asendada. Paari nädala möödudes läheb asi uuesti katki. Kas tarbijal on õigus oma raha tagasi küsida?

Kui asja asendamine ebaõnnestub, siis peetakse seda müüja-poolseks oluliseks lepingurikkumiseks, mille korral on ostjal õigus taganeda lepingust ja saada raha tagasi.

Näide 7. Tarbija ostis näidise (tootekataloog) järgi kauplusest mööblikomplekti. Mööbel toimetati koju ja selgus, et mööbel ei vasta näidisele ning mööblikomplektil ei ole kokkulepituid omadusi. Kas on võimalik sel juhul taganeda lepingust ja küsida oma raha tagasi?

Tegemist on asja lepingutingimustele mittevastavusega. Tarbija võib nõuda asja asendamist. Kui müüja ei täida mõistliku tähtaja jooksul tarbija nõudmist, on tarbijal õigus nõuda lepingu lõpetamist ja küsida raha tagasi. Kui asi erineb oluliselt näidisest, võib tarbija kasutada ka kohe lepingust taganemise õigust.

Näide 8. Kas kasutatud kaupadele (nt mobiiltelefonid) kehtib mingisugune garantii ja kas müüja on kohustatud seda garantiid andma?

Kasutatud kaupadele laieneb seaduses sätestatud pretensiooni esitamise tähtaeg (2 aastat), kuid sealjuures tuleb kindlasti lähendada ka mõistlikkuse põhimõttest ja arvestada kasutatud kauba kulumist. Kui müüja soovib, võib ta kasutatud kaubale müügigarantii anda, kuid kohustust ei ole.

Pretensiooni ei ole mõtet esitada, kui:

- kaup on olnud igapäevaselt pidevalt kasutuses (nt jalats) ja sellest tulenevalt lihtsalt ära kulunud;
- kaupa on kasutatud ebaõigetes kasutustingimustes või ei ole järgitud kasutusjuhendis toodud nõudeid;

Näide. Kauplusse toodi tagasi kiledressid. Puudusena näidati tekkinud auke, kuid tegelikult oldi neid dresse kandes istunud lõkkele liiga lähedal ja vaatlusel selgus, et augud on tekkinud sulamise tagajärjel. Sellises olukorras ei eeldata, et tegemist on tootmisdefektiga. Samuti ei kehti eeldus ka näiteks juhul, kui kutsikas on jalatsid katki närinud.

- kaupa on valesti hooldatud, mille tulemusena on kaup mehaaniliselt kahjustatud.

Näide. Tarbija pesi mantlit pesumasinas, kuigi kauba märgistuse kohaselt tohtis eset vaid keemiliselt puhastada. Vale pesu tagajärjel oli mantel muutunud kasutamiskõlbmatuks.

Kui pikk on aeg müügigarantii ja pretensiooni esitamise tähtaja vahel?

Võlaõigusseadusest tulenevale kaheaastasele tähtajale, mille jooksul vastutab müüja asja lepingutingimustele mittevastavuse eest ning tarbijal on õigus esitada müüjale kaebus kauba või teenuse kvaliteedi osas, võib müüja täiendavalt anda kaubale või teenusele ka müügigarantii. **Müügigarantii** on müüja (samuti tootja, vahendaja) lubadus, millega antakse tarbijale seaduses sätestatust soodsam seisund, nt pakub müüja garantiiremondi ajaks asendustoodet, ööpäevaringset garantiiteenindust, kolme aastast garantiid vms. Seega on mõiste “müügigarantii” või “garantii” kasutamine ebaseaduslik, kui see ei anna tarbijale midagi enam, kui seaduses sätestatud pretensiooni esitamise õigusega ette nähtud. Müüja, tootja või vahendaja antud garantii

Pretensioon

Müügigarantii

Garantii

<p>Tarbijakaitse komisjon</p>	<p>ei võta tarbijalt ära seaduslikke õigusi, sh õigust esitada preentsioon asjal puuduste ilmnemisel kahe aasta jooksul. Tarbijat peaks ostu tegemisel müügigarantii tingimustest ja olemusest informeerima.</p> <p>Näide. Tarbija ostis muusikakeskuse, millele müüja andis 3aastase müügigarantii, mis sisaldab tasuta parandamist tootmisvea ilmnemisel. Seega esimese kahe aasta jooksul laienevad tarbijale kõik võlaõigusseadusest tulenevad õigused, kui müüja rikub müügilepingut. Ülejäänud ühe aasta jooksul tuleb nõustuda asjaoluga, et müüja ainult parandab, raha tagasi küsimise ega toote asendamise õigust ei ole.</p> <p>Kui probleemi lahendamisel on tekkinud arusaamatusi ja kaupleja pakutud lahend ei rahulda tarbijat, võib pöörduda tarbijakaitseametisse ja seejärel vajaduse korral tarbijakaebuste komisjoni poole. Tarbijakaebuste komisjoni näol on tegemist kohtuvälise institutsiooniga, kes töötab erapooletult tarbijakaitseameti juures ning lahendab osapoolte jaoks tasuta tarbija ja müüja vahelisi vaidlusi. Viimane samm oma õiguste kaitseks on pöörduda kohusse, sest on probleeme, mida ei ole võimalik või ei õnnestu kohtuväliselt lahendada.</p>
<p>Kohtuvälise institutsioon</p>	
<p>Ülepiirilise ost</p>	<p style="text-align: center;">Ülepiirilised ostud</p> <p>Järjest enam ostavad tarbijad kaupu ja teenuseid ka teistest Euroopa Liidu riikidest – kas äri- või puhkusereisil olles või hoopis teises riigis registreeritud Interneti-kaubamajast. Väga palju ostavad Eesti kaupmeeste käest ka siia reisivad välismaalased. Kuigi EL-i õigusest tulenevalt on kehtestatud tarbijakaitset puudutavad miinimumnõuded kõikide liikmesriikide seadusandluses, on tarbijail sageli raske teises riigis asuva kauplejaga probleeme lahendada. Selliste ülepiiriliste ostudega seotud probleemidega tegelemiseks on loodud terves Euroopas spetsiaalsed tarbijakaitsekeskused, mis moodustavad koostöövõrgustiku European Consumer Centre Network. Eestis aitab tarbijaid ebaõnnestunud ülepiiriliste ostude korral tarbijakaitseameti juurde loodud spetsiaalne EL-i tarbija nõustamiskeskus. Igakülgset teavet ülepiiriliste ostudega seotud küsimustes leiab keskuse koduleheküljelt www.consumer.ee.</p>
<p>Toidukaup</p>	<p style="text-align: center;">Kuidas osta toidukaupu?</p> <p>Kõikide kaupade ostmisel tuleb pöörata tähelepanu toote märgistusele. Väga tähtis on see aga toidukaupade puhul. Toidukaupade ja mõnede tarbekaupade (näiteks kosmeetika, tarbekeemia)</p>

tarvitamine on ajaliselt piiratud. Sel juhul kannab tootja kaubale sellekohase märgistuse, mille abil saab teada, kui kaua säilivad kauba parimad omadused õigetest hoiutingimustel.

Toiduainete ostmisel peab jälgima kahte tähtaega – “parim enne” ja “kõlblik kuni”, mis esitatakse toidu müügipakendil või lahtise toote puhul müügikohas.

Märgistusega “**parim enne**” tagab tootja parimate omaduste säilimise nimetatud ajani. Minimaalse säilimisaja viimane päev, kuu või aasta arvestatakse säilimisaja sisse. Toidukaubad märgistusega “parim enne” säilivad hoiutingimuste järgimisel kvaliteetsena vähemalt näidatud kuupäevani. Kui kaupmees on kindel, et kaup, mille “parim enne” tähtaeg on möödunud, on ohutu, võib ta seda ka hiljem müüa. Kuid siis peab ta asetama selle kauba teistest eraldi ning lisama kaubale selge teatise, et “parim enne” tähtaeg on möödunud.

Minimaalset säilimisaega ei pea märkima värsketel töötlemata puuviljadel, marjadel ja köögiviljadel, maitsestatud või värvitud suhkrust või nendest mõlemast koosnevatel kondiitritoodetel, äädikal, soolal, suhkrul, jäätise üksikportsjonil ja närimiskummil.

Kui kaubal on märgistus “kõlblik kuni”, siis on tegu kiiresti rikneva toidukaubaga, mida tohib müüa ja tarvitada vaid selle kuupäevani. Märgitud tähtpäev arvatakse säilimisaja sisse.

Tähisega “**kõlblik kuni**” märgistatud kaupa ei tohi pärast tähtaja möödumist mingil juhul müüa, sest kiirestiriknevates toidukaubades võivad säilimisaja möödumisel hakata arenema tervisele ohtlikud mikroorganismid ja toimuda olulised muutused toidu koostises.

Kuidas osta jalatseid?

Jalatsite otstarbekohane valik, õige ja korrapärane hooldus ning õigeaegne remont hoiab ära enneaegse lagunemise.

Jalatsite märgistamise nõude järgi peavad jalatsitel olema näidatud pealsete, voodri ja talla valmistamisel kasutatud materjalid järgmises järjekorras:

Parim enne

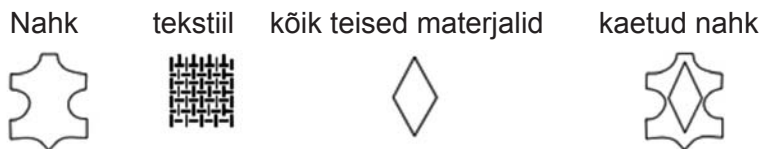
Kõlblik kuni

Jalatsid

Rõivad

Keemiline puhastus

Materjali märgistatakse järgmiste tähistega:

Kaebuse esitamine

Kui olete ostnud jalatsid ning vaatamata õigele kandmisele ja hooldusele on ilmnenud mingi viga, siis pöörduge viivitamata kauplusesse tagasi, et seal oma probleem lahendada. Üldiselt ilmnevad jalatsite vead õigel kandmisel ühe kuu jooksul, kuid varjatud tootjapraak võib välja tulla ka hiljem.

Kuidas osta rõivaid ja teisi tekstiilkaupu ning vältida vigu keemilise puhastuse kasutamisel?

Rõivaste ja tekstiilitoodete ostmisel on mõttekas esitada endale järgmised küsimused.

- **Kas kaup on varustatud märgistusega kiusisalduse kohta?** Laske meetrikaupa ostetaval kaupadel märki- da kiusisaldus täiendavalt ostutšekile.

Pesemine 	Kõrgeim temp. 95°C 95 Normaalne toiming	Mõõdukas toiming 95	Kõrgeim temp. 70°C 70 Normaalne toiming	Kõrgeim temp. 60°C 60 Normaalne toiming	Mõõdukas toiming 60	Kõrgeim temp. 50°C 50 Mõõdukas toiming	Pesemine keelatud 	
	Kõrgeim temp. 40°C 40 Normaalne toiming			Mõõdukas toiming 40	Eriti mõõdukas toiming 40	Käsi pesu, kõrgeim temp. 40°C 		
	Rõhtkriips tingmäärgi all tähendab õrnadele toodetele kavandatud pesemistoimingut, katkendlik rõhtkriips eriti mõõdukat toimingut. Kui pesumasinal sellised toimingud puuduvad, siis vähendatakse ühekorraga pestava pesu hulka							
Kloorpleegitamine 			Kloorpleegitamine lubatud 		Kloorpleegitamine keelatud 			
Triikimine 	Triikimine temp. mitte enam kui 300°C 	Triikimine temp. mitte enam kui 200°C 	Triikimine temp. mitte enam kui 100°C 	Triikimine keelatud 				
Keemiline puhastamine 	Normaalne keemiline puhastamine 		Mõõdukas keemiline puhastamine 		Keemiline puhastamine keelatud 			
Tähed teavitavad keemiliste puhastuste töökodadele sobivad lahustid ja puhastusviisid. Rõhtkriips märgi all tähendab õrnadele toodetele kavandatud mõõdukat toimingut								
Kuivatamine 	Normaalne kuivatamine 	Kuivatamine madalal temperatuuril 			Trummelkuivatus keelatud 			

- **Kas kaup on varustatud hooldustähistusega?** Kui seda ei ole, langeb risk toote vale hooldamise eest ostjale.
- **Kas riie on pestav?** Vaadake lubatud maksimaalset pesemistemperatuuri.
- **Kas rõivast saab pesta või keemiliselt puhastada?** Kui ei, siis on ta lihtsalt äraviskamisartikkel, mida ei maksa osta. Kas etiketil on selliseid toote erilist hooldust nõudvaid termineid nagu “eraldi pesta”, “annab värvi”, “lokaalne plekieemaldus ei ole võimalik” jne? Enamasti näitavad need halbu värvipüsivusi, mis ei avaldu üksnes toote pesemisel, vaid mida võib märgata ja mis võivad jätta endast jälje ka toote kandmisel. Seetõttu võivad sellised riided kujutada ohtu ka tervisele.
- **Kas rõivad on kaunistatud või töödeldud eriliste lisanditega nagu nahast narmad, pärlid jt?** Sel juhul tuleb arvestada probleemidega toote hooldamisel.
- **Kas rõivas on küllalt vastupidavalt valmistatud?** Kontrollige, et õmblused ja palistused oleksid piisavad, korrektselt puhastatud ja sirged.

Vahel juhtub, et klient ei jää keemilise puhastuse töökoja teenustega **rahule**. Rõivaid kätte saades avastab ta seal plekke ja defekte (kulunud kohti, isegi auke), mida varem ei olnud. Üldjuhul nõuab tarbija kompensatsiooni rikutud rõivaste eest, kuid ka teenindaja jääb endale kindlaks: ta on rõivast puhastanud hooldustähistuse järgi. **Seega tuleb lepingutingimustes eelnevalt kokku leppida, et hilisemaid arusaamatusi vältida.** Keemilise puhastamise teenusega osutamise lepingu tüüptingimused peavad olema teenuse osutamise kohas väljas tarbijale nähtavas kohas.

Pretensioonide esitamine

Nagu kõikide kaupade ja teenuste osas, on ka siin tarbijal õigus teenuse kvaliteedi kohta pretensioon esitada. Klient peaks töö kättesaamisel eseme kohe üle vaatama ja vajadusel viivitamata töö tegemise kohta pretensiooni esitama.

Vale hooldustähistuse tõttu tekkinud defekti eest vastutab tarbija ees müüja, sest tootja peab varustama esemed õige märgistusega.

Kuidas osta kaupu väljaspool äriruume ning sidevahendi kaudu?

Kaupa on võimalik tellida ja osta mitmel viisil. Lisaks tavapärasele kaupluses kauba valimisele ning ostmisele muutub järjest populaarsemaks võimalus tellida kaupu postimüügi, telefoni, Interneti või TV-poodide kaudu. Samuti on levinud kaupade pakkumine, kus müüja külastab kodusid, korraldab tänaval või kontorites esitlusüritusi kauba tutvustamiseks ning müümiseks.

Olukorras, kus tarbija ja müüja isiklikult ei kohtu (nt internetikaubamajad, TV-poed), on tarbijal õigus teatud aja jooksul kaup tagasi saata, sest tal ei olnud võimalik tootega tutvuda nii põhjalikult kui tavalises kaupluses. Samuti on tarbijal õigus raha tagasi küsida kauba eest, mis on ostetud väljaspool müüja äriruume (välja arvatud, kui tarbija on eelnevalt avaldanud soovi müügi korraldamiseks tema kodus või kontorisis).

Koduukseleping

Koduukseleping

Koduukselepinguga on tegemist, kui kaupleja müüb või pakub tarbijale müügiks kaupu või teenuseid tarbija eluruumis või töökohas (välja arvatud, kui tarbija on selleks eelnevalt soovi avaldanud), ühissõidukis, tänaval või vabaajaüritustel ehk väljaspool pakkuja äriruume.

Näide 1. Tänaval astub teie juurde inimene, kes pakub teile müüa soodsaid pääsmeid ujulasse.

Näide 2. Teie ukse taha ilmub müügiagent, kes soovib teile esitleda tolmuimejat, mis on küll kallim tavapoes müüdavatest tolmuimejatest, kuid mille omadused on pakkuja sõnul väga head.

NB! Koduukselepingu kohta sätestatud ei kohaldata lepingule, mille puhul tarbija tasub lepingus ettenähtud tasu lepingu sõlmimisel ja tasu ei ületa rahasummat, mis võrdub 15 euroga (vt kurssi Eesti Panga kodulehelt).

Taganemisõigus

Tarbija teavitamine taganemisõigusest

Pakkuja peab tarbijale kirjalikult teatama, et tarbijal on õigus lepingust taganeda, samuti teatama taganemise viisi ja tähtaja, märkides teates oma nime ja aadressi ning teate saatmise või andmise aja. Koduukselepingu sõlmimisel tarbijale antava teatise vorm on Eestis kinnitatud majandus- ja kommunikatsiooniministri määrusega. Pakkuja peab tõendama aja, millal tarbija teate kätte sai.

Õigus lepingust taganeda

Tarbija võib koduukselepingust taganeda **14 päeva jooksul** pärast nimetatud teate saamist. Kui tarbija on saanud teate enne lepingu sõlmimist, arvestatakse 14päevast tähtaega lepingu sõlmimisest. Kui tarbija lepingust taganeb, tuleb talle tema tasuta tagastada viivitamata, kuid **mitte hiljem kui 30 päeva jooksul** lepingust taganemisest arvates.

Sidevahendi abil sõlmitud leping

Sidevahendi abil sõlmitud leping sõlmitakse sidevahendi kaudu ning tarbija ja pakkuja ei kohtu isiklikult. Näiteks ostud telefoni, raadio, arvuti, faksi, posti või televisiooni vahendusel. Samuti ostmine adresseerimata või adresseeritud trükise, sealhulgas kataloogi või ajakirjanduses ilmunud tellimislehega reklaami vahendusel. Kõige levinumad on siinkohal erinevad postimüügi-firmad (nt Anttila, Hobby Hall, Halens jne), samuti erinevad Interneti-kaubamajad.

Mida tuleks sidevahendi abil kauba ostmisel teada?

Võlaõigusseaduse järgi peab enne sidevahendi abil lepingu sõlmimist olema tarbijale teatavaks tehtud vähemalt järgnev teave:

- pakkuja nimi ja aadress;
- kauba või teenuse põhitunnused;
- kauba või teenuse hind, sealhulgas maksud ja muud hinna koostisosad ning nende suurus;
- hinna sisse arvestamata posti- või veokulud ja maksud;
- kauba või teenuse eest maksmise kord, samuti kauba üleandmise või teenuse osutamise asjaolud;
- tarbija taganemisõigus seaduse järgi.

Enne kauba tellimist on soovitatav kõik müügingimused hoolega läbi lugeda. Kõige rohkem pöörake tähelepanu sellele, kuidas ja millal peate kauba eest maksma ja millised lisakulud (posti- või teenustasud) võivad lisanduda. **Kui müüja soovib teilt mingit osa kauba hinnast ettemaksuna, ei tohi see Eestis kehtiva seaduse järgi olla rohkem kui pool kauba maksumusest.**

Õigus lepingust taganeda

Tarbija võib sidevahendi abil sõlmitud lepingust taganeda 14 päeva jooksul. Kauba ostu puhul algab see tähtaeg asja üleandmisest

Sidevahendi
abil sõlmitud
leping

Interneti ost

ostjale ja teenuse puhul algab tähtaeg lepingu sõlmimisest. Tagastamisel ei pea tarbija põhjendama, miks ta kaupa ei soovi.

Näide. Ostate Interneti-kaubamajast moodsad päikesesprillid. Kodus prille proovides leiате, et need siiski ei sobi. Teil on õigus lepingust taganeda. Seejuures ei pea te müüjale selgitama taganemise põhjust.

14 päevane **tagastamisõigus ei kehti:**

- kauba puhul, mis on valmistatud tellija isiklike vajadusi arvestades (nt tarbija mõõtude järgi);
- kauba puhul, mis on kiiresti riknev või mille kasutamistähtaeg on möödunud;
- perioodiliselt ilmuvate trükiste puhul (nt ajakirjad);
- audio- ja videosalvestused ning arvutitarkvara, kui tarbija on ümbrise avanud;
- asjad, mida oma olemuse tõttu ei saa tagastada.

Kui teid pole teavitatud õigusest lepingust taganeda või edastatud muud seadusega ettenähtud teavet (pakkuja tegevuskoha aadress, kuhu saab esitada kaebusi; teave garantiitingimuste kohta vms), võite sidevahendi abil sõlmitud lepingust taganeda **kolme kuu jooksul** toote teieni jõudmise päevast.

Sidevahendi abil sõlmitud elu- ja pensionikindlustuslepingust võib tarbija taganeda 30 päeva jooksul. Tähtaeg algab päevast, mil tarbijat teavitatakse lepingu sõlmimisest.

Kui tarbija lepingust taganeb, tuleb talle tema tasuta tagastada viivitamata, kuid mitte hiljem kui **30 päeva jooksul** lepingust taganemise teate jõudmisest pakkujani. Tarbija peab pakkujalt saadud raha ja muud esemed tagastama viivitamata, kuid mitte hiljem kui 30 päeva jooksul taganemisavalduse ärasaatmisest.

Mida teha, kui sidevahendi abil või koduuksemüügi teel ostetud kaubal ilmneb puudus?

Kui kaubal ilmneb mingi puudus, on tarbija õigused samad, hoolimata sellest, kas ost on sooritatud tavalises poes, Interneti-kaubamajas, postimüügi ja telefoni vahendusel või ühistranspordis. Puudusega kauba puhul on tarbijal õigus esitada müüjale kaebus **kahe aasta jooksul** asja kättesaamise päevast arvates.

Kuidas veenduda Interneti-ostu turvalisuses?

Enne ostu sooritamist Internetist tasub alati kontrollida, kas

ostulehekülg sisaldab piisavalt infot firma kohta, kes teenust pakub. Alati peaks kontrollima, kas firma ka tegelikkuses eksisteerib. Taustainfot plaanitava tehingu turvalisuse kohta annab see, kas Interneti-lehe klienditeeninduse aadressile edastatud küsimused saavad vastuse või mitte ning kas esitatud telefoninumbreid on ka reaalselt kasutusel. Samuti tuleks hoolsalt jälgida, mis on tehingu lõppsumma, sest lisaks toote hinnale võivad lisanduda postitamise kulud, võimalikud maksud jne. Võimalike arusaamatuste vältimiseks peaks välja trükkima kogu tehingut puudutava teabe (toote või teenuse kirjeldus, esitatud tellimuse blankett, tellimuse kinnitus, makset tõendav dokument jms).

Ostud krediitkaardiga nõuavad ettevaatust – maksmisvõimalusi Interneti kaudu kaupu tellides on erinevaid, näiteks arve võib tulla koos kaubaga, mis on tarbija seisukohast väga hea, kuna siis on võimalik kaup eelnevalt üle vaadata ja seejärel alles maksta. Enamasti makstakse aga kauba tellimisel krediitkaardiga või pangaülekandega.

Kui kaupleja soovib mingit osa kauba hinnast ettemaksuna, ei tohi see võlaõigusseaduse kohaselt olla rohkem kui pool kauba maksumusest.

Arenevad tehnoloogiad muudavad ostmise interneti vahendusel küll üha turvalisemaks, kuid täielikult pole pettusi võimalik siiski vältida, seetõttu on vaja jälgida lihtsaid ohutusreegleid. Eelkõige tasub kontrollida, kas krediitkaardi info sisestamise lehe allservas on tabaluku kujutis ja aadressi algusele on lisandunud "s" – <https://> – mis näitab turvalist salastatud andmesideühendust. Seejuures tasub meeles pidada, et krediitkaardi numbri küsimise eesmärk saab olla vaid maksenõude esitamine.

Kui te saate sooritamata ostu eest arve, tuleb kohe võtta ühendust maksekaardi väljastanud asutusega ja esitada pretensioon ehk teha reklamatsioon. Kui müüja ei suuda tõestada, et maksekaardi omanik on tellinud toote, siis ei pea seda arvet tasuma.

Interneti-poodidele ja veebilehtedele, mis on registreerinud oma tegevuse Euroopa Liidu riikides, kehtivad sarnased õigused, kuid alati tasub enne ostmist kontrollida oma õigusi ning lugeda müügitingimusi. Näiteks võib klient saada halva üllatuse osaliseks, kui tahab tagastada suuremõdulist või rasket kaupa, sest siis võidakse nõuda saatekulude maksmist, mõned firmad võivad nõuda, et kaup tagastataks originaalpakendis jne.

Krediitkaart

Teenus

Kuidas osta teenuseid?

Kas teate, et:

- iga ettevõtte vastutab nende teenuste lepingutingimustele vastavuse eest, mida tema on müünud;
- teenus peab olema ohutu ja nende tarbimisomadustega, mida tavaliselt eeldatakse;
- peaksite saama teenuse kohta tõest teavet pakutavate teenuste hulgast teadliku valiku tegemiseks.

Igasuguse tellimuse vormistamisel tuleb järgida seadusi (võlaõigusseadus, tarbijakaitse seadus, kaubandustegevuse seadus jt) ning poolte vahel saavutatud kokkuleppeid. Samuti on teenuse müüja kohustatud andma tellimuse vastuvõtmist tõendava dokumendi, s.o kviitungi, arve, lepingu või mõne muu dokumendi.

Teenuse tellimuse vastuvõtmise või müügi kohas peab olema nähtaval järgmine teave:

- kaupleja nimi või nimetus ja kontaktandmed;
- teenuse hinnakiri;
- tüüptingimused või nende alusel koostatud tüüplepingu tekst, kui teenust müüakse nende alusel.

Samuti peab teenuse osutajal olema registreering majandustegevuse registris (vt <http://mtr.mkm.ee/>).

Selline info annab kindlustunde, et teenuseid osutav ettevõtja tegutseb legaalselt ja kliendi suhtes ausalt ning hilisemate lahkumise korral on kliendil võimalus oma õigusi kaitsta.

Tarbija tegevus tellimuse vormistamisel

Tüüpleping

Tellimuse vormistamisel on soovitatav sõlmida teenuse osutajaga kirjalik leping.

Leping võiks sisaldada järgmisi andmeid:

- teenuse müüja nimi või nimetus, registri- või isikukood, postiaadress ja sidevahendite numbrid;
- lepingu sõlmimise kuupäev, s.o kuupäev, millal teenuse (töö) tellisite;
- kokkulepitud tööde loetelu ja võimalusel kvaliteeditingimused, nende hind;
- teenuse (töö) täitmise kuupäev;

- teenuse müüjale üleantud materjalide ja töövahendite kogus ja maksumus ning võimaluse korral nende identifitseerimist võimaldavad andmed või näidised;
- maksetingimused ja ettemaksu suurus. Kui teenuse müüjast sõltumatutel asjaoludel nõuab tellimuse täitmine lisakulutusi, mida teenuse müüja lepingu sõlmimisel ei võinud teada, siis on teenuse müüja kohustatud teid sellest teavitama, teatades ühtlasi lisatööde vajaduse ja nende maksumuse ning saama teilt kirjaliku nõusoleku nende tegemiseks. Kui te ei anna lisatööde tegemiseks nõusolekut, ei ole müüjal õigust nõuda nende eest tasu.
- garantiitingimused.

Teenuse osutaja **võib anda** töövõtugarantii, mis teie nõudel on kirjalikus vormis ja mis peab sisaldama vähemalt järgmisi andmeid:

- 1) garantiidaja ärinimi, registri- või isikukood, postiaadress ja sidevahendite numbrid;
- 2) garantiist tulenevate õiguste ja kohustuste selge ja üheselt arusaadav loetelu;
- 3) garantii territoriaalne kehtivus;
- 4) garantii kehtivusaeg.

Kui teenuse osutaja ei ole andnud garantiid, siis see ei võta ära seadusest tulenevaid õigusi, milleks on kaheaastane pretsiooni esitamise õigus.

Kui kliendiga sõlmiti kirjalik leping, siis tuleb hoolikalt lugeda mitte ainult lepingu vormistamisel kirjutatud teksti, vaid tähelepanelikult tasub uurida ka trükitud tekstiosa. Täpsustust vajavad, mida tähendavad tekstis esinevad lühendid, märkused, tundmatud mõisted jms. Kõik mõisted peavad olema selgeks räägitud ning mõlemale poolele üheselt arusaadavad. Näiteks: "Teenuse (töö) eest tasumisel" – siin peavad lepingupooled kokku leppima, mida nad tasumise all mõistavad: kas ülekande tegemist või raha teenuse osutaja arvele laekumist.

Teenuse hind ja eelarve

Teenuse hinna ja selle arvutamise viisi määramisel lähtutakse hinnakirjast või kirjalikust kokkuleppest, mille peab olema kinnitanud teenuse müüja. Samuti on kliendil õigus tellimuse vormistamisel nõuda teenusega seotud tööde eelarvet (kalkulatsiooni). Kui kinnitatud hinnakirjad puuduvad, siis tuleb tellimuse vormistamisel teenuse (töö) hind kokku leppida. Lepinguga kokkulepitud hinda

**Töövõtu
garantii**

Eelarve

või kinnitatud hinnakirjas esitatud hinda või eelarvet ei tohi kirjaliku nõusolekuta suurendada. Töövõtulepinguga võib kokku leppida töö eelarves, mis on töövõtjale siduv või mittesiduv. Sellise kokkuleppe puudumisel eeldatakse, et eelarve on siduv.

Kui tellimuse vormistamisel tasub tarbija osa teenuse hinnast ettemaksuna (lubatud mitte üle 50% hinnast), siis tuleb tal kindlasti nõuda dokumenti (kviitung, tšekk vms), mis tõendab nimetatud summa tasumist teenuse osutajale. Mäрге ettemaksu tasumise kohta võib sisalduda ka lepingus.

Olge tähelepanelik

a) töö tegemise ajal

Kui töö kipub venima, siis tuletage teenuse osutajale seda kohe meelde. Lisage lepingusse punkt leppetrahvi kohta, kui tähtaegadest kinni ei peeta. Kui teenuse osutaja kasutab teatud töö tegemisel kolmandaid isikuid (alltöövõtjaid) ning nende töö pole teile vastuvõetav, siis kutsuge kohe teenuse osutaja kohale (see, kellega sõlmisite lepingu).

Ärge laske lepingusse sisse panna punkti, et alltöövõtjad vastutavad oma töö eest.

b) töö vastuvõtmisel

Püüdke enne vastuvõtmist veenduda, et töö on tehtud teie soovi kohaselt. Kui kahtlete töö kvaliteedis, kasutage asjatundja abi. Ärge andke kergekäeliselt allkirja töö vastuvõtmise kohta. Puuduste ilmnmisel on teil hiljem palju raskem tõestada, et ilmnenud vigades on süüdi teenuse müüja.

Kuidas käituda ehitus- ja remonttööde tellimisel?

Tellimuse vormistamisel tuleb järgida seadust ning poolte vahel saavutatud kokkuleppeid. Vähegi mahukamate või kallimate tööde puhul, aga võimalusel alati, tuleks nõuda kindlasti kirjaliku lepingu sõlmimist.

Lepingus peaks sisalduma:

- **kaupleja nimi või nimetus**, registri- või isikukood, postiaadress ja sidevahendite numbrid;
- **tellimuse esitamise ja täitmise kuupäev**. Kindlasti lisage lepingusse, et iga tähtaega ületanud päeva eest peab

teenuse osutaja maksuma teile leppetrahvi. See väldib töö venitamist;

- **kokkulepitud tööde loetelu**, võimalusel nende kvaliteet, nende hind.

Peale selle võiks lepingus olla:

- 1) teenuse müüjale üleantud materjalide ja töövahendite kogus ja maksumus ning võimaluse korral nende identifitseerimist võimaldavad andmed või näidised;
- 2) maksetingimused ja ettemaksu suurus. Ettemaksu suurus ei või võlaõigusseaduse alusel olla üle 50% töö maksumusest;

Näide. Lepingu järgi on tarbija kohustatud tasuma köögimööbli valmistamise eest 60 000 krooni, millest 50 000 nõutakse ettemaksuna. Tegemist on tarbijatöövõtulepinguga. Võlaõigusseaduse alusel:

- ei tohi nõuda rohkem ettemaksu kui 50%, seega vaid 30 000 krooni;
- ülejäänud summa makstakse pärast töö tulemuse saavutamist.

Kui teenuse müüjast sõltumatutel asjaoludel nõuab tellimuse täitmine lisakulutusi, mida teenuse müüja lepingu sõlmimisel ei võinud teada, siis on teenuse müüja kohustatud teid sellest teavitama, teatades ühtlasi lisatööde vajaduse ja nende maksumuse ning saama teilt kirjaliku nõusoleku nende tegemiseks. Kui te ei anna lisatööde tegemiseks nõusolekut, ei ole müüjal õigus nõuda teilt nende eest tasu.

- 3) garantiitingimused.

Näide. Tarbija tellis firmalt metallukse koos paigaldamisega. Uks pidi paigaldatama kahe nädala pärast. Kokkulepitud ajal keegi metallust paigaldama ei tulnud, firmasse helistades öeldi, et uks ei ole veel valmis ja nad ei tea, millal see valmis saab. Siinkohal tuleks kõigepealt kaaluda leppetrahvi kehtestamist ja uue tähtaja kokkuleppimist. Kui müüja ka sel juhul tellimust ei täida, on tarbijal õigus lepingust taganeda ja raha tagasi nõuda.

Kuidas käituda reisiteenuse ostmisel?

Pakettreisi pakub reisikorraldaja ühtse hinna eest, see on eelnevalt kindlaks määratud ning seda osutatakse vähemalt 24 tunni jooksul ning see sisaldab vähemalt kahte järgmist reisiteenust:

- 1) sõitjate veoteenus;

Ettemaks

Pakettreis

- 2) majutusteenus;
- 3) muud reisisiteenused, mis ei ole sõitjate veoteenuse või majutusteenuse kõrvalteenused ja mis moodustavad koguteenuse olulise osa (nt autorent, konverentsiteenus jt).

Näide. Teil on 2 nädalat talvepuhkust ning otsustate selle veeta Egiptuses. Leiate, et parim viis selleks on kasutada mõne reisikorraldaja pakutud reisisiteenust. Loete ajalehest kuulutust, kus reisibüroo X pakub pakettreisi Egiptusse Punase mere kuurortlinna Sharm el Sheikhi. Pakettreisi kirjeldus ajalehes on järgmine:

Paketi hind alates 8690 kr. Hinna sisse kuulub:

- lend Tallinnast (kestus 4,5 tundi)
- bussisõit lennujaamast hotelli;
- majutus ja toitlustamine vastavalt valitud hotellile;
- eesti keelt valdava esindaja teenused.

Lisatasu eest on võimalik tellida bussiekskursioone ja reis Niilusel.

Seega on tegemist pakettreisiga, mille tingimused peavad vastama võlaõigusseaduses esitatud pakettreisi regulatsioonile.

Seda, kas turismifirma on registrisse kantud, saab kontrollida majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi kodulehel asuvas majandustegevuse registrist aadressil <http://mtr.mkm.ee>.

Kui plaanite osta pakettreisi välismaale, tuleb kontrollida, kas reisifirmal on registris märgede tagatise olemasolu kohta.

Tagatise olemasolu kindlustab reisifirma pankroti korral:

- reisijate naasmise reisi lähtepunkti;
- reisijate reisi lähtepunkti naasmise käigus osutatava majutusteenuse;
- ettemaksu tagastamise tarbijale reisi mittetoimumise korral.

Teinud valiku:

- pöörduge reisifirma kontoris. Telefonitsi tehtud kokkuleppeid ei ole hiljem võimalik kontrollida, ka ei saa telefonitsi täielikku informatsiooni;
- reisi kohta peab firmal olema esitada ammendava infoga materjal;

- küsige reisifirmalt, missugune on kõige pikem ja kõige lühem aeg reisist äraütlemiseks ja kui palju reisist loobumisel raha tagasi makstakse;
- esitage reisifirmale kõik oma erisoovid;
- valinud reisi, uurige, milliseid reisidokumente on vaja (kas ID-kaarti aktsepteeritakse), kas üldse ja milliseid viisasid on vaja ja kui palju need maksavad (sageli on viisad reisi-paketi hinna sees). Selgitage välja, kas viisad muretseb turismifirma või tuleb endal neid taotlema hakata;
- arvestage ka sellega, et viisavabadus ei pruugi sugugi olla vabadus, sest turistidelt nõutakse päevarahade ettenäitamist ja infot ööbimise kohta;
- vormistage reisikindlustus. Tavaliselt pole kindlustus paketi hinna sisse arvestatud. Soovitatav on valida võimalikult täiuslik kindlustusleping, mis sisaldaks lisaks tervise- ja pagasikindlustusele ka reisitõrkekindlustust. Veel uurige, millist kindlustust on vaja välismaal oma autogaga sõitmiseks;
- tundke huvi, mis juhtub siis, kui teil tekivad reisi ajal pretensioonid. Kuidas saab neid lahendada, kelle poole pöörduda? Firma peab teile esitama andmed korraldaja ja/või edasimüüja kohaliku esindaja nime, aadressi ja telefoninumbri kohta;
- tundke huvi, kas reisifirma, kellelt kavatsete reisiteenust osta, on registrisse kantud ja omab tagatist;
- säilitage esimese sissemaks sooritamise hetkest kuni reisi lõpuni kõik tšekid, piletid ning muud tasumist tõendavad paberid. Need aitavad teid hilisemate pretensioonide lahendamisel;
- enne reisile minekut kontrollige enda ja oma laste passi kehtivust; samuti kas kõik muud dokumendid on korras;
- arvestage, et valuutat on kasulikum vahetada Eestis.

Kui Te otsustate pakettreisi kasuks

Turismiseaduse järgi peavad reisikorraldaja ja reisibüroo väljastama isikule **pakettreisi** müümisel selle pakettreisi kohta **kirjaliku dokumendi**, mis peab sisaldama järgmisi andmeid:

- reisikorraldaja kontaktandmed (ettevõtja tegevus reisikorraldajana või reisibüroona on lubatud registri registreeringu ja nõuetekohase tagatise olemasolu korral);

Reisikorraldaja

Majandustegevuse register

	<ul style="list-style-type: none"> • pakettreisi hind ja selle tasumise tingimused; • reisi alguse ja lõpu kuupäev, kellaaeg ja koht; • reisi sihtkoht ja reisiteekonna kirjeldus, võimalikud külastused, väljasõidud ja muud teenused; • kasutatavad transpordivahendid; • majutuse liik, asukoht, järk või mugavusaste ja põhitunnused ning majutuskoha vastavus külastatavas riigis kehtivale klassifikatsioonile; • võimalik toitlustamiskava; • võimalikud reisidokumentide, viisa- ja tervishoiualased nõuded; • pakettreisilepingust taganemise tingimused ning taganemisega kaasnevad õigused ja kohustused (nt kliendi haigestumine enne reisileminekut).
<p>Tagatis</p>	<p>Uurige kindlasti, milliseks kujuneb paketi lõpphind ning kui suur peab olema esimene sissemakse. Võlaõigusseaduse alusel tuleb reisisasu suurendamisest teile ette teatada vähemalt 21 päeva enne reisi algust.</p> <p>Reisikorraldaja võib reisisasu suurendada ainult siis, kui:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) see võimalus on lepingus otseselt ette nähtud ning lepingus sisaldub reisisasu uue suuruse arvutamise kord; 2) reisisasu suurendamise vajadus on tekkinud veokulude, sealhulgas kütusehinna, samuti maaletulekutasude, sadamate või lennujaamade sisse- ja väljasõidutasude, teenusega seotud maksude või reisi suhtes kohaldatava raha vahetuskursi muutumise tõttu.
<p>Reisija</p>	<p>Reisijal on õigus endast tuleneval põhjusel enne reisi algust lepingust igal ajal taganeda. Sel juhul kaotab reisikorraldaja õiguse reisisasule, kuid saab nõuda mõistlikku hüvitist. Hüvitise suurus on tavaliselt ette nähtud protsendina reisisasust ja esitatud reisikorraldaja kasutatavates tüüptingimustes.</p>
<p>Reisitörke kindlustus</p>	<p>Hoiatus: enne reisist taganemist tuleb väga põhjalikult tutvuda taganemise tingimustega. Muidu võib kaotus olla ebaproportsionaalselt suur. Erakorralised asjaolud nagu haigestumine, lähedase või reisikaaslase surm üldjuhul ei leevenda reisilepingust taganemisega kaasnevaid trahve. Selliste riskide maandamiseks tuleks kindlasti sõlmida reisitörkekindlustus.</p> <p>Reisija õigused lepingu rikkumisel</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reisijal on õigus pöörduda vahetult oma reisikorraldaja

poole. Korraldaja vastutab lepingu täitmise eest olenemata sellest, kas lepingu tingimused peab täitma tema või keegi teine.

- Reisijal on õigus teatada reisiteenuse vahetule osutajale ning reisikorraldajale või vahendajale rikkumisest ja nõuda selle kõrvaldamist.
- Kui reisikorraldaja rikkumisi ei kõrvalda, võib reisija ise abinõud tarvitusele võtta ja nõuda reisikorraldajalt selleks tehtud kulutuste hüvitamist.
- Olulise rikkumise korral on reisijal õigus leping üles öelda.

Näide. Teile lubatud ning lepingus fikseeritud viietärnihotelli asemel paigutati teid kolmetärnihotelli. Kuna reisifirma esindaja ei olnud kohapeal võimeline teie probleemi lahendama ning teid lubatud standardile vastavasse hotelli paigutama, on teil õigus reisilt naastes nõuda reisikorraldajalt hinnavahe tagasimaksmist.

Kui te olete reisil olles midagi kaotanud või langenud varaste ohvriks

- Reisidokumendi kaotamisel pöörduge konsulaati.
- Juhiloa kaotamisel pöörduge politseisse ja võtke sealt sellekohane kinnitus.
- Pangakaardi kaotamisel (sh krediitkaart) võtke ühendust kaardi väljastanud pangaga. Kui teil ei ole käepärast panga kontakte, võtke ühendust oma kodustega ja laske neil need välja uurida.

Pretensiooni esitamine

Pretensioon tuleb esitada firmale, kust reis ostetud on. Isegi siis, kui tegemist on vahendusfirmaga ja reisipaketi on koostanud teine firma, tuleb pöörduda vahetu müüja poole. Pretensiooni esitamisel tuleb tegutseda kiiresti ja täpselt.

Lennureisijate õigused

Väga aktuaalne teema kogu Euroopas on lennureisijate õigused. **Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrusega nr 261/2004** on kehtestatud ühtsed reeglid hüvitise ja abi kohta, mida tuleb reisijatele osutada lennureisist mahajätmise, lendude tühistamise või pikaajalise hilinemise korral. Tuleb meeles pidada, et nimetatud määruses ette nähtud õigused kehtiks, on tarbijatel omalt poolt ka teatud kohustused. Näiteks on reisija kohustatud end õigeaegselt lennule registreerima, samuti peab reisijal olema asjaomasele

Lennureisijate
õigused

lennule kinnitatud broneering. Kõne all oleva määrusega kehtestatud õigused kehtivad reisijatele, kelle lend väljub või saabub Euroopa Liidu liikmesriigi lennujaama, samuti kehtivad õigused väljaspool Euroopa Liitu asuvast lennujaamast saabuvate lendude puhul, kui teenindaja on liikmesriigi lennuettevõtja.

Olukorras, kus lend hilineb, jäetakse hoopis ära või reisijaid ei lubata lennule, tuleb esmalt pöörduda lennufirma töötajate või esindajate poole, kes on kohustatud reisijaid abistama.

Kui lend hilineb – lennu hilinemise korral ei ole reisijal õigus nõuda hüvitist, küll aga on tal õigus hoolitsusele. Hoolitsuse all mõeldakse ooteajaga võrreldes piisavat sööki, kahte telefonikõnet jms. Olenevalt sellest, kui palju lend hilineb, on reisijal õigus lennupileti eest raha tagastamisele (kui lend hilineb vähemalt viis tundi ja reisija otsustab reisist loobuda) või tasuta majutusele (näiteks kui lend lükatakse järgmisele päevale).

Ei lubata lennule – võib ette tulla olukordi, kus lennule on broneeritud rohkem pileteid, kui lennukis istekohti. Sellises olukorras peab lennuettevõtja esmalt küsima, kas leidub vabatahtlikke, kes loovutaksid oma koha kokkulepitud hüvitise eest. Vabatahtlikele peab lennuettevõtja pakkuma teist võimalust sihtkohta jõudmiseks või hüvitama piletihinna.

Kui aga vabatahtlikke ei leidu, on lennukist maha jäetud reisijatel peale teise võimaluse sihtkohta jõudmiseks või piletihinna hüvitamise, õigus ka määrusega kehtestatud viivitamata makstavale hüvitisele. Hüvitise määr on lennu pikkusest ning marsruudist, samuti ooteaja pikkusest ning võib ulatuda 125 eurost kuni 600 euroni (1955 kroonist 9388 kroonini).

Peale hüvitiste, reisi ümberkorraldamise või piletiraha tagastamise, on ka lennureisile mitte lubamise korral reisijatel õigus hoolitsusele (toitlustus, telefonikõned) ning ka majutusele, sh transpordile majutusk kohta ning tagasi.

Lend tühistatakse – lennu tühistamisel peab lennuettevõtja pakkuma piletihinna hüvitamist või muid võimalusi reisi lõppsihtkohta jõudmiseks. Samuti peab lennufirma pakkuma reisijatele hoolitsust (toitlustamist, telefonikõnesid), vajaduse korral majutust ning transporti lennujaama ning majutuskoha vahel.

Õigus hüvitisele on lennu tühistamise puhul mitmest asjaolust – nii sellest, kui varakult reisijaid lennu tühistamisest teavitati kui ka sellest, mis oli tühistamise põhjus. Kui lend tühistatakse

erakorraliste asjaolude tõttu, näiteks ilmastikutingimused, ootamatud tehnilised rikked, lennujaamapersonali streik jms, ei ole reisijatel õigust hüvitist nõuda. Kui reisijal on õigus hüvitisele, ulatuvad hüvitise määrad ka lennu tühistamise korral 125–600 euroni. Kas hüvitist makstakse sularahas, pangaülekandega, tšekiga või reisitšekkides, oleneb osapoolte kokkuleppest. Hüvitis tuleb välja maksta seitsme päeva jooksul.

Kui vajalikku abi ei pakuta või rikutakse reisijate õigusi, on soovitatav esitada kohe kaebus seda lendu teenindavale lennuettevõtjale. Kui tarbija ja lennuettevõtja kokkulepet ei saavuta, on tarbijal õigus pöörduda abi saamiseks tarbijakaitseameti poole.

Kas haarata kinni näiliselt soodsast investeerimisvõimalusest?

Meedias ja Internetis avaldatakse sageli pakkumisi, millega püütakse luua petlikku ettekujutust, nagu võiks lühikese ajaga dividendide kogumise või pajakinnaste õblemisega rikkaks saada. Kiire ja kerge raha saamise võimalus ergutab inimeste fantaasiat. Agressiivse reklaami abiga on püütud sadu ja tuhandeid inimesi püramiidmängude lõksu meelitada. Lugeses ajalehest reklaami või kuuldes tuttava käest muinasjutulist lugu soodsast investeerimisvõimalusest, tuleks eelkõige mõelda, miks üks firma tahab lihtsalt niisama raha kinkida.

Soovitused võimaliku pettasaamise vältimiseks

- Vältige kodus töötamise partnerit otsides firmasid, kes püüavad anonüümseks jääda. Paljud sellised tööpakkumised teatavad ajakirjandusreklaamis vaid oma postkasti numbrid, ei mingeid aadresse ega telefoninumbreid. Inimesel puudub igasugune võimalus tööpakkujaga kontakti võtmiseks. Tõenäosus, et sellise pakkumise taga on kelmus, on äärmiselt suur.
- Kui teil on tööpakkujaga võimalik kohtuda, nõudke näha firma dokumente. Kindlasti veenduge, et firma oleks kantud äriregistrisse. Tutvuge firma põhikirjaga – kas töövahenduse pakkumine on firma põhikirjaline tegevusala.
- Suhtuge umbusklikult firmadesse, kes pakuvad liiga suurt teenistust. Arvestage sellega, et iga firma eesmärk on kasumi teenimine, mitte heategevus. Kui kvalifikatsiooni mitte nõudva töö eest pakutakse normaalse pikkusega tööaja korral kuu töötasuks kümneid tuhandeid kroone, siis hoidke sellisest firmast eemale – miks peaks firma

Püramiidmäng

Kodus
töötamine

Laenamine**SMS-laen**

sellise töö eest, millega võib hakkama saada praktiliselt igaüks ja mis ei nõua väljaõpet – maksuma keskmisest mitu korda rohkem palka.

- Kui te olete siiski otsustanud kodustöötajaks hakata, sõlmige firmaga kirjalik leping, kus oleks ära toodud mõlema lepingupoole kohustused. Eriti tähtis on töötasu suurus ja selle maksmise kord. Loomulikult tuleb ka pidevalt jälgida, et lepingupartner tehtud töö eest õigel ajal ja kokkulepitud ulatuses maksaks. Rahamängudega võivad suuri summasid vaid esimeste seas mänguga liitunud.
- Ärge minge liialt hasarti ja ärge pange tööprotsessi alla liiga palju oma raha, ükskõik kui usaldusväärne äripartner ka tundub.
- Ärge unustage, et sellise töö eest saadud tasult, nagu igasuguselt töötasult, tuleb maksta tulumaksu. Tulumaksu maksmise korra saab teada oma elukohajärgsest maksu- ja tolliametist (www.emta.ee). Konsulterige maksu- ja tolliametiga juba enne töö alustamist.

Kui olete kõik poolt- ja vastuargumendid kodustöötamise alustamiseks läbi arutanud ja teil säilib ikkagi mingi kahtlus, soovitaksime ettevõtmisest, nii ahvatlev ning vajalik kui see teie jaoks ka ei ole, ikkagi loobuda, sest võimalus petta saada on väga suur.

Laenamisega seotud ohud

Tänapäeval pakutakse kodu soetamiseks, reisimiseks, kingituste ostmiseks jms laene. Seda teevad nii pangad kui ka mittekrediidi-asutused, nt SMS-laenu pakkujad. Olenemata laenusumma suuruselt, tuleb laenuotsus hoolega läbi kaaluda. Selleks, et laenu võtmist ei tuleks hiljem kahetseda ning selleks, et olla veendunud, kas te üldse võite endale laenamist lubada, tuleks eelnevalt vastata järgmistele küsimustele.

- Kas ma olen enda majanduslikke võimalusi reaalselt hinnanud ega hinda oma maksejõulisust üle ning olen valmis selleks, et järgmisel aastal ei pruugi mu sissetulekud enam nii suured olla?
- Kas ma olen endale kõik laenutingimused selgeks teinud selliselt, et mul ei ole ühtegi vastuseta küsimust ega arusaamatuks jäävat tingimust?
- Kas ma olen uurinud erinevaid laenuvõimalusi ning olen veendunud, et valitud laenutoode on mulle ikka kõige sobivam ning arvestab minu elustiili, sissetulekute, tarbimisharjumuste ja muu sellisega?

- Kas ma tean kindlalt, kui kalliks kogu laen mulle lõppkokkuvõttes läheb ja kas see hind on ikka mõistlik?
- Kas laenu võtmise eesmärk on võlgu elamist väärt ning tegemist ei ole lihtsalt hetketujude rahuldamisega?
- Kas ma olen hoolega läbi mõelnud selle, milline maksegraafik (kas intressimaksed laenujäägilt või laenusum-malt, kui pikk tagasimakseperiood jms) on minu sisse-tulekute juures kõige mõistlikum?
- Kas ma olen valmis selleks, et minu või mu pere elustiili tuleb laenu tõttu põhjalikult muuta?
- Kas ma olen täpselt välja arvestanud, kui palju ma saan laenu kõrvalt kulutada igas kuus toidule, rõivastele, tee-nustele? Kas pärast igakuist laenu tagasimakset on see summa piisavalt suur?
- Kas mul on olemas tagavaraplaan selleks, kui mina või minu pereliige peaks töö kaotama?
- Kas ma olen laenuandjalt uurinud võimalusi, mis saab siis, kui mul tekivad makseraskused?

Kui vastasite küsimustele ausalt ja kõik vastused ei olnud jaata-vad, siis peaksite oma laenuotsust veel kord hoolikalt kaaluma, sest laenu võtmine võib teie majanduslikku olukorda soovitud lahenduse asemel hoopis halvendada.

Tarbijakaitseameti kontaktid

Maakond	Telefon	Aadress	e-post
Tallinn ja Harjumaa	620 1707	Kiriku 4 Tallinn 15071	info@consumer.ee
Ida-Virumaa	337 8561	Keskallee 19 Kohtla-Järve 30331	idaviru@consumer.ee
Järvamaa	385 0797	Rüütli 25 Paide 72713	reet.muru@ consumer.ee
Läänemaa	473 7066	Lossi plats 6 Haapsalu 90502	haapsalu@consumer.ee
Lääne-Virumaa	325 8066	Kreutzwaldi 5 Rakvere 44314	tiiu.baumann@consumer.ee
Põlvamaa	799 3058	Kesk 20 Põlva 63308	sirje.rooden@ consumer.ee
Pärnumaa	447 1010	Esplanaadi 10–402 Pärnu 80014	parnu@consumer.ee
Raplamaa	485 7644	Tallinna mnt 14 Rapla 79513	malle.vassiljev@consumer.ee
Saaremaa	455 4484	Rohu 5 Kuressaare 93812	koidu.allvee@ consumer.ee
Tartu- ja Jõgevamaa	748 2262 748 2270	Õpetaja 9a Tartu 51003	tartu@consumer.ee
Valgamaa	766 6330	Aia 17 Valga 68203	leini.kirsimae@consumer.ee
Viljandimaa	433 3433	Vabaduse plats 6 Viljandi 71020	aivar.rosma@consumer.ee
Võrumaa	782 3518	Jüri 12 Võru 65620	liilia.laks@consumer.ee

Märksõnad

Abikaasa.....	276	Dokumendi väljastamine	33
Abipolitseinik.....	115	Edasilükatud vanadus-	
Abipolitseiniku ameti-		pension.....	219
tunnused.....	115	Eelarve	307
Abipolitseiniku tegevus-		Eelhääletamine.....	91
valdkond	116	Eeltäidetud deklaratsioon	275
Advokaat.....	286	Eesti kodakondsus	21
AIDS	258	Eesti kodakondsuse taotlemine	
Ajapikenduse taotlemine	100	lapsele	24
Ajateenija lapse toetus	230	Eesti Kodanike Komiteed	14
Ajateenija toetus	277	Eesti kodaniku pass.....	29
Ajateenija.....	99	Eesti Kongress	14
Ajateenistus	100, 150	Eesti kroon.....	68
Ajateenistusse kutsumine.....	101	Eesti lipu heiskamine.....	11
Ajutine reisidokument	29	Eesti Nõukogude Sotsialistlik	
Ajutine töövõimetus	245	Vabariik	14
Ajutine Valitsus	13	Eesti Pank	18, 68
Aktiivne tulu	270	Eesti riigikord	14
Alaealine töötaja	193	Eesti riigivapp	11
Alaealiste abiellumine.....	148	Eesti Vabariigi aasta-	
Alaline elamisõigus.....	26	päev.....	13, 15
Alandava kohtlemise enne-		Eestkostes.....	230
tamine.....	85	Eestkostja	31
Alkohol.....	118	Ehitus- ja remonttööd	308
Aluslepingud	37	Eksam.....	22
Ametiaeg	59	Elamisluba	22, 47
Ametiühing.....	67, 141	Elamisõigus	47
Ametnik.....	28, 144	Elatis.....	280
Anonüümsed AIDSi nõustamis-		Elektrooniline hääletamine	92
kabinetid	260	Eluasemelaenu intress	280
Apostill	31	Elukestev õpe	45
Arstiabi Euroopa Liidus.....	253	Eluruum	279
Arupärimised	74	Enammakse.....	268
Arvamused ja soovitusel	37	Ennetähtaegne vanadus-	
Arveldamine.....	293	pension.....	219
Asendusteenistus	100	Erakonnad	141
Asutav Kogu	13	Erasektor	140
Avalik töö	204	Erasmus	45
Avalikustamine	105	Eripension.....	225
Avatus.....	77	Erivahend	112
Brutopalk	271	Esindus- ja osalusdemo-	
Comenius	45	kraatia.....	40
Demokraatia	143	Esmaabi andja.....	189
Demokraatlik parlamentaarne		Esmane õigusakt.....	37
vabariik	90	Ettemaks.....	309
Diplomaatiline pass	29	Ettevõtlus.....	28
Direktiiv.....	37	Ettevõtluse alustamise	
Diskrimineerimisvaidlus	84	toetus.....	204
Dividenditulu	270	Ettevõtlustulu	270
Dokumendi kehtivus	34	EURES	208
Dokumendi tagastamine.....	34	EURES	43

Euro	49	Isiklik tarbimine	288
Euroinfo-keskus.....	55	Isiku ja tema asjade läbi- vaatus	114
Euroopa Komisjon	55	Isikukaitsevahend	189
Euroopa Liidu hümn	36	Isikutunnistus.....	26
Euroopa Liidu infokeskus	55	Isikutunnistus.....	29
Euroopa Liidu lipp.....	36	Isikutunnistus.....	30
Euroopa Liidu põhiõiguste harta	41	Jalatsid	299
Euroopa Liit	26	Johann Voldemar Jannsen.....	12
Euroopa Majanduspiirkond.....	26	Joobeseisundis isik.....	114
Euroopa Noored	45	Juhiluba	29
Euroopa ravikindlustus- kaart	51, 254	Julgeolek	18
Europass	44	Julgeolek	94
EUROPE DIRECT teabe- teenistus	55	Julgeoleku koostöö.....	94
Fredric Pacius.....	12	Julgeolekuoht	94
Füüsiline vägivald	138	Julgeolekupoliitika	94
Gaasirelv	112	Justiitsministeerium	89
Garantii.....	297	Juurdemakse	276
Grundvig	45	Kaadrikaitseväelane	99
Grupinõustamine	202	Kaebus	294
Haigushüvitis	246	Kahtlustatav.....	132
Halduskohus.....	269	Kahtlustatava kohustused ...	133
Hambaravi	250	Kahtlustatava õigused	133
Heaolu	141	Kaitsejõud.....	95
Hind	290	Kaitseliidu ülesanne.....	98
Hindamine	169	Kaitseliit	98
HIV.....	258	Kaitseministeerium	96
HIV-positiivne	260	Kaitseväe ülesanded	96
HIV-testimine	260	Kaitseväekohustuslane.....	99
Hoiatus	126	Kaitseväeteenistus	98
Hoiatustrahv	126	Kaitseväeteenistuse tunnistus...	29
Hoiuseintress.....	280	Kaitsevägi	96
Hooldushüvitis	246	Kannatanu kohustused.....	130
Hoolekogu ja lastevanemate ühendused.....	179	Kannatanu õigused.....	130
Hädaabinumber	52	Kannatanu	130
Häirekeskus.....	117	Karistatuse kustumine	128
Hääleõigus.....	28	Karjäärinõustamine.....	201
Hääleõiguslik kodanik.....	91	Kasu vara võõrandamisest ..	270
Hüvitis.....	134	Kasu	274
Hüvitise maksimumpiir on 150 000 krooni.....	241	Kasutusjuhend.....	292
ID-kaart.....	26	Kauba ümbervahetamine	290
ID-kaart.....	30	Kaup	288
Individaalne nõustamine.....	202	Kaupleja.....	288
Infotund.....	74	Keemiline puhastus	300
Inimeste vaba liikumine	42	Kiirabi.....	117, 245
Interneti ost.....	303	Kiirmenetlus.....	128
Intress.....	268	Kingitus	278
Iseseisvusmanifest	13	Kinnistusosakond	88
Iseseisvuspäev	15	Kirjalikku vastus.....	269
		Kirjalikud küsimused.....	74
		Kodakondsuse kaotamine	25
		Kodakondsuse taotle- mine.....	22, 23

Kodakondsuse äravõtmine	25	Kuriteoohvrile riiklik hüvitis ...	240
Kodakondsustunnistus	24	Kuriteoteate esitamine	130
Kodakondusest vabastamine	25	Kutsealuse vastutus	102
Kodanike nõuandeteenistus ...	53	Kutsehaigus	189
Kodanike vastastikuse abistamise põhimõte	52	Kutseharidusstandard	181
Kodanikeühendused	67	Kutsekeskharidus	182
Kodanikualgatus	142	Kutsetöös verrega levivad nakkused	261
Kodanikukultuur	144	Kutseõpe keskhariduse baasil	183
Kodanikuõigused	17	Kutseõpe põhihariduse baasil	182
Kodanikuühiskond	140	Kutseõpe	181
Kodus töötamine	315	Kutseõppeliigid	181
Koduukseleping	302	Kvalifitseeritud hääle- enamus	38
Koduõpe	165	Kõlblik kuni	299
Kohaliku omavalitsuse volikogu valimised	90	Laenamine	316
Kohalikud maksud	266	Landeswehr	13
Kohalikud omavalitsused	18	Laps reisidel	157
Kohtu esimees	88	Lapse kohustused	147
Kohtudirektor	88	Lapse varandus	149
Kohtueelne menetlus	129	Lapsehooldustasu	229
Kohtueelse lahendamise võrgustik SOLVIT	54	Lapsendamine	149
Kohtusüsteem	87	Lapsendamishüvitis	246
Kohtute haldamise nõukoda ...	87	Lapsendamistoetus	231
Kohtuvõim	14	Lapsetoetus	229
Kohtuväline institutsioon	298	Lapsevanem	31
Kohus	18, 286	Lastekaitse	146
Kohustuslik kogumispension	227, 267	Leinalipp	10
Kolmandad riigid	27	Lennureisijate õigused	313
Kolmas sektor	140	Leonardo da Vinci	45
Konsensus	38	Lepingu sõlmimine	293
Konsulaarkaitse	52	Lepinguline teenistus	99
Kooli õppekeel	162	Lepingust taganemine	51
Koolikohustuse tagamine	163	Liiklusjärelvalve	120
Koolitee pikkus ja koolikoti raskus	167	Liikluskahjust teatamine	125
Koolitoetus	231	Liiklusõnnetus	123
Koolituskulud	279	Liiklusõnnetusest teatamine .	123
Koolitusluba	280	Liikmesriigid	35
Krediitkaart	305	Linn	78
Kriminaalhooldusosakond	88	Linnad	19
Kriminaalmenetlus	129	Linnaosa, osavald	81
Kriminaalmenetluse sea- dustik	129	Linnapea	81
Kultuuriautonoomia	17	Linnavalitsus	81
Kumminui	112	Lipupäevad	10
Kunstlik viljastamine	149	Litsentsitasu Intressitulu	270
Kuritegu	129	Lugemised	71
Kuriteoohvrile makstav hüvitis	277	Lühiajaline töötamine	28
		Maa- ja linnakohus	87
		Maa	279
		Maakond	78
		Maakonnad	19

Maamaks	267	Noored, tubakas ja alkohol ...	155
Maamaks	281	Noorte nõustamiskabinetid ...	260
Maapäev	13	Nõukogude okupatsioon	14
Maavalitsus	55, 78	Ohutusjuhend	189
Maavanem	78	Ohvriabi	134
Mahaarvamised	272	Ohvriabiteenus	239
Majandustegevuse register ...	311	Omandireform	279
Majutuskulude hüvitamine ...	200	Omaavalitsus	26
Majutustoetus	200	Ombudsman	82
Maksu kinnipidamise	273	Originaaldokument	269
Maksud	69	Orjajarjumus	140
Maksude haldaja	266	Ostu lõendav dokument	291
Maksuhaldur	267	Otsekohaldatav	37
Maksukohustuse tuvasta- mine	267	Otsus	37
Maksukohustuslane	266	Otsuse vaidlustamine	127
Maksumaksja	266	Pagulase reisidokument	29
Maksumenetlus	267	Pakettreis	309
Maksumäär	281	Palgatoetus	206
Maksustamishind	281	Palgatulu	270
Maksustamisperiood	271	Pangakonto arestimine	267
Maksuteade	281	Parim enne	299
Maksuvaba tulu	273	Pass	29
Mandaat	93	Pass, ID-kaart	49
Matuse toetus	241	Passiivne tulu	270
Matuse toetuse suurus	241	Pealinn	9
Menetlustähtaeg	267	Pensionide tulumaksustamine	223
Meremehe teenistusraamat ...	29	Pensionilisad	223
Meresõidutunnistus	29	Pensionistaaž	217
Ministeerium	62	Pensionär	278
Minister	61	Perearst	244
Mitteresident	270	Perekonnaliige	26
Mobilisatsioon	99	Peretoetused	229
Märgistus	291	Piiratud omaavalitsuslik staatus	81
Määrus	37	Pikaajaline elamis luba	27
Müügigarantii	297	Pikaajaline elamisõigus	22
Müügihind	290	Pikaajaline elanik	57
Müüja	289	Pindala	9
Müümine	274	Poliitilised õigused	150
Naabrivalve	117	Politsei ja liiklus	120
Narkootilised ained	118	Politsei kohustused	108
NATO	94	Politsei nõuanded	135
Naturalisatsioon	21	Politsei õigused	109
Neli põhivabadust	41	Politsei ülesanne	105
Netopalk	272	Politsei	105
Noor ja õiguskaitseorganid ...	158	Politseiamet	106
Noor töösuhetes	153	Politseiametnik	107
Noored ja kool	161	Politseiasutused	106
Noored ja MTÜ	150	Politseijaoskond	106
Noored ja reklaam	160	Politseikadett	108
Noored ja relvad	156	Politseiprefektuur	106
Noored ja vaba aeg	151	Presidendi kandidaat	58
Noored liikluses	156	Presidendi ülesanded	58

Pretensioon	297	Riigi sümbolid	9
Prokuratuur	88, 129	Riigi Teataja	72
Proportsionaalsuse põhi- mõte	91	Riigi õigusabi ei anta	284
Punaarmee	13	Riigi õigusabi	284
Puudusega kaup	294	Riigieelarve	68, 72
Puudusega teenus	295	Riigihümn	12
Puuetega inimeste sotsiaal- toetused	233	Riigikaitse	96
Põhihariduse nõudeta kutseõpe	182	Riigikeel	9
Põhiseadus	13, 15	Riigikogu esimees	75
Põhiseaduslikkuse järelevalve ..	83	Riigikogu fraktsioon	76
Põhiseaduslikud institut- sioonid	18	Riigikogu juhatus	74
Põhiseaduslikud kohustused ..	16	Riigikogu kantselei	76
Põhiseaduslikud vabadused ..	16	Riigikogu komisjon	75
Põhiseaduslikud õigused	16	Riigikogu teabekeskus	77
Põhiõiguste ja -vabaduste kaitse	83	Riigikogu valimised	90
Põhjasõda	13	Riigikogu	18, 71
Pädevus	37	Riigikohus	87
Päästekomitee	13	Riigikontroll	18, 69
Püramiidmäng	315	Riigikontrolör	70
Rahatrahv	127, 268	Riigikord	9
Rahu rikkumine eluruumides	114	Riigilipp	9
Rahuvalve	95	Riigilõiv	285
Rahvaarv	9	Riigilõivud	32
Rahvahääletus	90	Riigiprokuratuur	88
Rahvapension	222	Riigipühad	15
Rahvapensioni määr	222	Riigisektor	140
Rahvas	90	Riiklik eksami- ja kvalifikat- sioonikeskus	23
Rahvasteliit	13	Riiklik pension	216
Rahvus lipp	9	Riiklikud maksud	266
Rahvuskuuluvus	17	Riiklikud tähtpäevad	15
Rahvuspüha	9	Ringkonnakohus	87
Rahvuspühad	15	Roheline kaart	51
Rahvusvahelise julgeoleku tagamine	97	Rõivad	300
Raviasutus	114	Saksa okupatsioon	13
Ravikindlustus	242	Schengeni ruum	48
Registriosakond	88	Seadusandlik võim	14
Reisija	312	Seaduse väljakuulu- tamine	58, 72
Reisikorraldaja	311	Seaduseelnõu algtamine	71
Reisitõrkekindlustus	312	Seadusjärgne esindaja	31
Rendile andmine	280	Sidevahendi abil sõlmitud leping	303
Renditulu	270	Siduv eelotsus	269
Represseeritud isik	223	Sisekontroll	188
Reservi arvamine	102	Siseministerium	26
Reservteenistus	99	SMS-laen	316
Reservväelane	99	Sobiv töö	198
Resident	270	Soetamismaksumus	274
Revisjonikomisjon	80	Sooviavaldus	25
		Sotsiaalhoolekanne	211
		Sotsiaalkindlustus	215
		Sotsiaalmaks	267

Sotsiaalteenused	212	Toetus.....	277
Sotsiaaltoetused	214	Toidukaup.....	298
Standardid lennureiside		Toimetulekupiir	215
pakkujatele	51	Toimetulekutoetus	215
Stenbocki maja.....	62	Toitjakaotuspension.....	221
Stipendium.....	200, 278	Tubakas.....	118
Sugulisel teel levivad		Tuberkuloos.....	262
nakkused	259	Tulemuslikkus.....	144
Suhtluskodanikega	63	Tulirelv	113
Suitsetamise keeld	118	Tuludeklaratsioon	268, 275
Sundtäitmine.....	267	Tulumaks	267
Suveräännevõim.....	13	Tulumaksumäär.....	270
Suveräänsuse ühendamise....	35	Tulumaksuvaba tulu	270
Sõiduauto	279	Tunnistaja	131
Sõiduki peatamine	120	Tähtaeg	267
Sõidukulude hüvitamine	200	Tähtajaline elamisluba.....	27
Sõidutoetus.....	200	Tähtajaline elamisõigus	26
Sõjalise julgeoleku tagamine...	97	Täidesaatev võim	14
Sünnimuskoht.....	131	Täielik ja tõene info.....	51
Sünnijärgne kodakondsus	21	Täiendav kogumispension....	228
Sünnitoetus.....	230	Täiendav maksuvabastus....	278
Sünnitunnistus	29	Täiendav ravimihüvitis	252
Sünnitushüvitis	246	Tööandja.....	190
Süüdimõistetu.....	134	Tööharjutus.....	205
Süüdistatav	133	Tööinspeksioon	185
Süütuse presumpatsioon.....	129	Töökeskkond	186
Šveitsi Konföderatsiooni.....	26	Töökeskkonna riskianalüüs ..	187
Taganemisõigus	302	Töökeskkonnaõukogu	187
Tagasimakse	276	Töökeskkonnaspetsialist	187
Tagasipöördumise luba	29	Töökeskkonnavolinik	187
Tagasipöördumistunnistus.....	29	Töökohapõhine õppevorm....	183
Tagatis.....	312	Tööleping.....	190
Taotlus.....	25	Töölepingut ei saa lõpetada ..	192
Tarbija nõustamiskeskus	51	Tööluba.....	209
Tarbija nõustamiskeskuste		Tööotsimine välismaal	209
võrgustik	54	Tööpakkumiste ja tööotsijate	
Tarbija.....	288	andmebaas.....	209
Tarbijakaitse komisjon	298	Tööpraktika	203
Tarbijakaitseamet	288	Töösuhted.....	190
Tartu rahu	13	Töötaja.....	190
Tasemetööd ja eksamid	173	Töötuna arvele võtmine	197
Teabenõue	65	Tööturuamet	195
Teabevahetus.....	117	Tööturukoolitus	199
Teenistusülesannete täitmine	112	Tööturuteenus	195
Teenus.....	288, 306	Tööturuteenused puudega	
Tegevteenistus	99	inimestele	196
Teisene õigusakt	37	Tööturuteenused tööotsijale ..	197
Temaga suhtlemine	143	Tööturuteenused töötule.....	195
Teovõime.....	146	Töötuskindlustus Euroopa	
Tervisekontroll	189	Liidus	238
Tervishoiuteenus	255	Töötuskindlustus.....	235
Toetavad ja koordineerivad		Töötuskindlustus.....	267
meetmed	45	Töötuskindlustushüvitis	206

Töötuskindlustushüvitis	236	Volikogu istung	80
Töötuskindlustushüvitise		Volikogu komisjonid.....	80
suurus.....	237	Volikogu suurus.....	79
Töötutoetus.....	207, 277	Volikogu valimine.....	79
Töötutoetuse arvutamine.....	208	Võimude lahusus	14
Töötutoetuse suurus.....	207	Võrdne kohtlemine.....	45
Töövahendus.....	198	Vägivald.....	137
Töövaidluskomisjon	193	Vähemalt 10aastasel lapsel on	
Töövõimetuspension	220	õigus oma huve kaitsta....	148
Töövõttugarantii.....	307	Vähemusrahvused.....	17
Tööõnnetus.....	189	Välis- ja siseõhu temperatuuri	
Tüüpleping.....	306	mõju õppetegevuse korral-	
Usaldus.....	144	damisele	168
Usulised veendumused	151	Välismaalase pass.....	29
Urimisasutused.....	129	Välismaalased	26
Urimisasutusse kutsumine ..	134	Väljakutse	269
Vabaabieli.....	276	Väljaspool elukohta hääleta-	
Vabadussõda.....	13	mine.....	92
Vabariigi President ...	14, 18, 58, 73	Väljaõpetamata sõdur.....	102
Vabariigi Valimiskomisjon.....	91	Väljaõppekeskus	97
Vabariigi Valitsus.....	18, 61	Väärtegu	126
Vahetamine	274	Väärteomenetluse seadustik ...	126
Vaidlustamine	269	Väärtpaber.....	274
Vaimne vägivald	138	Õigeksmõistetu.....	134
Vald	78	Õigus pretensiooni esitada	51
Valeandmed	268	Õigusabi taotlus.....	285
Valijakaart.....	91	Õiguskantsler.....	15, 18, 82
Valimine.....	145	Õiguskantsleriülesanded	82
Valimised	28	Õiguslik alus	37
Valimiskogu	59, 73	Õigusvõime.....	146
Valimiskomisjonid	91	Õpilase järgmisse klassi	
Valimispäev	91	üleviimine	172
Valimistel kandideerimine.....	79	Õpilase õigused koolis.....	166
Valimistulemused	93	Õpilasomavalitsus	177
Valitsusasutused	66	Õppekogunemine	103
Valitsuseistung	62	Õppekoormus	167
Valla- või linnasekretär	81	Õppelaenu kustutamine.....	233
Vallavalitsus.....	81	Õppepäeva korraldus	168
Vallavanem.....	81	Äriseadustik	28
Vallitsuse otsus.....	62	Äriühing	28
Valuuta	9	Ühenduse õigusjõud.....	37
Vanaduspension.....	218	Ühikuhind.....	290
Vanemahüvitis	228, 231	Ühikuhind.....	51
Varjatud liiklusjärelvalve	122	Ühisraha euro	35
Vastutus.....	145	Üksikvanema lapse toetus....	230
Vastuvõtuaeg.....	64	Üldmenetlus.....	128
Vetoõigus.....	58	Ülemnõukogu	14
Viibimisõigus.....	47	Ülepiiriline ost	298
Viisavaba liikumine.....	48	Ümardamine	293
Volikogu ainupädevus	80	Üürile andmine	280
Volikogu esimees	80		